

T.C.
BİLECİK ŐEHY EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**2 NO'LU HADARİYE DEFTERİNE GÖRE OSMANLI BALKANLARI'NDA
DUBROVNIK DİPLOMASİSİ VE SOSYO-EKONOMİK FAALİYETLERİ
(H. 1124-1158/M. 1712-1745)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE ÖZTÜRK

TEZ DANIŐMANI
DOÇ. DR. CİHAN YEMİŞÇİ

BİLECİK 2026

10772321

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**2 NO'LU HADARİYE DEFTERİNE GÖRE OSMANLI BALKANLARI'NDA
DUBROVNIK DİPLOMASİSİ VE SOSYO-EKONOMİK FAALİYETLERİ
(H. 1124-1158/M. 1712-1745)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE ÖZTÜRK

TEZ DANIŐMANI
DOÇ. DR. CİHAN YEMİŐŐİ

BİLECİK 2026

10772321

BEYAN

Çalışmak üzere seçtiğim “2 No’lu Hadariye Defterine Göre Osmanlı Balkanları’nda Dubrovnik Diplomasisi ve Sosyo-Ekonomik Faaliyetleri (H. 1124-1158/M. 1712-1745)” adlı yüksek lisans tezimin hazırlık ve yazım sürecinde, bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarına ait eserlerden yararlandığım kısımlarda bu eserlere atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, verdiğim bilgilerin doğruluğunu, tez çalışmamın herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edilmesi durumunda oluşabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.		
DESTEK ALINMIŞTIR	☐	DESTEK ALINMAMIŞTIR
Destek alınmamıştır.		
Destek alındı ise;		
Destekleyen kurum;		
Desteğin Türü	Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)		
2- TÜBİTAK		
Diğer;.....		
ETİK KURUL onayı var ise;		
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	...../.....	

Ayşe ÖZTÜRK

../../2026

İmza

ÖN SÖZ

Avrupa'nın güneydoğusunda yer alan Balkan coğrafyası, tarih boyunca stratejik konumu nedeniyle çeşitli milletler ve medeniyetler açısından önemli bir alan teşkil etmiştir. Doğusunda Karadeniz, batısında Adriyatik Denizi, güneyinde Akdeniz ve güneybatısında Ege Denizi ile çevrili olan bölge, etnik, dini ve kültürel çeşitliliği sebebiyle sürekli olarak dikkat çekmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar üzerindeki uzun süreli hâkimiyeti, Balkan coğrafyasını yalnızca siyasi açıdan değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel açıdan da etkilemiştir. Bu geniş Balkan coğrafyası içerisinde yer alan önemli merkezlerden biri de Dubrovnik Cumhuriyeti'dir.

Dubrovnik, günümüzde Hırvatistan'ın güneyinde, Adriyatik Denizi kıyısındaki Dalmaçya sahilinde yer almakta olup stratejik bir liman kenti olarak tarihî ve kültürel açıdan önemli bir merkez konumundadır. Ortaçağ'da "Ragusa" adıyla anılan şehir, yürüttüğü ticari faaliyetler ile ekonomik gelir elde etmiş, aynı zamanda diplomasideki mahareti sayesinde siyasi açıdan güç kazanmıştır.

Osmanlı tahtına geçen II. Murad'ın, ülke sınırları içerisinde ticari faaliyetlerde bulunan Dubrovniklilere kendileri ile görüşüp tanışmak istediğine dair bir name göndermesi üzerine 1430'da Pier Lukareviç ve Zuha Guçetiç isimli iki Dubrovnikli elçinin Osmanlı sarayına gelmesiyle ilk resmi temaslar gerçekleşmiştir. Bu görüşmeler neticesinde sultan Aralık 1430 tarihinde Dubrovnik elçilik heyetine Osmanlı sınırları içinde sadece alıp-sattıkları mallar üzerinden vergi ödemeleri şartıyla ticaretlerine devam edebileceklerini bildiren bir ahidnâme vermiştir. Ancak Dubrovnik'in, Osmanlıların Balkanlar'daki hakimiyet alanlarını genişletmesine paralel olarak Papalık ve Macar Krallığı öncülüğünde gerçekleştirilen girişimlere destek vermesinin ortaya çıkması üzerine 1439'da II. Murad cumhuriyetin Osmanlı Devleti'ne sadakat göstermesini ve haraç göndermesini talep etmiştir. Bu talebe cumhuriyet ancak iki yıl boyunca direnebilmiş ve 1441'de bir elçilik heyeti göndermek zorunda kalmıştır. Böylece 1442'de Dubrovnik'in haraç mükellifiyetini kabul ettiğini hükme bağlayan ilk ahidnâme kendilerine verilmiştir. II. Mehmed'in tahta geçmesiyle birlikte Dubrovnik Cumhuriyeti içerisinde haraç sorumluluğu bulunan yeni bir ahidnâmeyle resmen Osmanlı üst egemenliğini kabul etmiştir. Bundan sonra iki devlet arasındaki münasebetler, Napolyon'un işgali sonucunda cumhuriyetin tarih sahnesinden çekildiği 1806 yılına kadar çeşitli fasıllarla devam etmiştir.

Bu çalışma, “2 No’lu Hadariye Defterine Göre Osmanlı Balkanları’nda Dubrovnik Diplomasisi ve Sosyo-Ekonomik Faaliyetleri (H. 1124-1158/ M. 1712-1745)” başlığı altında yürütülmüştür. Çalışma, Osmanlı arşivinde bulunan 2 No’lu Hadariye Defteri temel alınarak, XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerini diplomatik, ticari ve idari açılardan belgelere dayalı olarak ortaya koymayı hedeflemektedir. Tezde yalnızca genel tarih anlatımı yapılmamış, orijinal belgeler aracılığıyla iki devlet arasındaki ilişkilerin seyri ve önemi gösterilmeye çalışılmıştır.

2 No’lu Hadariye Defteri, iki devlet arasındaki ilişkileri farklı boyutlarıyla belgeleyen arşiv kaynaklarından biri olup bu niteliğiyle döneme ışık tutan en temel birincil kaynaktır. Söz konusu defter, yalnızca tek bir konuya değil, diplomatik, ekonomik, ticari ve siyasi alanlara ilişkin belgeleri içermektedir. Defterin içeriği, Osmanlıların Dubrovnik’e yönelik bakış açısını ve uyguladıkları yönetim sistemini ayrıntılı biçimde göstermektedir. Ticari konular açısından, defterde Osmanlı topraklarına gelen Dubrovnikli tüccarların serbestçe ticaret yapabilmeleri, gümrük vergilerinde sağlanan muafiyetler, ticari malların korunması ve yolculuk sırasında güvenliklerinin sağlanması gibi hususlar yer almaktadır. Ayrıca tereke gibi ticari kısıtlamaya tâbi ürünlere verilen izinler de kaydedilmiştir. Siyasi ve diplomatik alanlarda, Dubrovnik’ten İstanbul’a gönderilen elçiler, bu elçilerin kabul süreçleri ve elçiler aracılığıyla iletilen talepler de defterde belgelenmiştir. Ekonomik açıdan ise Dubrovnik’in Osmanlı Devleti’ne ödediği haraç, haracın miktarı, ödeme yöntemleri, teslim zamanı, liman ve gümrüklerle ilgili bilgiler defterde yer almaktadır. Adalet ve güvenlik meseleleri de defter kapsamında önemli bir yer tutmaktadır. Dubrovnikli tüccarlara yönelik işlenen suçlar, mallarına ve canlarına yönelik saldırılar ve Osmanlı adli makamlarının verdiği kararlar kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra, denizlerdeki güvenlik konuları, korsan saldırıları, Dubrovnik’in istihbarat ağı olarak kullanılması, izn-i sefineler ve Dubrovnik’e tanınan imtiyazlar gibi konular defterde yer almaktadır.

Tezin hazırlanma sürecinde, alanında uzman akademisyenlerin eserlerinden ve ilgili araştırma çalışmalarından yararlanılmıştır. Ayrıca dönemin birincil tarihi kaynakları incelenerek konu çeşitli açılardan ele alınmıştır. Bu süreçte kapsamlı bir literatür taraması yapılmış, elde edilen bilgilerin doğrulukları karşılaştırılarak değerlendirilmiş ve araştırmanın sağlam bir temele oturması hedeflenmiştir. Karşılaşılan zorluklar, sistematik bir yöntem benimsenerek ve verilerin titizlikle analiz edilmesiyle aşılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmasında kullanılan kaynaklara ulaşım sürecinde hem Osmanlı Arşivi’nde yer alan belgelerden hem de ikincil kaynak niteliği taşıyan kitap ve makalelerden yararlanılmıştır.

Çalışmanın temelini oluşturan 2 No'lu Hadariye Defteri'ne, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi aracılığıyla erişim sağlanmıştır. Defterin dijital ortama aktarılmış olması, belgelerin incelenmesini çevrimiçi ortamda mümkün kılmıştır. Söz konusu defter üzerinde yapılan arşiv incelemeleri, tezin ana omurgasını teşkil etmiştir. Defterde yer alan belgelerin Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış olması nedeniyle, metinlerin okunması ve anlamlandırılması sürecinde transkripsiyon yöntemi kullanılmıştır. Bazı fermanların yazı stili bakımından güçlük arz etmesi, metinlerin dilbilgisi yapıları ve içerik bağlamı dikkate alınarak dikkatli bir şekilde yorumlanmasını gerekli kılmıştır. Çalışma kapsamında başvurulmuş kitaplara ve ikincil literatüre ise üniversite kütüphaneleri, YÖK Tez Merkezi'nin dijital veritabanları ve ilgili akademik çalışmalar aracılığıyla ulaşılmıştır. Konuya ilişkin bazı yabancı kaynaklara ise Google Books ve Internet Archive gibi çevrimiçi platformlar üzerinden erişim sağlanmıştır. Bununla birlikte, Hırvatça, İtalyanca ve Latince dillerinde yazılmış ve tercümesi yapılmamış birtakım kaynakların, orijinal halleriyle Dubrovnik Devlet Arşivi'nde bulunması sebebiyle doğrudan incelenmesi mümkün olmamıştır. Ancak, Dubrovnik Cumhuriyeti üzerine yapılan ve İngilizce ile Türkçe literatürde yer alan çalışmalar değerlendirilerek kullanılmıştır. Dubrovnik Cumhuriyeti'ne ilişkin birincil ve yerel nitelikteki belgeler esas olarak Dubrovnik Devlet Arşivi (Državni arhiv u Dubrovniku) ile Venedik arşivlerinde bulunmaktadır. Bu arşivlerin incelenmesi için ilgili ülkelere gidilmesi gerektiğinden, mevcut çalışma Türkiye merkezli olup esasen Osmanlı Arşivi kaynaklarına dayanılarak yürütülmüştür. Bu durum, araştırmanın kaynak tabanının tek taraflı kalmasına yol açmıştır.

Tez dönemim boyunca her türlü yardımlarını gördüğüm başta danışman hocam Doç. Dr. Cihan Yemişçi'ye, Dr. Öğr. Üyesi Ali KARAHAN'a, Dr. Arş. Gör. Fatih ÇİFTÇİ'ye, Türk Tarih Kurumuna, kıymetli arkadaşlarım Merve PAMUK BÜYÜKDAĞ'a, Arzu KARA KAYA'ya, maddi manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli Babama ve değerli aileme teşekkür etmeyi borç bilirim.

Ayşe ÖZTÜRK

2026

ÖZET

2 NO'LU HADARİYE DEFTERİNE GÖRE OSMANLI BALKANLARI'NDA DUBROVNIK DİPLOMASİSİ VE SOSYO-EKONOMİK FAALİYETLERİ

(H. 1124-1158/M. 1712-1745)

2 No'lu Hadariye Defterine Göre Osmanlı Balkanları'nda Dubrovnik Diplomasisi ve Sosyo-Ekonomik Faaliyetleri (H. 1124-1158/ M. 1712-1745) başlıklı bu çalışmada, Osmanlı Devleti ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki diplomatik, siyasi ve ticari ilişkilerin belirtilen tarihler arasındaki seyri, arşiv belgeleri öncelikli olmak üzere çok yönlü biçimde ele alınmıştır. Konu yalnızca siyasi boyutuyla sınırlı kalmayıp sosyo-ekonomik yönleriyle de değerlendirilmiştir. Üç bölüm olarak tasarlanan tezin “Giriş” bölümünde Dubrovnik ve Dubrovnikliler ile ilgili temel bilgiler verilmiştir. Tezin ilk bölümünde, Dubrovnik'in Osmanlı Devleti ile rabıta kurmasından itibaren merkez ve taşrada meydana gelen ilk temaslar ve ilk diplomatik belgeler, Osmanlıların Balkanları hakimiyet altına alma serencamı içerisinde ikili ilişkilerin değişen niteliği ve ikili ilişkilerin zamanla karakteristik niteliğini kazanması, tabiiyet ve haraçgüzarlık statüsünün tesis edilmesi ve karşılıklı sorumlulukların netlik kazanması, Osmanlı tarihindeki sultanlar ve dönüm noktası olaylar ölçü alınarak dönem dönem işlenmiştir. İkinci bölümde ise tezin ana kaynağını teşkil eden defter hükümleri ve ilgili literatürden yararlanılarak, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden aldığı ahidnâme maddelerinin hukuki zemininde siyasi ve diplomatik ilişkilerin şekillenmesi, iki devlet arasındaki ilişkilerin arasında köprü vazifesi gören diplomatik görevlilerin muameleleri, tarihsel olayların seyri etrafında değerlendirilmiştir. Üçüncü bölüm ise ikili ilişkilerin sosyal ve ekonomik boyutunu konu almıştır.

Anahtar Kelime: Osmanlı, Dubrovnik, Venedik, Bosna, Hersek.

ABSTRACT

DUBROVNIK DIPLOMACY AND SOCIO-ECONOMIC ACTIVITIES IN THE OTTOMAN BALKANS ACCORDING TO THE HADARIYE BOOK NO. 2

(H. 1124-1158/M. 1712-1745)

In this study titled Dubrovnik Diplomacy and Socio-Economic Activities in the Ottoman Balkans According to the Hadariye Book No. 2 (H. 1124-1158/AD 1712-1745), the course of diplomatic, political and commercial relations between the Ottoman Empire and the Republic of Dubrovnik between the specified dates is discussed in a multifaceted manner, with priority given to archive documents. The issue is not only limited to its political dimension, but also evaluated with its socio-economic aspects. In the "Introduction" section of the thesis, which is designed as three parts, basic information about Dubrovnik and Dubrovniks is given. In the first part of the thesis, the first contacts and first diplomatic documents that took place in the center and the provinces after Dubrovnik established relations with the Ottoman Empire, the changing nature of bilateral relations within the Ottomans' attempt to dominate the Balkans and their gaining characteristic character over time, the establishment of nationality and tributary status and the clarification of mutual responsibilities, the sultans and turning point events in Ottoman history are discussed from time to time. In the second chapter, the shaping of political and diplomatic relations on the legal basis of the articles of covenant that the Republic of Dubrovnik received from the Ottoman Empire, the treatment of diplomatic officials who served as a bridge between the relations between the two states, and the course of historical events were evaluated, using the book provisions and related literature, which constitute the main source of the thesis. The third part is about the social and economic dimension of bilateral relations.

Keywords: Ottoman, Dubrovnik, Venice, Bosnia, Hercegovina.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. Dubrovnik'in Adı	3
2. Dubrovnik'in Kurulduğu Coğrafya.....	3
3. Dubrovnik Tarihi	4
4. Dubrovnik'te Siyasi Yapılanma.....	7
5. Osmanlı Öncesi Dubrovnik'in Çevre Devletler ile İlişkileri	8

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-DUBROVNIK İLİŞKİLERİNİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

1. Dubrovniklilerin Osmanlılar ile Kurdukları İlk Temaslar.....	15
2. Osmanlıların Balkanlara Yerleşmesi	16
3. I. Murad Dönemi Osmanlı Dubrovnik İlişkileri.....	16
4. I. Bayezid Dönemi Osmanlı Dubrovnik İlişkileri	18
5. Fetret Devri ve Osmanlı Dubrovnik İlişkileri	18
6. II. Murad Dönemi Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri ve İlk Resmi Temas	21
7. Fatih Sultan Mehmed Dönemi	23
8. II. Bayezid Dönemi	26
9. Yavuz Sultan Selim Dönemi.....	27
10. I. Süleyman Dönemi.....	28
11. I. Süleyman'ın Kapitülasyon Siyasetinde Dubrovnik'in Yeri	30
12. II. Selim Dönemi ve Kıbrıs Savaşı Bağlamında Osmanlı Dubrovnik İlişkileri	30
13. III. Murad Dönemi	32
14. Osmanlı Dubrovnik Arasında Krizlerle Şekillenen Dönem.....	34
15. Konavle Bölgesi ve İne-Han Olayı	35
16. Dubrovnik Üzerinde Venedik Tehdidi ve Dubrovnik'e Ait Yerlerin İşgali	37
17. Girit Savaşı ve 1683'e Kadar Olan Dönem.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

1712- 1745 YILLARI ARASI SİYASİ VE DİPLOMATİK İLİŞKİLER

1. 1712 Öncesinde Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri ve Orta Avrupa'da Genel Konjonktür.....	45
2. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Egmenlik Haklarının Osmanlılar Tarafından İhlal Edilmesi..	52
3. Dubrovnik'ten Gelen Elçilerin Haraç Teslim Süreçleri	53
4. Dubrovnikli Elçilerin İstanbul'dan Geri Dönüşleri.....	55
5. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Yıllık Haracının Üç Senede Bir Ödenmesine Dair.....	57
6. Konsolosluklar	60
7. Dubrovnik Tercümanları	62
8. Edirne'deki Gayrimenkul Meselesi.....	68
9. Korsanlık Faaliyetleri.....	69
10. Ulak Gönderimi.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1712-1745 YILLARI ARASI SOSYAL VE EKONOMİK İLİŞKİLER

1. Adli Meseleler	78
2. Din Hürriyeti	84
3. Eşkîya Tasallutu	87
4. Gasp Olayları.....	91
5. Gümrük İltizamı	92
6. Dubrovnikli Tüccarlardan İllegal Vergi Tahsil Etme Çabaları.....	95
7. İzn-i Sefine Hükümleri.....	102
8. 1714-1718 Osmanlı-Venedik Savaşı (Mora Savaşı)'nın Dubrovnikli Tüccarlara Etkileri	104
9. Dubrovnikli Tüccarların Osmanlı Topraklarında Kılık Değişirme Nedenleri	106
10. Metrukat	108
11. Şarap İmtiyazı.....	110
12. Tahıl İhraç İmtiyazı	113
13. Tüccarların Yol Hükümleri ve Bazırgan Emirleri	117
14. Kaptanlara Verilen Yol Hükümleri	122
15. Osmanlı Topraklarında Kaçırılan Dubrovnikli Bir Kızın Kurtarılması	124
SONUÇ.....	127
KAYNAKÇA.....	130
EKLER.....	147

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale / ansiklopedi maddesi
a.g.t.	: adı geçen tez
bild.	: Bildiri
bkz.	: bakınız
BOA., A.DVNS.HADR.d.	: T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bab-1 Asafi, Divan-1 Hümayun Sicilleri Hadariye Defterleri
C.	: Cilt
çev.	: çeviren
ed.	: editör
haz.	: hazırlayan
HR.	: Hariciye
MEB	: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı
s.	: sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı

GİRİŞ

Dubrovnik-Osmanlı ilişkilerini araştırmanın birtakım güçlükleri bulunmaktadır. Öncelikle bu alanda çalışma yapacak araştırmacıların kaynak dili olarak başta Osmanlı Türkçesi ve Hırvatça olmak üzere Venedik İtalyancası, Latince ve İspanyocaya hâkim olmaları gerekmektedir. Ayrıca literatür dili olarak bahsi geçen dillerde ve ilaveten İngilizce araştırma makale ve eserlerden de yararlanabilmek icap etmektedir. Konuyu aydınlatacak belgelerin bulunduğu arşivler ise başta Osmanlı Arşivi ve Dubrovnik Devlet Arşivi'nin yanı sıra Venedik Arşivi, Vatikan Arşivi, Viyana Arşivi ve Salamanca Arşivi'dir. Konuyu bütüncül bir şekilde araştırmak ve değerlendirmek ancak bu kaynakların tamamının literatüre kazandırılması ve analiz edilmesiyle mümkün olabilecektir. Diğer yandan tüm bu kaynak ve literatür dillerinin tek bir araştırmacı tarafından öğrenilmesi ve kullanılması şimdilik mümkün gözükmemektedir. Bu durumda sözü edilen dillerde kaleme alınmış literatürden ve arşivlerden olabildiğince istifade edilerek hazırlanmış çalışmalara azami ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu araştırmanın temel aldığı arşiv kaynağını, Osmanlı Arşivi'nin A.DVNS tasnifinde bulunan 2 No'lu Hadariye Defteri oluşturmaktadır. Defterin içeriği göz önüne alındığında düvel-i ecnebiyye defteri niteliği dikkati çekmekte ve bu defter serisinin devamı olduğu görülmektedir. Toplam sayfa sayısı 358 olan defterin kapsadığı sene aralığı ise h. 1062-1193/ m. 1651-1780'dir. Tamamı Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri hakkındaki ferman ve berat türündeki belgelerin suretlerinin yer aldığı defter 129 yıllık geniş bir dönemin kayıtlarını ihtiva etmektedir. Hükümlerin numaralandırılmamış olması nedeniyle defterde kaç adet belge suretinin bulunduğunu söylemek zordur.

Ana kaynak olarak seçilen bu defterin kapsadığı tarih aralığını yüksek lisans tezi olarak çalışmak, hem çok geniş bir dönemi içeriğine alacağından hem de tez çalışmasının resmi zaman haddini aşacağından mümkün görülmemiştir. Bu sebeple defterin içeriğinden belli bir zaman dilimini ayırarak tez konusu haline getirmek makul bulunmuştur. Bu bakımdan tezin başlığı "2 No'lu Hadariye Defterine Göre Osmanlı Balkanları'nda Dubrovnik Diplomasisi ve Sosyo-Ekonomik Faaliyetleri (H. 1124-1158/ M. 1712-1745)" olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada öncelikle Dubrovniklilerin kökenleri, Osmanlı hakimiyetinden önce bağlı oldukları siyasi merciler ve hangi koşullarda Osmanlı Devleti ile etkileşime geçtikleri hakkında yapılmış araştırmalara dayanılarak genel bilgiler verilmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti ile yürüttükleri siyasi faaliyetler, sahip oldukları imtiyazlı statü, darü'l-ahd hukuku çerçevesinde kendilerine verilen ahidnâmelerle tanınan ekonomik ayrıcalıklar ve Dubrovniklilerin Osmanlı topraklarındaki sosyo-ekonomik faaliyetleri, konjonktürel gelişmeler eşliğinde ele alınmıştır.

Üç bölüm olarak tasarlanan tezin “Giriş” bölümünde Dubrovnik ve Dubrovnikliler ile ilgili temel bilgiler verilmiştir. Bu cümleden olarak, Dubrovnik’in tarihsel süreçte geçirdiği tecrübeler, münasebette bulunduğu devletlerle irtibatlandırılarak kronolojik olarak aktarılmıştır. Burada Dubrovniklilerin kökenleri, yerleşim gösterdikleri coğrafyanın stratejik önemi ve Roma, Venedik ve Macaristan hakimiyetleri altında geçirdikleri dönemler telif edilmiştir.

İlk bölümünde, Dubrovnik’in Osmanlı Devleti ile rabita kurmasından itibaren merkez ve taşrada meydana gelen ilk temaslar ve ilk diplomatik belgeler, Osmanlıların Balkanları hakimiyet altına alma serencamı içerisinde ikili ilişkilerin değişen niteliği, bölgede ve Dubrovnik çevresinde cereyan eden gelişmelerin münasebetlere yansımaları, buna bağlı olarak her iki tarafın da savaş ve barış dönemlerinde birbirlerine karşı aldıkları tavırlar, iki devletin arasında gelişen ilişkilerde üçüncül devletlerin rolü, ikili ilişkilerin zamanla karakteristik niteliğini kazanması, tabiiyet ve haraçgüzarlık statüsünün tesis edilmesi ve karşılıklı sorumlulukların netlik kazanması, Osmanlı tarihindeki sultanlar ve dönüm noktası olaylar ölçü alınarak dönem dönem işlenmiştir.

İkinci bölümde ise tezin ana kaynağını teşkil eden defter hükümleri ve ilgili literatürden yararlanılarak, Dubrovnik Cumhuriyeti’nin Osmanlı Devleti’nden aldığı ahidnâme maddelerinin hukuki zemininde siyasi ve diplomatik ilişkilerin şekillenmesi, iki devlet arasındaki ilişkilerin arasında köprü vazifesi gören diplomatik görevlilerin muameleleri, tarihsel olayların seyri etrafında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Dubrovnik’in siyasi arenada karşılaştığı sorunlar, bu sorunlara yönelik geliştirdiği stratejiler ve politikalar, iç ve dış tehditler karşısında şehir devletinin tâbi olduğu Osmanlı Devleti’nin himayesi ve bu doğrultuda alınmaya çalışılan önlemler kaleme alınmıştır.

Üçüncü bölüm ise ikili ilişkilerin sosyal ve ekonomik boyutunu konu almaktadır. Bu bağlamda Dubrovniklilerin sahip oldukları ticari imtiyazlar, bu imtiyazlara dair suistimaller, Osmanlı Devleti’nin savaş halinde olduğu ülkelerle ticaret yapmaları karşısında Osmanlı merkezinin tavrı, Dubrovnik Limanı’nın Dalmaçya’daki meşru ve gayrimeşru iskele ve limanlarla rekabeti, bu çerçevede İstanbul’daki diplomasi trafiği, Dubrovnikli tüccar ve kaptanlara verilen yol hükümleri, Osmanlı ülkesinde faaliyet gösteren tüccarların karşılaştıkları zorluklar, ehl-i örf taifesinin engellemeleri, vergi tahsildarlarının ve memurların yasa dışı vergi talepleri, çeşitli adli vakalar ve mahkeme süreçleri bu bölümde işlenen konulardır.

Her ne kadar yurt dışında Dubrovnik üzerine çok sayıda akademik çalışma yapılmış olsa da ülkemizde bu alana dair çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu nedenle tez kapsamında ele alınan

döneme ilişkin arşiv belgelerine dayanan bu çalışma, Türk tarihçiliğinde söz konusu alana katkı sağlamayı ve ileride yapılacak araştırmalarda faydalanılabilecek veriler sunmayı hedeflemektedir.

1. Dubrovnik'in Adı

Şehrin adı ve kuruluş serüveni VII. yüzyıla kadar geri gitmektedir. 614 yılında Avarlar ve Slavların Epidarius'u ele geçirerek istila etmeleri sonrasında dağlık ve ormanlık alanlara kaçarak hayatta kalabilmeyi başarabilenler¹, eski şehrin kuzeybatısında ve 11 km. uzaklıkta² bulunan yere gelerek buradaki sakinlerle birlikte Yunancada “kaya”, Latince “derin uçurum” anlamına gelen ve *Laus* adı verilen küçük bir adacığa sığınarak buraya yerleştiler. Romalılar tarafından *Lausaioi* olarak da adlandırılan bu yerleşime zamanla “Raguza” başta olmak üzere “Rangia”, “Rausaia”, “Raguzi” gibi farklı isimler verilmiştir³. Raguza adının Yunanca “lav” kelimesinden geldiği de rivayet edilmektedir⁴. Raguza ismi daha çok Araplar ve İtalyanlar tarafından kullanılmıştır. X. ve XI. yüzyılda bu adacık ile anakara arasındaki sığ bölgedeki biriken alüvyonların kuruması neticesinde iki yerleşim yeri birleşmiştir. Böylece bir yarımada haline gelen şehre zamanla yerleşen Slavların yoğunlaşması, şehrin demografik olarak Hırvatlaşmasını beraberinde getirmiştir⁵.

“Dubrovnik” ismi ise Travirka'ya göre, yerleşimin karşısındaki “Dubrove” adı verilen Akdeniz meşelerinin yetiştiği bölgeden gelmektedir. Şerafettin Turan bu ismin, bölgedeki Srd Dağı'nda yaşayan ilk Slav yerleşimcilere kadar uzandığını belirtmektedir. Şehrin ismi, kökeni Sırpça'daki “ağaçlı” anlamına gelen “Dobrova'dan” türetilerek zamanla “Dubrovnik veya Dobravnik” olarak değişmiştir⁶. Resmi kayıtlarda şehrin ismi ilk defa 1189 tarihli Bosna Banı Kulin'in tüzüğünde “Dubrovčani” olarak geçmiştir⁷.

2. Dubrovnik'in Kurulduğu Coğrafya

Şehir, Adriyatik Denizi ile Balkanların bulunduğu Dalmaçya sahilinde, Neretva nehrinin denize döküldüğü Neum'un güneyinde, Dinara dağlarını arkasına alacak şekilde

¹ Antun Travirka (2011). *Dubrovnik, Tarih, Kültür, Sanat Mirası*, Forum Yayınları, s. 16, 19-20.

² Cihan Yemişçi (2023). *Hilal ile Haç'ın arasında Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri (1326-1592)*. Efe Akademi Yayınları, s. 35.

³ Şerafettin Turan (1994). “Dubrovnik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s. 542.

⁴ Metin Ziya Köse, (2009). *Osmanlı Dubrovnik İlişkileri 1500-1600 Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, Giza Yayınları, s. 13.

⁵ Şerafettin Turan, a.g.m, s. 542.

⁶ a.g.m, s. 542.

⁷ Cihan Yemişçi (2007). *XVII. Yüzyılda Osmanlı-Dubrovnik Siyasi İlişkileri*, (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. 18-19.

konumlanmıştır⁸. Burası Roma İmparatorluğu döneminde bir liman ve ticaret merkezi haline gelmiştir. IV. yüzyılda yaşadığı büyük bir deprem sonucu şehrin bir kısmı Adriyatik Denizi'ne gömülmesine rağmen şehir hem başdiyakozluk merkezi hem de ticaret limanı olma vasfını sürdürmüştür⁹.

Balkanların Adriyatik Denizi ile buluştuğu bir noktada kurulmuş olması sayesinde şehir, tarihi boyunca bu coğrafyanın ticari, siyasi ve kültürel nimetlerinden beslendi¹⁰. Konumu itibarıyla sahil kenarından ana karanın iç kısımlarına kadar uzanan ana ticaret yollarından¹¹ birine sahip oluşu ekonomik açıdan hızlı bir şekilde gelişmesine imkân tanıdı. Diğer taraftan yerleşmiş oldukları kayalık alan Dubrovniklilere stratejik doğal bir savunma sistemi sağladı. Her ne kadar şehir doğal bir korunmaya sahip olsa da bu yeterli gelmemekteydi. Bu sebeple şehrin çevresi taştan yapılmış kalın surlar ile çevrildi ve surların etrafına savunmasını güçlendirecek kaleler inşa edildi. Sonraki yüzyıllarda kalelerin içleri toprakla donatılarak şehrin güvenliği artırıldı¹². 866'da Kuzey Afrika kökenli Ağlebilere ait Arap-İslam donanması Dubrovnik'i on beş ay sürecek bir muhasara altına aldı. Dubrovnik bu muhasaradan Bizans'ın göndermiş olduğu donanma ve şehrin sağlam surları sayesinde kurtulabildi. Bu saldırı, şehrin surlarının dayanıklılığını test eden ilk büyük sınavdı. Bundan sonra şehrin surları farklı tarihlerde tekrar tekrar sınanacaktı¹³.

3. Dubrovnik Tarihi

Dubrovnik, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü izleyen süreçte ortaya çıkan barbar istilacılardan kaçabilenler için sığınak işlevi gördü. IX. yüzyılda ise Dubrovnik, Doğu Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girdi. Bu dönemde şehir idaresi, Doğu Roma'nın himayesini fırsata çevirerek etrafındaki güç odaklarıyla ilişkilerini ve bu sayede ticari etkinliğini geliştirmeye devam etti¹⁴. Dubrovnik, IX. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar Doğu Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında kaldı. X. ve XI. yüzyıllarda Doğu Roma İmparatorluğu'nun Adriyatik Denizi'ndeki kontrolü zayıfladığı dönemde Venedik, Dubrovnik'in karşısında bir tehdit olarak ortaya çıkmaya başladı. Dubrovnik, 1125 ve 1171 yılları arasında Venedik'in saldırıları ile karşı karşıya kaldı ve bu saldırılar sonucunda şehrin

---

⁸ Antun Travirka, a.g.e, s. 7.

⁹ Antun Travirka, a.g.e, s. 16.

¹⁰ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 19.

¹¹ Frank W. Carter (1994). The Political Geography of the Dubrovnik Republic. *Acta Geographica Croatica*, Vol. 29, s. 78.

¹² Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 34.

¹³ a.g.e, s. 37.

¹⁴ Frank W. Carter, a.g.m, s. 78-79.

kalın surları ile kuleleri yıkıldı. Dubrovnik'i Venedik tehdidinden kurtaransa 1071'den beri bölgede varlık gösteren Normanlar oldu.¹⁵

Dubrovnik yönetimi, XII. yüzyılda çevresindeki bazı şehirler ile ticaret antlaşmaları yaparak ilk siyasi girişimlerini gerçekleştirmişti¹⁶. Bu girişimler neticesinde önemli diplomatik tecrübeler kazanan Dubrovnik yönetimi, ileride bir şehir devletine dönüşümünü sağlayacak idari teşkilatını da oluşturmuştu. Dubrovnik'in idari zirvesinde iç ve dış siyasetin ilkelerini belirleyen asillerden oluşan senatolar vardı. Bu senatolar anayasal denebilecek birtakım yasalar çerçevesinde karşılımlarına çıkan ekonomik veya siyasi meselelere karşı önlemler belirlerler ve hamleler yaparlardı. Ayrıca senato tarafından denizcilik ve ticaret ile ilgili konularda takip edilecek politikalar da burada belirlenirdi¹⁷.

XII. yüzyılda Venedik, Adriyatik Denizi'nde büyük bir denizci güç haline geldi. Adriyatik Denizi'nin doğusundaki sahil şeridini ve buradaki adaların çoğunu kontrolü altına aldı. Venedik bu süreçte daha da ileri giderek bölgedeki hakimiyet iddiasını "Mare Clausum"¹⁸ şeklinde tanımladı. 1204'teki IV. Haçlı Seferi, Kudüs yerine Bizans'a yöneldiğinde Doğu Roma İmparatorluğu kadar Dubrovnik de etkilendi. XIII. yüzyıla gelindiğinde Doğu Roma'nın bölgedeki gücü artık yok denebilecek derecede zayıflamıştı. Dalmaçya üzerinde Doğu Roma nüfuzu ortadan kalktıkça bölgede başta Venedik olmak üzere diğer Slav devletleri arasında hakimiyet mücadeleleri yoğunlaştı. Bu durumdan Dubrovnik de kendisine pay çıkarmak istedi, ancak yapmış olduğu planlar tersine döndü. 1205'te şehir, bir asilzadenin iktidarı ele geçirme planlarını öğrenen ve o sırada Konstantinapolis'ten geri dönen bir Venedik filosu tarafından işgale uğrayarak Venedik hakimiyetine girdi¹⁹. Bundan sonra Venedik Cumhuriyeti'nden gönderilen valiler tarafından yönetilen Dubrovnik'in tahakküm altında geçen dönemi 1358'e kadar sürdü²⁰. Dubrovnik bu süre zarfında hem Venedik Cumhuriyeti'ne hem de gönderdiği valilere haraç ödedi ve Serenissima'ya rehinelere göndererek cumhuriyetin belirlemiş olduğu bazı askeri sorumlulukları da yerine getirdi.

---

¹⁵ Robin Harris (2003). *Dubrovnik A History*, SAQL, s. 36.

¹⁶ İlk olarak, 1148 yılında Apulia'nın Molfetta şehri, 1169 yılında Pisa, Ancona ve Fano, 1181 yılında Kotor ve İstirya'da Rovinj, 1188 yılında Ravenna ve 1189 yılında ise Bosna hâkimi Ban Kulin ile Dubrovnik yönetimi, Dalmaçya Sahillerindeki Monopolij, Bari, Termoliye gibi pek çok şehir ile de ticari antlaşmalar yaptı. Bkz. Cihan Yemişçi, a.g.t s. 20.

¹⁷ Cihan Yemişçi (2023), *Dubrovnik'te Osmanlılar Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinin Sosyal ve Hukuki Yönü*, Değişim Yayınları, s. 15.

¹⁸ Roma İmparatorluğu'nda Akdeniz hakkında kullanılmış olan "Bizim Deniz" manasındaki sözün, Venedikliler tarafından Adriyatik Denizi için uyarlanmış hali. Bkz. Frank W. Carter, a.g.m, s. 79.

¹⁹ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 21

²⁰ Frank W. Carter, a.g.m, s. 79-80.

Dubrovnik senatosu, 1252 ve 1272 yıllarında Dubrovnikliliğe ve denizcilik hukukuna dair yasalar çıkardı. Bu yasalar, ileriki dönemde ilan edecekleri cumhuriyetin bir bakıma anayasal alt yapısını da oluşturdu²¹. Dubrovnik yönetimi, Venedik'in hakimiyeti altında geçirdiği yılları birçok defa stratejik bir fırsata dönüştürmeyi başardı. Bir yandan Slav bölgesindeki Sırp hükümdarlarının tehditlerine karşı Venedik Cumhuriyeti'ni kullanırken, diğer yandan da sınırlarını genişletmekten de geri durmadı²².

1358 senesi, Dubrovnik'in siyasi durumu açısından çok önemli bir dönüm noktası oldu²³. Venediklilerin Macarlar ve Hırvatlar karşısında aldığı yenilgi, 18 Şubat 1358'de Zadar Antlaşması ile neticelendi. Savaşın sonucunda Dubrovnik'in bağlı olduğu devlet de değişti. Dubrovnik ile Macaristan'ın gönderdiği yetkililer arasında ilki Nisan 1358, ikincisi Ocak 1359'da iki antlaşma imzalandı. Bu antlaşmalarda Dubrovnik'in siyasi durumu, statüsü ve yeni tâbi olduğu Macaristan'a karşı sorumlulukları belirlendi²⁴. Taraflar arasında yapılan antlaşmalara göre şehir kendi yöneticisini seçebilecek, yapmış olduğu yerel yasalar ile şehrini yönetebilecek ve halktan vergi toplayabilecekti. Macaristan'ın buradaki hakimiyetini gösteren unsurlar ise; Dubrovnik'in resmi binalarında Macaristan bayrağının dalgalanması, 500 duka vergi ödemesi ve gerektiğinde Macaristan'a askeri destekte bulunmasıydı. Dubrovnik Macaristan'ın kendisine olan uzaklığını ve tanımış olduğu imtiyazlarını ustalıkla değerlendirerek siyasi alt yapısını geliştirme fırsatı buldu, belediye statüsünden çıkarak cumhuriyet statüsüne geçti²⁵.

Macaristan'ın 1420 yılından sonra Dubrovnik Cumhuriyeti ile herhangi bir ortak sınırı kalmamıştı. Bu durumda iki devlet arasındaki ilişkiler önemli ölçüde değişti. İki devletin sınırlarının birbirinden uzaklaşmış olması Dubrovnik'e daha geniş bir bağımsızlık imkânı tanıdı. Ancak cumhuriyet yönetimi yine de Macaristan hakimiyetinde kalmaya devam etti. Dubrovnik hem Macar himayesi hem de bağımsızlığa yakın siyasi erkleri sayesinde aristokratik bir cumhuriyete dönüştü. Buna bağlı olarak şehrin idaresini üstlenmiş bulunan senatolardan oluşan siyasi kurumlarını da bu sisteme adapte etti.

---

²¹ Cihan Yemişçi (2023), *Dubrovnik'te Osmanlılar Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinin Sosyal ve Hukuki Yönü*, Değişim Yayınları, s. 15.

²² Dubrovnik 1272'de Lastovo'yu, 1345'de Mljet'i, 1333'te Pelyeşac yarımadasını sınırlarına kattı. Bkz. Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 22.

²³ F. W. Carter (1994). The Political Geography of the Dubrovnik Republic", *Acta Geographica Croatica*, Vol. 29, s. 80.

²⁴ Zara Antlaşması olarak da kaynaklarda karşımıza çıkar. Bkz. Donald Edgar Pitcher (2019). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*. (Çev.) Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, s. 108.

²⁵ Antun Travirka, a.g.e, s. 20; Cihan Yemişçi (2023). *Hilal ile Haç'ın arasında Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri (1326-1592)*. Efe Akademi Yayınları, s. 58.

4. Dubrovnik'te Siyasi Yapılanma

Dubrovnik'in aristokratik cumhuriyet modeli, tahakkümü altında bulunduğu süre zarfında Venedik'in yönetiminden ve siyasi yapısından etkilendi. Bu doğrultuda Büyük Konsey, Küçük Konsey ve Senato şeklinde kendi küçük devletinin yönetim sistemlerini oluşturdu. XIV. yüzyılın ortalarına kadar Dubrovnik'te eski Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve zengin Slav ailelerinden gelen asiller sınıfı, "vlastela" denilen bir soyluluk sistemini teşkil ettiler. Şehirde soyluluk sistemi oluşturulduktan sonra bu sınıf başta kendi halkına olmak üzere yabancılara ve dışarıdan gelen herkese kapatıldı. Soyluların yönetimdeki bu gücü Napolyon'un 1808'deki işgaline kadar devam etti²⁶.

Dubrovnik'te bulunan siyasi kurumların içinde en üst kurum Büyük Konsey'di. Cumhuriyetin bir tür yasama organı vazifesi görür ve günümüzdeki modern parlamentoya benzerdi²⁷. Büyük Konsey'in üyeleri asillerden meydana gelirdi. 200'den fazla üye ve 80'e yakın aileden oluşan Büyük Konsey'deki asillerin sayısında zamanla azalma meydana geldi. Konseydeki asil üye sayısındaki azalmanın başlıca nedeni taşıdıkları asil kanın bozulmasından korkmalarıydı. Asil kanlarını sadece kendi aralarında yapacakları evlilikler ile koruyacaklarına inandıkları için bu durum zamanla genetik sorunlara sebep oldu. Bunların yanı sıra yaşanan hastalıklar ve salgınlar da soyluların sayısında azalmayı beraberinde getirdi. XVII. yüzyıla gelindiğinde Büyük Konsey, 100'e yakın üye ve 27 asil aileden oluşmaktaydı. Diğer siyasi kurum ise Senato idi. Üyeleri Büyük Konsey'in içindeki en deneyimli ve saygın soylulardan seçilirdi ve toplamda 45 üyeye sahipti²⁸. Senato cumhuriyetin mali işleri ve parasal politikalarını yürüterek yasa önerilerini kabul ederdi. Bu şekliyle en üst yargı organı vazifesi görürdü. Ayrıca diğer ülkelere giden elçileri ve konsolosları atardı. Dış işleri ile ilgili tüm devlet işleri senato tarafından yapılırdı. Senatonun içinde Knezin (Rector) tarafından oluşturulan "'Küçük Konsey" ya da "Küçük Meclis" denilen bir yapı vardı. Devletin yürütme işlerini yerine getirirdi. Knez ya da Rector cumhuriyetin en yüksek siyasi yetkili ismiydi. Kendisine ait 11 kişiden oluşan danışmanlar kurulu vardı. Danışmanlarının hepsi devletin bir yönetim kurumundan sorumluydu. Senatonun üyeleri içinden bir yıllık süre ile seçilirdi. Knez ya da

---

²⁶ Antun Travirka, a.g.e, s. 22-23; Mladen Glavina (2009). *17. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti İlişkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 8.

²⁷ Antun Travirka, a.g.e, s. 22-23; Mladen Glavina, a.g.t, s. 8.

²⁸ Franz Babinger (1997). "Ragusa", *MEB. İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s. 598.

Rector olarak seçilen kişi ise bir aylık görev süresine sahip olmasına rağmen gayri resmi olarak konseylerde ve gizli devlet işlerinde oldukça geniş yetkilerle donatılmıştı²⁹.

5. Osmanlı Öncesi Dubrovnik'in Çevre Devletler ile İlişkileri

Dubrovnik Cumhuriyeti XIII. yüzyılın ortalarından XIV. yüzyılın ortalarına kadar yaklaşık bir asırlık süre zarfında Balkanlarda diplomatik ve ticari başarıları sayesinde sınırlarını genişletme imkânı buldu. Bu dönemde hala Macaristan'ın hakimiyetinde bulunmasının yanı sıra çevresindeki diğer devletler ile siyasi ve ticari ilişkiler kurdu.

Sırbistan, 1036'da Stefan Vojislav önderliğinde Doğu Roma İmparatorluğu'na olan bağlılığını reddetti. Sonrasında Roma'ya bağlılığını bildirerek etrafında bulunan Slavları egemenliği altında toplamaya başladı. 1077'de Sırbistan, Katolik Konstantine Bodin tarafından bir krallık haline getirildi. Böylece Sırlar ilk kez bir devlet şeklinde tarih sahnesine çıktı. Ancak Kral Bodin'in ölümü üzerine Sırbistan'da iç karışıklıklar ortaya çıktı. Kral Bodin'in kurmuş olduğu krallığı parçalanmanın eşiğine geldi. Çok uzun bir süre ülke bu iç karışıklıklar ile mücadele etti³⁰. Ancak 1160'lı yıllarda Nemayçe hanedanından Nemanya, Sırbistan yönetimini ele geçirmeyi başararak kendi hanedanlığını kurdu³¹. Bulunduğu bölge ve çevresinde yayılcı bir politika yürüttü. Stefan Nemanya'nın ölümü üzerine ikinci oğlu Stefan Sırbistan tahtına geçti. Ancak Zeta hükümdarı olan abisi Vukan, kardeşinin Sırbistan tahtına geçmesine karşı çıkarak ayaklandı. Stefan kendisine karşı çıkan bu ayaklanmayı bastırarak Sırbistan'da krallığını ilan etti. Stefan'ın ölümü üzerine Sırbistan tahtına sırasıyla oğulları geçti³².

XIII. yüzyılın ortalarına doğru ise Slav bölgesinin iç kesimlerinde I. Stefan Uroş'un siyasi ve askerî açıdan bir güç olarak yükselişi başladı. I. Stefan Uroş döneminde (1243-1276) Sırbistan bölgeye nüfuz ederek egemenliği altına aldı. Uroş'un ölümünü takiben Sırbistan tahtına oğulları Stefan Dragutin (1276-1282) ve II. Stefan Uroş (1282-1331) geçti. Her iki kardeş de babaları I. Stefan Uroş'un yayılcı ve savaşçı politikalarını sürdürdüler.

II. Stefan Uroş'un ölümünden sonra Sırbistan 1331-1355 yılları arasında Stefan Duşan tarafından yönetildi³³. Duşan kaos içinde bulunan Slav bölgesini tek bir yönetim altında

²⁹ Antun Travirka, a.g.e, s. 22-23; Mladen Glavina, a.g.t, s. 8.

³⁰ Mehmet Hacısalıhoğlu (2009) "Sırbistan", *Tdv İslam Ansiklopedisi*, c. 37, s. 121.

³¹ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 41.

³² Osman Karatay, (2013). "Ortaçağ'da Karadağ Tarihi", Osman Karatay & Bilgehan A, Gökdağ (Eds.), *Balkanlar El Kitabı*, c. 1, Akçağ Yayınları, s. 147.

³³ 1331-1346 yılları arasında kral unvanı ile 1346-1355 yılları arası ise Çar unvanı ile anılmıştır. Bkz. Mehmet Hacısalıhoğlu, a.g.m, s. 121.

birleştirmeyi başararak Makedonya, Epir ve Teselya'yı ele geçirdi. Dahası Korint Körfezi'ne kadar da ilerlemeyi başardı. Stefan Duşan'ın bölgedeki durdurulamaz yükselişi ve başarıları 1346'ta kendisine “*Yunanların, Bulgarların, Arnavutların ve Sırpların İmparatoru*” unvanının verilmesini sağladı. Stefan Duşan'ın yönetimi sırasında Sırbistan yükselişin ve gücünün zirvesindeydi. Bu dönemde Makedonya'nın yanında Arnavutluk ile Yunanistan ve Yunanistan'ın bazı bölgeleri Sırp çarının yönetimini kabul etti. Ayrıca Bulgaristan da Sırbistan'a haraç ödemeye başladı. Stefan Duşan ayrıca çıkardığı kanunlar ile de tanındı. Duşan'ın 1355'teki ölümü üzerine kurmuş olduğu Sırp İmparatorluğu dağılarak yerel prensliklere bölündü. Bundan sonra bölge, prensliklerin kendi aralarındaki iktidar ve egemenlik çekişmelerine sahne oldu³⁴.

Stefan Duşan'ın yerine oğlu IV. Uroş 1355-1367 yıllarında Sırbistan'ı yönetti. Ancak IV. Uroş babası kadar güçlü otorite sahibi değildi. Bu durumdan yararlanan ülkenin ileri gelenleri ve valileri hükümdara karşı itaatsizliğe başladılar. IV. Uroş, ülke içindeki iç muhalefetin yanı sıra dışarıdan da saldırılara uğradı. 1367'deki ölümü üzerine yerine Vukasin tahta geçti. Ancak onun dönemi Sırp İmparatorluğu'nun çöküşünün hızlandığı bir dönem oldu. Bu dönemde Sırbistan'ın içerisinde bulunduğu durum Osmanlı Devleti'nin Balkan fetihlerini kolaylaştırdı.

Sırbistan, Osmanlılar karşısında ilk önce 1364'te Sırpsındığı, 1371'de Çirmen, ardından 1389'da Kosova savaşlarında yenilgiye uğrayarak Osmanlı Devleti'ne vergi vermek zorunda kaldı. Kosova Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin vassalı durumuna gelen Sırp idareciler, Osmanlılara savaş dönemlerinde askeri destek sağlamak zorunda kaldılar³⁵. Sırbistan'ın Osmanlılar karşısında üst üste almış olduğu yenilgiler neticesinde zayıflamasından ve krallıkta çıkan iç karışıklıklardan yararlanmak isteyenler oldu. Bunlardan birisi de Skadar Gölü³⁶ çevresinde yaşayan ve Zenta³⁷,yı yöneten Balşa ailesiydi³⁸. Balşaların Sırbistan üzerindeki bu niyetinin sebebi ise Sırpların kendi üzerlerinde kurmuş olduğu ağır baskı ve otoriteydi. Bu durumdan yararlanarak hem üzerlerindeki ağır baskıdan kurtulmaya hem de sınırlarını genişletmeye çalıştılar. Bu doğrultuda ilk olarak Dubrovnik ile ittifak yoluna gittiler. Macaristan tabiiyetinde bulunan Dubrovnikiiler de çevresindeki diğer devletler ile ittifak arayışına girdi.

³⁴ Frank W. Carter a.g.m, s. 80.; Antonin Hajek (1980). “Sırbistan”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. 10, s. 559.

³⁵ Antonin Hajek (1980). “Sırbistan”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. 10, s. 560.

³⁶ Günümüzde Karadağ'da yer alan İşkodra gölü.

³⁷ Zenta, günümüzde Sırbistan'ın Vovvodina eyaletine bağlı Bačka bölgesinde bir şehirdir. Şehir Macarcada Szenta, Sırpçada Senta olarak geçer. Ayrıca şehir, Tuna nehrinin kollarından biri olan Tisa nehrinin doğusunda kalır. Bkz. Erhan Afyoncu (2013). “Zenta”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 44, s. 279.

³⁸ Nenad Moacanin (2001). “Karadağ” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 24, s. 384.

Her iki devletin ittifak isteği birbirleri açısından olumlu ve iyi niyetli bir ilişki ortamı oluşturdu. Ancak Dubrovnik aynı diplomatik başarıyı Bosna Krallığı'na bağlı Hum prensliği ile olan ilişkilerinde kuramadı³⁹. Dubrovnik ile kurulan ittifak neticesinde Balşalar, 1362 ile 1370 yılları arasında Skadar Gölü ve çevresini ele geçirerek Sırbistan ile olan bütün bağlarını kestiler⁴⁰. Dubrovnik'in çevre devletler ile ittifak arayışına girmesindeki en büyük nedenlerden biri XIV. yüzyılın ikinci döneminden itibaren Sırp'ların Dubrovnik ve etrafındaki topraklara yapmış olduğu saldırılardı. Sırp'lar ele geçirdikleri bölgeleri sadece kontrol altına almakla yetinmiyor ve acımasızca yağma hareketlerinde bulunuyorlardı. Sırp'ların bu tutum ve davranışları onların Dubrovnik için de bir düşman unsur haline gelmesine sebep oldu.

Dubrovnik'in doğusunda bulunan Hum (Hummia)⁴¹, Bosna Krallığı'na bağlı bir prenslik⁴² olup bu dönemde Prens Vojislav Vojinovic tarafından idare edilmekteydi. Hum bölgesi Sjenica, Moravya Nehri, Gacko, Kotor ve Dubrovnik sınırlarına kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktaydı. Dubrovnik'in hakimiyet bölgesini hedef aldıklarından dolayı Hum prensleri cumhuriyete karşı düşmanca tutum içindeydiler. Prens Vojislav'ın 1363'teki vefatının ardından yerine "Kanunsuz Kont" lakabıyla bilinen kuzeni Nicholas Altmanoviç'in geçmesi üzerine⁴³ Dubrovnik Cumhuriyeti, Hum prensliği ile ittifak arayışına girdi, ancak umduğu ittifakı gerçekleştiremedi. Dubrovnikliler tarafından kendisine verilen hediyelerden hoşnut olmayan Nicholas Altmanoviç, Sırp çarına ödenen haracın kendisine verilmesini istedi. Ancak Dubrovnik hükümeti bu teklifi reddetti. Altmanoviç bunun üzerine cumhuriyetin topraklarını işgal etti ve ele geçirdiği esirlere çeşitli işkencelerde bulundu. Altmanoviç zamanında 1370 başlarında Balkan devletleri karışıklık içerisindeyken bölgede cerayan eden ticaret de sekteye uğradı. Bu istikrarsız ve kaotik durumdan çıkmak isteyen Dubrovnik hükümeti Macar kralı Ludvik'ten⁴⁴ arabuluculuk yardımı istedi. Macaristan'ın arabuluculuğu sayesinde Dubrovnik içinde bulunduğu zor durumdan kurtulabildi. Ancak Altmanoviç için bu gelişmeler umduğu neticeleri vermedi ve bundan sonraki vefatı onun için bir çöküş dönemini beraberinde getirdi. Diğer yandan Dubrovnik, Bosna Kralı Tvrtko ile bir ittifak anlaşması yapmayı başardı. Bosna Krallığı, 1353-1391 yılları arasında, I. Stefan Tvrtko'nun döneminde gücünün zirvesini yaşamaktaydı. Tvrtko, Sırp Devleti'nin Osmanlılar karşısında yenilgilerini kendine bir avantaj

---

³⁹ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 23.

⁴⁰ Mustafa Lütfi Bilge (1991). "Arnavutluk", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 3, s. 384.

⁴¹ Hummia ülkesi olarak da adlandırılır. Hersek prensliği olarak da bilinir. Osmanlılar zamanında ise Hersek, önce Rumeli, 1580'de ise Bosna eyaletinin bir sancağı olarak yapılandırılarak Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki taşıra teşkilatında yerini aldı.

⁴² Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 23.

⁴³ Frank W. Carter, a.g.m, s. 80-81.

⁴⁴ Geza David (2003). "Macaristan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 27, s. 288.

olarak gördü ve Osmanlılara karşı Sırp'ların tarafında yer almak şartıyla Sırp Devleti'nden büyük toprak parçalarını kendi sınırlarına katmayı başardı. Boşnak bölgesi olarak adlandırılan bölgenin güneyinde bulunan Trebinje ve Kotor ile Niksic'i, bölgenin doğusunda ise Sjenica'yı alarak sınırlarını genişletti⁴⁵. Bu şekilde hem sınırlarını genişletti hem de Sırp Devleti'nin topraklarının daha da küçülmesini sağladı⁴⁶.

Bosna Krallığı Kral Tvrtko zamanında gücünün zirvesindeyken Dalmaçya sahillerinden Venediklileri çıkarmayı başaran Macaristan'ın dikkatini çekti. Macaristan'ın dikkatini Bosna'ya vermesinde Papa VI. Innocent'in Macaristan'ı kışkırtması da etkili oldu. Hem Bogomil mezhebinin güç kazanması hem de Kral Tvrtko'ya karşı ayaklanan derebeyleri hükümdarı zor durumda bıraktı. Tvrtko, kendisi üzerine saldırıya geçen Macaristan kralı Lajos'un ordusunu 1363'te Jajce kalesi önünde bozguna uğrattı. Tvrtko karşısındaki yenilgiyi hazmedemeyen Kral Lajos, Bosna Kralı Tvrtko'nun kardeşi Vukic'i abisine karşı kışkırttı. Ayaklanma başlatan Vukic'e, Tvrtko'ya karşı olan derebeyleri de destek verdi. Çok zor bir durumda kalan Tvrtko 1366 yılında Macaristan ile anlaşma yapmak zorunda kaldı⁴⁷. Bosna'da tekrar asayiş ve istikrarı sağlayan Tvrtko, Dubrovnik'e bir ziyaret gerçekleştirerek ittifak antlaşması yaptı⁴⁸. 1371'de Sırp'ların Osmanlılar karşısındaki yenilgilerini fırsat bilen Tvrtko, Sırbistan'ın kalbi olarak nitelendirilen Sancak bölgesini sınırlarına katarak unvanını "*Bosna ve Sırbistan Kralı*" olarak değiştirdi⁴⁹.

Macaristan kralı Lajos'un 1382'deki ölümü üzerine neredeyse çeyrek asır sürecek olan bir iç karışıklık dönemi başladı⁵⁰. Bosna kralı Stefan Tvrtko, ortaya çıkan bu kaotik ortamı kendisine bir avantaj olarak gördü. Dalmaçya sahillerine kadar giderek Klissa, Split, Ostroviç, Knin, Vrana gibi önemli yerleri ele geçirdi. 1390'da ise Stefan Tvrtko, Kotor'dan Zadar'a kadar olan tüm Dalmaçya kıyılarını kontrolü altına aldı. Ancak Dalmaçya sahilinde bulunan Dubrovnik'e dokunmadı. Onlar için farklı planları vardı. Öncelikle Dubrovnik'e saldırabilmesi için güçlü bir donanmaya sahip olması gerekiyordu. Ancak elinde böyle bir donanma bulunmadığı için farklı bir yol izlemeye karar verdi. Dubrovnik ile müttefik oldukları dönemde, onların büyük ölçüde ticaretle geçindiklerini ve bu durumun kendilerini dezavantajlı bir duruma soktuğunu fark etmişti. Böylece Tvrtko, Kotor Körfezi'nde bulunan Kastelnovo'da

---

⁴⁵ Frank W. Carter, a.g.m, s. 82.

⁴⁶ Branislav Djurdjev (1992). "Bosna Hersek", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 6, s. 298.

⁴⁷ Osman Karatay, (2013). "Ortaçağ Bosna Devleti", Osman Karatay & Bilgehan A, Gökdağ (Eds.), *Balkanlar El Kitabı*, c. 1, Akçağ Yayınları, s. 160-161.

⁴⁸ Frank W. Carter, a.g.m, s. 81.

⁴⁹ Osman Karatay, a.g.m, s. 162.

⁵⁰ Geza David, a.g.m, s. 288; Frank W. Carter, a.g.m, s. 82.

Dubrovnik'e alternatif bir ticaret merkezi kurarak onları ekonomik açıdan zayıflatmayı ve zor duruma düşürmeyi planladı⁵¹.

Kastelnovo bu dönemde Bosna Kralı I. Stefan Tvrtko'nun politikasını takip ederek Dalmaçya ve Hırvatistan'ın tamamında Dubrovnik için doğrudan rekabet alanı olacak yeni tuz yatakları açtı ve burayı bir ticaret merkezi haline getirmek istedi⁵². Ancak Dubrovnik, Macaristan'ın desteğini alarak, 1387'de kendisine alternatif olarak açılan tuz pazarını Bosna Kralı Tvrtko'ya kapattırdı. Bunun üzerine iki taraf arasında karşılıklı bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmaya göre Bosna kralı Tvrtko şehri tüm düşmanlardan koruyacak ve güvenliğini sağlayacaktı, karşılığında ise Dubrovnikliler kendisine ihtiyaç duyduğunda sığınak sağlayacaklardı⁵³. 1388'de I. Stefan Tvrtko'nun, Hırvatistan ve Dalmaçya sahilindeki gücü dikkat çekecek kadar arttı. Öyle ki Klissa, Vrana, Ostrovic'in yanı sıra Hırvatistan'ın anahtarı olarak görünen Knin'i ele geçirdi. Bosna Kralı Tvrtko'nun Dalmaçya sahilindeki bu girişimleri üzerine Dubrovnik tabiiyetinde olduğu Macaristan'a sadık kaldı ve onun koruması altında Tvrtko'nun tehdidini bertaraf etmeyi başardı. Ancak, başta Split olmak üzere çevresindeki şehirler Bosna hakimiyetine girdi. Bosna kralı Tvrtko kendi lehine sınırlarını genişletiyor, Macaristan kendi içinde bir iç savaşla mücadele ediyor ve Sırp despotları ise kendi aralarında güç savaşı veriyorlardı. Balkanlardaki gerek yaşanan bu siyasi karışıklıklar gerekse devletlerin birbirleri arasındaki çekişmeler, Osmanlıların bölgeye kolayca nüfuz etmesine zemin hazırlıyordu. Bu dönemde Balkan devletleri birbirleriyle olan mücadeleleri esnasında Osmanlıların doğudan gelen ilerleyişiyle yeterince ilgilenemediler ve ileriki sonuçlarını hesap edemediler.

1390'da Bosna Krallığı tarihindeki en geniş sınırlara ulaştı. Ancak Bosna Krallığı 1391'de I. Stefan Tvrtko'nun ölümüyle büyük şok yaşadı ve siyasi istikrarını kaybederek sarsıldı. Tvrtko'nun ölümü Bosna Krallığı için bir dizi felaketlerin başlangıcı oldu. İlk önce Bosna tahtına geçen Tvrtko'un kardeşi Stefan Dabişa, abisi kadar istikrar sahibi olamadığı için kısa süre önce ele geçirilen Hırvatistan'ın ve Dalmaçya'nın büyük bölümünü kaybetti. Diğer yandan 1395'te, Prizren ve Novo Brdo'ya kadar uzanan ticaret yolları üzerinde hakimiyet kurmayı başardı. Dubrovnikli tüccarları bölgeden uzaklaştırmak amacıyla vergilerini yükseltti. Aynı sene Dalmaçya'yı derinden sarsan ve yüzyıllardır eşi görülmemiş büyüklükte bir deprem felaketi yaşandı. Depremin hemen arkasından gelen sel felaketleriyle birlikte bölgedeki ekili

---

⁵¹ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 24.

⁵² Frank W. Carter, a.g.m, s. 82.

⁵³ Robin Harris, a.g.e, s. 89-90.

alanlar büyük zarar gördü. Kıtık korkusu ve Adriyatik Denizi'ndeki George De Palma'nın gemilerinin düzenlemiş olduğu korsanlık faaliyetleri başta Dubrovnik olmak üzere bölgeyi derinden sarstı, deniz ticareti ise durma noktasına geldi⁵⁴.

XIV. yüzyılın sonlarına doğru bölgede yaşanan felaketin etkisinden yavaş yavaş çıkılmaya ve normal hayata dönülmeye başlandı. Bu süreçte Bosna'da hükümdar değişikliği yaşandı ve Dabişa'nın yerine Stefan Ostaja Bosna tahtına geçti⁵⁵. Yakın tarihlerde Balkanlarda giderek artan ve Bosna'yı tehdit eden Osmanlı akınları, I. Bayezid ile Timur arasında yaşanan gergin havanın bir savaş ortamına dönüşmesi sonucu azaldı⁵⁶. Stefan Ostaja'nın Dubrovnik üzerinde kurmuş olduğu baskıya rağmen Dubrovnik Macaristan'a olan bağlılığını sürdürmeye devam etti. Bu dönemde üzerlerinde baskı kuran Ostaja'nın azledilmesi ve yerine II. Stephan Tvrtko'nun geçmesi Dubrovnik için büyük bir şans oldu. II. Tvrtko, selefi Ostaja'nın aksine Dubrovnik Cumhuriyeti'ne daha dostane yaklaştı⁵⁷.

Bu dönemdeki siyasi gelişmelere bağlı olarak Dubrovnik ile Balşa ailesi arasındaki ilişkilerde de değişiklikler meydana geldi. Balşa hanedanlığının hükümdarı ve Osmanlı taraftarı olan İşkodra beyi Georgj Stratsimiroviç'in ölümü üzerine Balşa hanedanlığının başına III. Balşa geçti. Hükümdar değişikliğini fırsat bilen Venedik, 1403'te başta İşkodra olmak üzere Ülgün, Bar ve Budva'yı ele geçirdi. III. Balşa kaybettiği toprakları geri almak için Venedik ile uzun bir mücadeleye girişti. Osmanlılar bu duruma müdahale etmek zorunda kaldı. Venedik ile ele geçirilen topraklar için savaşa girişildi ve savaş Osmanlıların galibiyeti ile sonuçlandı. Balşaların kaybettikleri topraklar Venedik'ten alınarak Osmanlı'nın Rumeli Eyaleti'ne bağlandı⁵⁸.

Balşalarla ilgili gelişmelerden sonra Dubrovnik'in dikkatini Bosna'daki iç sorunlar çekti. Osmanlıların 1402'den itibaren bölgedeki faaliyetlerinin azalması Bosna'nın batısına hâkim olan Dük Hrvoje Vukcic-Hrvatinc'in batıda yürüttüğü siyasi ortamda rahat bir nefes almasını sağladı. O, Dalmaçya sahillerinde yeni yerler ele geçirmeye başladı. Bu durum o sırada Bosna hükümdarı olan Stefan Ostoja'yı oldukça huzursuz etti ve Dük Hrvoje ile aralarındaki gerilimi de savaş noktasına taşıdı. Kral Ostaja Dük Hrvoje karşısında Macaristan'a sığınarak yeniden Bosna kralı oldu. Ancak Dük Hrvoje kendisini destekleyen diğer derebeyleri sayesinde

---

⁵⁴ Frank W. Carter, a.g.m, s. 83.

⁵⁵ Osman Karatay, a.g.m, s. 162-163.

⁵⁶ İsmail Aka (2012). "Timur", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 41, s. 173- 174.

⁵⁷ Frank W. Carter, a.g.m, s. 83.

⁵⁸ Mustafa Lütfi Bilge, a.g.m, s. 385.

Ostoja'yı tahtan indirerek yerine I. Stefan Tvrtko'nun oğlu II. Stefan Tvrtko'yu geçirdi⁵⁹. Bu sırada II. Stephan Tvrtko'ya karşı Hrvoje dükü çevresine topladığı isyankâr bir grupla hükümdara karşı ayaklandı. Dubrovnik Bosna'nın iç karışıklığını daha da arttıracak şekilde adım atarak isyankâr Hrvoje düküne kendisine sığınma imkânı verdi. Dubrovnik, 1399'da Bosna'da elde ettiği imtiyazlara dayanarak, dostane ilişkiler içinde olduğu Hrvoje Dükü ile birlikte Astaria ve Peljesac arasındaki toprakları ele geçirdi.⁶⁰ Bunun üzerine Bosna Kralı II. Tvrtko 1403-1404'te Dubrovnik'e savaş ilanında bulundu. Ancak Hrvoje dükünün Dubrovnik'e yardımı neticesinde Bosna kralı II. Tvrtko yenildi ve hem tahtından hem de tacından oldu. Unvanı soylu statüsüne düşürülerek şehirde yaşamasına izin verildi. Hrvoje dükü Dubrovnik sayesinde tatmış olduğu zafer sarhoşluğu neticesinde hem Macaristan'a hem de Bosna'daki rakiplerine karşı savaşmak için Osmanlıların desteğini istedi. Ancak olaylar hiç de beklediği gibi gitmedi ve Macaristan krallığı Hrvoje dükünün kendisine karşı yapmış olduğu bu girişimi ihanet olarak gördü ve onu hain ilan ederek topraklarından çıkardı. Osmanlılarda Fetret Devri olarak bilinen dönemde (1402-1413), taht kavgalarından galip çıkan I. Mehmed bu teklifi bir fırsat olarak gördü ve Bosna üzerine bir askeri kuvvet gönderdi. Osmanlıların yardımıyla Bosna kuvvetleri Macaristan'ı yendi. Osmanlıların asıl amacı burada bir uç beyliği teşkil etmenin önünü açmaktı. Osmanlılar buradan çekilir çekilmez Bosna içinde bir iç savaş çıktı. Bosna iç karışıklıklarla mücadele ederken 1415 yılında Dük Hrvoje öldü. Ülke içerisindeki iç karışıklıklardan galip çıkmak isteyen bazı Bosna ileri gelenleri bölgedeki Osmanlılardan tekrar yardım talebinde bulundu⁶¹. Bunun üzerine Osmanlı müdahalesi Bosna için geri dönüşü olmayacak bir dönüm noktası haline geldi. Osmanlılar bölgeye geldikten sonra buraya yerleştiler ve ülkeyi parçalamış olan feodalleri ve krallığı haraca bağladılar. 1462'de Macaristan'ın kışkırtmasıyla Bosna her yıl göndermesi gereken vergiyi Osmanlı'ya göndermedi. Bunun üzerine II. Mehmed ertelemiş olduğu Bosna seferini gerçekleştirerek ülkeyi fethetti⁶². Saraybosna'yı bir uç bölgesi ve askeri alan haline getirdi. Çevresinde yer alan diğer Osmanlı vassalı devletlerle de buradaki güven ve asayışı çift taraflı olarak kontrol altına aldı⁶³.

---

⁵⁹ Osman Karatay, a.g.m, s. 164-165.

⁶⁰ Robin Harris, a.g.e, s. 68-71.

⁶¹ Robin Harris, a.g.e, s. 68-71.

⁶² Osman Karatay, a.g.m, s. 166.

⁶³ Bradislav Djurdjev, a.g.m, s. 298.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-DUBROVNIK İLİŞKİLERİNİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

Osman Gazi'nin vefatından sonra yerine geçen oğlu Orhan Gazi döneminde 1326'da Bursa'nın fethi gerçekleştirilerek Osmanlı Devleti'nin başkenti Söğüt'ten buraya taşındı. Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa'nın Rumeli'de gerçekleştirdiği fetihlerle devletin Balkanlara doğru genişlemesinin önü açılmış oldu. Orhan Gazi'den sonra I. Murad döneminde Edirne de fethedilerek başkent bir defa daha değişti ve devletin siyasi-askeri ağırlığının Balkan coğrafyasına doğru verileceği ortaya çıktı. Anadolu'daki Türk beyliklerine karşı kendisini bir tehdit unsuru olarak göstermekten uzak duran Osmanlı Devleti böylece doğusunu emniyete alarak Batı'ya doğru ilerlemesini sürdürdü ve Balkanlara yayılmaya devam etti.

Osmanlıların tarih sahnesine çıkmasından önce Venedik'in tahakkümü altında bulunan Dubrovnik'in tüccarları, Venedik uyruğu altında Doğu Akdeniz'de hâkim İlhanlı, Memlük ve Anadolu Selçuklu devletleriyle ticari irtibatlar kurarak ticari faaliyetler yürütüyordu. Ancak Osmanlıların bölgede zamanla etkili bir güç haline gelmesi, Bursa ve Edirne gibi ticaret merkezlerini fethetmesi, Dubrovniklilerin bu bölgedeki ticari menfaatlerini sürdürebilmeleri için Osmanlı Devleti ile temasa geçmesini zorunlu kıldı⁶⁴.

1. Dubrovniklilerin Osmanlılar ile Kurdukları İlk Temaslar

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'ne göre, Dubrovnikliler ile Osmanlılar arasında ilk temaslar Bursa'nın fethinden sonra Orhan Gazi döneminde gerçekleşti. Bu dönemde Dubrovnikliler bölgede ticaret yapan Venediklilerle birlikte Orhan Gazi'ye bazı hediyeler gönderdiler⁶⁵. Ancak, tarihi kaynaklarda Orhan Gazi döneminde Dubrovnikliler ile Osmanlıların diplomatik bakımdan görüştüklerine dair kesin bir tarih ya da belge bulunmamakta ve Evliya Çelebi de bu konuda kesin bir tarih sunmamaktadır.

Orhan Gazi'nin vefatından sonra devletin başına geçen oğlu I. Murad, Balkanların içinde bulunduğu karışık ortamdan yararlanarak ilerlemesine devam etti. Bölgede yer alan Sırplar, Boşnaklar, Macarlar ve diğer bazı devletlerle birlikte buradaki küçük prensliklerle birtakım anlaşmalar yaparak temaslarda bulundu. 1365 yılında ise Dubrovnikliler, ileri tarihli birtakım kaynaklara göre Osmanlılardan ilk ahidnâmeyi aldılar⁶⁶. Osmanlıların Balkan

⁶⁴ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 84,85,86.

⁶⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatname*. (haz.). Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman- İbrahim Sezgin, c. 5, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 228

⁶⁶ Donald Edgar Pitcher, a.g.e, s. 72-73.

coğrafyasında ilerlemelerinin hızlanması üzerine Papa V. Urban tarafından bölge devletlerine Müslümanlar ile ticaret yasağı getirilmişti. Ancak Osmanlıların egemen oldukları bölgelerde ticari olarak faal bulunan Dubrovnikliler, 1366 yılında papaya başvurarak Osmanlılarla ticaret yapabilmeleri için resmi bir izin almayı başardılar⁶⁷. 1380’de ise Dubrovnik’in Batı Balkanlarda askeri varlık gösteren Osmanlı komutanlarına 500 düka ödenek vererek Bizans’a ve Sırlara karşı korumaları altına girdikleri görülmektedir⁶⁸.

2. Osmanlıların Balkanlara Yerleşmesi

Bizans İmparatorluğu’nun Geç Orta Çağ döneminde giderek zayıflaması ve hanedanlık mücadeleleri nedeniyle ortaya çıkan iç karışıklıklarla Balkanlar üzerindeki egemenliği sarsıldı. Balkanlarda oluşan bu otorite boşluğu Venedik ve Macaristan’ın yanı sıra Osmanlıları da bölgeye çekti. Bu sırada Balkan coğrafyasında bulunan yerel prenslikler de kendi içlerinde ve birbirleriyle iktidar mücadelelerine giriştiler. Sırp despot Stefan Duşan bölgedeki mücadelelerin içinden galip çıkarak Sırbistan Krallığı’nı kurmayı başardı. 1355’te Stefan Duşan’ın ölümü, kurmuş olduğu krallığın yeniden iç karışıklığa sürüklenmesine yol açtı. Onun ölümü sadece kendi ülkesini değil, hakimiyeti altına aldığı Slav topluluklar ile Bulgarların da karışıklık içine düşmesine neden oldu. Stefan Duşan’dan sonra ortaya çıkan otorite boşluğundan önce Macaristan, ardından Bosna, bölgedeki siyasi nüfuzlarını ve otoritelerini attırmak amacıyla yararlanmaya çalıştı. Bosna Krallığı bu konjonktürden faydalanarak bölgede Sırbistan’ın yerini alacak bir güç haline geldi. Yakın zamanlarda Süleyman Paşa’nın önderliğinde Osmanlılar ilk kez Rumeli topraklarına adım atmıştılar. Bundan sonra önlerinde kolaylıkla ilerleyebilecekleri, rahatlıkla yayılabilecekleri, iç karışıklıklar içinde bir bölgeyle karşılaştılar. İlerleyen yıllarda Rumeli’ndeki fetihlerin genişlemesiyle Osmanlılar, Balkanlarda kalıcı bir hakimiyet kurmaya başladılar⁶⁹.

3. I. Murad Dönemi Osmanlı Dubrovnik İlişkileri

Balkanların içinde bulunduğu durum ve genel şartlar Osmanlıların bu coğrafya üzerinde rahatlıkla ilerlemesini sağladı. Osmanlılar ilk zaferlerini Sırlara karşı 1364’te yaptıkları Sırpsındığı Savaşı ile elde ettiler. Bu zaferlerini 1375’te Niş’i ve 1380 sonrasında da Sofya’yı alarak sürdürdüler⁷⁰. Macar hükümdarı Layoş’un 1382 yılındaki ölümünün ardından Sırbistan’daki iç karışıklıklardan faydalanarak güç kazanan Bosna Krallığı, Kral Tvrtko’nun

---

⁶⁷ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 93.

⁶⁸ Mustafa Cezar (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi*. c. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 128-129.

⁶⁹ Mustafa Cezar, a.g.e, s. 30-33.

⁷⁰ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 97.

1391'deki ölümüyle birlikte tam anlamıyla bir yangın yerine döndü. İç karışıklıklar içerisindeki Balkan coğrafyasında yaşanan bu gelişmeler Osmanlıların bölgede nüfuz kurmasını ve yayılmasını kolaylaştırdı. 1389'da Sırplarla Kosova ovasında yapılan savaşı Osmanlıların kazanması üzerine bölgede Türk varlığının kalıcı olduğu kesinleşti. Diğer yandan hem I. Murad hem de Sırp Prensi Lazar savaş meydanında hayatlarını kaybettiler⁷¹. Osmanlıların bölgede giderek etkin bir güç haline gelmeye başlaması, birbirleriyle savaş halinde olan yerel prensliklerin de bu gücü yanlarında istemesine neden oldu. Böylece ilk olarak Sırbistan'ın güney kısmı, daha sonra 1392'de Bulgaristan'ın ve Makedonya'nın tamamı Osmanlıların eline geçti⁷².

Sofya'nın Osmanlılar tarafından fethinden sonra Dubrovnik tüccarlarının yoğun olduğu Tırnova ve Prevala'nın yanı sıra Filibe, Serez ve Üsküp gibi önemli ticaret merkezleri de Osmanlı hakimiyetine geçmiş oldu. Ancak Dubrovnik, kuruluşundan itibaren varlığını koruma ve sürdürme konusunda tecrübeli olduğundan bölgede oluşan bu duruma uyum sağlamayı başardı. Özellikle coğrafya üzerinde değişen bu güç dengelerinde kendisini korumak için muhtabı olduğu devletlerin çıkarlarını dikkate alarak denge politikasını ve diplomasiyi mahir bir şekilde kullandı. Osmanlıların Balkanlardaki ilerleyişi Dubrovnik ticaret ağının önemli merkezlerini barındıran Arnavutluk, Bosna ve Hersek'in de Osmanlı hakimiyetine girmesini beraberinde getirdi⁷³.

Bölgenin Osmanlı hakimiyetine girmesiyle birlikte Dubrovnik ticaret yolu ile eski Roma yollarından olup ticaret güzergahı olarak kullanılan *Via Egnatia*⁷⁴ Osmanlıların denetimine geçti. Bu yol aynı zamanda tarihi İpek Yolu'nun İstanbul, Edirne, Sofya ve Niş üzerinden Avrupa'ya ve Adriyatik sahillerine uzanan bir devamı niteliğindedir. Osmanlılar döneminde bu yollar tek bir otorite altında birleştirilerek ticaret yollarının hem güvenliği hem de istikrarı sağlanmış oldu⁷⁵.

---

⁷¹ Feridun Mehmet Emecen (2015). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 68.

⁷² Mustafa Cezar, a.g.e, s.130-139.

⁷³ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 98.

⁷⁴ Bu dönemde Balkan coğrafyasında ticaret yapılan üç önemli karayolu vardı. Bunlardan biri Dubrovnik ticaret yolu olarak adlandırılan, Belgrad, Sofya ve Filibe'nin içinden geçerek önce Tuna bölgesine, oradan Tunca Vadisi'nden Edirne'ye kadar uzanan tarihi askeri ve ticari bir yoldur. Halil İnalçık (2016). *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ (1300-1600)*. Yapı Kredi Yayınları, s. 17.

⁷⁵ Şerafettin Turan, a.g.m, s. 542.

4. I. Bayezid Dönemi Osmanlı Dubrovnik İlişkileri

Osmanlıların kendi sınırlarına yaklaşması üzerine Dubrovnik idarecileri, I. Kosova Savaşı'ndan bir yıl önce 1388'de kendi vatandaşlarından birini Osmanlıların kendileri hakkındaki niyetlerini anlamak amacıyla Rumeli Beylerbeyliği görevinde bulunan Şahin Bey'e göndermişlerdi⁷⁶. Kosova Savaşı'nda I. Murad'ın öldürülmesi ile yerine geçen oğlu I. Bayezid zamanında Balkanlarda Osmanlı ilerleyişi oldukça hız kazanmıştı. Bu sırada yaşanan savaşlar neticesinde Dubrovnik vatandaşlarından Osmanlılara esir düşenler vardı. Vatandaşlarının esir düştüğünü haber alan Dubrovnik, 1392'de Küçük Senato tarafından seçilen Teodoro Gisla isimli bir vatandaşını bu konuyu görüşmek üzere Osmanlılara gönderdi. Aslında bu durum bölgedeki savaş ortamının sadece diplomatik ve ticari ilişkiler üzerinde değil, bölge halkı üzerinde de doğrudan nasıl bir etki bıraktığını ortaya koymaktadır. Dubrovnik Cumhuriyeti yalnızca halkından esir düşen bireyleri kurtarma yoluna gitmemiş, aynı zamanda nüfus bakımından oldukça az sayıda olan Dubrovniklileri demografik açıdan da koruma siyaseti gütmüştü⁷⁷.

Macaristan Kralı Sigismund'un Niğbolu'da Osmanlılar karşısında aldığı yenilgiden sonra Macarların Dubrovnik üzerindeki hakimiyeti zayıfladı. Bölgenin içinde bulunduğu siyasal ve askeri gelişmelerin farkında olan Dubrovnik hem kendi güvenliğini sağlamak hem de Venedik, Sırbistan ve Bosna'ya karşı bağımsızlığını ve güvenliğini korumak amacıyla Osmanlılar ile diplomatik ilişkiler kurdu. I. Bayezid'in Niğbolu zaferi Osmanlıların Balkanlardaki yerini sağlamlaştırdı. Balkanların neredeyse tamamının Osmanlıların kontrolüne girmesi üzerine Dubrovnik, Osmanlılarla anlaşma yoluna gitti. Böylece 1396 yılında Sırbistan'da ticaret yapma izninin ardından sonraki yıl da Osmanlı Devleti'nin tamamında geçerli ticari imtiyazlar elde etmeyi başardı⁷⁸.

5. Fetret Devri ve Osmanlı Dubrovnik İlişkileri

Osmanlılar Balkan coğrafyasında kararlı bir şekilde ilerlerken, doğuda yeni bir tehlike belirdi. Cengiz Han'ı örnek alan ve koyduğu yasaları benimseyerek onun tarihsel kimliğinin izinden giden bir Türk hükümdarı olan Timur,⁷⁹ bu dönemde karışıklık içinde bulunan Çin'e bir sefer hazırlığı planlamaktaydı. Ancak, topraklarının batısında gittikçe güçlenen

---

⁷⁶ Mladen Glavina, a.g.t, s. 13.

⁷⁷ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 36.

⁷⁸ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 99.

⁷⁹ Fatih Çiftçi (2024). *Cengiz Han Döneminde Moğollar*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s. 234.

Osmanlıların varlığı Timur'u endişelendirmekteydi. Timur'un endişelerinin artmasında bölgedeki Osmanlı varlığından rahatsız olan Bizans, Venedik ve Cenevizliler gibi diğer devletlerin de etkisi oldu. Nitekim Timur da Anadolu topraklarına düzenleyeceği seferin sorumluluğunu I. Bayezid'in üzerine yıkmak amacıyla çeşitli kışkırtıcı faaliyetlerde bulundu. Timur, Anadolu Selçuklu Devleti ve İlhanlı Devleti'nin mirasçısı olduğunu belirterek Osmanlı'ya bağlı olmayan beylikler ile bölgedeki diğer devletlerin kendisine boyun eğmesini istedi. Yaşanan tüm bu süreç sonunda I. Bayezid ile Timur arasında Ankara'nın Çubuk Ovası'nda 1402'de Ankara Savaşı yapıldı. Savaş sonucunda I. Bayezid Timur'a esir düşerek bir süre sonra vefat etti. Timur ise Çin Seferi öncesinde kendisine tehlike olarak gördüğü Osmanlı Devleti'ni I. Bayezid'in dört şehzadesi arasında pay ederek, şehzadeler arasında 11 yıl sürecek taht mücadelesini başlatmış oldu⁸⁰.

Ankara Savaşı neticesinde Osmanlı Devleti'nin bölgede kurmuş olduğu siyasi otorite bozuldu. Bu durum I. Mehmed Çelebi'nin kardeşleri arasındaki mücadeleden galip çıkarak devleti yeniden toparlayana kadar sürdü. Bu süreç, Osmanlıların Balkanlarda Dubrovnik ile henüz kurulmaya başlayan ilişkilerin sekteye uğramasına ve gecikmesine neden oldu. I. Bayezid'in oğullarından Süleyman Çelebi, yaşça en büyük olması ve başkent Edirne'yi elinde bulundurması sayesinde, kardeşleri içinde en güçlü ve etkili figür olarak öne çıktı. Süleyman Çelebi Rumeli ve Trakya bölgesini kendi kontrolü altına almıştı. Dahası, kardeşleri ile olan saltanat mücadelesinde elinde bulunan avantajları da kullanarak hem siyasi otoritesini pekiştirmek hem de devlet idaresinin kendi kontrolünde olduğunu göstermek istemekteydi.

Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin hakimiyet altına aldığı beylikler yeniden ortaya çıktığı gibi Rumeli toprakları üzerinde de Bizans, Sırbistan, Eflak ve Arnavutluk hükümdarları⁸¹ Osmanlıların önceki senelerde kendilerinden almış oldukları toprakları geri kazanmak amacıyla yönelik hareket etmeye başladılar. Bunun üzerine Süleyman Çelebi, 1403'te Bizans ile Gelibolu Antlaşması'nı yaparak içinde Selanik'in de bulunduğu bazı topraklardan vazgeçmek zorunda kaldı. Ayrıca Sırp Despot Stefan Lazareviç'e bazı tavizler vermek zorunda kaldı⁸².

Süleyman Çelebi, Ankara Savaşı sonrasında duraklayan Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerini devam ettirmek ve bölgenin ekonomik istikrarını tekrar sağlamak niyetiyle 1408'de

---

⁸⁰ Erhan Afyoncu (2014). *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınları, s. 84-85.

⁸¹ Halil İnalcık, a.g.e, s. 24-25.

⁸² İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988). *Osmanlı Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 328-329.; Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 101-102.

Dubrovniklilerin Osmanlı topraklarında serbest ticaret yapmalarını sağlayan izinleri ve kendilerine sağlanan ticari imtiyazları yeniledi⁸³. Bizans İmparatoru bölgesel dengeyi kendi lehine korumak ve Osmanlıların bölgede yeniden güçlenmesini engellemek için genellikle en zayıf Osmanlı şehzadesini destekleyerek siyasi istikrarsızlığın sürmesini arzuluyordu⁸⁴. 1410'da Süleyman Çelebi'nin Balkanlar'da artan siyasi ve askeri gücünden rahatsızlık duyan Musa Çelebi, Rumeli'ye geçerek burada kendi etrafında bir destekçi kitlesi oluşturdu. Sırp prensleri arasındaki iç çekişmelerden de faydalanan Musa Çelebi, Priştine şehri ile çevresindeki bazı yerlerin, Stefan Lazareviç'in kardeşi Vulk'a verilmesi yönünde diğer Sırp feodallerine baskı yaptı⁸⁵. Priştine şehri aynı zamanda Dubrovnikli tüccarların da yoğun bir faaliyet gösterdikleri bir şehirdi. Burası, Musa Çelebi'nin Sırp prenslikleri üzerinde uyguladığı siyasi ve askeri baskıya karşı hamle olarak Macaristan tarafından yakılarak büyük ölçüde tahrip edildi. Sonraki sene Srebrenica Osmanlılar tarafından alındı. Osmanlıların bölgede yeniden etkinlik kazanması Dubrovniklileri tedirgin etti ve Slav topluluklar ile Macaristan'ı Osmanlılara karşı birlik olmaya çağırdı. Ancak Dubrovnik'in Osmanlılara karşı birlik oluşturma çağrısı, bu coğrafyada iç karışıklıklar ve entrikalar ile mücadele eden Macar Krallığı, Venedik Cumhuriyeti, Bosna Krallığı ve Slav ile Arnavut prenslikleri tarafından karşılık bulmadı⁸⁶.

Osmanlı Devleti'nin ayakta kalabilmesi ve ülkenin güvenliğini sağlayabilmesi için her iki kıtada da egemenlik kurması gerekiyordu. Bu sebeple 1413'te I. Mehmed Çelebi tüm kardeşlerini bertaraf ederek Osmanlı devletinin siyasi ve askeri tüm otoritesini kendinde topladı ve Fetret Devri olarak adlandırılan dönemi bitirdi. Saltanat kavgalarıyla geçen bu dönemi bitirmesi nedeniyle Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu olarak kabul edildi. Devletin yönetimini ele alan I. Mehmed Çelebi ilk önce Ankara Savaşı sonrası Timur vasıtasıyla bağımsızlıklarını geri alan beylikleri tekrardan Osmanlı bayrağı altında toplamaya çalıştı. Aynı zamanda Balkanları da ihmal etmeyerek buradaki fetihlere kalındığı yerden devam etti. I. Mehmed'in vefatının ardından Osmanlı tahtına geçen II. Murad döneminde Balkan coğrafyasında yaşanan savaşların yol açtığı ağır tahribatlar giderilmeye başlanmış, fetihler sırasında bozulan ticaret yolları da yeniden onarılmıştır. Sırp Despotluğu'nun 1427'de Osmanlı hakimiyetine geçmesi üzerine Dubrovnikliler Osmanlılarla diplomatik ilişkilerini yeniden

---

⁸³ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 101-102.

⁸⁴ Süleyman Çelebi'ye karşı Musa Çelebi'yi, Musa Çelebi'nin Balkanlarda gücü artınca Mehmed Çelebi'yi, o da güçlenmeye başlayınca Mustafa Çelebi'yi destekleyerek bölgenin karışıklık içinde bulunmasını sağladı. Halil İnalçık, a.g.e, s. 24.

⁸⁵ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 102.

⁸⁶ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 38.

canlandırmak ve mevcut siyasi konumlarını korumak amacıyla harekete geçtiler⁸⁷. II. Murad'ın izlediği bu istikrarlı siyaset sayesinde Osmanlı nüfuzu Dubrovnik üzerinde yavaş yavaş artmaya başlamıştır.

6. II. Murad Dönemi Osmanlı Dubrovnik İlişkileri ve İlk Resmi Temas

Sultan II. Murad, Osmanlı tahtına geçerek devlet idaresini üstlendi ve Osmanlı sınırları içinde uzun süredir ticari faaliyetlerde bulunan Dubrovnikliler ile ilgilenmeye başladı. Temmuz 1430'da Defterdar Ali Bey⁸⁸ aracılığıyla Dubrovniklilere kendileri ile görüşüp tanışmak istediğine dair bir nâme gönderdi. Bunun üzerine Dubrovnik yönetimi Eylül 1430'da⁸⁹ Pier Lukareviç ve Zuha Guçetiç isimli iki elçisini Osmanlı sarayına gönderdi⁹⁰. Böylece II. Murad döneminde ilk resmi temas gerçekleşmiş oldu. Bu görüşmeler neticesinde sultan Aralık 1430 tarihinde Dubrovnik elçilik heyetine Osmanlı sınırları içinde sadece alıp-sattıkları mallar üzerinden vergi ödemeleri şartıyla ticaretlerine devam edebileceklerini bildiren bir ahidnâme verdi. Dubrovnik Cumhuriyeti sultandan almış olduğu bu ahidnâme sayesinde Osmanlı devletinin haraçgüzarı olmadan Osmanlı sınırları içinde ticaret yapma iznini elde etti. Ancak Müslümanlar tarafından kendilerine verilen ticaret izninin Dubrovnik'in bağlı olduğu Kilise taraflarından da geçerli olabilmesi ve yasallaştırılması gerekiyordu. Bu doğrultuda Dubrovnik Cumhuriyeti Müslümanlarla ticaret yapabilmek için Papalık'a başvurdu ve 1433'te Basel'de bir araya gelen kilise konsilinden Dubrovniklilere bekledikleri ticaret izni çıktı⁹¹.

Osmanlıların Balkanlar'daki hakimiyet alanlarını genişletmelerine paralel olarak Papalık ve Macar Krallığı öncülüğünde Osmanlılara karşı ittifak tasarılarının görüşüldüğü çeşitli konsiller toplandı. Bu süreçte Dubrovnik Cumhuriyeti de Osmanlı karşıtı diplomatik girişimlere sınırlı ölçüde destek verdi. 1431'de Basel'de, 1438 ve 1439 yıllarında Floransa'da toplanan konsillere birer delege göndererek bu platformlarda temsil edildi. Bu gelişmeler, Osmanlı merkezi açısından Dubrovnik'in siyasi tutumunun dikkatle izlenmesine yol açtı. Nitekim II. Murad Dubrovnik'in Osmanlı karşıtı faaliyetlere verdiği destekten duyduğu rahatsızlığı 1439 yılında açıkça ortaya koyarak cumhuriyetten Osmanlı Devleti'ne sadakat göstermesini ve haraç göndermesini talep etti. Dubrovnik Senatosu bu talebe yaklaşık iki yıl boyunca direndi. Ancak artan siyasi ve askeri baskılar karşısında elçi göndermekten başka bir

---

⁸⁷ Zdenko Zlatar (2013). Dubrovnik and the Ottoman Balkans (1430-1808). *Balkans in the Turkish History, cilt 1, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları*, s. 475.

⁸⁸ Şerafettin Turan, a.g.m, s. 543.

⁸⁹ Franz Babinger (2013). *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, Oğlak Yayınları, s. 30.

⁹⁰ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 105.

⁹¹ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 40.

seçenek kalmadığına karar verdi. Haziran 1441’de Edirne’ye ulaşan Dubrovnik elçilik heyetiyle yürütülen müzakereler, Dubrovnik’in Osmanlı karşısı girişimlere verdiği destekler nedeniyle son derece sert ve gergin geçmiş, hatta elçiler bir süre hapsedilmişti. Nihayet 2 Şubat 1442 tarihinde Dubrovnik’in haraç mükellifiyetini kabul ettiğini hükme bağlayan ilk ahidnâme kendilerine verildi. Bununla birlikte Dubrovnik Cumhuriyeti, bu tabiiyet ilişkisini gönüllü bir bağlılık olarak görmemekteydi. Nitekim haraç ödemeleri sırasında aynı değerdeki gümüş eşyalar, doğrudan haraç yerine “diplomatik hediye” olarak gönderilmeye çalışılmıştı. Ancak Dubrovnik Cumhuriyeti, yaşanan tüm bu gelişmelere rağmen Osmanlı ve onun tabiiyeti altında bulunan diğer bölgelerde serbest ticaret yapma hakkını korumayı başardı⁹².

Dubrovnik Cumhuriyeti, Osmanlı sultanı II. Murad’ın kendilerine 1442’de verdiği ikinci ahidnâmede yer alan “sadakat” maddesine rağmen Balkanlarda Osmanlılara karşı kurulan ittifaka destek verdi. Dubrovnik, Osmanlı karşısı devletler arasındaki iletişimi kolaylaştırarak adeta bir diplomatik geçiş noktası vazifesi gördü. Üstelik Osmanlılara karşı tüm bu faaliyetlerine rağmen Dubrovnik Cumhuriyeti, II. Murad’a bir elçi göndererek Osmanlı ülkesindeki ticari imtiyazlarını sürdürme ve geliştirme çabasını da korumaya çalıştı. Ancak II. Murad, Dubrovnik’in Balkanlarda Osmanlı karşısı faaliyetlerinin farkındaydı. Bu nedenle Dubrovnik elçilerine, 1442 tarihli ahidnâmenin şartlarına bağlı kalmaları gerektiğine dair açık bir uyarıda bulundu. Dubrovnik, Osmanlıların 1442-1443 yıllarında Macaristan karşısındaki yenilgilerinden de cesaret alarak sadakatlerini Macar tacına yönelttiler ve Osmanlı haraçgüzarı olmayı reddettiler. Dubrovnik, Papalık tarafından toplanan Haçlı donanmasına iki gemiyle katıldı. Ayrıca Osmanlı’ya karşı oluşturulan Haçlı ittifakına maddi destekte de bulundu. Ancak toplanan Haçlı donanması, II. Murad’ın Boğazlar aracılığıyla Anadolu’dan Rumeli’ye geçişini engelleyemedi. Yaşanan bu stratejik başarısızlık, 1444’te Varna’da Haçlı ordusunun Osmanlılar karşısında ağır bir yenilgi almasına neden oldu⁹³. Varna Savaşı’nda Macaristan kralının ölümü ile birlikte Balkanlarda gergin olan siyasi dengeler Osmanlıların lehine değişti ve bölge üzerinde kontrol kurması kolaylaştı. Haçlı ordusunun Osmanlılar karşısında ağır bir yenilgi alması, Dubrovnik üzerinde de ciddi bir tedirginlik yaratarak Osmanlılara karşı yaptıkları planların bozulmasına neden oldu. 1445’te Dubrovnik, II. Murad ile bozulan ilişkileri onarmak için sultanın kayınpederi olan Sırp Despot Brankoviç’in aracılığıyla bir elçi göndererek temas kurmaya çalıştı. Sultan ile elçilik heyeti arasında varılan anlaşma doğrultusunda, 1442 tarihli

---

⁹² Cihan Yemişçi (2022). Osmanlıları Balkanlardan Çıkarma Projelerinde Dubrovnik’teki Türk Karşısı Fraksiyonun Rolü (1592-1607). *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches*, Yıl/Vol. 7, (Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar’a Armağan), s. 1975-1976.

⁹³ Robin Harris, a.g.e, s. 86.

ahidnâme geçerli sayılacak ve Dubrovnik bir defaya mahsus 1500 düka altın filori vergi ödeyecekti⁹⁴.

7. Fatih Sultan Mehmed Dönemi

Sultan II. Murad'ın vefatından sonra Osmanlı tahtına II. Mehmed geçti. II. Mehmed'in Osmanlı tahtına cülusunun ardından Dubrovnik'in 1444 yılında cereyan eden Varna Savaşı'na kadar Osmanlılara karşı Macarların safında yer alması, ayrıca Arnavutluk'un kuzey bölgesinin hâkimi İskender Bey'e⁹⁵ destek vermesi, yeni sultan döneminde Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin zayıflamasına ve ikili ilişkilerde diplomatik bir gerilime neden oldu. Dubrovnik, Varna Savaşı'nda Macarların yanında yer almasının yarattığı olumsuz etkileri Sırp Despotu Brankoviç'in aracılığıyla hafifletmişti⁹⁶. Bu dönemde Osmanlı vasalı olan Hersek bey'i Stjepan Vukçič Kosaça'dan gelebilecek saldırılara karşı Dubrovnik kendini, II. Murad ile yenilediği ahidnâmenin sağladığı koruma sayesinde bir süreliğine güvence altına almıştı⁹⁷. Ancak Osmanlı tahtında yaşanan saltanat değişimini fırsat bilen Kosaça, 1451'de II. Mehmed'in desteğini de alarak hem Dubrovnik'in elinde bulunan Konavle bölgesini hem de amcasının Dubrovnik'te tutulan 12.000 altın dükalık mirasını geri almak amacıyla savaşa girişti⁹⁸.

Yaşanan gelişmeler üzerine Dubrovnik, Osmanlı'dan destek istemek zorunda kaldı. II. Mehmed, o sırada Macaristan ile yaptığı üç yıllık bir ateşkes antlaşmasının sağladığı diplomatik rahatlıktan yararlanarak Kosaça'nın çekilmesini emretti. Böylece Dubrovnik bu bölgedeki hakimiyetini yeniden kurabildi. 1452-1453 yıllarında Dubrovnik ile Kosaça arasındaki çatışmalar yeniden başladı ve Kosaça, Konavle bölgesine bir saldırı düzenleyerek buradaki yerleşim yerlerini büyük ölçüde harap etti. Bu gelişmeler neticesinde, II. Mehmed'in Dubrovnik üzerinde uyguladığı politika şehrin Osmanlı korumasına muhtaç olduğunu gösterdi⁹⁹. Öyle ki Kosaça'nın Konavle bölgesi üzerindeki askeri girişimleri Dubrovnik'i çaresiz bıraktı. Bunun üzerine sultanın girişimiyle 1454'te tarafların savaş öncesi sınır ve koşullara dönmesini öngören bir barış antlaşması yapıldı¹⁰⁰.

Mayıs 1453'te Konstantinopolis'in II. Mehmed tarafından fethedilmesi, Avrupa ve Balkan coğrafyasında derin bir etki uyandırdı ve siyasi dengeler tamamen değişti. Üstelik II.

---

⁹⁴ a.g.e, s. 87.

⁹⁵ Şerafettin Turan, a.g.m, s. 543.

⁹⁶ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 112.

⁹⁷ Robin Harris, a.g.e, s. 87.

⁹⁸ R. Harris, a.g.e, s. 88./ Zdenko Zlatar, a.g.m, s. 475-476.

⁹⁹ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 116.

¹⁰⁰ Zdenko Zlatar, a.g.m, s. 476.

Mehmed, İstanbul'u fethettikten sonra çıkardığı bir hükümle Bizans İmparatorluğu'nun daha önce egemen olduğu tüm yerler üzerinde yasal olarak hak sahibi olduğunu ilan etti. Bu doğrultuda Osmanlı'ya haraç ödemekte olan devletlerin haraçlarında atışa gidildi ve haraç ödemeyenlerin de artık haraç göndermeleri istendi¹⁰¹. Ortaya çıkan bu yeni durum, Dubrovnik Cumhuriyeti açısından ciddi bir tedirginlik kaynağı haline geldi. Bu nedenle Dubrovnik, önceki yaşanan olayları da göz önüne alarak Osmanlı sultanının dikkati çekmemek için temkinli bir politika izledi ve İstanbul'un fethini tebrik amacıyla elçi ve hediye göndermesi halinde doğrudan haraca bağlanma riskinin artacağını düşünerek bilinçli biçimde sessiz kalmayı tercih etti. Diğer yandan, çevresindeki askeri ve siyasi gelişmeler karşısında giderek daha sıkıntılı bir konuma sürüklenmekteydi. Cumhuriyet, güçlü bir orduya sahip olmadığı gibi, tâbi olduğu Macaristan'ın da Osmanlı ilerleyişini durdurabilecek askeri kapasiteden yoksun olduğu açıkça ortadaydı. Osmanlı kuvvetlerinin cumhuriyetin sınırlarına yaklaşması ve bölgedeki güç dengelerinin hızla Osmanlılar lehine değişmesi, Dubrovnik açısından mevcut durumun sürdürülemez olduğunu ortaya koymaktaydı. Bir yanda Osmanlıya tabi Kosaça, diğer yanda Macaristan'ın üst egemenliği altındaki Dubrovnik bulunmaktaydı. Ancak siyasi ve askeri ağırlık belirgin biçimde Osmanlı tarafında yer almaktaydı. Bu şartlar altında Dubrovnik Cumhuriyeti, 1458 yılında II. Mehmed'in talep ettiği 1500 altın haracı göndermek zorunda kaldı. Devamen içerisinde yıllık haraç sorumluluğu bulunan yeni bir ahidnâmeyle Dubrovnik, resmen Osmanlı üst hakimiyetini tanıyan bir haraçgüzar devlet haline geldi¹⁰².

Dubrovnik Cumhuriyeti, II. Mehmed'e her ne kadar 1500 altın düka haraç göndermeyi ve Osmanlı üst egemenliğini kabul etmiş olmasına rağmen 1460'ta düzenlenmesi planlanan yeni bir Haçlı seferine iki kadirga ile destek vereceğini bildirmesi II. Mehmed'in tepkisini çekti. Papa II. Pius'un öncülüğünde oluşturulmaya çalışılan Haçlı ordusu 1464'te onun ölümüyle birlikte dağıldı. Dubrovnik'in Osmanlılara karşı yürüttüğü önceki girişimlerin sonucu olarak iki taraf arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden gerildi. 1454-1459 yılları arasında Sırbistan'ın tamamen Osmanlı hakimiyetine girmesinin ardından Rumeli Beylerbeyi İsa Bey öncülüğünde 1461'de Bosna'ya düzenlenen akınlar Dubrovnik'e bir tehdit oluşturdu. 1462'de Eflak'ın Osmanlılar tarafından zaptedilmesiyle Hırvatistan ve İstirya'ya yönelik yapılan seferler ile Osmanlı kuvvetleri Dubrovnik sınırlarına kadar geldi. 1463'te ise Bosna'nın fethi gerçekleşti.¹⁰³ Osmanlı ordusunun sınırlarına kadar yaklaşması Dubrovnik'te ciddi bir endişeye yol açtı. Bu süreçte Bosna hükümdarının annesi ile eşinin Dubrovnik'e sığınmaları şehri

---

¹⁰¹ Robin Harris, a.g.e, s. 92.

¹⁰² Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 117-118.

¹⁰³ Halil İnalçık, a.g.e, s. 30-33.

Osmanlılara karşı son derece zor bir duruma düşürdü. Ancak Cumhuriyet yönetimi kendilerine sığınan bu kişileri gizlice İtalya'ya kaçırmayı başardı. Yaşanan gelişmeler iki taraf arasındaki mevcut diplomatik gerginliği daha da derinleştirdi. II. Mehmed 1468'de Dubrovnik'e yönelik bir yaptırım olarak yıllık haraç miktarını 5.000 altın dükaya çıkardı. Dubrovnik'in Osmanlı'ya karşı olumsuz tutumunun sürmesi üzerine bu miktar 1471'de 9.000, daha sonraki yıllarda ise 10.000 altın dükaya yükseldi.¹⁰⁴ Ancak sultan hiçbir zaman Dubrovnik'i doğrudan Osmanlı topraklarına katma amacı gütmeydi. Stratejik konumu ve diplomatik kabiliyeti nedeniyle Dubrovnik Cumhuriyeti sürekli bir şekilde tedirginlik içinde tutularak Osmanlı karşıtı ittifaklara katılması engellendi. Böylece Dubrovnik'in Osmanlı'ya bağlı bir haraçgüzar devlet konumunda kalması sağlandı.¹⁰⁵

II. Mehmed döneminde Doğu'ya yapılan seferler neticesinde buradaki büyük ticaret yolları Osmanlıların kontrolüne geçmişti. Bu yollar Balkanlardaki ticaret yolları ile de birleşerek Orta Avrupa'ya kadar uzanıyordu. Söz konusu gelişmeler Dubrovnik limanının Adriyatik'in karşı kıyısındaki limanlara kilit bir geçiş noktası haline gelmesini sağladı. II. Mehmed döneminde Floransa ile ticaret geliştikçe Dubrovnik'ten İstanbul'a ve Bursa'ya kadar uzanan ticaret yolları büyük önem kazandı. 1469'da Osmanlı sınırları içinde ticaret yapan elliye yakın Floransalı aile bulunmaktaydı¹⁰⁶. II. Mehmed, izlediği ticaret politikası çerçevesinde Ege ve Akdeniz ticaretinde etkin olan Venedik'in ticaret üzerindeki tekeli kırılmayı amaçlıyordu.¹⁰⁷ Bu doğrultuda II. Mehmed, Venedik'e yönelik bir ticaret ambargosu uygulayarak oluşan ticari boşluğu diğer Avrupa devletlerinin tüccarlarını Osmanlı pazarına çekerek doldurmayı hedefleyen bir politika takip etti. İzlenen bu politika sayesinde hem Venedik'in Akdeniz'deki ticaret tekeli zayıflatılacak hem de Osmanlı ekonomisinin Venedik mallarına olan bağılılığı azaltılacaktı. Nitekim Venedik, özellikle XIII. ve XIV. yüzyılın başlarında izlediği politikalarla hakimiyeti altındaki Dubrovnik'in Akdeniz ticaretinde kendisine rakip olmasını engellemeye çalışmıştı. II. Mehmed'in Venedik üzerine uyguladığı ambargo sayesinde, Dubrovnik başta olmak üzere Floransa, Ceneviz, Milano, Ancona ve ilerleyen dönemlerde Marsilya, Fransa, Lucca ve Ferera gibi ticaretle uğraşan küçük devletler Akdeniz ticaretinde etkinlik kazanma fırsatı buldular¹⁰⁸.

---

¹⁰⁴ Robin Harris, a.g.e, s. 95.

¹⁰⁵ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 121-122.

¹⁰⁶ Halil İnalçık, a.g.e, s. 141.

¹⁰⁷ Mikail Acıpınar (2023). *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa, Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık (1453-1599)*. Türk Tarih Kurumu, s. 38-39-40.

¹⁰⁸ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 54.

Değişen siyasi ve ekonomik dengelerin sunduğu fırsatları ilk fark eden devlet Dubrovnik'ti. Cumhuriyet doğu ticaretini güvence altına alabilmek amacıyla 1468'de Papa II. Paul'den Müslümanlarla ticaret yapma izni aldı¹⁰⁹. Böylece Osmanlı-Venedik savaşları süresince Dubrovnik, İtalya ile Osmanlı arasında tarafsız bir ticaret üssü olarak öne çıkmayı başardı. II. Mehmed, Dubrovniklilere ticari ayrıcalık ve imtiyazlar tanımış olsa da cumhuriyete verilen ahidnâmeler kapsamında haraç miktarında artışlar gerçekleşti. 1478'deki haraç miktarı 12.500, 1480'de ise 15.000 altın dükaya yükseltildi. Ayrıca, 1458 ahidnâmesinde Dubrovniklilere tanınan %2'lik gümrük vergisi imtiyazı, 1472 yılında %5'e çıkarıldı, ancak 1478'de bu oran %4'e indirildi. 1480'den itibaren ise bu oran geçmişte olduğu gibi tekrar %2'ye sabitlendi.¹¹⁰

8. II. Bayezid Dönemi

II. Mehmed'in 1481'deki vefatından sonra şehzadeler Bayezid ve Cem arasında çıkan taht rekabeti, Osmanlı zirvesinde geçici bir siyasi istikrarsızlığa neden oldu. Tahta çıkmasının ardından II. Bayezid, kardeşi Cem Sultan'ın 1495'teki vefatına dek süren siyasi kriz ve tehditlerle uğraşmak zorunda kaldı. Cem Sultan krizi, babası II. Mehmed'in izlediği fetihçi politikaların aksine II. Bayezid'in Avrupaya karşı daha barışçıl ve iç istikrarı önceleyen bir politika izlemesine neden oldu¹¹¹. II. Bayezid, Avrupa'da bulunan kardeşi Cem Sultan'ın faaliyetlerini yakından takip edebilmek ve gerekirse kendisine ulaşabilmek için elçisi İsmail Bey'i diplomatik bir görevle Floransa'ya gönderdi. İsmail Bey'in Floransa'ya yaptığı seyahat sırasında İtalya'ya ulaşmasında, o dönemde Osmanlılarla diplomatik ilişkilerini sürdüren Dubrovnik Cumhuriyeti önemli bir rol oynadı¹¹².

II. Bayezid, Batı ile ilişkilerde babası II. Mehmed'in fetihçi siyasetinden farklı olarak daha temkinli, barışçıl ve uzlaşmacı bir dış diplomasi izledi. Bu doğrultuda Osmanlı ile ticari ilişkilerini sürdüren Dubrovnik ile yaşanan diplomatik gerginlikler azaltılarak ikili ilişkiler istikrarlı bir zemine oturtuldu. II. Bayezid yumuşayan diplomatik ilişkiler çerçevesinde, daha önce 15.000 altın dükaya olarak belirlenen haraç miktarını 12.500 dükaya indirerek bu miktarı

---

¹⁰⁹ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 131.

¹¹⁰ a.g.e, s. 133-134.

¹¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı (2016). *Osmanlı Tarihi*, c. II. Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 161-174.; Mustafa Cezar (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. II. Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 615-635.

¹¹² Mikail Acıpinar, a.g.e, s. 55.

kalıcı hale getirdi¹¹³. Yapılan bu düzenlemeden sonra belirlenen haraç miktarı 1684'e kadar fiilen uygulandı ve 1808 yılına kadar ise resmî belgelerde geçerli kaldı¹¹⁴.

1482'de Hersek'in tamamen fethedilmesiyle birlikte Osmanlı sınırları Dubrovnik'e kadar ulaştı. Cem Sultan olayından sonra II. Bayezid, Avrupa'daki siyasi ve diplomatik gelişmeleri yakından takip etmek amacıyla bilgi toplama faaliyetlerine daha fazla önem verdi. Hristiyan dünyasının Katolik bir üyesi olan Dubrovnik, gerek yürüttüğü ticaret faaliyetleri gerekse bu faaliyetler aracılığıyla sağladığı istihbarat sayesinde II. Bayezid'in dikkatini çekti. Bu doğrultuda II. Bayezid, dış siyasette istihbarat sağlamak amacıyla Dubrovnik'i bir araç olarak kullanma düşüncesini fiilen hayata geçirdi. Bu bağlamda Dubrovnik 1499-1502 Osmanlı-Venedik savaşları sırasında Osmanlılara önemli düzeyde haber ve istihbarat sağladı¹¹⁵. Bu savaşlar sırasında Mora'daki Modon, Koron ve Navarin kaleleri ile Arnavutluk'taki Draç ve Leş şehirleri Osmanlıların kontrolüne geçti¹¹⁶. Savaş sırasında Osmanlı ve Venedik arasındaki ticari ilişkilerin sekteye uğraması nedeniyle taraflar arasındaki iletişim, tarafsız bir konumda bulunan Dubrovnik aracılığıyla sağlandı¹¹⁷. 1502'de sona eren Osmanlı-Venedik Savaşı, Osmanlıların denizlerdeki üstünlüğünü somut bir biçimde ortaya koydu. 1503'te Osmanlı Devleti ile Venedik arasında ilk çok uluslu antlaşmalardan biri olarak kabul edilen ve yedi yıl süreyle geçerli olacak Buda Barış Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya Macaristan, Papalık, Fransa, İspanya, İngiltere ve çeşitli İtalyan şehir devletleri de dahil oldu. Bu durum Dubrovnik'in aynı anda birden fazla siyasi otoriteye tabi olduğu "çift efendilik" statüsünü ortaya koyan önemli bir olay olarak öne çıktı¹¹⁸.

9. Yavuz Sultan Selim Dönemi

I. Selim'in 1512'de Osmanlı tahtına çıkmasıyla birlikte, Dubrovnik Cumhuriyeti açısından yeni bir dönem başladı. 1513'te, Osmanlı siyasi geleneğine uygun olarak her padişah değişikliğinin ardından yapılan diplomatik yenileme süreci işletilerek iki taraf arasında mevcut olan ahidnâme, usulüne uygun biçimde yenilendi. Ancak 1518'de Dubrovnikli tüccarların İstanbul'un Pera semtinde sattıkları mallarda hile yaptıklarının tespit edilmesi üzerine, Osmanlı Devleti tarafından kendilerine tanınan gümrük ayrıcalıkları kaldırılarak diğer yabancı tüccarlara uygulandığı gibi vergi oranı %5'e yükseltildi. Bunun üzerine Dubrovnik tüccarları Osmanlı

---

¹¹³ Zdenko Zlatar, a.g.m, s. 478.

¹¹⁴ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 141-142.

¹¹⁵ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 60.

¹¹⁶ Donal Edgar Pitcher, a.g.e, s. 133./ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 145.

¹¹⁷ Robin Harris, a.g.e, s. 98.

¹¹⁸ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 62.

sultanını ikna ederek %5 olan gümrük vergisinin tekrar %2'ye düşürülmesini sağladılar. Fakat bundan sonra Dubrovnik tüccarları İstanbul ve Pera'da %5, Edirne ve Bursa'da %3, diğer bölgelerde ise %2 oranında gümrük vergisine tabi tutuldu. Yapılan bu son düzenleme Dubrovnik Cumhuriyetinin 1808'deki yıkılışına kadar yürürlükte kaldı. Sultan I. Selim döneminde Dubrovnıklilere tanınan bir diğer ayrıcalık ise Mısır'ın fethinden¹¹⁹ sonra İskenderiye'deki Dubrovnik konsolosunun Katalan, Ceneviz ve Venedik konsolosları ile eşit protokol ve yetkilere sahip olma hakkının verilmesi oldu¹²⁰.

10. I. Süleyman Dönemi

I. Selim'in 1520'de vefatından sonra Osmanlı tahtına oğlu I. Süleyman geçti. Böylece Osmanlı tarihinin hem siyasi hem de hukuki anlamda en etkili ve en uzun süreli saltanatlarından biri başladı. I. Süleyman Osmanlı tahtına geçtiği dönemde, babası I. Selim'in gerçekleştirdiği fetihler sayesinde Avrupa, Asya ve Afrika'ya uzanan topraklara hükmeden güçlü bir Osmanlı İmparatorluğu vardı. I. Süleyman, hükümdarlığının ilk yıllarında karşılaştığı iç isyanları bastırarak merkezi otoritenin etkinliğini arttırdı¹²¹. Ardından ataları II. Murad ve II. Mehmed dönemlerinde kuşatılmasına rağmen ele geçirilemeyen Belgrad ve Rodos alınarak Osmanlı'nın ordusunun askeri gücünü ortaya koydu.¹²² Ayrıca imparatorluğun genişleme siyasetine uygun olarak sultan özellikle Batı'daki fetihlere odaklandı ve Osmanlı hakimiyetini Avrupa içlerine kadar ilerletmeyi hedefledi. 1526'da gerçekleşen Mohaç Meydan Muharebesi'nde Osmanlı ordusu, Macar kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğratarak bölgede Macar hakimiyetini sona erdirdi¹²³. Bir yıl sonra Budin'in fethiyle Macaristan üç ayrı siyasi bölgeye ayrılarak merkezi otoritesini tamamen yitirdi¹²⁴. Yaşanan gelişmeler neticesinde Dubrovnik Cumhuriyeti Macaristan'a olan tabiiyetini sonlandırdı. Macaristan siyasi otoritesini büyük ölçüde yitirmesine rağmen Dubrovnik'ten haraç yükümlülüğünü sürdürmesini istedi. Ancak Dubrovnik Cumhuriyeti bu talebi reddederek artık Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesi altında bulunduğunu resmi olarak bildirdi. Böylece, Dubrovnik'in yalnızca Osmanlı'ya tâbi olduğu tek taraflı bağıllık dönemi başladı¹²⁵.

Dubrovnik açısından Osmanlı egemenliğine bağıllık hem siyasi istikrar hem de ekonomik çıkarlar bakımından daha elverişli bir ortam sundu. Macaristan ile 1359'da yapılan

¹¹⁹ Donal Edgar Pitcher, a.g. e, s. 152-153./ Zdenko Zlatar, a.g.m, s. 486.

¹²⁰ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 141-142. / Robin Harris, a.g.e, s. 98.

¹²¹ Donald Edgar Pitcher, a.g.e, s. 164,165. /İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s. 313,315,316.

¹²² Donald Edgar Pitcher, a.g.e, s:161,162.

¹²³ a.g.e, s 163.

¹²⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s. 324-327.

¹²⁵ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 152-154.

anlaşmada Dubrovnik Cumhuriyeti resmi olarak özerkti ve metbuuna karşı birçok yükümlülüğü bulunmaktaydı. Osmanlılarla yapılan anlaşma ise Dubrovnik'e fiili bağımsızlık veren ve bağlılığını şeffaf, hatta neredeyse görünmez kılan bir niteliğe sahipti. Dubrovnik'in ayrıcalıklı özel statüsü, tabiiyetin sembolü olan haraç sorumluluğu dışında herhangi bir resmi koşul taşımamamktaydı. Ayrıca Osmanlı üst egemenliği altında daha önce tâbi olduğu Macar yönetimine karşı olduğu gibi resmi binalarda bayrak çekme ve asker gönderme sorumluluğu yoktu. Dahası, Osmanlıların düşmanlarıyla çatışma halinde dahi onlarla ticaret yapma hakkını sürdürebilmekteydi¹²⁶.

I. Süleyman'ın tahta çıkışının ardından 1521'de Dubrovnik ile yenilenen ahidnâme kapsamındaki düzenlemelerle ilişkiler son biçimini kazandı. I. Selim döneminde belirlenen gümrük oranları aynen korundu, yalnızca Dubrovnik tüccarlarının Rumeli topraklarında yürüttükleri ticari faaliyetlere ilişkin gümrük vergisi mukataa usulüne dönüştürüldü ve iltizam sistemine dahil edildi. Söz konusu iltizam, Dubrovnik yönetimi tarafından belirlenen kişi tarafından üstlenilecek ve bu kişi Osmanlı defterdarından berat aldıktan sonra resmen mültezim olacaktı. Ayrıca iltizamın her üç yılda bir yenilenme zamanı geldiğinde mültezim yine Dubrovnik Senatosu tarafından seçilecekti. Dubrovnikli tüccarların ödemekle yükümlü oldukları gümrük vergileri artık Osmanlı gümrük yetkilileri yerine, Dubrovnikli gümrük mültezimi tarafından toplanacaktı. Bu uygulama yalnızca Rumeli bölgesinde geçerli oldu ve Osmanlı'nın diğer topraklarında Dubrovnik tüccarları diğer yabancı tüccarlar gibi vergilerini doğrudan Osmanlı gümrük eminelerine nakit olarak ödediler. Dubrovnik'in gümrük mültezimleri genellikle, Osmanlı'ya gönderilen haraç elçilerinin yanlarında bulunan tercümanlar veya elçiler tarafından seçilmekteydi. Bu uygulama 1687'ye kadar kesintisiz devam etti ve son olarak 1808 yılında cumhuriyetin düşüşüne kadar sürdü. Dubrovnik tüccarlarına uygulanan %2 oranındaki gümrük vergisi, Osmanlı'nın kuruluş dönemindeki muameleler esas alınarak belirlenmiş olup diğer tüccarlara uygulanan vergilerle kıyaslandığında Dubrovniklilerin Osmanlı nezdinde ayrıcalıklı bir statüye sahip olduğu açıkça görülmektedir. Bu durum Dubrovnikli tüccarların Balkan coğrafyasında diğer tüccarlara kıyasla önemli bir ticari avantaj elde etmelerini sağlıyordu¹²⁷.

---

¹²⁶ Robin Harris, a.g.e, s. 101.

¹²⁷ Yabancı tüccarlar için %5, zimmiler için %4 ve Müslümanlar için %3 oranı uygulanıyordu. bkz. Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 159-162.

11. I. Süleyman'ın Kapitülasyon Siyasetinde Dubrovnik'in Yeri

XVI. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politikasını belirleyen iki temel dinamik dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, Coğrafi Keşiflerin ardından değişen küresel ticaret yollarına karşılık Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz ticaretini canlı tutma yönündeki stratejik çabasıydı. İkicisi ise Akdeniz havzasında süregelen Müslüman-Hristiyan mücadelesi kapsamında Osmanlı'nın siyasi ve askeri çıkarlarına yönelik izlenen hakimiyeti genişletme politikasıydı. Bu çerçevede, I. Süleyman döneminde verilen kapitülasyonlar, II. Mehmed devrinde düzenlenmiş olan ahidnâmeler esas alınarak yeniden yapılandırıldı ve güncellendi. Dönemin siyasi ve ekonomik koşulları göz önünde bulundurularak hem Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki hakimiyetini sağlamlaştırmak hem de Hristiyan dünyasında bir bölünme yaratmak suretiyle konjonktürün Osmanlı lehine geliştirilmesi amaçlandı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun XVI. yüzyıl boyunca izlediği askeri ve ekonomik politikalar Dubrovnikliler açısından son derece faydalı ve kazançlı oldu. Öyle ki 1527-1540 yılları arasında Mısır ve Suriye limanları üzerinden yürütülen baharat ticaretinde Dubrovnik, Orta Avrupa ve Almanya pazarlarına erişimde Venedik'in tekeline sarsarak ciddi bir rakip haline geldi¹²⁸. Diğer yandan Osmanlıların Avrupa'da özellikle Habsburg İmparatorluğu ile yürüttüğü mücadele sırasında Dubrovnik'in iki taraf arasında sağladığı istihbarat¹²⁹ şehrin bölgedeki stratejik önemini arttırarak onu bir istihbarat merkezi haline getirdi¹³⁰.

Osmanlı İmparatorluğu Dubrovnik Cumhuriyeti ile olan ilişkilerini ahidnâmeler aracılığıyla düzenleyerek bu belgelerle Cumhuriyet'e kapsamlı ticaret ayrıcalıkları ve güvenlik garantileri sağladı. Dubrovnik haraç ödemekle yükümlü vasal bir devlet olarak tanımlanmakla birlikte tüccarlarına Osmanlı topraklarında serbest ticaret hakkı, düşük gümrük vergisi ve hukuki koruma gibi birçok ayrıcalık tanındı. Ahidnâmelerde ticaret serbestisi, mal güvenliği, miras hakları ve Osmanlı görevlilerinin müdahalelerine karşı koruma gibi ayrıntılı hükümler yer aldı. Bu durum da Dubrovnik'in Osmanlı idaresi altındaki özel ve ayrıcalıklı statüsünü açıkça ortaya koymaktaydı¹³¹.

12. II. Selim Dönemi ve Kıbrıs Savaşı Bağlamında Osmanlı Dubrovnik İlişkileri

I. Süleyman'ın vefatının ardından Osmanlı tahtına oğlu II. Selim geçti. Onun döneminde Dubrovnik Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkileri derinden etkileyen en

¹²⁸ Mikail Acıpınar, a.g.e, s. 121.

¹²⁹ Robin Harris, a.g.e, s. 102.

¹³⁰ Feridun Mehmet Emecen, a.g.e, s. 237-239.

¹³¹ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 159-162.

önemli olay Osmanlı-Venedik mücadelesinin bir sonucu olan Kıbrıs Savaşı oldu. Osmanlılar ile Venedik arasında gerçekleşen Kıbrıs Savaşı sonucunda Dubrovnik Cumhuriyeti çok uzun yıllar sonra ilk kez Venedik tehdidini yeniden yakından hissetti. Bu durum Dubrovnik'in Osmanlı himayesine duyduğu bağlılığı daha da artırarak politikalarında dikkatli bir denge gözetmesine neden oldu. Dubrovnik'in böyle bir tehdit algısına kapılması son derece yerindeydi. Çünkü Roma'daki Venedik temsilcileri, Dubrovnik'in ele geçirilmesi gerektiğini açıkça dile getirmişlerdi. Bu durum ise denge politikası izleyen Dubrovnik için Osmanlı himayesini daha da hayati hale getirdi. Dubrovnik, Osmanlı-Venedik savaşının ardından yeniden şekillenmeye başlayan Haçlı ittifakına karşı güvenliğini sağlamak amacıyla Papa ve İspanya'ya başvurarak tarafsızlığını koruyacağına dair bu devletlerden güvence niteliğinde mektuplar aldı¹³². Tüm diplomatik girişimlere rağmen Venedik tehdidini üzerinde hissetmeye devam eden Dubrovnik, Osmanlı sultanına başvurarak doğrudan yardım talebinde bulundu. II. Selim, bu talebi olumlu karşılayarak Bosna sancakbeyi Sinan Bey'e ilettiği bir fermanla Dubrovnik'in her yardım çağrısına karşılık verilmesini buyurdu¹³³.

Venedik'in saldırılarının yanı sıra bölgedeki Uskoklar da Dubrovnik Cumhuriyeti için ciddi bir tehdit unsuru haline geldi. Venedik tarafından kışkırtılan Uskoklar, zaman zaman Dubrovnik halkına doğrudan zarar verecek boyutta saldırılarda bulunuyordu. Bu tehditlere karşı Dubrovnik, bazı dönemlerde Uskoklarla silahlı çatışmalara girerken sonuç alınamayan durumlarda ise anlaşma yollarını denedi. Yaşanan bu gelişmeler bir anlamda Venedik'in stratejik hesaplarına hizmet ederek Dubrovnik'i Osmanlı karşısında zayıf ve savunmasız bir konuma sürükledi. Osmanlıların güvenini kaybetmekten çekinen Dubrovnik Cumhuriyeti, savaş öncesinde ve sırasında sadakatini göstermek amacıyla çeşitli yollarla destek sağlamayı sürdürdü. Bu kapsamda Osmanlı Devleti'ne lojistik destek sunmanın yanı sıra, diplomatik temaslar esnasında askeri istihbarat sağladı¹³⁴.

Kıbrıs Savaşı sırasında Dubrovnik Cumhuriyeti, Osmanlı'ya haber ve bilgi taşımanın haricinde Katolik cepheye istihbarat sağlayan casusların da faaliyet gösterdiği stratejik bir merkez haline geldi. Şehrin limanı üzerinden yürütülen bu çift taraflı casusluk faaliyeti Osmanlı yönetiminin de dikkatinden kaçmadı ve bu durum ciddi güvenlik endişelerine yol açtı. Bu

---

¹³² Robin Harris, a.g.e, s. 113.

¹³³ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 168.

¹³⁴ Charles William Bracewell (2009). *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkiyalık, Senjli Uskoklar*, (Çev.) Mehmet Morali, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 218./Robin Harris, a.g.e, s. 114.

nedenle Dubrovnik sınırlarında çeşitli önlemler alınarak özellikle hassas dönemlerde tüccarların giriş çıkışları geçici olarak yasaklandı¹³⁵.

1571 yılında, Kıbrıs Savaşı devam ederken Dubrovnıklilere ait bazı gemilerin İnebahtı Deniz Savaşı'nda Haçlı donanmasına yardım ettiği yönündeki haberler Osmanlı payitahtına ulaşarak iki devlet arasında ciddi bir krize sebep oldu. Ancak Dubrovnik, bu suçlamaları bertaraf edip bunların münferit girişimler olduğuna dair savunmalarıyla kendilerini aklayarak Osmanlı karşısındaki itibarlarını korumayı başardı¹³⁶. Dubrovnik'in stratejik konumu ve tarafsız bölge statüsü, savaş süresince cumhuriyetin çıkarlarına büyük katkı sağladı. Dubrovnik, Venedik ve Osmanlı arasında barış müzakereleri için gidip gelen elçilerin giriş çıkış kapısı olmasının yanı sıra şehrin limanı da iki taraf arasında esir değişimlerinin gerçekleştirildiği merkezi bir nokta olarak öne çıktı. Dubrovnik Osmanlılarla zaman zaman yaşanan gerilimlere rağmen savaş boyunca iki taraf arasında imparatorluğa en fazla fayda sağlayan devlet oldu.

13. III. Murad Dönemi

Kıbrıs hakimiyeti için Osmanlılar ile Venedik arasında süren savaş 1573'te II. Selim'in Venedik'e verdiği ahidnâme ile sona erdi. Bu barışın ardından 1574'te III. Murad'ın tahta çıkışıyla iki devlet arasında uzun süre devam edecek istikrarlı bir barış dönemi başladı. Osmanlılar, Adriyatik Denizi'nde Uskoklara karşı bölgesel güvenliği sağlama görevini Venedik'e devrederek bu alandaki sorumluluğu ona bıraktı. Bu gelişme ilerleyen yıllarda Venedik'in Dubrovnik üzerindeki eski taleplerini ve yayılmacı eğilimlerini yeniden canlandırmasına zemin hazırladı¹³⁷.

XVI. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa ve Akdeniz dünyasında köklü siyasal ve ekonomik dönüşümler yaşandı. Özellikle Amerika'nın keşfi ile başlayan bu süreçte, kıtadan Avrupa'ya ve oradan da dünya piyasalarına büyük miktarda altın ve gümüş akışı gerçekleşti. Yaşanan bu durum ise Avrupa ekonomilerini derinden etkiledi ve ilk enflasyonun ortaya çıkmasına neden oldu. Uluslararası ölçekte bu değişim sürerken, Osmanlı Devleti 1570'lerde dikkatini doğuya, yani Safevîlere çevirdi ve on iki yıl sürecek olan uzun soluklu bir savaş dönemi başladı. Aynı dönemde İspanya ise Hollanda'daki isyan hareketleri ve iç siyasal sorunlarla uğraşıyordu. Ne Osmanlı Devleti ne de İspanya, Amerika menşeli değerli maden akışının ekonomik etkilerini

---

¹³⁵ Cihan Yemişçi, a.g.m, s. 1980-1981.

¹³⁶ Halil İnalçık, a.g.e, s.46-47.

¹³⁷ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 177.

uzun vadeli sürede değerlendiremedi. Osmanlı-İspanyol ilişkilerinde ise 1578’de geçici bir ateşkes sağlandıktan sonra Osmanlıların tüm dikkati İran’a çevrildi¹³⁸.

Dubrovnik’in dahil olduğu bölgedeki değişimler, şehrin Osmanlılar nezdindeki stratejik önemini ve bağlı olduğu Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinin niteliğini önemli ölçüde etkiledi. Yaşanan bu gelişmeler sadece Osmanlı-Venedik ekseninde değil, aynı zamanda Müslüman-Hristiyan dünyaları arasındaki ilişkilerde de doğrudan ve dolaylı pek çok gelişmeyi beraberinde getirdi¹³⁹. Osmanlılar ile Venedik arasında imzalanan ateşkes antlaşması sonrası bölgede sıcak çatışmalar sona ererek nispeten huzurlu bir ortam oluşmuştu. Ancak gerçekleşen barış ve sakinlik hali Dubrovnik açısından beklenen ekonomik ve siyasi avantajları beraberinde getirmedi. Savaş süresince tarafsızlığını ilan ederek önemli kazanımlar elde eden Dubrovnik, sağlanan barış ortamıyla birlikte ekonomik anlamda ciddi bir gerileme yaşadı. Ayrıca savaş ortamında rağbet gören istihbarat faaliyetlerinin azalması ve esir mübadelelerinin yapılmaması neticesinde Dubrovnik’in, Avrupalı diplomatlar açısından Osmanlı Balkanlarına giriş ve çıkışta kullanılan kapısı olma niteliği daha fazla ön plana çıktı. Diğer yandan, Akdeniz’deki güç dengeleri ise bölgedeki korsanların faaliyetleri aracılığıyla korunmaya çalışıldı. Bölgedeki korsanlar, mensup oldukları devletlerin ittifak veya düşmanlık durumlarını gözetmeksizin saldırılarda bulundu. Özellikle yaşanan bu durum Venedik ve Dubrovnik için ciddi bir güvenlik ve ekonomik sorun teşkil etti¹⁴⁰.

XVI. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerde bozulmalar başladı. Bu dönemde yaşanan gelişmeler iki taraf arasındaki iki yüzyıla yayılan uyumlu iş birliğinin yerini mesafeli ve zaman zaman da güvensiz bir ilişki biçimine bıraktı. Özellikle 1573-1592 yılları arasında meydana gelen olaylar Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin en parlak döneminin sona ermesine neden oldu. Bu dönemdeki başlıca kırılma noktalarından ilki, Osmanlı-Venedik arasında tesis edilen ve uzun süre devam eden barış ortamı, diğeri ise Bosna sancağının beylerbeyliğine dönüştürülmesiydi. Yaşanan her iki gelişme de Dubrovnik’in Osmanlı nezdindeki statüsünü ve bölgedeki stratejik rolünü doğrudan etkiledi¹⁴¹.

Balkan coğrafyasında faaliyet gösteren Dubrovnikli tüccarlar, şehirde kurdukları ticaret kolonileri aracılığıyla bölgeyle güçlü ekonomik bağlar kurmuştu. Bu ticaret ağının merkezinde

---

¹³⁸ Halil İncılık, a.g.e, s.46-47.

¹³⁹ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 80-95.

¹⁴⁰ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 179,180.

¹⁴¹ a.g.e, s. 181-182.

ise Dubrovnik limanı yer almaktaydı. Benzer şekilde Endülüs'ten göç eden ve Adriyatik kıyılarına yerleşen Seferad Yahudi tüccarlar da bölge ticaretine dahil olmuşlardı.¹⁴² Bu tüccarlar başlangıçta Avlonya'yı merkez olarak kullanırken zamanla Dubrovnik Limanı'nın sağladığı avantajlardan da faydalanarak ticari faaliyetlerini buraya taşıdılar¹⁴³. 1573 yılında Kıbrıs Savaşı'nın sona ermesiyle Osmanlı ile Venedik arasında yenilenen antlaşma Venediklilerin Osmanlı pazarlarına yeniden girebilmesini sağladı. 1590 yılında Dubrovnik'in itirazlarına rağmen açılan Split Limanı, bölgedeki ticaret dengelerini önemli ölçüde değiştirdi¹⁴⁴. Split Limanı'nın faaliyete geçmesiyle birlikte XVII. yüzyılın ilk yarısında Dubrovnik gemileri kendi limanlarından ziyade Split'e yöneldi. Böylece şehir ticaret açısından gerileme yaşadı. Ayrıca Balkanlardaki yerel tüccarlarla rekabet eden Dubrovnik tüccarları da bu süreçte oldukça zorlandı¹⁴⁵. Bununla birlikte Venedik'in Bosna ve Hersek'teki yerli tüccarların desteğiyle Gabela tuz pazarına girmesi Dubrovnik'in uzun yıllar elinde tuttuğu tuz tekeli zayıflatarak bölgedeki ekonomik gücünü azalttı¹⁴⁶.

14. Osmanlı Dubrovnik Arasında Krizlerle Şekillenen Dönem

II. Bayezid'in tahta çıkışıyla birlikte Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinde diplomatik sorunlar halledilmeye başlanmıştı. I. Süleyman döneminde ise bu ilişkiler kalıcı ve sistematik bir yapıya dönüşerek Dubrovnik'in Osmanlı siyasal ve ekonomik düzeniyle bütünleştiği bir süreci ortaya çıkarmıştı. Bu süreçte Dubrovnik yönetici sınıfını oluşturan Büyük ve Küçük Senato üyeleri arasında Osmanlı egemenliğine yönelik tutum konusunda belirgin fikir ayrılıkları ortaya çıktı. Bir kesim Osmanlı himayesini Cumhuriyetin siyasal istikrarının teminatı olarak görürken, diğer kesim ise Osmanlılarla aralarında meydana gelecek olan bu bağlılığı Dubrovnik'in bağımsızlık anlayışıyla çelişen bir tehdit olarak gördü. Bu sırada Osmanlı karşıtı tutumun yerel siyasetteki temsilciliğini ise sayıca az olmalarına rağmen yönetici kesimde etkili olan Giorgi ve Resti aileleri üstlendi. Bu aileler Dubrovnik'in sadece iç siyasetinde değil, şehir dışındaki bazı diplomatik ve ticari gelişmelerde de kritik rol oynayarak Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin zaman zaman gerilmesine neden oldu¹⁴⁷.

Adriyatik'in doğu sahilinde stratejik bir liman kenti ve Osmanlı Balkanlarına giriş kapısı olması nedeniyle bu dönemde Dubrovnik, şehir içinde yürütülen casusluk faaliyetlerinin

---

¹⁴² Cihan Yemişçi, (2021). Split Limanı'nın Uluslararası Ticarete Açılması ve Split-Dubrovnik Rekabeti (1590-165). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Dergisi*, 19 (1), s. 267.

¹⁴³ Mikail Acıpınar, a.g.e, s. 123,124.

¹⁴⁴ Robin Harris, a.g.e, s. 117.

¹⁴⁵ Cihan Yemişçi, a.g.m, s. 269-270.

¹⁴⁶ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 185.

¹⁴⁷ a.g.e, s. 186-187.

merkezi haline geldi. Dubrovnik'te gerçekleştirilen haberleşme ve casusluk faaliyetleri adeta kent için kurumsallaşmış bir sektör haline gelirken cumhuriyet yabancı casusların ve/ya diğer devletler için çalışan Dubrovniklilerin istihbarat faaliyetlerini tam anlamıyla kontrol edemedi. Batılı casusların Osmanlı topraklarına sızmak için başvurdukları yöntemlerden biri de Dubrovnik elçilik heyetlerine dahil olmaları¹⁴⁸. 1592 yılı, Dubrovnik'te artan casusluk faaliyetleri münasebetiyle Osmanlı merkezinde Dubrovnikliler hakkındaki şüpheleri pekiştiren bir dönüm noktası oldu. Özellikle İspanyol donanmasının Adriyatik Denizi'ne girişi ve bu donanmaya ait bazı gemilerin Dubrovnik limanını ziyaret etmesi, Osmanlı nezdinde Dubrovnik'e karşı oluşan güvensizliğin artmasına yol açtı. Yaşanan gelişmeler üzerine Bosna beylerbeyine gönderilen bir fermanla Dubrovnik'in İspanyollara maddi ve askeri yardımda bulunup bulunmadığı, ayrıca İngiltere aleyhine istihbarat sağlayıp sağlamadığı hususlarının araştırılması istendi. Ancak bölgede araştırma yapmakla görevlendirilen Hasan Paşa, 1592-1593 yıllarında Avusturya ile yapılan savaşta şehit düşmesi üzerine planlanan araştırma tamamlanamadı. Yerine atanan Bali Bey ise Konavle'de kurulan bir pusuda öldürülünce konuyla ilgili net bir sonuca ulaşamadı¹⁴⁹.

15. Konavle Bölgesi ve İne-han Olayı

Konavle, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin güneyinde verimli toprakları, stratejik konumu ve tarihi Epidarium (günümüzdeki Cavtat) yerleşimini barındırmasıyla öne çıkan bir bölgeydi. Batısında Adriyatik Denizi'ne, güneyinde ise Hersek bölgesine komşu olması sayesinde hem ekonomik hem de coğrafi açıdan önemli bir alandı. Konavle'nin aksine daha dağlık ve taşlık bir yapıya sahip olan Dubrovnik, tarımsal üretim açısından daha sınırlı olanaklara sahipti¹⁵⁰.

Dubrovnik Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren sınırlarını genişletme politikası izledi. Bu hedefini hem Venedik hem de Macaristan'ın hakimiyeti altında bulunduğu dönemlerde de sürdürdü. Özellikle Macaristan hakimiyeti altında olduğu dönemde stratejik konumu ve tarımsal açıdan verimli arazileri nedeniyle önem arz eden Konavle bölgesini topraklarına katma amacı güttü. Dubrovnik, 1419-1427 yılları arasında Hersek banı Sandalj Hranic ile yürüttüğü görüşmelerde bölgede bulunan Osmanlı varlığını askerî açıdan bir tehdit ve diplomatik bakımdan da bir denge unsuru olarak kullanarak Konavle'yi ondan satın aldı. Dubrovnik'in Konavle bölgesini sınırlarına katmasından sonra bu topraklar üzerinde hak iddia eden Sırp feodallerinden Radoslav Pavlovic ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasında bir mücadele başladı.

---

¹⁴⁸ a.g.e, s. 188-189.

¹⁴⁹ a.g.e, s. 190-191.

¹⁵⁰ Mladen Glavina, a.g.t, s. 1.

Bu mücadeleye Osmanlı Devleti'nin müdahil olması ile birlikte iki taraf arasındaki anlaşmazlık Dubrovnik lehine sonuçlandı. Ancak ilerleyen dönemde Hersek dükü unvanını taşıyan ve Sandalj Hranic'in yeğeni olan Stjepan Vukçič Kosaça, Osmanlı himayesindeki vasallık statüsüne güvenerek Konavle üzerinde hak iddiasında bulundu¹⁵¹. Bu durum ise Dubrovnik ile Hersek arasında yeni bir anlaşmazlığa yol açtı. Yaşanan gelişmeler, Dubrovnik'in Osmanlı Devleti'ne daha fazla yakınlaşmasına neden oldu.¹⁵²

1464'te Hersek bölgesinin tamamına yakın kısmının Osmanlı topraklarına katılmasının ardından bölgenin eski hâkimi Stjepan Vukçič Kosaça kaçarak Dubrovnik'e sığındı. Oğlu Stjepan ise Dubrovnik'te asilzadeler arasında yetiştirildi. Ancak Osmanlı sultanının talebi üzerine İstanbul'a Osmanlı sarayına gönderildi. Osmanlı sarayına kabul edildikten sonra İslamiyet'i benimsedi. Kosaça'nın oğlu Stjepan burada Ahmed adını aldı ve kendisine Hersekzâde unvanı verildi. Hersekzâde Ahmed Paşa Osmanlı hizmetinde olduğu süre boyunca dedesi Sandalj Hranic'ten miras kalan mülklerden elde edilen gelirleri Dubrovnik Cumhuriyeti'nden yıllık olarak almaya devam etti. Hersekzâde Ahmed Paşa'nın vefatının ardından torunu Hüma Sultan, 1582'de Osmanlı sultanına Dubrovnik Cumhuriyeti'nin dokuz yıldır kendisine mülklerinin kira ödemelerinin yapılmadığına dair şikâyette bulundu. Yapılan inceleme neticesinde Vlatko adlı bir akrabalarının, Dubrovnik'te miras yoluyla kendilerine ait olan mülkleri izinsiz işgal ettiğinin tespit edilmesi üzerine dönemin sultanı olan III. Murad, geçen sürede biriken kira alacaklarının topluca tahsil edilmesi için bir ferman çıkardı. Ancak Hersekzâde ailesinin son ferdinin de 1588'de ölümüyle birlikte Dubrovnik'teki bu toprakların mülkiyet durumu Osmanlı tarafından yeniden değerlendirildi. Bosna defterdarı ve aynı zamanda Osmanlı sultanının ikinci veziri olan İbrahim Paşa, Osmanlı kul sistemi kapsamında müsadere uygulamasını başlatmak istedi. Bu amaçla Hersekzâde Ahmed Paşa'ya ait mülklerin Dubrovnik'teki kayıtlarını çıkarmak üzere şehre bir memur gönderdi. Böylece konu kira meselesi olmaktan çıkmış oldu¹⁵³.

İbrahim Paşa, Hersekzâde Ahmed Paşa'nın mirasına ilişkin yürütülen müsadere girişimleri neticesinde kısa süre sonra görevinden alındı. Ancak 1589'da Belgrad'da nazır ve müfettiş sıfatıyla görev yapan İne-han Çavuş, Hersekzâde ailesine ait mülklerin müsaderesine yönelik girişimleri sahiplenerek Osmanlı'ya aidiyet hususuna dair iddialarını sürdürdü. Hersekzâde Ahmed Paşa'nın vefatından bu yana metrukatına ait kira gelirlerinin ödenmediğini

---

¹⁵¹ Robin Harris, a.g.e, s. 79.

¹⁵² Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 118./ Mladen Glavina, a.g.t, s. 16./ Robin Harris, a.g.e, s. 71-76.

¹⁵³ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 119./Robin Harris, a.g.e, s. 108.

öne süren İne-han Çavuş, bu durumu gerekçe göstererek söz konusu mülklerin Osmanlı topraklarına dahil edilmesi gerektiğini savundu. Ortaya çıkan gelişmeler neticesinde Dubrovnik sınırları içinde yer alan Konavle bölgesinde Osmanlı'nın toprak mülkiyeti iddiası gündeme geldi. Bu durum ise bölgede Osmanlı egemenliği adına yeni bir hukuki ve siyasi statü tartışmasını da ortaya çıkardı. İne-han Çavuş'un Konavle'yi bir Osmanlı sancağı haline getirme girişimi, o sırada İstanbul'da bulunan Dubrovnik elçilerinin hazırlıksız yakalanmasına neden oldu. Bu nedenle gelişmelere doğrudan müdahale edemediler ve yalnızca meselenin araştırılması amacıyla Bosna beylerbeyine teftiş yetkisi verilmesi için Divân-ı Hümayun'dan emir çıkartılmasını sağlayabildiler. Diğer yandan İne-han Çavuş'un Konavle sancağındaki görevine başlamak için yola çıktığı haberi üzerine Dubrovnik Cumhuriyeti, onu durdurmak amacıyla bölgeye 300 kişilik bir askeri birlik sevk etti¹⁵⁴. Aynı zamanlarda cumhuriyetin İstanbul'daki elçileri Konavle'nin Dubrovnik'e ait olduğunu güçlü deliller ve argümanlarla savundular ve Osmanlı yönetiminin önemli bir kesimini ikna etmeyi başardılar. Dubrovnik'in bu diplomatik ve askeri girişimleri neticesinde Konavle'de sancak beyliği kurulması planı iptal edildi ve İne-han Çavuş görevinden alınarak merkeze geri çağrıldı. Dönemin Osmanlı padişahı III. Murad, İne-han Çavuş'un süreci kendi inisiyatifiyle yönlendirdiği ve devlet makamlarını yanıltmaya çalıştığı kanaatine vararak görevinden alıp sürgün cezasına gönderdi¹⁵⁵.

16. Dubrovnik Üzerinde Venedik Tehdidi ve Dubrovnik'e Ait Yerlerin İşgali

Adriyatik Denizi'nin kuzeyinde yer alan Venedik ile doğusunda konumlanan Dubrovnik, uzun süreli bir rekabet ve düşmanlık içinde bulunuyordu. Venedik, 1204'te gerçekleşen IV. Haçlı seferi sonrasında ortaya çıkan siyasi karmaşadan yararlanarak Dubrovnik'i ele geçirdi. Bu tarihten itibaren Dubrovnik, 1358'e kadar Venedik'in siyasi ve ekonomik tahakkümü altında kaldı. Venedik, Dubrovnik'in denizcilik alanında giderek güçlenmesini ve potansiyel bir rakip haline gelmesini engellemek amacıyla kısıtlayıcı politikalar uyguladı. Ancak 1358'de imzalanan Zadar Antlaşması ile Dubrovnik, Venedik egemenliğinden çıkarak Macaristan'ın tabiiyetine ve himayesine girdi. Yaşanan bu gelişme Venedikler açısından hem stratejik hem de ekonomik bir kayıp olarak görüldü ve bu yönde Dubrovnik'e karşı düşmanca tutumlarının daha da derinleşmesine neden oldu¹⁵⁶.

1587'de Budvalılar ile Dubrovnikliler arasında ekonomik temelli uyuşmazlıkların ortaya çıkması Adriyatik'teki mevcut güç dengeleri üzerinde kayda değer etki oluşturdu.

---

¹⁵⁴ Robin Harris, a.g.e, s. 109.

¹⁵⁵ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 119-121.

¹⁵⁶ a.g.t, s. 142-143.

Budvalıların, Dubrovnik limanına yönelen ticaret gemilerini engellemek amacıyla Mljet Boğazı'nı gemileriyle kapatmaları ise yalnızca iki şehir arasında değil, aynı zamanda bölge üzerinde de gerginliğe yol açtı¹⁵⁷. 1590'da Osmanlı İmparatorluğu ile Venedik Cumhuriyeti arasında Split Limanı üzerinde kurulan iş birliği ise iki devlet arasındaki mevcut diplomatik ilişkileri yeni bir safhaya taşıdı. Bu gelişme özellikle Adriyatik kıyısındaki deniz ticareti ve bölgesel hakimiyet açısından stratejik öneme sahip limanlar üzerinde doğrudan etki yarattı. Başta Budva olmak üzere Venedik'e tâbi liman şehirleri ile Dubrovnik arasında 1590, 1591 ve 1595 yıllarında çeşitli düzeylerde yaşanan diplomatik gerginlikler yerini zaman zaman ateşli çatışmalara bıraktı. Bu dönemdeki olaylar yalnızca iki devlet arasında değil, aynı zamanda Osmanlı ve Venedik'in Adriyatik'teki nüfuz mücadelelerinde de önemli kırılmalar meydana getirdi. Bölgede devam eden gerilimlerin ardından 1602'de Lastovo Adası'nda çıkan yerel bir isyan Venedik tarafından bir fırsat olarak görüldü ve Venedikliler Lastovo Adası'nı kendi hakimiyet alanı içine dahil ettiler. Yaşanan bu durum ise bölgedeki güç dengesini Venedik lehine değiştirerek Dubrovnik'in hareket alanını daralttı¹⁵⁸.

Lastovo Adası, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin kuzeybatısında yer alan ve cumhuriyetin en uç noktası olarak deniz hakimiyetinin sınırlarını belirleyen stratejik bir öneme sahipti. Adanın Dubrovnik'in Venedik egemenliği altında olduğu dönemde, siyasi rakiplerinden biri olan Hum bölgesinin hâkimi ve Sırbistan hükümdarı I. Stefano Uroş ile 1268-1275 yılları arasında sağlanan kısa süreli barış döneminde diplomatik girişimler neticesinde satın alındığı tahmin edilmektedir. Lastovo'nun Dubrovnik tarafından satın alınması sırasında Dubrovnik'in hala Venedik egemenliğinde olması nedeniyle adayı Venedik tarafından gönderilen knezler yönetti. Ancak Dubrovnik'in Venedik tahakkümünden kurtulmasının ardından ada rektör ya da vekili tarafından yönetildi¹⁵⁹.

1324'te Dubrovnik henüz Venedik egemenliği altında olduğu dönemde Venedikli balıkçıların Lastovo Adası çevresinde balık avlamaları Dubrovniklilerin şikayetlerine neden oldu. 1590-1592 yılları arasında bu bölgede faaliyet gösteren Venedikli balıkçılara karşı, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin karasularını ihlal ettikleri gerekçesiyle Dubrovnikliler tarafından çeşitli saldırılar düzenlendi. 1601'de Dubrovnik Senatosu'nun Lastovo'ya yeni maddi yükümlülükler getirmesi ada toplumunun önde gelen ailelerinden Desislavların Dubrovnik yönetimine karşı isyanlarına zemin hazırladı. Bu gelişmelerin ardından 1602'de Lastovo

---

¹⁵⁷ a.g.t, s. 144.

¹⁵⁸ a.g.t, s. 145.

¹⁵⁹ a.g.t, s. 146.

Adası'nda patlak veren isyan Venedikler için müdahale fırsatı doğurunca Dubrovnik yönetimi isyanı bastırmak amacıyla askeri güç kullandı ve bazı isyancıları idam ederek ada üzerindeki otoritesini yeniden tesis etti¹⁶⁰.

1603'e gelindiğinde ise Lastovo Adası'nda önceki sene çıkan isyanın bastırılması sırasında idam edilen ailelerin bazı üyeleri ile hayatta kalan ve adadan kaçan isyancılar kısa süre içerisinde ikinci bir ayaklanma başlattılar. Bu gelişmeler üzerine Venedik'in Adriyatik genel amirali askeri müdahalede bulunarak 1603-1606 yılları arasında sürecek üç yıllık bir işgal dönemini başlattı. Böylece Lastovo Adası fiilen Venedik kontrolüne girdi. Dubrovnik Cumhuriyeti ise bu durumu İstanbul'da yalnızca kendi egemenliğine yönelik bir işgal olarak değil, aynı zamanda Osmanlı toprak bütünlüğüne karşı yapılmış bir saldırı olarak lanse etti. Dubrovnik Venedik'in bu müdahalesini ayrıca Avrupa'daki diğer devletlere de şikâyet ederek uluslararası mahfillerde pek çok diplomatik girişimde bulundu.

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu ile Venedik arasında uzun süredir devam eden bir barış ortamı hüküm sürüyordu. Ancak Venedik, Osmanlı'nın doğuda yoğunlaşan savaşlar nedeniyle dikkatinin dağılmasını fırsat bilerek barışı ihlal etme pahasına Dubrovnik topraklarına saldırıda bulundu. Bunun üzerine Osmanlı yönetimi Venedik'i resmi olarak uyararak Lastovo Adası'ndan çekilmesini istedi. Venedik ise Osmanlı başkentinden gelen bu resmi talebi dikkate almayarak gönderilen emri yerine getirmede. Bunun üzerine İstanbul'da bulunan Venedik elçisi hapsedildi. Payitahtta uzun süren tartışmalar ve diplomatik değerlendirmelerin ardından her iki tarafın da Rumeli kazaskeri huzurunda dinlenmesi sonucunda Dubrovnik tarafı haklı bulundu. 1605'te padişah Venedik'in Lastovo Adası'ndan çekilmesine dair bir ferman gönderdi. Ancak Venedik bu fermana uymakta isteksiz davranarak adadan çıkma sürecini mümkün olduğunca yavaşlattı. Son olarak 1606'da Osmanlı ile Avusturya arasındaki savaşın Zitvatorok Antlaşması ile sona ermesi üzerine Venedik, Lastovo Adası'ndan çıkmak zorunda kaldı¹⁶¹.

1615-1618 tarihleri arasında Venedik ile İspanya arasında meydana gelen çatışmalar, Adriyatik Denizi üzerindeki güç mücadelesini yeni bir safhaya taşıdı. Venedik bu dönemde İspanya ile olan savaş durumunu, Adriyatik'teki hakimiyetini arttırmak ve denetimini genişletmek için bir fırsat olarak gördü. Özellikle bölgesel güvenlik bahanesi ile Dubrovnik Cumhuriyeti'nin bazı ada ve sahil yerleşimlerindeki egemenlik haklarını görmezden gelerek

---

¹⁶⁰ a.g.t, s. 147

¹⁶¹ a.g.t, s. 149-152.

açık bir şekilde ihlal etti. Venedik yönetimi Adriyatik'teki askeri ve diplomatik hamlelerini meşrulaştırmak amacıyla Dubrovnik'in İspanyol donanmasına destek verdiği yönünde iddialarda bulundu. Bununla da yetinmeyen Venedik, donanmasının savaş gücünü arttırmak için forsa ihtiyacını karşılamak üzere Dubrovnik Cumhuriyeti'ne ait kıyı bölgelerine yönelik sistematik baskınlar düzenledi. Venedik, 1615-1618 yılları arasında İspanya ile yürüttüğü savaşın kendisine sunmuş olduğu avantaj ve fırsatlardan yararlanarak Dubrovnik Cumhuriyeti üzerindeki baskısını arttırdı ve böylece Adriyatik Denizi üzerinde uyguladığı saldırgan politikaları saha üzerine taşıdı. Bu doğrultuda Venedik donanması Dubrovnik limanının tam karşısında yer alan Lokrum Adası'na çıkarma yaparak adada bulunan karantina istasyonunu (Lazeret) tahrip etti. Ayrıca bununla da kalmayarak Dubrovnik'in askeri ve stratejik açıdan önem atfettiği Gruj Limanı'nı da işgal etti. Venedik bu saldırgan faaliyetlerini Osmanlı İmparatorluğu nezdinde meşrulaştırma çabasıyla Dubrovnik'in İspanya ile iş birliği halinde olduğunu iddia etti ve İstanbul'da Dubrovnıklilere karşı propaganda yürüttü. Ancak bu iddiaları reddeden Dubrovnik yönetimi İspanyol donanmasının hareketlerine dair elde ettiği bilgileri ve casusluk raporlarını Osmanlı ile paylaşarak sadakatini ve güvenilirliğini ortaya koydu. Böylece Venedik'in kendisine karşı oluşturduğu olumsuz etkileri ortadan kaldırmayı başardı. Tüm bu gelişmelerin ardından Osmanlı merkezi duruma doğrudan müdahale ederek 1617'de Venedik donanmasının Dubrovnik Cumhuriyeti'ne ait topraklardan ve karasularından çekilmesine dair bir ferman çıkardı¹⁶².

Venedik Cumhuriyeti, 1618'de İspanya ile yürüttüğü savaşı sona erdirmesine rağmen Adriyatik Denizi üzerindeki politikalarından vazgeçmedi. Bu doğrultuda 1620 yılında Venedik Senatosu tarafından çıkarılan yeni düzenlemelerle Adriyatik'te faaliyet gösteren Dubrovnik gemilerine yönelik ticari kısıtlamalar getirildi. Venedik Limanı'na bağlı olmayan Dubrovnik gemileri Adriyatik'teki ticari faaliyetleri sırasında özel bir gümrük vergisi ödemekle yükümlü tutuldu. Venedik'in kısıtlayıcı politikaları 1629 yılında çıkarılan ek yasalarla daha da sıkılaştırıldı. Çıkarılan yeni yasa gereği Dubrovnik gemilerinin yalnızca Venedik ve Dubrovnik limanlarına uğradıkları takdirde mısır taşımalarına izin verildi. Bu şartın ihlali durumunda Dubrovnik gemilerine el konulacaktı. Sadece tahıl değil aynı zamanda tuz ticareti de Venedik tekeline alınmak istendi. Buna göre Venedik'in kendi üretimi ve taşımacılığı dışında Adriyatik'te tuz ticaretini yasakladı¹⁶³.

---

¹⁶² a.g.t, s. 154,155.

¹⁶³ a.g.t, s. 158,159.

1630-1635 yılları arasında Venedik Cumhuriyeti, Adriyatik Denizi'ndeki bazı adalar üzerinde hak iddia etmeye başladı. Bu adalardan biri Dubrovnik Cumhuriyeti'nin hemen karşısında stratejik bir konumda bulunan Lokrum Adası'ydı. Venedik Lokrum üzerinde fiili bir egemenlik tesis etmek amacıyla çıkarma yaparak geçici olarak adayı işgal etti. Ancak bu girişim Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Lokrum Adası'na yönelik bombardımanı ile başarısızlıkla sonuçlandı¹⁶⁴. 1635 tarihli bazı arşiv belgelerinde Venedik donanmasının Dubrovnik Cumhuriyeti'ne ait yerleşim yerlerine saldırılarda bulunduğu, bazı bölgeleri yakıp yıktığı ve özellikle Suşaç ile Molunat gibi kıyı yerleşimlerini ablukaya aldığı bildirilmektedir. Ancak Venedik üzerindeki Osmanlı diplomatik baskısı ve Dubrovnik'in uluslararası diplomatik girişimleri sonucunda iki devlet arasında 1635'de bir antlaşmaya varıldı. Varılan antlaşmada Dubrovnik gemilerinin Adriyatik'te ticaret yapmaya devam etmeleri karşılığında Venedik'e yalnızca sembolik bir gümrük vergisi ödemesi kabul edildi. Aynı zamanda anlaşma gereği Lokrum, Molunat ve Suşaç gibi adaların Dubrovnik Cumhuriyeti'ne ait olduğu Venedik tarafından resmen kabul edildi. Bu diplomatik uzlaşmaya rağmen 1645'te patlak veren Girit Savaşı'na kadar geçen on yıllık dönemde Venedik'in hem Dalmaçya kıyılarındaki yayılcı politikaları hem de Dubrovnik'e yönelik saldırgan tutumu zaman zaman devam etti¹⁶⁵.

17. Girit Savaşı ve 1683'e Kadar Olan Dönem

IV. Haçlı Seferi'nden sonra Doğu Akdeniz ticaretinde Cenevizliler ile birlikte etkin olan Venedik, 1381'deki Chioggia Savaşı'nda Ceneviz'i saf dışı bırakarak bölgede neredeyse tek başına söz sahibi haline geldi. Ancak Osmanlılar, özellikle II. Mehmed döneminde Venedik'in Doğu Akdeniz'deki hegemonyasını ve ticari tekeline kırmak için ciddi adımlar attı¹⁶⁶. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı donanması Akdeniz'de daha fazla güç kazanırken, Venedik ise Osmanlılar ile doğrudan bir savaşa girmekten kaçınan bir siyaset izledi. 1540'tan itibaren oluşmaya başlayan barış süreci, 1573'te Kıbrıs Savaşı'nın sona ermesiyle daha da güçlendi. Bu dönemde Osmanlı pazarındaki eksiklikler nedeniyle iki devlet arasındaki barış Osmanlı tarafından da arzu edilince Venedikli tüccarlar Osmanlı topraklarında yeniden faaliyet göstermeye başladı. Dubrovnik'e alternatif olması düşünülen Split Limanı'nın ise 1592'de Osmanlı ve Venedik ortaklığıyla kurulması iki devlet arasındaki dostluğun güçlenmesini sağladı. Split Limanı'nın hem ulaşım açısından avantajlı konumu hem de Bosnalı tüccarların desteğini alması Venedik nezdinde Osmanlı topraklarında olumlu bir atmosfer oluşturdu.

¹⁶⁴ Robin Harris, a.g.e, s. 121.

¹⁶⁵ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 159-161.

¹⁶⁶ a.g.t, s. 170.

Yaşanan tüm gelişmelere rağmen korsan faaliyetleri ve bölgesel gerginlikler yaşansa da iki taraf da barışı korumaya öncelik verdi¹⁶⁷.

XVII. yüzyılda Osmanlı ve Venedik arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başlamışken, Venedik'in bölge ticaretinde yeniden güç kazanması Dubrovnik'in bölgedeki çıkarlarına tamamen tersti. Özellikle Split Limanı'nın açılması ve Bosna'da Venedik'in etkisinin artması Dubrovnik'in bölge ticaretindeki ayrıcalıklı yerinin sarsılmasına neden oldu. Ancak 1645'te başlayan Girit Savaşı ile uzun süredir devam eden Osmanlı-Venedik barışı sona erdi. Osmanlı ile Venedik arasında çıkan savaş Dubrovnik'e beklediği fırsatı verdi. Osmanlı Devleti'nin Venedik'e ambargo uygulaması ve Split Limanı'nın kapatılması Dubrovnik için Adriyatik'te ticaret merkezi olabilmesi için paha biçilmez bir şanstı. Buna rağmen Venedik'le olan savaşın uzaması, Osmanlı'daki karışıklıklar ve zayıf yönetim Venedik'e uygulanan ambargonun gevşemesine neden oldu. Böylece Venedik nezdinde getirilen ticaret yasağı delinerek yasa dışı ticaret yeniden başladı. Yaşanan olaylar Dubrovnik'in bölge ticaretinde oldukça zor bir duruma düşmesine ve ekonomik olarak kayıplar yaşamasına neden oldu¹⁶⁸.

Osmanlı ile Venedik arasındaki savaşın sürdüğü XVII. yüzyılda bazı Dubrovniklerin Venedik'e ihracı yasaklanan tahıl gibi stratejik ürünleri kaçak yollarla satması üzerine Dubrovnik'in Osmanlı nezdindeki güveni zedelendi. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti Dubrovnik Limanı'nı ticarete kapatarak buradaki bazı mallara el koydu. Cumhuriyetin limanının ticarete kapatılması üzerine Dubrovnikliler Osmanlılara karşı geçmişten gelen sadakatlerini öne sürerek haraçlarını ödeyemeyecek duruma düşeceklerini öne sürdüler ve böylece limanı yeniden açtırmayı başardılar. Ancak iki yıl sonra Dubrovnik'in vermiş olduğu sözleri yerine getirmediği ve ticaretteki ihlallerine devam ettiği görülünce liman yeniden ticarete kapatıldı¹⁶⁹.

Girit Savaşı'nın uzaması ve Osmanlı merkezindeki siyasi karışıklıklar, Dubrovnik'in sahip olduğu ticari ayrıcalıkların zayıflamasına neden oldu. İki taraf arasındaki savaş durumundan dolayı tahıl gibi stratejik ürünlere getirilen sıkı yasaklar, Dubrovnik'in içinde bulunduğu durumu daha da ağırlaştırdı. Yaşanan olaylar neticesinde Dubrovnikliler payitahtla bir dizi diplomatik girişimlerde bulundular, ancak bekledikleri sonucu alamadılar. Diğer yandan savaşın neden olduğu güvenlik zafiyetleri ve artan asayiş sorunları Dubrovnik'i hem kara hem de deniz yoluyla yapılan ticarete olumsuz etkiledi. Bölgede faaliyet gösteren haydutlar ve

---

¹⁶⁷ a.g.t, s. 171-172./Robin Harris, a.g.e, s. 117.

¹⁶⁸ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 172-175.

¹⁶⁹ a.g.t, s. 176-178.

başbozuk korsanlar Dubrovnik tüccarlarının güvenlikleri açısından tehlike oluşturuyordu. Ekonomik alanda yaşadıkları tüm bu zorlukların üzerine 1667’de meydana gelen büyük depremle birlikte şehir adeta felç oldu¹⁷⁰. Diğer yandan Venedik’in Split Limanı’nı yeniden açma çabaları Dubrovnik için yeni bir rekabet sürecinin başlamasına neden oldu¹⁷¹.

Osmanlı ile Venedik arasındaki savaş durumu nedeniyle Dubrovnik Cumhuriyeti’nin Osmanlılarla olan ilişkileri hem diplomatik hem de ticari bakımdan oldukça karışık bir niteliğe büründü. Osmanlı Devleti’nin savaş dönemlerindeki yüksek güvenlik önlemleri nedeniyle Dubrovnik elçilerinin yazışmaları kontrol edilmeye başlandı ve diğer devletlere casusluk yapma ihtimaline karşı oldukça sert önlemler alındı. Elçilerin resmi ve özel mektupları dahi sıkı denetime tâbi tutuldu. Hatta Papalık ile yazışmaları geçici olarak durduruldu. Bununla birlikte payitahttaki mücadeleler ve merkezi otoritedeki zafiyet, mesela Osmanlı resmi politikasına rağmen bazı Osmanlı devlet adamlarının Venedik’e tanıdıkları ticari liman açma ayrıcalıkları, Dubrovnik’e daha önce tanınan imtiyazların ihlal edilmesine neden oldu¹⁷².

Netice itibariyle Girit Savaşı’nın beklenenden uzun sürmesi, Dubrovnik Cumhuriyeti’nin Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin ciddi bir şekilde sınanmasına yol açtı. Osmanlı içerisinde yaşanan iç çekişmeler, politik tutarsızlıklar ve diplomatik belirsizlikler gibi durumlar, Dubrovnik’in Adriyatik Denizi’ndeki ticari ayrıcalıklarının zayıflamasına neden oldu. Özellikle Split Limanı’nın yeniden ticarete açılması Venedik’in bölgedeki nüfuzunun artmasına ve Dubrovnik’in Venedik’le ilgili kaygılarının yeniden başlamasını beraberinde getirdi.

Diğer yandan Veziriazam Kara Mustafa Paşa’nın uzlaşmaz ve sert tutumu ve payitahta gelen elçilere karşı sergilemiş olduğu haşin uygulamalar neticesinde ortaya çıkan ağır diplomatik krizler, Dubrovnik aristokrasisi içinde Osmanlı’ya karşı olan hiziplerin güçlenmesini sağladı. Öte taraftan Mustafa Paşa’nın diplomatik üslubuna aykırı tutumu ve tahkir dolu ifadeleri kendi sonunu da hazırladı. Paşa’nın sarf etmiş olduğu ağır hakaretler neticesinde, Viyana Kuşatması esnasında son derece stratejik bir mevki tutan Kırım Hanı Murad Giray’a Han ve ona bağlı Tatar birlikleri, Avusturyalılara yardıma gelen Leh kralı Sobieski’nin geçişini önlemedi ve bunun sonucunda da Osmanlılar o zamana kadar maruz kaldıkları en ağır yenilgiye uğradılar. Gerek imparatorluğun itibar ve prestij kaybı gerekse askeri caydırıcılığının ortadan kalkması, çok uzun zaman sonra Osmanlı aleyhine yeniden bir

¹⁷⁰ Robin Harris, a.g.e, s. 319,327,330.

¹⁷¹ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 179-182. /Robin Harris, a.g.e, s. 332-337

¹⁷² Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 183-185.

Haçlı ittifakının kurulmasına yol açtı. Bu gelişmeler ise Dubrovnik ekâbirinin Osmanlı taraftarı olan politikalarının sorgulanmasına ve Avusturya'ya yönelmesine zemin hazırladı. Bu dönemde yaşanan iç ve dış gelişmeler Dubrovnik'in Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkilerinde bir kırılma yaşanmasına neden oldu. Bu kırılma böylece hem ekonomik hem de diplomatik bakımdan güç kaybı içinde olan Dubrovnik Cumhuriyeti açısından yeni bir dönemin başlangıcı oldu¹⁷³.

---

¹⁷³ Cihan Yemişçi, a.g.t, s. 250-252.

İKİNCİ BÖLÜM

1712- 1745 YILLARI ARASI SİYASİ VE DİPLOMATİK İLİŞKİLER

1. 1712 Öncesinde Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri ve Orta Avrupa'da Genel Konjonktür

1676'da Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın vefatının ardından onun döneminde sadaret kethüdalığı, kaptan-ı deryalık ve üçüncü vezirlik gibi makamlarda bulunmuş olan, ayrıca Köprülü Mehmed Paşa'nın da damadı olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa bizzat IV. Mehmed tarafından yeni veziriazam ilan edildi. Yeni veziriazam her ne kadar bilgili ve nitelikli bir kişi olsa da selefinin aksine sert, haşın, inatçı, garazkâr ve kaba bir mizaca sahip bir devlet adamıydı¹⁷⁴. Mustafa Paşa'nın sahip olduğu kişilik, iç ve dış siyasette birçok ciddi sıkıntılara ve rahatsızlıklara sebebiyet verdi. Onun diplomatik temayüllerle bağdaşmayan sert ve katı tutumundan devlet bürokrasisinin yanı sıra başkente gelen yabancı elçilik heyetleri ve Osmanlı'ya tâbi diğer devletlerin temsilcileri de olumsuz etkilendiler¹⁷⁵. Mustafa Paşa'nın bu tutumundan, Osmanlı tabiiyeti ve himayesinde bulunan Dubrovnik de payına düşeni aldı. Dubrovnik'ten Osmanlı payitahtına gönderilen ve aristokrat sınıftan olan diplomatlar oldukça ağır ve onur kırıcı şartlarla karşılaştılar, zindana atıldılar ve itibarları ciddi biçimde zedelendi.

Mustafa Paşa ile yaşanan gerginlikler ve ikili ilişkilerdeki kriz hali Dubrovnik Cumhuriyeti için oldukça ağır sonuçlar ortaya çıkardı. Şehir devleti, elçilerinin temsili kimlikleri üzerinden hakarete uğramış ve hatta bu elçilerden biri zindanda hayatını kaybetmişti¹⁷⁶. Dahası bu gelişmeler, *emân* hukuku gereği koruması altında bulunduğu Osmanlı Devleti'nde, iktidarın başındaki kişi tarafından uygulanmıştı. Payitahtta maruz kaldıkları muameleler, Dubrovniklilerin Osmanlılara karşı güvenlerini yitirmelerine ve himayedarlarına yönelik bakış açılarında gözle görülecek şekilde bir değişime neden oldu. Osmanlıların 1683'te Viyana önlerinde uğradığı büyük bozgunun ardından Avrupa'da toplanan Haçlı İttifakı karşısında peş peşe aldıkları yenilgiler, Dubrovnik'in nezdinde metbuu olan Osmanlı Devleti'nin itibarının büyük ölçüde sarsılmasına yol açtı. Bu gelişmelere ek olarak Osmanlı Devleti, Mustafa Paşa'nın tutumundan kaynaklanan iç karışıklıklar ile Fazıl Ahmed Paşa

¹⁷⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı (2011). *Osmanlı Tarihi*, c. III/1. Kısım, Türk Tarih Kurumu, s. 428-429.

¹⁷⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s. 457; Güzin Özen Yılmaz (2014). *Elçiye Zeval Olmaz, 16. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı'da Yabancı Elçiler*, Remzi Kitabevi, s. 49-53; Tommaso Bertelé (2012). *Venedik ve Kostantiniyye, Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, s. 244, 276.

¹⁷⁶ Vesna Miović (2003). *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*, HAZU, s. 143-144, 149-157; aynı yazar (2005). *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*, Državnog Arhiva u Dubrovnika, s. 72, 94, 116, 152; Robin Harris, a.g.e, s. 341.

döneminde Girit'in alınmasının ardından her an karşı saldırı fırsatı kollayan Venedik tehdidi karşısında artık himayeci bir güç olarak güven vermemekteydi. Bu da varlığını büyük bir gücün koruması altında sürdürmek mecburiyetindeki küçük bir şehir devleti olan Dubrovnik Cumhuriyeti'ni yeni bir himayedâr aramaya yöneltti¹⁷⁷.

Fazıl Ahmed Paşa döneminde Avrupa'da üst üste alınan galibiyetler, o sırada Papa XI. Inosan'ın dikkatinin Osmanlılara yönelmesine sebep olmuştu. Osmanlıların Avrupa içlerine doğru yeniden kararlı bir şekilde ilerlemesi üzerine bu süreçte Osmanlılardan hiç beklemedikleri bir darbe yiyen Lehistan ile Avusturya arasında bir ittifak kurulmuştu. 1683'te II. Viyana kuşatmasında alınan mağlubiyetin ardından Papa'nın da desteğiyle 1684'te Venedik Cumhuriyeti de Osmanlı'ya karşı kurulan ittifaka dahil oldu. Rusya ise ittifaka ancak 1696'da katıldı. Böylece Osmanlı Devleti, başlangıçta üç cephede, Rusya'nın da Haçlı ittifakına dahil olmasıyla dört cephede mücadele etmek zorunda kaldı¹⁷⁸.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa gerek kuşatmadaki tutumu gerekse yaşanan bozgunun sorumlusu olarak gösterilmesi sebebiyle idam edilmişti. Ancak yerine getirilen haleflerinin iktidardaki yetersizlikleri nedeniyle sık sık değiştirilmeleri, bilhassa Avusturya'ya karşı başarısızlıkların devam etmesine yol açtı. Avusturya yanına aldığı müttefiklerin desteği ile Arnavutluk, Mora ve Sırbistan'da bulunan halkı Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmaya başladı. Böyle kritik bir dönemde sadarete getirilen Köprülü ailesinden Fazıl Mustafa Paşa'nın almış olduğu tedbirler sayesinde Balkanlar'daki ittifak kuvvetleri geri püskürtülerek Macaristan içlerine çekilmeleri sağlandı. Avusturya ise aynı zamanda Fransa ile savaşması sebebiyle Fazıl Mustafa Paşa'nın karşı atağına etkili bir cevap veremedi¹⁷⁹.

1684'te Venedik'in Osmanlılara karşı kurulan ittifaka katılması, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin güvenlikle ilgili kaygılarının önemli ölçüde artmasına neden oldu¹⁸⁰. Aynı zamanda Dubrovniklileri Habsburglara iten başka bir etken de Avusturya ile Osmanlı arasındaki savaşta Bosna'nın Avusturya'nın eline geçebileceği ihtimaliydi. Bu durum Dubrovnik'in Habsburg hanedanlığı ile olan ilişkilerini hızlandırmasına yol açtı ve aynı yıl içinde Cumhuriyet'ten Roma-Germen İmparatoru I. Leopold'e özel bir elçilik heyeti gönderildi. Elçilik heyetindeki temsilciler Dubrovnik'in 1526 yılı öncesinde Macar-Hırvat tabiiyetinde

---

¹⁷⁷ Cihan Yemişçi (2023). *Doğu ile Batı'nın Sınırında Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri (1592-1714)*. Efe-Akademi Yayınları, s. 173-194.

¹⁷⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s. 460; Safter Necioğlu (1983). *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, Osmanlı Devri II. Viyana Kuşatması 1683*. c. 3/4, Askeri Tarih Yayınları, s:106.

¹⁷⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s.585.

¹⁸⁰ Safter Necioğlu, a.g.e, s:106.

buldukları için Macar Krallığı'na ödedikleri, fakat Habsburgların Macar tacı üzerindeki iddialarına rağmen göndermediği 500 altınlık vergiyi imparatora sundular. Ayrıca bunun yanı sıra bağıllık taahhütlerini de dile getirdiler¹⁸¹. Ancak Dubrovnik diplomatik davranarak, I. Leopold'un Osmanlıları Balkanlar'dan çıkarmasından sonra resmi olarak Avusturya tabiiyetine gireceği şartını koydu. Bu şekilde çeşitli ihtimaller karşısında kendini güvenceye aldı ve ileride yaşanması muhtemel gelişmelere hazırlıklı olarak Osmanlı himayesini de tehlikeye atmadı¹⁸².

Öte taraftan Dubrovnik'in endişelerini doğrular nitelikte bir gelişme de 1686'da yaşandı. Osmanlı eyaletlerinden Budin'in Avusturya tarafından ele geçilmesi¹⁸³ Dubrovnik'in Habsburglara yönelme stratejisini destekledi ve uzun süredir yürüttüğü dış politikada bir dönüm noktası oldu. Dubrovnik geçen süre zarfında Habsburgların egemenliğini henüz resmî olarak tanımasa da fiilen onlara doğru yönelerek gizli bir şekilde vergi vermeye başladı. Böylece olası bir Venedik tehdidine karşı gerektiğinde Avusturya'nın koruyuculuğundan yararlanabileceği bir zemin oluşturmayı başardı¹⁸⁴.

Dubrovnik Cumhuriyeti, tarih boyunca benimsediği siyasi kurnazlık ve dikkatli diplomatik denge siyasetini XVII. yüzyıl sonlarına doğru da sürdürdü. Bir yandan Avusturya ile kurduğu bağlarını sağlamlaştırmaya çalışırken diğer yandan Osmanlılar ile de bağlarını korumaya özen gösterdi. Ancak 1687'ye gelindiğinde bölgedeki gelişmeler Osmanlılar açısından daha da olumsuz bir hal almaya başlamıştı. Balkan coğrafyasında yaşanan çatışmalar ve alınan yenilgiler ile süren geri çekilme¹⁸⁵, Osmanlı-Dubrovnik hattında Venedik kaynaklı bir tehdidinin oluşmasına yol açtı. Söz konusu gelişme bağımsızlığına düşkün bir şehir devleti olan Dubrovnik'in kuruluşundan yana izlediği siyaset ve diplomasi anlayışıyla çelişmekteydi. Güvenlik sorunu nedeniyle alarm durumuna geçen Dubrovnik o dönemde Avusturya ile ilişkilerini daha fazla yakınlaştırmaya çalıştı. Dubrovnik, 1687'ye kadar üzerindeki Avusturya himayesini gizlemeye özen gösterdi. Fakat o sıralarda Venedik'in Ston üzerinden Hersek'e ilerlemesi Dubrovnik'in üzerindeki Venedik tehdidini gözle görülür hale getirdi¹⁸⁶. Aynı yıl Avusturya, Osmanlıların elinden Belgrad'ı da alınca Dubrovnik, Viyana nezdinde hem kendi itibarını yükseltmek hem de olası bir Venedik saldırısında yardım alabilmek amacıyla Herseklilerin Avusturya'ya bağıllıklarını bildirmelerini sağlama gayretine girdi. Diğer taraftan

---

¹⁸¹ Vesna Miović (2011). Kavşaktaki Bilgelik: *Dubrovnik Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti Döneminde Olaylar*. Kartolina Yayınları, s:48.

¹⁸² Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 196.

¹⁸³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s. 470; Robin Harris, a.g.e, s. 341.

¹⁸⁴ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 173-194.

¹⁸⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s. 471.

¹⁸⁶ Cihan Yemişçi, a.g.e, s:197; Robin Harris, a.g.e, s. 341.

da Avusturya'yı Hersek üzerinde hakimiyet kurmaya yönelik ikna çalışmalarını sürdürdü. Böylece Venedik'e karşı kendisi için bir koruma kalkanı oluşturmayı hedeflemekteydi. Venedik'in Nova'yı zapt etmesi üzerine Dubrovnik'in güneyden de tehdit altına girmesi üzerine Cumhuriyet'in Avusturya koruması altında olduğu resmen ilan edildi. Ancak Venedik bunu dikkate almayarak Dubrovnik topraklarına yönelik müdahalelerde bulunmaya ve şehir devletinin topraklarını işgal etmeye başladı. Avusturya ise buna karşılık bölgeye vali düzeyinde bir temsilci göndermek zorunda kaldı¹⁸⁷. Bu gelişme ise Avusturya ile olan ilişkilerini Osmanlılardan gizleyen Dubrovnikliler için ciddi endişe kaynağı haline geldi¹⁸⁸.

Dubrovnik, tüm bu olaylara rağmen Osmanlı payitahtıyla olan ilişkilerini koparmama gayretindeydi. 1687'de Dubrovnik Cumhuriyeti, bir yıl önce yollardaki güvenlik meselesi nedeniyle gönderemediği haracın durumunu belirlemek amacıyla senatoyu topladı. Her ne kadar Osmanlılara haraç gönderilmesine yönelik karşıt sesler yükselmiş olsa da senatoda alınan nihai karar haracın ödenmesi yönünde oldu¹⁸⁹. Bunun üzerine Marin Caboga ve Vladislav Buča¹⁹⁰ isimli iki elçi, o sırada Belgrad'ta olan Veziriazam Süleyman Paşa ile görüşmek üzere yola çıktı¹⁹¹. Dubrovnik'in amacı, Marin Caboga'nın Süleyman Paşa ile olan eski dostluğunu kullanarak hem Avusturya ile olan mevcut durumu arz etmek hem de geciken haracın hakkında meşru sebepler öne sürmektir. Ayrıca haracın önemli bir kısmını değer kaybetmiş yerel para birimi ile ödemek istiyorlardı¹⁹². Ortaya çıkan durumu Süleyman Paşa başlangıçta öfke ile karşılamış olsa da elçi Caboga'nın diplomatik kabiliyeti ve aralarındaki dostluğa değinmesi sayesinde veziriazam yumuşayarak getirilen haracı kabul etti. Ancak bozuk ayarlı paralarla ödenen haracın devlet hazinesine ciddi biçimde zarar vermesi devlet görevlileri arasında büyük bir tepkiye yol açtı¹⁹³.

Ekim 1688'de Fransa'nın Avusturya'ya savaş ilan etmesi, İmparator I. Leopold'un dikkatinin Balkanlar'dan uzaklaşmasına sebep oldu. Yine de Avusturya, Hersek üzerindeki iddiasından geri adım atmaya 1689'da bölgeyi askeri olarak kontrol altına alacağını açıkladı. Bu da Dubrovnik'in Osmanlı payitahtıyla ilişkilerini giderek zayıflatmasını beraberinde getirdi. Nitekim 1459'dan itibaren düzenli olarak ödenmiş olan Dubrovnik haracı 1687'den sonra

---

¹⁸⁷ Vesna Miović, a.g.e, s:48

¹⁸⁸ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 197-198.

¹⁸⁹ Kennet M. Setton (2020). *XVII. Yüzyıl Dünyasında Venedik, Avusturya ve Türkler*. çev. Arif Erbil, Albaraka Yayınları, s. 363-364.

¹⁹⁰ Marin Bernardov Caboga, Vladislav Sekundov Buča

¹⁹¹ Cihan Yemişçi, a.g.e, s:198.

¹⁹² Vesna Miović, a.g.e, s:49.

¹⁹³ Cihan Yemişçi, a.g.e, s:201.

tamamen kesildi. 1695'e kadar geçen süreçte Dubrovnik'ten İstanbul'a ne elçi gönderildi ne de haraç ödendi. İki taraf arasındaki ilişkiler Bosna beylerbeyliği ve Hersek sancakbeyliği gibi taşra idareleri üzerinden yürütüldü. Bu dönemde iki devlet arasındaki gümrük anlaşmaları yenilenemediği gibi ödenmeyen vergiler de yerel görevliler aracılığıyla çözülmeye çalışıldı¹⁹⁴.

Osmanlı yönetimi, Dubrovnik Cumhuriyeti üzerindeki nüfuzunu sürdürebilmek için bölgedeki Venedik tehdidinin ortadan kaldırılmasının zorunlu olduğunu farkındaydı. Özellikle Venedik ilerleyişi karşısında Dubrovnik ile sınır temasının korunmasını stratejik bir öncelik olarak değerlendirdi. Dubrovnik de benzer şekilde Osmanlı sınırına yeniden bağlanmanın hem güvenlik hem de Balkan ticareti açısından hayati önem taşıdığına farkındaydı¹⁹⁵. Ancak 1687'den sonra Venedik'in Dalmaçya kıyılarındaki ilerleyişi ve Dubrovnik'e alternatif limanları faaliyete geçirmesi, Cumhuriyet'in Osmanlı ile olan fiziki bağlantısını yeniden kopardı¹⁹⁶.

1690'a gelindiğinde Osmanlı ordusunun toparlanması, özellikle Fazıl Mustafa Paşa'nın sadaretiyle birlikte Belgrad'ın yeniden fethi gibi stratejik kazanımlar elde edilmesini sağladı. Ancak Fazıl Mustafa Paşa'nın 1691'de Salankamen'de şehit düşmesi bu başarıların devamını engelledi¹⁹⁷. Aynı dönemde Venedik'in Hersek yönündeki ilerleyişi, Dubrovnik'in Osmanlı topraklarına komşuluğunu korumasını zorunlu hale getiriyordu. Buna bağlı olarak Dubrovnik senatosu, 1695'te Osmanlı'daki padişah değişikliğini¹⁹⁸ fırsat bilerek yeniden diplomatik bir girişimde bulunmaya karar verdi. 1686'dan sonra ödenemeyen haraçlar için ekonomik sıkıntılar gerekçe gösterildi ve haraç verilmeyen seneler için bir defaya mahsus bir ödeme yapılarak sorun geçici olarak çözüme kavuşturuldu¹⁹⁹.

1697'de Zenta'da alınan ağır yenilgi, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki güç dengelerinin köklü biçimde değişmesine sebep oldu²⁰⁰. Bu mağlubiyetin ardından veziriazamlık makamına Amcazade Hüseyin Paşa getirildi. Tecrübeli bir devlet adamı olan Hüseyin Paşa, göreve getirildikten sonra mevcut durumu gerçekçi bir biçimde değerlendirmiş; kaybedilen toprakların geri alınmasının mümkün olmadığını, savaşın sürdürülmesinin ise hem

---

¹⁹⁴ a.g.e, s:201.

¹⁹⁵ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât, Tahlil ve Metin (1066-1166/1656-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s. 490,691. Ayrıca bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı (2011). *Osmanlı Tarihi*, IV/1. Kısım s. 425-426; aynı yazar, cilt III, s. 471-472.

¹⁹⁶ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 202.

¹⁹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı (2011). *Osmanlı Tarihi*. c. III/1. Kısım, Türk Tarih Kurumu, s. 526-527, 535.

¹⁹⁸ 1687'de Osmanlı tahtında bulunan Avcı lakaplı IV. Mehmed tahttan indirilmiş yerine II. Süleyman cülus etmiştir. Bkz. Mustafa Cezar (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. IV. Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 2202.

¹⁹⁹ Robin Harris, a.g.e, s: 341.

²⁰⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s.568.

askeri hem de ekonomik açıdan devlete daha fazla zarar vereceğini fark etmişti. Ayrıca Avusturya'nın Fransa ile devam eden savaşı Rijswijk Antlaşması ile sonlandırması tüm askeri kuvvetlerini Osmanlı cephesine kaydırmasına imkân tanımaktaydı. Bu gelişmeler göz önüne alındığında savaşın uzatılmasının fayda getirmeyeceği anlaşıldı ve Osmanlı Devleti bir barış arayışına yöneldi. Böylece 1698'de Osmanlı Devleti ile Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya arasında Karlofça'da barış için görüşmeler başladı²⁰¹.

Dubrovnik bu süreçte her ne kadar doğrudan taraf olmasa da Karlofça'da ve iki imparatorluğun başkentleri arasında aktif bir diplomasi yürüttü. Bu çabalarının sonucunda 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması'nın 9. maddesinde²⁰² Dubrovnik ile Osmanlı toprakları arasında iki devletin coğrafi bütünlüğünü bozacak herhangi bir kopukluğun oluşmaması güvence altına alındı²⁰³.

1700'e gelindiğinde Karlofça Antlaşması'nın uygulanma sürecinde çeşitli sorunlar ortaya çıktı. Özellikle Venedik Cumhuriyeti, antlaşmanın sınır hükümlerine uymakta isteksiz davrandı. Venedikliler, antlaşma metninde açıkça belirtilmeyen bazı kaleleri ellerinde tutma haklarına sahip olduklarını ileri sürerek antlaşmadaki boşluklardan yararlanmaya çalıştılar. Bu şekilde Güney Hersek bölgesindeki askeri varlıklarını sürdürdüler ve bölgedeki istikrarsızlığın devam etmesine neden oldular²⁰⁴. Üstelik denizden uyguladıkları abluka ile de dış ticaret ve diplomatik temaslar bakımından Dubrovnik Cumhuriyeti'ni zor durumda bırakıyorlardı. Venedik'in bölgede takip ettiği siyaset sadece askeri kazanımlarla sınırlı olmayıp, ekonomik çıkarlarla da yakından ilişkiliydi. Şubat 1701'de Osmanlı ile Venedik arasında sınır düzenlemelerine ilişkin yeni bir uzlaşmaya varıldı. Anlaşmaya uygun şekilde Venedik askeri birlikleri Güney Hersek'ten çekildi. Böylece Dubrovnik ile Osmanlı toprakları arasındaki kara bağlantısı yeniden sağlandı. Aynı zamanda Venedik, Dubrovnik'e yönelik deniz abluhasını da kaldırdı. Uzun süren diplomatik girişimler sonucunda Dubrovnik Cumhuriyeti, Osmanlılar nezdinde tabiiyet statüsünü yeniden tesis etmeyi başardı. Ayrıca Dubrovnik, Osmanlıların Balkanlardan çıkarılması şartının sağlanmadığını gerekçe göstererek Habsburg İmparatorluğu'na tabiiyet koşullarının oluşmadığını Viyana'ya bildirdi ve Avusturya'nın Dubrovnik'e sunduğu koruma koşullarının yetersiz kaldığını ifade etti. Osmanlı Devleti ile

---

²⁰¹ a.g.e, s.587.

²⁰² "Dubrovnik yönetiminin bölgeleri ve kazaları [Osmanlı İmparatorluğunu oluşturan bölgelerin ve kazaların devamını teşkil edecekler ve mezkûr yönetimle mezkûr İmparatorluğun topraklarının böylece ittisallerine mâni olacak bütün engeller de kaldırılacaktır". Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s.592. / Robin Harris, a.g.e, s: 341.

²⁰³ Râşid Mehmed Efendi (2013). *Târihi Râşid, I. (1071-1114 /1660-1703)*. (haz.) Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır ve Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, s. 577; Cihan Yemişçi, a.g.e, s:205.

²⁰⁴ Robin Harris, a.g.e, s:341.

yürütülen görüşmeler neticesinde Dubrovnik'in yeniden Osmanlı'ya tâbi olduğunu teyit eden ve haraçgüzarlık statüsünü kesin hükümlere bağlayan bir antlaşma sağlandı. Buna göre Dubrovnik Cumhuriyeti'nin ödemekle yükümlü olduğu yıllık haraç miktarı aynen korunmakla birlikte ödemelerin üç yılda bir yapılmasına karar verildi. Yeni düzenlemeyle Dubrovnik'in, her üç yılda bir 12.500 altın düka haraç ödemesi uygun görüldü. Bu düzenleme, 1703'de Sultan III. Ahmed²⁰⁵ döneminde verilen bir fermanla resmîyet kazandı²⁰⁶.

1715-1718 yılları arasında Osmanlı-Avusturya savaşlarında Osmanlı Devleti'nin uğradığı askeri yenilgiler neticesinde önceki antlaşmalarla güvence altına alınmış stratejik bölgelerin geleceği tehlike altına girdi. Özellikle Karlofça Antlaşması kapsamında garanti altına alınan Klek²⁰⁷ ve Sutorina²⁰⁸ gibi kritik bölgeler yeniden tartışma konusu haline geldi. 1718'de imzalanan Pasarofça Antlaşması'nın barış görüşmeleri sırasında Osmanlı Devleti, Orta Avrupa ve Kuzey Balkanlar'daki geniş topraklarından vazgeçmek zorunda bırakıldı²⁰⁹. Bu gelişmelere paralel olarak Dubrovnik Bab-ı Âli'nin Venedik'in Güney Hersek'teki Klek ve Sutorina bölgelerinde hak iddiasına karşı çıkması için yoğun bir diplomasi yürüttü. Dubrovnik Cumhuriyeti, barış görüşmelerinde doğrudan taraf olmasa da İstanbul'daki daimî temsilcisi Luko Kiriko'yu Dubrovnik çıkarlarını korumak amacıyla görevlendirdi²¹⁰. Kiriko'nun yürüttüğü faaliyetler, geleneksel anlamdaki sefaret tercümanlığından öteye geçti ve cumhuriyetin çıkarlarını barış görüşmelerinde doğrudan savunduğu bir diplomatik misyona dönüştü. Kiriko'nun barış görüşmelerinde sergilediği diplomatik beceri ve aktif rolü sayesinde Dubrovnik'in menfaatlerinin Pasarofça Konferansı'nda²¹¹ onun tarafından temsil edilmesi resmen kabul edildi. Kiriko'nun, girişimlerinin hem Osmanlı hem de Dubrovnik'in taleplerini destekleyici nitelikte olması, Avusturya açısından bölgede Venedik gibi saldırgan bir deniz devletinden ziyade Dubrovnik'in Osmanlı Devleti ile sınırdışlığını sürdürmesini daha tercih edilir kılmaktaydı. Bu bağlamda Dubrovnik'e tabii toprakların güvenliği sadece Osmanlı Devleti'nin değil Avusturya'nın da çıkar alanına girmektedir. Söz konusu güvenliğin Venedik aleyhine korunması, taraflar arasında ortak bir fikir birliği oluşturarak diğer arabulucu devletler

²⁰⁵ III. Ahmed 1703'te Osmanlı tahtına geçmiş ve 1730'a kadar Osmanlıya hükmetmiştir. Bkz. Mustafa Cezar (2011). *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, c. V. Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 2372.

²⁰⁶ Robin Harris, a.g.e, s:341.

²⁰⁷ Bugünkü Bosna-Hersek'in Neum Enclave'si, bkz. Robin Harris, a.g.e, s:341.

²⁰⁸ Günümüzdeki Karadağ, bkz. Robin Harris, a.g.e, s:341.

²⁰⁹ Mustafa Cezar, a.g.e, s. 2426-2427-2430-2431.; Ali İbrahim Savaş (2007). *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınları, s:31./Muhammed Erdoğan, *Sultan I. Mahmud Dönemindeki Sefaretnamelerin Osmanlı Modernleşmesi ve Diplomasisi Üzerindeki Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, 2019, s:26.

²¹⁰ Luko Kiriko Barış görüşmelerinde Flemenk temsilcisi ile birlikte taraflar arsında arabuluculuk yapan İngiliz elçisi Sutton'a da tercümanlık yapmıştır. Bkz. Vesna Mioviç, a.g.e, s:61; Robin Harris, a.g.e, s:341.

²¹¹ Abdülkadir Özcan (2007). "Pasarofça Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 34, s.179-180.

nezdinde de etkili hale geldi. Buna karşılık Venedik diplomatik olarak yalnızlaştı ve taleplerini kabul ettirmeyi başaramadı. Böylece Dubrovnik'e yönelik özellikle Klek ve Sutorina'nın tehditlerden uzak tutulması sağlandı. Bu gelişmelerle birlikte Dubrovnik, Osmanlı himayesi altında sürdürdüğü özerk statüsünü yeniden güvence altına alırken Balkanlardaki konumunu da sağlamlaştırmayı başardı.²¹².

2. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Egemenlik Haklarının Osmanlılar Tarafından İhlal Edilmesi

Osmanlı Devleti'nin 1715-1718 yılları arasında Avusturya ve Venedik'e karşı yürüttüğü savaşlar hem devletin sınır düzenini hem de Balkanlar'daki nüfuzunu derinden etkiledi. Bu dönemde Osmanlı'nın geçmiş antlaşmalarla güvence altına aldığı, özellikle Klek ve Sutorina gibi hassas stratejik bölgeler Venedik, Avusturya ve Osmanlı arasındaki diplomatik çekişmelerin odağı ve yeniden tartışma konusu haline geldi. Pasarofça Konferansı'nda Osmanlı Devleti ciddi toprak kayıplarını kabul etmek zorunda bırakılmıştı. Görüşmelerde her ne kadar Dubrovnik asli taraflardan biri olmasa da kendi güvenlik ve statüsünü koruma ihtiyacından dolayı payitahta bulunan daimî temsilcisi Luko Kiriko'yu sürece dahil etti. Kiriko'nun çabaları doğrultusunda Dubrovnik'in menfaatleri konferansın gündemine girdi. Böylece Dubrovnik'e yönelik Venedik tehdidinin, bilhassa Klek ve Sutorina özelinde, uzak tutulması sağlandı. Bu süreçte Venedik müttefiklerinden yana desteksiz ve tek başına kalırken, Dubrovnik ise hem uluslararası diplomasideki tarafsız konumunu hem de Osmanlı'nın üzerindeki korumacı rolünü yeniden pekiştirmiş oldu²¹³.

Ancak aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki askeri ve siyasi ağırlığının zayıflaması dolayısıyla Dubrovnik ile ilişkiler daha karmaşık bir hal aldı. Bu süreçte Osmanlı merkezi otoritesinin gevşemesi, bazı taşra görevlilerinin yetki sınırlarını zorlamalarına yol açtı. Özellikle Bosna Beylerbeyliği'nin yetki alanı dahilindeki Lubin (Ljubinja) ve Dubrovnik civarındaki diğer bazı kadılar, şehir devletinin iç işlerine karışarak geleneksel uygulamalara ve teamüllere aykırı davranmaya başladılar. Bu durum Dubrovnik'in İstanbul'a gönderdiği elçilerin raporlarına da yansdı. Elçilerin raporlarında, bölgedeki kadınların hem sınır ötesi

---

²¹² Robin Harris, a.g.e, s:341.

²¹³ a.g.e, s:341.

meselelere müdahale ettikleri hem de kendi yetki alanlarını aşan davaları ele almaya kalkıştıkları bildirilince merkezden uyarı niteliğinde bir emir gönderildi²¹⁴.

Bu tür gelişmeler, Osmanlı Devleti'nin koruması altında bulunan şehir devletinin egemenlik haklarının merkezi otoritenin zayıflamasıyla ne kadar kırılğan hale geldiğini ve taşra görevlileri tarafından ihlal edildiğini ortaya koymaktadır. Dubrovnik'in ahidnâmelerle sahip olduğu ayrıcalıkların ve içişlerindeki bağımsızlığın korunması amacıyla elçiler, maruz kaldıkları durumları rapor ederek İstanbul'u haberdar etmişler, böylece taşra idaresinden kaynaklanan yetki aşımını önleme amacına yönelik adımlar atmışlardır. Dubrovnik elçilerinin padişaha arz ettikleri meseleler neticesinde taşradaki muhatap makamlara gönderilen fermanlarla söz konusu ihlallerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda benzer olayların meydana gelmesi, bu fermanların beklenen tesiri göstermediğini ortaya koymaktadır.

3. Dubrovnik'ten Gönderilen Elçilerin Haraç Teslim Süreçleri

1459 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin tabiiyetinde olan Dubrovnik Cumhuriyeti haraçgüzar statüsünde bulunduğu ve şehir devletinin tarih sahnesinden çekildiği 1806'ya kadar Osmanlı'ya düzenli olarak haraç/cizye vergisi ödemiştir. Bu çerçevede Dubrovnik beyleri ve knezleri, yükümlü oldukları senelik haracı Osmanlı hükümetine teslim etmek üzere elçiler göndermişlerdir.

Dubrovnik haracının İstanbul'a ulaştırılması sürecinde sınıra kadar olan güvenliğin temininden Dubrovnikli yetkililer, Osmanlı topraklarında ise ehl-i örf taifesi sorumlu tutulmuştur. Bundan dolayı her yıl cizye ödemeleri için görevlendirilen elçiler, Dubrovnik'ten ayrılmadan önce İstanbul'da bulunan vekilleri aracılığıyla padişaha durumlarını bildirmiş, yolculukları öncesinde gerekli izinlerin ve tedbirlerin alınmasını istemişlerdir²¹⁵. Elçilerin, Osmanlı sınırından girdikleri andan itibaren maiyetlerinde bulunan tercümanlar, hizmetkarlar, binek hayvanları ve eşyalarıyla birlikte can ve mal emniyetleri *emân* hukuku²¹⁶ gereği Osmanlı

²¹⁴ Gönderilen fermana ayrıca mahalli görevlilerin Dubrovnik topraklarına müdahale etmemeleri, kendi idari alanlarının dışına çıkmamaları ve Dubrovnik'e yönelik ihlallerden uzak durmaları gerektiği açık şekilde ifade edilmektedir. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 146/4 (Evâhir-i Ramazan 1135 / Haziran-Temmuz 1723).

²¹⁵ "... Dubrovnik beğleri vekili olan Luka Kiryako Südde-i sa'âdetime 'arz-ı hâl idüüb Dubrovnik beğleri 'atebe-i 'aliyyeme olan 'ubüdiyyet ve sadâkatları muktezâsinca edâsı lâzım gelen cizyeleri elçileriyle Âsitâne-i sa'âdetime göndermek üzere olmalarıyla ..." ifadesi için bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 123/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1124 / Haziran-Temmuz 1712); ayrıca bkz. s. 130/4 (Evâ'il-i Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

²¹⁶ Mehmet İpşirli, "Elçi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 11, s. 9; Ahmet Özel (1991). *Dârulislam, Dârulharb, İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*. İz Yayıncılık, s. 141-154; Ahmet Özel (1994). "Dârüssulh", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.9, s. 5-6.

makamlarının uhdesinde olmuştur²¹⁷. Bu nedenle elçilerin geçeceği güzergâh üzerindeki beylerbeyilere, sancakbeylerine, kadınlara, mütesellimlere, neferat ağalarına, sübaşılara, ayanlara ve diğer idari yetkililere emirler gönderilmiş, elçilik heyetindekilerin tehlikeli yerlerden geçerken korunması maksadıyla maiyetlerine kılavuz ve silahlı korumalar verilmesi ve mallarının zarar görmeden geçirilmesi buyrulmuştur²¹⁸. Yolculuk sırasında elçi ve heyetinin yiyecek, konaklama ve diğer ihtiyaçları elçilerin kendi harcırahlarıyla karşılanmış, yanlarında getirdikleri yükleri için ihtiyaç halinde kiralık arabaların sağlanması ve yük taşıyıcılarının tahsis edilmesine yönelik emirler de fermanlarda yer almıştır²¹⁹.

Osmanlı diplomasi teamülleri gereği ve Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin başından itibaren uygulanan bu sürecin tatbiki, III. Ahmed ve I. Mahmud dönemlerinde de sürdürülmüştür. Elçilik vazifesinin serencamı diplomatik bir görev olmasının yanı sıra Osmanlı Devleti ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki siyasi dengenin korunması açısından da oldukça önemliydi. Elçiler, büyük meblağ tutan ve eksiksiz bir şekilde teslim etmekle yükümlü oldukları cizyeleri güvenlik nedeniyle Balkanlar'ın en işlek ve devlet kontrolünün en sıkı olduğu yol olan Ragusa Yolu üzerinden getirirlerdi. Bu yol aynı zamanda tüccarların ve ticaret kervanlarının da nakliye ve intikal amaçlı kullandıkları bir güzergahtı²²⁰. Osmanlı Devleti'nin altı ana ticaret yolundan biri olan ve Balkanları boydan boya geçen Ragusa Yolu, tüccarların, askerlerin ve diplomatların tercih ettiği klasik bir rotaydı. Dubrovnik'ten ayrılan elçiler ilk olarak Trebinje'ye varır, burada taşra yönetiminin görevlendirdiği kılavuzlar ile buluşurlardı. Trebinje üzerinden Foça'ya ilerleyen elçiler coğrafyanın şartlarına göre konaklayarak hareket ederlerdi. Foça'dan çıktıktan sonra Saraybosna-Priboy güzergahından²²¹ Milesevo üzerinden Novi Pazar'a ulaşırlardı²²². Buradan ya Kosova üzerinden Priştine ve Sofya'ya uzanan hattı takip edebilirler

²¹⁷ "... Elçi her kangınızın taht-ı hükûmetine dâhil olursa bindüğü ata ve yanında olan tercümân ve âdemlerine ve esvâb ve davarlarına kimesne dahl u ta'arruz eylemeyüb emîn ve sâlim birbirinize ulaştırub ..." ifadesi için bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 137/ 6 (Evâ'il-i Safer 1131 / Aralık-Ocak 1718/1719); s. 152/3 (Evâhir-i Ramazan 1139 / Nisan-Mayıs 1727).

²¹⁸ "... Mahûf ve muhâtara olan mahallerde yarar kulağuzlar ve bekçiler ta'yîn olunub bir vechile müzâyaka çekdirilmeyüb ..." ifadesi için bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 123/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1124 / Haziran-Temmuz 1712); s. 152/3 (Evâhir-i Ramazan 1139 / Nisan-Mayıs 1727).

²¹⁹ "... Lâzım olan yerlerde bargirler ile kirâ arabası tutturulub ve akçeleriyle zâd u zevâde ve sâ'ir mühimmâtı aldırılıb ve mahfûz kondurulub ve mahûf ve muhâtara olan yerlerde yarar kılavuzlar ve yükçiler ta'yîn olunub bir vechile muzâyaka çekdirilmemek bâbında..." ifadesi için bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 123/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1124 / Haziran-Temmuz 1712); s. 137/6 (Evâ'il-i Safer 1131 / Aralık-Ocak 1718/1719).

²²⁰ Jesse Cascade Howell (2017). *The Ragusa Road: Mobility and Encounter in the Ottoman Balkans (1430-1700)*. (Doktora Tezi). Harvard University, Graduate School of Arts & Sciences. s.35; Cihan Yemişçi (2023). *Doğu ile Batı'nın Sınırında Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri (1326-1592)*. Efe Akademi Yayınları, s:98.

²²¹ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 171/5 (Evâ'il-i Şevvâl 1148 / Şubat-Mart 1736); s. 192/5 (Evâ'il-i Muharrem 1157 / Şubat-Mart 1744); Galip Çağ (2020). *Kadim Yollar Bağlamında Osmanlı Balkan Fetihlerinin Stratejik Unsurları: Üsküp'ün Fethi Örneği, Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi, / 5 Nisan. s.148-150-151. (147-157)*

²²² Jesse Cascade Howell, a.g.t, s.35.

ya da kısa ama daha zorlu olan Prokoplje üzerinden Niş'e uzanan yolu tercih edebilirlerdi. Çoğu zaman Dubrovnik elçilik heyeti, Roma döneminden beri Balkanlar'ın ana askeri hattı olan, Osmanlılarında fetihler sebebiyle hem onarımını hem de sıkı kontrolünü sağladığı ve Via Militaris²²³ adıyla bilinen Niş- Sofya güzergahını kullanırlardı. Elçilik heyetleri Niş²²⁴,ten sonra Sofya²²⁵,ya, Sofya üzerinden Filibe'ye ve Edirne'ye ulaşırlardı. Elçiler burada birkaç gün dinlenir, gerekli kontrollerini tamamlarlar ve yolculuklarının son etabı olan İstanbul'a doğru yola çıkarlardı²²⁶.

Dubrovnik'ten çıkan elçilik heyetleri sonunda Trakya'nın uzun yollarından geçerek İstanbul'a varır ve yanlarında getirdikleri cizyeyi teslim edebilirlerdi. Böylece hem diplomatik görevlerini yerine getirirler hem de Osmanlı'nın himayesini bir kez daha teyit etmiş olurlardı. Elçilerin bu uzun yolculuğu, Balkanlar'ın zorlu coğrafyasına rağmen Osmanlı taşra teşkilatının sıkı denetimi ve organizasyonu sayesinde tamamlanabilirdi²²⁷.

4. Dubrovnikli Elçilerin İstanbul'dan Geri Dönüşleri

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkilerin ana unsurlarından birini, cumhuriyetin her yıl ödemekle yükümlü olduğu cizyeler oluşturmuştur. Dubrovnik Cumhuriyeti haracını İstanbul'a güvenli ve eksiksiz bir şekilde ulaştırmaya büyük önem vermekteydi. Hemen her yıl düzenli olarak elçilik heyetleri gönderen Dubrovnik Osmanlı Devleti'nin 1683'te Viyana önlerinde yaşadığı bozgunundan sonra 1687-1695 yılları arasında himayedarına haraç ödemesini kesti. 1695'ten 1703'e kadar geçen süre içinde de Osmanlı Devleti ile gerçekleştirdiği müzakereler neticesinde haraç ödemelerini üç yılda bire indirmeyi başardı. Bu süreçten sonra Dubrovnik yükümlü oldukları haraçlarını üç yılda bir şekilde ödemeye başladı. Elçiler, görevlerini tamamladıktan sonra ülkelerine dönebilmek amacıyla padişah'tan izin taleplerinde bulunmuşlar ve talepleri olumlu karşılanarak kendilerine, içeriğinde yol güvenliğine dair hükümler bulunan dönüş izinleri verilmiştir²²⁸.

²²³ Ahmet Özkılınç, vd. (haz.), *Rumeli Eyaleti (1514-1550)*. Ankara Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013), 13.

²²⁴ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 152/4 (Evâhir-i Ramazan 1139 / Nisan-Mayıs 1727).

²²⁵ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 130/4 (Evâ'il-i Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

²²⁶ Şerafettin Turan, a.g.m, s: 542.

²²⁷ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 173/2 (Evâ'il-i Şevvâl 1151 / Ocak-Şubat 1739); s. 181/1 (Evâsıt-ı Ramazan 1153 / Kasım-Aralık 1740); Ramazan Özey (2013). *Balkanların Coğrafi Yapısı*. Bilgehan A. Gökdağ-Osman Karatay (Ed.), *Balkanlar El Kitabı*, c. 1, Akçağ Yayınları, s. 26-28.

²²⁸ "...teslîm-i hazîne-i 'âmire idüb ve temessükleri alub girü vilâyetlerine 'avd u insirâfa me'zûn ve mürehhas..." ifadesi için bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 162/4 (Evâhir-i Şevvâl 1143 / Nisan-Mayıs 1731).

Örneğin, 1724 yılının haracını getiren Pavlo Goce ve Maro Sorgo²²⁹ da geri dönüşlerinde yol hükmü denilen bu izinlerden yararlanmışlardır²³⁰.

Çalışmanın kapsadığı zaman dilimi içerisinde, III. Ahmed döneminde Dubrovnik elçilerinin dönüş izinlerinin düzenli şekilde verildiği görülmektedir. 1713'te ve 1716'da Dubrovnik'ten gönderilen elçi heyetleri cizye ödemelerini Osmanlı hazinesine eksiksiz olarak teslim ettikten sonra geri dönüş için sultana müracaat etmişler ve kendilerine gerekli izinler verilmiştir. Verilen izinlerin ardından Edirne'den Dubrovnik sınırına kadar uzanan güzergâh üzerindeki kadılar, kethüdalar, yeniçeri serdarları, evkaf görevlileri ve diğer idari yetkililere gönderilen hükümlerle, elçilerin yol güvenliği teminat altına alınmıştır. Böylece elçilerin konaklama, yiyecek temini ve tehlikeli bölgelerde yanlarına yeterli sayıda silahlı koruma verilmesi gibi hususlar bizzat devlet tarafından güvence altına alınmıştır²³¹.

I. Mahmud döneminde aynı uygulama kesintisiz biçimde devam ettirilmiştir. 1731'de Tomo Baseli ve Luca Buce²³², 1734'te ise Frano Todori ve Frano Getaldi²³³ isimli elçiler Dubrovnik tarafından cizye ödemelerini İstanbul'a ulaştırmakla görevlendirilmişlerdir. Bu elçiler de görevlerini tamamladıktan sonra sultan tarafından verilen izinlerle ülkelerine geri dönmüşlerdir. Dönüş sürecinde güzergâh üzerinde bulunan yerel kadılar, kethüdalar ve diğer idari görevliler elçilerin ve maiyetlerinin güvenliğini sağlamakla yükümlü kılınmıştır. Böylece

---

²²⁹ Marin Orsatov Sorgo, Ivan Pavao Marinov Gozze

²³⁰ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 151/2 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1137 / Aralık-Ocak 1724/1725).

²³¹ 1713'te Dubrovnik'ten gönderilen elçiler Nahşe Goce ve Sabu Ranine (Nikola Marinov Gozze, Savin Franov Ragnina)'dir. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 129/1 (Evâhir-i Şevvâl 1125 / Ekim-Kasım 1713); 1716'da Dubrovnik'ten Osmanlı payitahtına gönderilen elçiler Cono Resti ve Nikoliça Buka (Džono Nikolin Resti, Nikola Marinov Buča)'dir. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 134/1 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716); 1728 yılında İstanbul'a gönderilen Dubrovnik elçileri Covan Bona ve Nahşe Goce (Ivan Marinov Bonda, Nikola Marinov Gozze)'dir. Bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 159/1 (Evâ'il-i Safer 1141 / Eylül-Ekim 1728); Nahşe Goce'nin hem 1713'te hem de 1728'de elçi olarak görevlendirilmesi, dikkat çekicidir. Bu durum iki olasılığa işaret etmektedir. İlk ihtimal olarak Dubrovnik'ten Osmanlı'ya gönderilecek elçilik heyetlerinin kura sistemiyle belirlenmiş olması nedeniyle tesadüfidir. İkinci ihtimal ise Nahşe Goce'nin deneyimli ve güvenilir bir devlet adamı olarak tercih edilmesidir. Nitekim Dubrovnik'ten Osmanlı Devleti'ne gönderilecek elçilerin seçimi Senato tarafından yürütülen bir kura sistemiyle belirlenirdi. Kura sisteminde aday gösterilecek kişiler önce Veliko Vijece (Büyük Konsey) tarafından belirlenirdi. Bazen doğrudan önermeyle aday gösterilme yoluyla elçilik görevi için isimler sunulurdu. Başlangıçta elçiler çoğunluk oyuyla seçilirken XIII. yüzyıldan itibaren bu seçimler lotarya yani kura yönetimiyle yapılmaya başlanmıştır. Bu yöntemin tercih edilmesinde özellikle Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasal ve askerî açıdan karışık ortam ile Balkan coğrafyasındaki yolların dönem dönem eşkiyalar tarafından tehdit altında olması etkili olmuştur. Ayrıca elçilerin sorumluluğu oldukça ağır olan cizye ödemesini üstlenmek istememeleri de kura yönteminin uygulanmasını sağlayan etkenler arasında sayılabilir. Bkz. Nella Lonza (2000). Izborni postupak Dubrovačke Republike, *Anali Dubrovnik* 38, s. 42-46.

²³² Lucijan Matov Pozza, Ivan Tomo Markov Bassegli

²³³ Frano Marinov Tudisi, Frano Matov Ghetaldi

İstanbul'dan ayrılan Dubrovnik elçilik heyetlerinin, *emân* hukukuna ve şer'î kurallara uygun şekilde can ve malları devlet güvencesi altına alınmıştır²³⁴.

Osmanlı Devleti sadece Dubrovnik'ten gönderilen elçilerin güvenliklerini değil ülke içinde bulunan diğer Dubrovnik vatandaşlarının da hareketlerini kontrol altına almış ve güvenliklerini sağlama sorumluluğunu üstlenmiştir. Örneğin, 1718'te Dubrovnik beyleri tarafından bazı işler için İstanbul'a Matyo oğlu Boşkovik isimli bir Dubrovnikli gönderilmiştir²³⁵. Ertesi sene İstanbul'da bulunan Dubrovnik elçileri Marayo Birga ve Niho Bona, bazı işler için bir kişinin görevlendirilmesini istemişlerdir²³⁶. 1744'te İstanbul'da görev yapan Dubrovnik tercümanı Abram Enceli'nin Selanik ve çevresine gönderilmesi gerekmiş ve izin verilmiştir. Enceli'nin yolculuğunda vergi talebiyle rahatsız edilmemesi, eşkıyaların yoğun olduğu yerlerde kılık değiştirdiğinde kendisine engel olunulmaması gerektiği bildirilmiştir²³⁷. Aynı şekilde, Dubrovnik beyzadelerinden Çiro Lamo Hayi'nin hizmetkârları, malları ve hayvanlarıyla birlikte ülkesine güvenli bir şekilde dönebilmesi için güzergâh üzerindeki yetkililere emir gönderilmiştir²³⁸. Osmanlı Devleti'nin, Dubrovnik'ten gönderilen elçilerin yanı sıra tercümanların ve beyzadelerin güvenliğine de özel önem vermesi Dubrovnik Cumhuriyeti ile yürüttüğü diplomatik ilişkileri büyük bir titizlikle koruduğunu göstermektedir. Osmanlı Devleti bu şekilde *darü'l-ahd* statüsündeki Dubrovnik'i temsil eden kişilerin hareketlerini hem kayıt altına almış ve hem de onlara devlet güvencesi sağlamıştır²³⁹.

5. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Yıllık Haracının Üç Senede Bir Ödenmesine Dair

Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Osmanlı himayesi altına girdiği andan itibaren iki ülke arasındaki ilişkilerin temelini Dubrovnik'in her yıl ödemekle yükümlü tutulduğu cizye oluşturmuştur. Osmanlı belgelerinde XVI. yüzyıla kadar "*haraç*" olarak geçen vergi zaman içerisinde "*cizye*" ismiyle anılmaya başlanmış²⁴⁰; ancak Dubrovnik'in cizye yükümlülüğü

²³⁴ "...gider olduklarında dahî mahûf ve muhâtara olan mahallerde yanlarına mikdâr-ı kifâye âdemler ta'yîn ve esnâ-yı tarikde ve menâzil ve merâhilde kendülere ve etbâ' ve âdemlerinin giydikleri libâs ve davarlarına dahl u ta'arruz ve hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn cizye mutâlebesi ve âher bahâne ile rencide itdirilmeyüb kemâl-i emn u selâmet ile birbirinize irsâl ve isâl eyleyüb hilâf-ı şer'-i şerîf bir ferde te'addî ve tecâvüz itdirilmemek bâbında..." bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 162/4 (Evâhir-i Şevvâl 1143 / Nisan-Mayıs 1731); s. 167/2 (Evâsıt-ı Şevvâl 1146 / Mart-Nisan 1734)

²³⁵ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 137/5 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1130 / Nisan-Mayıs 1718).

²³⁶ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 138/2 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhîr H. 1131 / Nisan-Mayıs 1719); Aynı elçiler tarafından ilerleyen aylarda bir ulağında görevlendirildiği görülmektedir. bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 138/3 (Evâhir-i Receb 1131 / Mayıs-Haziran 1719).

²³⁷ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 193/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhîr 1157 / Mayıs-Haziran 1744).

²³⁸ Benzer şekilde başka bir Dubrovnikli beyzade için çıkarılan emir bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 152/4 (Evâhir-i Ramazan 1139 / Nisan-Mayıs 1727).

²³⁹ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 124/1 (Evâsıt-ı Şevvâl 1121 / Aralık-Ocak 1709/1710).

²⁴⁰ Halil İncalcık (1993). "Cizye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 8, s. 45-46.

değişmemiştir. Osmanlı himayesinde bulunan küçük şehir devleti, bağlılığının bir göstergesi olarak her yıl 12.500 altın vergi ödemeye devam etmiştir. Dubrovnik'in yaptığı ödemelerin Osmanlı tarafından kabul edilmesi belli bir diplomatik protokole bağlanmıştı. Dubrovnik elçileri önce kendi hükümdarlarından aldıkları mektuplarla İstanbul'a gelir, sultanın huzurunda mektuplarını okur, şehirlerinin durumunu ve vatandaşlarının şikayetlerini arz ederlerdi. Sultan da yapılan görüşme sonunda gelen elçilere bir mektupla karşılık verir, böylece iki taraf arasındaki ilişkilerin resmiyeti ve protokolü korunurdu²⁴¹.

1710'lardan itibaren Dubrovnik'in çevresinde yaşanan çatışmalar ve dış saldırılar şehrin ekonomik yapısını zayıflatmaya başlayınca her yıl düzenli olarak ödenen cizyenin ödenmesi de zorlaşmıştır. III. Ahmed dönemine ait 1720 tarihli iki belgede sorun açıkça ele alınmıştır. Belgelerde Dubrovnik'in içinde bulunduğu durum cumhuriyet tarafından Osmanlı payitahtına gönderilen Miho Bona, Maro Kaboga²⁴² ve Cono²⁴³ isimli elçiler tarafından dile getirilmiştir²⁴⁴. Osmanlı Devlet'i Dubrovnik'in yüzyıllardır süregelen bağlılığını da göz önünde bulundurarak kolaylaştırıcı bir uygulama başlatmıştır. Buna göre Dubrovnik, ödemekle yükümlü olduğu cizye miktarının artık üçte birini her yıl gönderecektir. Uygulamada ise cumhuriyet bundan sonra elçilerini İstanbul'a üç yılda bir göndererek cizyeyi ödemiştir. Bu geçici uygulama ilk kez 1703'te II. Mustafa döneminde başlatılmış, ancak ardından gelen yıllarda da sürdürülmüştür. Bu şekilde cizye ödemeleri 1708'e kadar düzenli bir şekilde yapılmıştır. 1715-1718 yılları arasındaki cizye ödemeleri de yine elçiler aracılığıyla Osmanlı hazinesine teslim edilmiştir²⁴⁵. Ayrıca elçilerin güvenlikleri de temin edilmiş, gelecek dönem ödenecek verginin hazırlanması

---

²⁴¹ Mehmet İpşirli, a.g.m, s. 9.

²⁴² Marin Marinov Caboga, Miho Lukin Bona

²⁴³ Elçinin gerçek adı Miho Lukin Bona'dır. Büyük ihtimalle kâtip, yabancı isimleri yanlış anlayarak farklı biçimde yazmıştır.

²⁴⁴ "...*esbak bi-emrillahu teâlâ bazı sebebler ile memleketinize düşman musallat olub*" re'âyânıza za'af ve fütür ve nizâmınıza hâlel-târî olmağla..." ifade edilmiştir. Bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 142/3 – 143 (Evâhir-i Zilhicce 1132 / Kasım 1720).

²⁴⁵ Bu yıllar arasında Osmanlı Devleti, Avusturya, Venedik ve Lehistan ile savaş halindeydi. Bu nedenle Dubrovnik bu döneme ait vergileri ancak 1720 yılında gönderebilmiştir. 1720 yılında Dubrovnik, iki vergi ödemesi birden yapmıştır; biri 1715-1718 yılları arasına ait, diğeri ise 1720 yılına ait vergidir. "...*virilan emr-i şerîf mücebince [bin] yüz on beş senesi Rebi'ü'l-evvelinin evâsıtında dahi vech-i meşrûh üzere virilan emr-i şerîfimin târihi re's-i sene i'tibâr olunub ve târih-i mezbûrdan bin yüz yigirmi senesine gelince cizyenin cânib ve tarafınızdan teslîm-i hazîne olunub ve yigirmi yedi senesinden otuz senesi Rebi'ü'l-evveli evâsıtına gelince üç senelik cizyeniz dahi elçileriniz mumâ-ileyhâ yediyle teslîm-i hazîne-i âmirem olunub otuz senesi Rebi'ü'l-evveli evâsıtından otuz üç senesi Rebi'ü'l-evveli evâsıtına gelince yine üç senelik cizyeniz teslîmi iktizâ idüb...*" Hatta bir sonraki dönemin vergi ödemesi de hatırlatılarak ve şimdiden hazırlanması istenilmiştir. Bu durum "...*hâlâ zimmetinizde olan cizyeyi tamâmen tarafınızdan tedârik ve elçileriniz yediyle irsâl ve enderün-i hümâyûnum hazinesine teslîm üdirülüb...*" ifadesiyle belgelenmiştir. Bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 142/3 – 143 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1132 / Ekim-Kasım 1720).

istenmiş ve sınır bölgelerinde meydana gelen olaylardan Osmanlı makamlarının haberdar edilmesi talep edilmiştir²⁴⁶.

1730'da Patrona Halil İsyanı'nın patlak vermesiyle Lale Devri olarak adlandırılan dönem sona ermiş, III. Ahmed tahttan indirilmiş ve yerine I. Mahmud geçmiştir²⁴⁷. Bu dönemde 1731'de Dubrovnik'ten gönderilen elçiler Tomo Markov Basseqli ve Lucijan Matov Pozza²⁴⁸ ülkelerinin içinde bulunduğu sıkıntılı durumun devam ettiğini yeni padişaha arz etmişlerdir. Elçiler, "*bundan esbak bi-emrillahu teâlâ bazı sebebler*" ile şehirlerinin yıllardır düşman saldırılarına maruz kaldığını, halkının büyük zarara uğradığını ve düzenli olarak her yıl cizye ödemesi yapmaya güçlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Dubrovnik'in içinde bulunduğu durumu kadı raporlarının da doğrulaması üzerine sultan Dubrovnik'e yeni bir kolaylık tanımıştır. Bu kapsamda geçmiş borçlarının büyük bir kısmı silinmiş, bunun yerine sadece seksen beş kese akçe ödemeleri yeterli görülmüştür. Ayrıca ödedikleri cizyenin geçici bir süre daha sülüs şeklinde üçte bir oranında ödenmesine izin verilmiştir. Ayrıca elçilere, kendilerinin her yıl İstanbul'a gelmenin kendilerine büyük bir yük oluşturduğunu bildirmeleri üzerine mevcut düzenin devam edeceği bildirilmiştir²⁴⁹. Geçici bir süre daha izin verilen sülüs ödemelerinin bundan sonra kesintisiz olarak devam ettiği ve Dubrovnik'in hala ekonomik olarak kendini toparlayamadığı 1742'deki bir fermanan anlaşılmaktadır²⁵⁰.

Bu dönemde Osmanlı Devleti ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler cizye ödemeleri etrafında biçimlenmiş olsa da karşılıklı sadakat ve himaye anlayışıyla sürdürülmeye çalışıldığı söylenilebilir. Dubrovnik'in savaşlar ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle ödemelerini aksatmak zorunda kaldığı zamanlarda Osmanlı padişahları, Dubrovnik'in ödeme düzenini esnetmişler ve borçlarını hafifletmişlerdir. Böylece, yaklaşık dört yüz yıl boyunca Osmanlı himayesinde kalan cumhuriyete kolaylıklar sağlanırken bölgedeki siyasi dengenin korunmasına da imkân tanınmıştır.

---

²⁴⁶ "...devlet-i 'aliyyeme müte'allik ol serhadlerde zuhûr eden âsârı ve lâzımı'l-'arz olan ahvâli 'arz ve i'lâm eylesiz..." şeklinde ifade edilmiştir. Bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 148/2 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1132 / Ekim-Kasım 1720).

²⁴⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı (2011). Osmanlı Tarihi, cilt IV/1. Kısım, Türk Tarih Kurumu, s. 204-210.

²⁴⁸ Lucijan Matov Pozza, Ivan Tomo Markov Basseqli

²⁴⁹ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 155/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1143 / Kasım-Aralık 1730).

²⁵⁰ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 187/2 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1154 / Şubat-Mart 1742). Ayrıca bu tarihte Dubrovnik'ten Osmanlı'ya Ivan Stjepanov Proculo, Vladislav Nikolin Sorgo isimli elçiler gönderilmiştir.

6. Konsolosluklar

Konsolos kelimesi Latince “danışmak” anlamına gelen *consulere* kökünden türemiştir²⁵¹. Eski Yunan’daki *proksenoslar* ve Roma’daki benzer görevliler, devletler arasındaki ticareti düzenleyen ilk örnekleri oluşturmaktadır²⁵². Uluslararası ilişkiler tarihinde kökeni Antik Çağ’a dayanan konsolosluk kurumunun esas amacı ticaretle uğraşan toplulukların haklarını korumak olmuştur. Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasıyla bu uygulamalar uzunca bir süre ortadan kalkmıştır. Avrupa’daki ticaretin XI. ve XII. yüzyıllarda yeniden canlanması, Akdeniz’de faaliyet gösteren İtalyan şehir devletlerinin öncülüğünde konsolosluk kurumunu yeniden ortaya çıkarmıştır²⁵³. Haçlı Seferlerinin sebep olduğu yoğun ticari hareketlilik, konsolosluklara sadece ekonomik değil hukuksal ve temsili bir nitelikte kazandırmıştır²⁵⁴. XI. ve XII. yüzyıllarda ticaretin hızla gelişmesiyle İtalyan, İspanyol ve Fransız tüccarın kendi içlerinden birini “*Consul Marchand*” ismiyle temsilcileri olarak seçmeleri neticesinde kurumun yaygınlaşması hızlanmıştır. Bu dönemde görev yapan *consul marchandlar* hem tüccarın haklarını savunmuş hem de buldukları bölgelerde noterlikten casusluğa kadar geniş bir sorumluluk üstlenmişlerdir²⁵⁵.

Doğu Akdeniz’de konsoloslukların kurumsallaşmasında Haçlı Seferleri’nin rolü büyük olmuştur. Coğrafi Keşifler ve Akdeniz’deki deniz ticaretinin büyümesi, “deniz konsolosluğu” dönemini başlatmıştır. Bu dönemde Venedik; Tunus, İskenderiye, Kahire ve Şam gibi ticaret limanları başta olmak üzere Avrupa kıyılarındaki birçok limanda otuzdan fazla konsolosluk buldurmuştur. Akdeniz’deki deniz ticaretinin artması bölgedeki ticari faaliyetleri düzenlemek amacıyla bir deniz konsolosluğunun kurulmasını gerektirmiştir. Bu doğrultuda, Aragon Krallığı, merkezi Barselona olan bir deniz konsolosluğu kurarak bölgedeki ticari faaliyetleri yönetmeye çalışmıştır²⁵⁶.

Osmanlı Devleti’nde diplomasi kurumu başlangıçta Avrupa’dakinden farklı bir seyir izlemiştir. Devlet, *ad hoc* diplomasi yöntemini benimsemiş ve uzun bir süre ancak ihtiyaç oldukça elçi göndermiştir. Fakat İstanbul’un fethinden sonra Osmanlılar, Bizans döneminde Ceneviz ve Venedik’e tanınan ticari imtiyazları devam ettirmiş, böylece Osmanlı topraklarında

---

²⁵¹ Charlton Thomas Lewis- Charles Short (1879). *A Latin Dictionary, Oxford*. Clarendon Press, s. 441; Ali İbrahim Savaş, “Konsolos”, *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 26, s.178; Ulaş Can Değdaş (2018) *Konsoloslukların Kuruluşu, Görev ve Yetkileri*. (Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir, s. 7.

²⁵² Ulaş Can Değdaş, a.g.t, s. 6; Necmettin Alkan, Mehmet Alaaddin Yalçinkaya, Mehmet Öz (2018). *Osmanlı Diplomasisi*, ed. Mehmet Alaaddin Yalçinkaya, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.7.

²⁵³ Ali İbrahim Savaş, a.g.m, s. 178.

²⁵⁴ Ulaş Can Değdaş, a.g.t, s. 16.

²⁵⁵ a.g.t, 7-8. / Necmettin Alkan, Mehmet Alaaddin Yalçinkaya, Mehmet Öz, a.g.e, s. 15.

²⁵⁶ Ulaş Can Değdaş, a.g.t, 17.

ilk modern anlamda konsoloslukların kurulmasının zeminini oluşturmuştur. 1454'te Venedik'e verilen ahidnâmeyle İstanbul'da balyos bulundurma hakkı tanınmıştır²⁵⁷.

Bu çerçeve içinde Osmanlı topraklarında Dubrovnik Cumhuriyeti, en geniş konsolosluk haklarına sahip devletlerden biri haline gelmiştir. 1358'de Venedik hakimiyetinden kurtulduktan sonra deniz ticaretinde hızla yükselen Dubrovnik, XV. yüzyılın sonlarında Akdeniz'in farklı limanlarında yirmiyi aşkın²⁵⁸, XVI. yüzyılın başlarında ise elliyi aşkın²⁵⁹ konsolosluk kurumuna sahipti. Zaman içerisinde Dubrovnik'in Osmanlı topraklarında sahip olduğu konsolosluklarının sayısı giderek artmış ve seksenin üzerine çıkarak bir konsolosluk ağı oluşturmayı başarmıştı²⁶⁰. Üstelik Osmanlı Devleti'nin himayesi altında oluşu Dubrovnik'e ticari güvence sağlamanın yanında bürokrasi işlerinde de desteklenen özel bir ayrıcalık kazandırdı. Dolayısıyla Dubrovnik konsolosları, Osmanlı limanlarında sadece kendi tüccarını değil, devletlerarası ilişkilerin sürekliliğini de temsil etmeye başladılar²⁶¹.

Osmanlı topraklarında konsolosluk faaliyetleri, özellikle ticari yoğunluğun yüksek olduğu liman şehirlerinde daha belirgin hale geldi. Kıbrıs²⁶², İzmir²⁶³, Trablusşam ve Lefkoşa²⁶⁴, Sakız²⁶⁵, Draç, Avlonya, Himyade²⁶⁶ ve Nova(-i Cedid)²⁶⁷, Mora²⁶⁸ gibi önemli merkezlerde Dubrovnik konsolosları vatandaşı olan tüccarların işlerini takip etmek ve Osmanlı makamlarıyla ilişkilerini yürütmekle görevlendirilmiştir. Atamalar genellikle padişahın onayıyla gerçekleştirilmiş ve konsoloslara beratlar verilerek görevlerinin güvence altına alınması sağlanmıştır. Bu beratlarda Osmanlı yetkililerinin konsolosların görevlerine müdahale

---

²⁵⁷ Güner Doğan (2014). Ötekinin Dilini Anlamak: Venedik Şark Dil Okulu, *Toplumsal Tarih Dergisi*, s.217, Temmuz, s. 59. (58-63)

²⁵⁸ Robin Harris, a.g.e, s.163-167.

²⁵⁹ Özgecan Köker (2011). *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Dubrovnik İlişkileri ve Hicri 1037-1056/1627-1646 Tarihli Ahkam Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. (Yüksek Lisans Tezi) Manisa, s: 9.

²⁶⁰ Vesna Mioviç, a.g.e, s:33.

²⁶¹ Ayrıca bu yüzyılda bölgesinde aktif bir siyaset izleyen Dubrovnik, “yeşil kitap” ve “sarı kitap” adını verdiği eserlerde Dubrovnik'ten diğer devletlere gönderilen elçilik ve konsolosluk görevinde bulunacak kişilerin uyacakları kuralları belirlemiştir. Bkz. Nedim Emin (2013). *Dubrovnikli Tüccarların Balkanlar'daki Ticari Faaliyetleri ve Organizasyonu (XVII. yüzyıl)* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul, s:22. / Nella Lonza, a.g.m, s. 24-25.

²⁶² BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 130/3 (Evâ'il-i Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

²⁶³ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 133/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

²⁶⁴ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 131/2 (Evâsıt-ı Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

²⁶⁵ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 190/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743).

²⁶⁶ Arnavutluk'un sahil kasabası Himare.

²⁶⁷ Hercegnovi.

²⁶⁸ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 200/4 (Evâhir-i Receb 1158 / Temmuz-Ağustos 1745).

etmemeleri, ticari faaliyetleri korumaları ve vergilerden muaf tutuldukları açıkça belirtilmiştir²⁶⁹.

Her padişah değişiminde önceki padişahın verdiği beratlar geçerliliğini yitirdiği için konsolosluk görevlerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla yeni beratların verilmesi bir gereklilik haline gelmiştir. Örneğin Kıbrıs ve Trablusşam iskelelerine gelip giden Dubrovnik tüccarlarının işlerini görmek amacıyla 1738'de konsolos olarak görevlendirilen Covan Garmolyazi'nin, 1743'te ise müste'menlere verilen şekilde Stefano Garkovik isimli konsolosun beratları yenilenmiştir²⁷⁰. Bu durum Osmanlı diplomatik sisteminin düzenli ve kurumsal bir yapıya evrildiğini göstermektedir. Dubrovnik konsolosları sadece ticari temsilci değil, aynı zamanda tüccarın güvenliğini sağlayan noterlik ve vergi tahsilatı görevlerini de üstlenen çok yönlü aktörler olmuştur²⁷¹.

Ulus-devlet kavramının ortaya çıkışı, zamanla Dubrovnik'in ekonomik gücündeki değişimler gibi etkenler şehir devletinin konsolosluk sayısına da yansımıştır. Dubrovnik'in XVII. yüzyılda ticaretinin azalmasıyla Batı Akdeniz'deki konsolosluk sayısı düşmüş, ancak Osmanlı limanlarında konsolosluk faaliyetleri devam etmiştir. Osmanlı makamları konsolosların görevlerini düzenli şekilde yürütmelerini sağlamak amacıyla belgeler, fermanlar ve beratlarla denetim mekanizmasını işleterek hem uluslararası hem de yerel düzeyde hukuki güvenliği temin etmişlerdir. Böylece konsolosluk kurumu başlangıçta yalnızca ticari amaçlarla ortaya çıkmış olsa da Osmanlı Devleti'nde zamanla diplomatik ve idari bir rol kazanmıştır. Konsoloslar hem devletlerarası ilişkilerin hem de yerel ticari düzenin işleyişinde kilit bir unsur haline gelmişlerdir. Bu durumun uluslararası diplomasi ve ticaret tarihinin önemli bir boyutunu oluşturduğu söylenebilir²⁷².

7. Dubrovnik Tercümanları

Tarih boyunca çeşitli toplumlar arasındaki iletişim tercümanlar tarafından sağlanmıştır²⁷³. Bu durum tercümanların devlet işlerinde vazgeçilmez bir konuma

---

²⁶⁹ "...yedinde olan berât-ı 'âlişânıma muhâlif cizyedârlar tarafından cizye talebini ve taraf-ı âherden bir dürlü tekâlif talebi ile rencide olunmamak..." BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 133/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716); s. 137/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1130 / Şubat-Mart 1718).

²⁷⁰ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 172/2 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1150 / Mart-Nisan 1738); s. 190/1 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743).

²⁷¹ "...Dobravnik tüccârlarının bey' ü şirâlarına müte'allik husûsların ve sâ'ir umûr ve maslahatları görüb..." bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 190/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743).

²⁷² Ulaş Can Değdaş, a.g.t, s. 20; Ayrıca bkz. Özgecan Köker, a.g.t, s. 9-10.

²⁷³ Muhammed Tayyib Okıç (1996). Hadiste Tercüman, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XIV, s: 27.

yükselmeye neden olmuştur. Sözlü çeviriye ifade eden “*tercüman*” kelimesi Arapça “*trcm-ترجم*” kökünden Türkçeye geçmiştir²⁷⁴. Yazılı çeviri anlamına gelen “*mütercim*”den farklı bir işlevi ifade etmek için kullanılmıştır²⁷⁵. Orta Çağ’dan itibaren Latince ve İtalyanca kaynaklarda farklı şekillerde kullanıldığı da görülmüştür²⁷⁶. Doğu ve Batı’da çeşitli şekillerde kullanılan terim Batı dillerinde daha çok “*dragoman*” şeklinde kullanılmıştır. Türk kültüründe ise buna benzer şekilde “*dilmaç*” kelimesi karşımıza çıkmaktadır²⁷⁷.

Devlet diplomasisinde özellikle ticaret ve adalet alanlarında tercümanlara büyük önem verilmiştir. Selçuklularda tercümanların resmî görevliler olduğu bilinse de kurum Osmanlılarda daha gelişmiş bir yapıya bürünmüştür. Osmanlı’nın genişleyen sınırları ve farklı kültürlerle kurduğu yoğun ilişkiler dil bilen kişilere duyulan ihtiyacı daha çok arttırmıştır²⁷⁸. Osmanlı Devleti, Fatih Sultan Mehmed’den itibaren Avrupa devletleriyle temaslarını arttırmasının yanı sıra Venedik, Ceneviz, Balkan ülkeleri ve ilerleyen dönemlerde birçok Avrupa devletiyle diplomatik ilişkiler yürütmüştür²⁷⁹.

Bu süreçte Venedik İstanbul’da sürekli elçilik bulundurarak, Osmanlı toplumunun işleyişini anlayabilmek için dil öğrenmenin zorunlu olduğunu fark etmiş ve “*dragoman*” yetiştirmek üzere Pera’daki temsilciliğinde beş yıl sürecek bir eğitim sistemi oluşturmuştur. Bu uygulama, Osmanlı topraklarında yabancı bir devlet tarafından “*Dil Oğlanları*” adıyla açılan ilk yabancı dil okulu olarak kabul edilmiş ve diğer Avrupa devletlerine de örnek oluşturmuştur²⁸⁰.

²⁷⁴ Nebi Bozkurt (2011). “Tercüman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt:40, s: 489. / “*turcuman*”, “*tarcuman*” ve “*tarcaman*” şeklinde kullanılmıştır. / Muhammed Tayyib Okiç, a.g.m, s: 28.

²⁷⁵ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, sayfa:395.

²⁷⁶ Muhammed Tayyib Okiç, a.g.m, s: 29-31. / Aramice “*turgemana*”, Asurca “*targumanu*”, İbranice “*targum*”, Keldanice “*targem*”, Batı dillerinde ise tercüman kelimesi “*drogman*”, “*drogoman*”, “*drugemen*” “*dragoman*”, “*truchement*”, “*trucheman*” gibi çeşitli biçimlerde kullanılmıştır. Ayrıca bu kelime İspanyolca’da “*trujaman*”, Katalanca’da “*torsimani*”, İtalyanca’da “*dragomano*”, İngilizce’de “*drogman*” veya “*dragoman*”, Almanca, Boşnakça, Sırpça, Hırvatça, Rusça ve Bulgarca’da “*dragoman*”, Macarca’da “*dragomàn*”; Nebi Bozkurt, a.g.m, s: 489; Yunanca’da “*dragoumanus*”, Latince’de ise “*dragumanus*” şeklinde yer almıştır.

²⁷⁷ Muhammed Tayyib Okiç, a.g.m, s: 32.

²⁷⁸ Bu dönemde Osmanlı’nın etkisi altındaki bölgelerde Bizans, Karadeniz, Akdeniz ve Ege’deki koloniler, Venedik, Ceneviz gibi denizci devletler ile Balkan ülkelerinin yanı sıra Osmanlı, zamanla imparatorluğa dönüşmesiyle birlikte Avusturya, Rusya, İtalya, İspanya, Portekiz, Fransa, İngiltere, Lehistan, Danimarka, Hollanda ve İsveç gibi birçok Avrupa ülkesiyle ticari ve diplomatik ilişkiler kurmuştur.; Ayrıca bkz. Muhammed Tayyib Okiç, a.g.m, s: 35.

²⁷⁹ Cahit Bilim, (1990). Tercüme Odası. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, (1), s. 29-43.

²⁸⁰ Güner Doğan, a.g.m, s. 58-59.

Osmanlı Devleti'nde ise tercümanlık geleneği daha eskiye dayandırılabilir. Devletin kurulduğu ilk dönemlerde birçok tercümanın ismi bilinmese²⁸¹ de Fatih Sultan Mehmed döneminde Bizans kökenli tercümanların kullanıldığı, ardından Lütfi Bey gibi “*mühtedi tercümanlar*”ın öne çıktığı görülür²⁸². II. Bayezid döneminde bu meslek daha sistemli bir hal almıştır²⁸³. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise Divan-ı Hümayun tercümanları ayrı bir zümre halinde teşkilatlanmış; “*dragoman*” yerine “*tercüman*” unvanının kullanımı giderek yaygınlaşmıştır²⁸⁴. Kanuni döneminin önemli tercümanları arasında Yunus Bey²⁸⁵ ve İbrahim Bey (Joachim Strasz)²⁸⁶ dikkat çekmektedir. XVII. yüzyılın sonlarına kadar mühtedi tercümanlar yani Müslümanlığa sonradan geçmiş kişiler tercüman olarak görev yapmış, daha sonra tercümanlık Fenerli Rum ailelerinin eline geçmiştir²⁸⁷. Fenerli aileler Osmanlı diplomasisinde kısa sürede etkili bir sınıf oluşturmayı başarmışlardır. Ancak bu durum Osmanlı diplomasisinde ciddi bir güven sorununu ortaya çıkarmıştır. Özellikle 1821'de çıkan Yunan isyanı sırasında tercüman Konstantin Mourouzis'in idam edilmesi, Fenerli Rum ailelerin dönemini sona erdirmiştir²⁸⁸.

Fenerli Rumlara duyulan güvensizlik ve isyandaki rolleri üzerine tercümanlık görevleri Müslüman memurlara verilmek istenmiştir. Fakat yeterli dil bilen personel eksikliğinden kaynaklı sıkıntıyı gidermek amacıyla Babıâli'de bir Tercüme Odası kurulmuştur. Başlangıçta Fransızca eğitimi için görevlendirilen ilk hocalar Yahya Efendi ve Zenob Manneseh olmuştur²⁸⁹. Bir süre sonra kurum, dil öğrenen memurlara yönelik “*Lisan Odası*” ve profesyonel çevirilerin yürütüldüğü “*Tercüme Odası*” şeklinde ikiye ayrılmıştır²⁹⁰. Hariciye Nezareti'nin kurulmasıyla birim bakanlığa bağlanmış, 1855 ve 1883'te yapılan düzenlemelerle Osmanlı'nın son dönemine kadar faaliyetini sürdürmüştür²⁹¹.

Tercüman yetiştiren devletlerden biri olarak Adriyatik kıyısındaki Dubrovnik Cumhuriyeti karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti ile yürütmüş olduğu yoğun ticari ilişkileri

---

²⁸¹ Bilgin Aydın (2007). Divan-ı Hümayun Tercümanları ve Osmanlı Kültür ve Diplomasisindeki Yerleri, *Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies)*, c. XXIX, s. 43.

²⁸² a.g.m, s. 44.

²⁸³ a.g.m, s. 45.

²⁸⁴ a.g.m, s. 47.

²⁸⁵ Vesna Mioviç (2020). Dragomano Nostro Della Porta: Dragomans Of The Porte In The Service Of Dubrovnik In The Fifteenth And Sixteenth Centuries, *Dubrovnik Annals* 24, s. 78; Bilgin Aydın, a.g.m, s. 48.

²⁸⁶ Vesna Mioviç, a.g.m, s. 84.

²⁸⁷ Bilgin Aydın, a.g.m, s. 57.

²⁸⁸ a.g.m, s. 59-60.

²⁸⁹ Ali Akyıldız (2011). “Tercüme Odası”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 40, s. 504. / Bilgin Aydın, a.g.m, s. 60-61. / Sezai Balcı (2006). *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 82- 85.

²⁹⁰ Sezai Balcı, a.g.t, s. 87-88.

²⁹¹ Ali Akyıldız, a.g.m, s. 505.

nedeniyle hem kendi menfaatlerini korumak hem de yetişmiş çevirmen bulundurmak amacıyla “*Türk Kançılıryası*” adıyla bir kurum kurmuştur. Dubrovnik Senatosu tarafından Türkçe öğrenmesi için seçilen gençler İstanbul’a gönderilmiş, burs verilerek masraflarını karşılamıştır. Cumhuriyet, Dubrovnik’ten İstanbul’a gönderdiği gençlerin yanı sıra zaman zaman İstanbul veya Bosna’dan hocalar getirerek Dubrovnik’te de dil eğitimi vermiştir²⁹². Eğitimini tamamlayan “*dil oğlanları*”, bilgilerini pekiştirmek üzere Selanik, Edirne, İzmir, Sofya ve Filibe gibi Osmanlı şehirlerinde görevlendirilmişlerdir. Ancak İstanbul’daki öğrencilerin masrafları zamanla Dubrovnik Senatosu için ciddi bir yük haline gelmiştir²⁹³.

Osmanlı Devleti ile küçük şehir devleti arasındaki ilişkilerde tercümanlık, ticari olarak kullanılmasının yanı sıra istihbarat amacıyla da faydalanılmıştır. Dubrovnik’e verilen imtiyazlar gereği küçük cumhuriyet, Osmanlı’ya karşı olası askeri ve siyasi girişimleri bildirmekle yükümlü tutulmuştur. Bu durum Dubrovnikli tercümanların casusluk faaliyetlerinde önemli rol oynamasına yol açmıştır²⁹⁴.

Osmanlı ile Dubrovnik arasındaki diplomatik ilişkilerin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi büyük ölçüde tercümanlar üzerinden yürütülen iletişime bağlı olmuştur. Tercümanlar çeviri yapmanın yanı sıra hem Dubrovnik temsilcilerinin İstanbul’daki hukuki ve idari işlemlerini takip etmişler hem de kendilerine verilen ahidnâme-i hümayun gereğince şehrin Osmanlı’ya bağlılığının sürmesini sağlamışlardır. Bu nedenle tercümanların ölümleri, görev yerlerini terk etmeleri veya kendilerine verilen görevi kötüye kullanmaları iki taraf arasındaki ilişkileri doğrudan etkileyen önemli faktörler arasında yer almıştır. Nitekim sık sık yapılan değişiklikler fermanlarla kayıt altına alınmış, her yeni atama padişah tarafından verilen beratlarla resmiyet kazanmıştır. Buna örnek vermek gerekirse, 1712’de vefat eden Yani isimli tercümanın yerine İsak oğlu Danyel’in getirilmesi, sadece idari bir zorunluluk değil, aynı zamanda Dubrovnik’in Osmanlıya verdiği taahhütlerin devamlılığı açısından da bir ihtiyaç teşkil etmiştir. Danyel’e verilen berat ile hem yeni görevi onaylanmış hem de kendisinin haraç, ispençe, bac, reft, kassabiye ve çeşitli örfî vergilerden muaf tutularak diplomatik statüsü netleştirilmiştir. Aynı şekilde konutlarına müdahale edilmemesi, seyahat güzergahlarında güvenliklerinin sağlanması ve davalarının belirli usullere göre görülmesi gibi hususlar da beratlarla ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir²⁹⁵.

²⁹² Vesna Mioviç, a.g.m, s.91; Muhammed Tayyib Okıç, a.g.m, s:37.

²⁹³ Volkan Dökmeçi (2018). *İstanbul’daki Venedik Dragomanları ve Dil Oğlanları (1551-1797)*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, s. 9.

²⁹⁴ Muhammed Tayyib Okıç, a.g.m, s: 36-37.

²⁹⁵ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 123/4 (Evâhir-i Ramazan 1124 / Ekim 1712).

1720'li yıllarda tercüman değişikliklerinin daha da hızlandığı dikkat çekmektedir. Bu dönemde bazı tercümanların görevlerini ihmal etmesi veya uzun süre görev yerlerinden uzak kalması, Osmanlı yönetimini yeni görevlendirilen kişilere karşı daha dikkatli olmaya yöneltmiştir. Nitekim bu yıllarda birçok isim göreve atanmış olsa da beratların gecikmeli düzenlenmesi veya aynı kişinin kısa süre içinde görevden alınması yaygın bir durum haline gelmiştir. On bir yıl boyunca resmî berat alamayan Penayor Vam²⁹⁶ ve berat sahibi olmasına rağmen görevini terk eden Dominiko Teranik²⁹⁷, karmaşık sürecin somut göstergeleri arasında yer almaktadır. Osmanlı yönetimi tarafından özellikle Teranik'in firarı sonrasında ona verilen beratın geçersiz sayıldığı açıkça bildirilmiştir²⁹⁸.

Osmanlı tahtına geçen her yeni sultanda olduğu gibi teamül gereği mevcut ferman ve beratların yenilenmesi süreci tercümanlara da işletilmekteydi. 1730'lu yıllarda Osmanlı tahtında yaşanan değişim, tercümanlık makamını da doğrudan etkilemiştir. III. Ahmed'in tahttan indirilmesi ve yerine I. Mahmud'un geçmesi, diğer görevlilerde olduğu gibi Dubrovnik tercümanlarının beratlarının yenilenmesi gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede yıllardır görevde bulunan İsak oğlu Danyel'in beratı yeni padişah tarafından tekrar tasdik edilmiştir. Böylece hem devlet geleneği sürdürülmüş hem de Dubrovnik ile ilişkilerin kesintiye uğramaması sağlanmıştır²⁹⁹. Buna rağmen tercümanlık makamı oldukça hareketli olmuştur. Örneğin 1731'de Corci Kastaleti'nin vefat etmesi üzerine yerine Vasilami Vedeniko getirilmiştir. Aynı yıl içinde bir başka tercüman Marine Anrimir'in vefatı üzerine ise Betraki oğlu Manol tercümanlığa atanmıştır. Benzer şekilde 1734'te Luka Barka isimli tercümanın vefatı üzerine yerine Yovaşça oğlu Abram göreve getirilmiş; 1739'da ise Panayor oğlu Yafe'nin vefatı üzerine Anesteli oğlu Malto tercüman olmuş; ancak onunda vefatıyla tercümanlık görevine Margirin oğlu Girle getirilmiştir³⁰⁰. 1730'da Elba oğlu Yakomi'nin elçilere karşı ihmalkâr davranışları nedeniyle görevi sona erdirilerek yerine Kristo Yani görevlendirilmiştir. Yani'nin de benzer davranışlarda bulunması üzerine bu kez yerine Todoraki oğlu Yorgaki Fevki görevlendirilmiştir. 1733'te aynı şekilde Betraki oğlu Matul'un görevini ihmal etmesi üzerine yerine Yuda oğlu David onunda yerine Yali oğlu Panayot göreve getirilmiştir³⁰¹. Bir başka görev

²⁹⁶ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 139/4 (Evâhir-i Şa'ban 1132 / Haziran-Temmuz 1720).

²⁹⁷ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 143/2 (Evâsıt-ı Muharrem 1133 / Kasım-Aralık 1720).

²⁹⁸ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 143/4 (Evâsıt-ı Muharrem 1133 / Kasım-Aralık 1720).

²⁹⁹ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 157/1 (Evâ'il-i Receb 1143 / Ocak-Şubat 1731).

³⁰⁰ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 161/3 (Evâhir-i Şa'ban 1143 / Şubat-Mart 1731); s. 162/3 (Evâhir-i Şevvâl 1143 / Nisan-Mayıs 1731); s. 170/1 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1147 / Ağustos-Eylül 1734) s. 174/3 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1151 / Mart-Nisan 1739).

³⁰¹ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 160/2 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1143 / Aralık-Ocak 1730/1731); benzer bir durum için bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 165/4 (Evâsıt-ı Muharrem 1146 / Haziran-Temmuz 1733). s. 165/3 (Evâ'il-i Şa'ban 1160 / Ağustos-Eylül 1747).

değişikliğinde ise 1731’de Kırsto Bati’nin yerine Todoraki oğlu Yorgaki Kokibo tercümanlığa getirilmiştir³⁰². Böylece ölüm, ihmal ve görev değişikliği gibi nedenlerle birçok isim kısa sürelerde tercümanlık görevini üstlenmiştir.

Dubrovnik’e verilen ahidnâme-i hümayun gereği tercümanların sahip olduğu muafiyetler ve hukuki haklar da Osmanlı merkezi idaresi tarafından titizlikle korunmuştur. Örneğin, 1738³⁰³ ve 1739³⁰⁴ yıllarında İstanbul, Galata ve Üsküdar’da görevli bulunan Dubrovnik tercümanlarının giydikleri kıyafetlerine karışılması üzerine Babıâli tarafından tercümanların kıyafetlerine karışılmaması yönünde emirler verilmiştir³⁰⁵. Ayrıca gerek İstanbul’da gerek taşrada görev yapan kadı ve diğer yöneticilere gönderilen fermanlarda, tercümanlardan vergi istenmemesi, hanelerine müdahale edilmemesi ve seyahatlerinde hiçbir engellemeyle karşılaşmamaları gerektiği sürekli olarak hatırlatılmıştır. Zaman zaman muafiyetin uygulanmadığına dair şikayetler de gündeme gelmiş, özellikle Sakız³⁰⁶ Edirne³⁰⁷ ve Yanya gibi bölgelerde yaşanan sorunlara birçok padişah açık talimatlarla müdahalede bulunmuştur³⁰⁸.

1740’lı yıllar ise tercümanlık makamının kurumsallaştığının iyice hissedildiği bir dönem olmuştur. Bazı tercümanların ölümünden sonra oğullarının veya akrabalarının göreve getirilmesi, Dubrovnik tarafının da sürekliliği koruma yönündeki tercihini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, uzun süre görev yapan isimlerin dahi belirli dönemlerde beratlarının

³⁰² BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 157/2 (Evâ’il-i Receb 1143 / Ocak-Şubat 1731); s. 171/4 (Evâhir-i Cemâziye’l-âhir 1148 / Ekim-Kasım 1735); s. 172/1 (Evâ’il-i Zi’l-hicce 1150 / Mart-Nisan 1738).

³⁰³ Dubrovnikli tercüman Vasilaki oğlu Nikola’nın giydiği elbisesine karışılmaması yönündeki ferman için bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 172/5 (Evâ’il-i Zi’l-hicce 1150 / Mart-Nisan 1738); ayrıca aynı yıl içerisinde Todorik oğlu Molino isimli bir tercüman içinde aynı şekilde bir emir yazılmıştır.

³⁰⁴ Luda oğlu Gatali isimli tercümanın kıyafetine karışılmamasına dair çıkarılan ferman bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 175/2 (Evâhir-i Zi’l-hicce 1151 / Mart-Nisan 1739).

³⁰⁵ “... ‘ahidnâme-i hümayûn mücebince yedine i’tâ olunan tercümânlik berâtı meşrûtundan iken hâlâ berât-ı şerîfîmle Dobravnik tercümânı Vasilaski tercümân hizmetinde olan Dimitri nâm Dobravniklü hidmetkârı bazı mesâlihi ile İstanbul ve Galata ve Haslar ve Üsküdar ve sâ’ir taht-ı kazâlarınızda mürûr eyledikde mukaddemâ ‘ahidnâme-i hümayûn mücebince virilen berât-ı ‘alişân şurûtuna mugâyir cizye ve sâ’ir vechile rencide ve giydiği melbusâtına dahi müdâhale olunduğun bildürüb ol-bâbda hükm-i hümayûnum ricâ ve divân-ı hümayûnumda mahfûz nişân-ı hümayûn kuyûdâtına mürâca’at olundukda mesfûr Vasilaski hâlâ berât-ı şerîfîmle Dobravnik tercümânı olub ve vech-i meşrûh üzre berâtı şurûtunda münderic olduğu mukayyed bulunmağın berât şurûtu mücebince ‘amel olunmak bâbında...” Bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 176/3 (Evâ’il-i Receb 1152 / Ekim-Kasım 1739).

³⁰⁶ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 185/3 (Evâsıt-ı Rebi’ü’l-âhir 1154 / Haziran-Temmuz 1741).

³⁰⁷ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 172/3 (Evâhir-i Zi’l-hicce 1150 / Mart-Nisan 1738)

³⁰⁸ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 175/5 (Evâhir-i Zi’l-hicce 1151 / Mart-Nisan 1739).

yenilenmesi zorunluluğu, padişah değişikliklerinin diplomatik düzen ve bürokrasi üzerindeki etkisini açıkça ortaya çıkarmaktadır³⁰⁹.

Tercümanlık kurumunun, Osmanlı Devleti ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri oluşturan temel mekanizmalardan biri olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda atamalar, görevden almalar, berat süreçleri, muafiyetler ve güvenlik önlemleri gibi iki taraf arasındaki diplomatik düzenin ne kadar sistemli ve kurallara bağlı işlediğini bizlere sunmaktadır. Tercümanların sıradan bir çeviri görevlisi olmadığı, aksine Osmanlı bürokrasisi ile Dubrovnik yönetimi arasında vazgeçilmez birer diplomatik aracı olduğu, arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

8. Edirne'deki Gayrimenkul Meselesi

Osmanlı Devleti için Edirne hem stratejik açıdan hem de tarihi açıdan büyük bir öneme sahip olmuştur. Balkan coğrafyasının güneydoğusunda bulunan şehir, 1369'dan İstanbul'un fethine kadar Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmıştır³¹⁰. Bulunduğu konum itibari ile Osmanlı Devleti'nin Balkanlara açılan kapısı olmasının yanı sıra sadece idari merkez olarak değil, aynı zamanda yabancı elçilerin ve Dubrovnik'ten gelen temsilcilerin de uğrak noktalarından biri olarak büyük bir önem arz etmiştir. 1453'te İstanbul'un fethi ile birlikte Edirne, diplomatik ziyaretlerin nihai durağı olmaktan çıkarak İstanbul'a ulaşmadan önce konaklanan önemli bir son durak haline gelmiştir³¹¹.

Osmanlı Devleti ile Dubrovnik arasındaki diplomatik ilişkilerin Edirne'deki izleri Osmanlı arşivlerinde yer alan çeşitli belgelerde de görülmektedir. 1723'e tarihlendirilen bir fermanla Dubrovnik elçilerinin Edirne'de bulunan eski bir kilise arsasına yerleşme talebinde buldukları anlaşılmaktadır. Fermanla mevcut kilisenin daha önce meydana gelen bir yangında tamamen yanarak yıkılmış olduğu, geriye sadece boş arazisinin kaldığı görülmektedir. Arazi 1713'te bir padişah fermanı uyarınca incelenmiş, sınırları belirlenmiş ve yapılan değerlendirmeler neticesinde şer-î belgelerle resmen kayıt altına alınmıştır. Aynı belgelerde söz konusu arsa üzerinde herhangi bir şahsın mülkiyet hakkı iddiası bulunmadığı da açıkça belirtilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda Edirne'de yaşayan ve ismi bilinmeyen bir Yahudi şahıs

³⁰⁹ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 184/1 (Evâ'il-i Receb 1154 / Eylül-Ekim 1741); s. 190/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743); s. 192/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1156 / Temmuz-Ağustos 1743).

³¹⁰ Mehmet Tayyip Gökbilgin (1994). "Edirne", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 10, s. 426.

³¹¹ Vjeran Kursar, The Diplomatic, Religious and Economic Presence of the Republic of Dubrovnik (Ragusa) in Ottoman Edirne, Birgit Krawietz & Florian Riedler (Eds.), *The Heritage of Edirne in Ottoman and Turkish Times*, Walter de Gruyter, Berlin/Boston, 302.

tarafından arsanın izinsiz şekilde sahiplenildiği tespit edilmiştir. Bu durum üzerine Dubrovnik elçileri Edirne'ye gelerek söz konusu gelişmeyi yetkililere iletmişlerdir. Elleri bulanan resmî belgeleri delil olarak sunan elçiler meselenin şer'î yönden değerlendirilmesini ve arsanın yeniden Dubrovnik adına tescil edilmesini kadılıktan talep etmişlerdir. Kadılığa yapılan başvuru üzerine Osmanlı padişahı, konunun yerel kadı tarafından hukuk çerçevesinde incelenerek çözümlenmesini emretmiştir³¹².

9. Korsanlık Faaliyetleri

Çeşitli dillerde kullanılan terimler korsanlığın farklı biçimlerini ve işlevlerini açıkça ortaya koymaktadır. Batı dillerinde “*pirate/pirata*” olarak adlandırılan korsan grupları, hiçbir otoriteye bağlı olmayan ve yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bağımsız deniz haydutlarını ifade etmektedir. Çoğunlukla topraksız köylüler, işsiz gemiciler veya macera arayan kişilerden oluşan korsan grupları, raslantısal şekilde ticaret gemilerine saldırırlar ve bu saldırılarında herhangi bir hukuki gerekçeye ihtiyaç duymazlardı³¹³. Batı dillerinde Fransızca *corsaire*, İngilizce *corsair*, İspanyolca *corsario* ve İtalyanca *corsaro* şeklinde anılan bir başka korsanlık türü daha vardır³¹⁴. Bu gruplar, belirli kurallar çerçevesinde devletin bilgisi ve zaman zaman resmî izniyle hareket etmişlerdir. Böylece korsanlık doğrudan yasa dışı bir faaliyet olmaktan çıkıp devletlerin dış politikada kullandığı stratejik araçları olmuştur. Ayrıca zamanla denizcilik tarihinin bir parçası olmasının yanı sıra farklı dönemlerde siyasal, ekonomik ve dini ilişkiler üzerinde etkili olmuş çok yönlü bir oluşum haline gelmiştir³¹⁵. Osmanlı'da da bu anlamı ifade edecek şekilde Arapça kökenli “*کُورسان-خورسان* / *kürsan/kursan*” kelimesiyle karşılanmıştır³¹⁶. Buna karşılık Türkçe'de tek bir terim ile ifade edilen korsanlık, bu çeşitliliğin farklı boyutlarını aynı çatı altında toplamaktadır. Şemseddin Sami de korsanlığı hem yasa dışı deniz haydutluğu hem de devlet adına yürütülen deniz akıncılığı olarak açıklamıştır³¹⁷.

Akdeniz, tarih boyunca farklı türde korsan gruplarının karşılaştığı bir bölge olmuştur. Erken dönem korsanlık faaliyetleri Rodos ve Adriyatik çevresinde başlamış ve Roma İmparatorluğu'na kadar uzanmıştır³¹⁸. Bu dönemde daha çok kıyı bölgelerinde etkili olan

³¹² BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 147/4 (Evâhir-i Ramazan 1135 / Haziran-Temmuz 1723).

³¹³ Emrah Sefa Gürkan (2018), *Sultan'ın Korsanları*, Kronik Yayınları, s. 423-424.

³¹⁴ Ahmet Durak (2016). Akdeniz'de Osmanlı Korsanlığı ve Osmanlının Korsanlıkla Mücadelesi (1530-1571), *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1/2, Temmuz sayfa: 133.

³¹⁵ Emrah Sefa Gürkan, a.g.e, s.425.

³¹⁶ İdris Bostan (2009). *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler (1575-1620)*. Timaş Yayınları, s. 17. / Nebi Bozkurt, “Korsan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, s. 210.

³¹⁷ Şemseddin Sami (1901). *Kamus-i Türki*, İkdam Matbaası, sayfa:1095.

³¹⁸ Mehmet Kuru (2009). *Relations Between Ottoman Corsairs and the Imperial Navy in the 16 Century*. (Yüksek Lisans Tezi). Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 22.

korsanlar gemilere saldırıp malları yağmalamış, esir aldıkları kişileri köle pazarlarında satmışlardır. Zamanla korsanların faaliyetlerinde büyük bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. XVI. yüzyılda korsanlar, devletlerin siyasal amaçlarına hizmet eden, denizlerdeki silahlı birer unsur haline gelmişlerdir. Özellikle “*Garp Ocakları*” olarak adlandırılan ve Kuzey Afrika’daki Müslüman denizciler³¹⁹ ile Malta, Rodos, Sardunya Adaları ve Adriyatik’te üslenen Hristiyan korsanlar, Akdeniz’de bağlı oldukları devletlerin çıkarlarına göre hareket etmişler ve sürekli bir rekabet ortamı oluşturmuşlardır³²⁰.

Osmanlı Devleti’nin Akdeniz’e açılması beraberinde donanmaya duyulan ihtiyacı gündeme getirmiştir. Bu nedenle beylikler döneminden kalan donanmalardan ve kurumlardan yararlanma yoluna gidilerek Gelibolu’da bir tersane kurulmuştur. Ayrıca beyliklerden devralınan gemiler sayesinde Osmanlılar kısa süre içinde Ege’de etkili bir güç haline gelmeyi başarmışlardır³²¹. 1533’te Barbaros Hayreddin Paşa’nın kaptan-ı deryalığa getirilmesiyle Osmanlı’nın denizdeki hakimiyet serüveni yeni bir aşamaya taşınmıştır³²². 1574’te Tunus’un fethine kadar geçen süreçte Garp Ocakları’ndaki korsanlar, Osmanlı donanmasının Akdeniz’deki en güçlü vurucu unsurları haline gelmişlerdir. Büyük deniz savaşlarının sona ermesiyle donanmalar kendi sahalarına çekildiğinde ortaya çıkan boşluk ise yarı resmî nitelikteki korsan birlikleri aracılığı ile doldurulmuştur. Ancak XVII. yüzyıla gelindiğinde İngiliz ve Hollandalı korsanların bölgeye girmesiyle Akdeniz’deki rekabet ortamı yeniden hareketlenmiştir. Ortaya çıkan hareketli rekabet ortamından Akdeniz’e çevresi olan devletlerin tamamı etkilenmiştir³²³.

Osmanlı korsanları yalnızca yağma peşinde koşan gruplar olarak görülmemelidir. Bu korsanlar sanılan aksine, çoğu zaman devletin dini ve hukuki çerçevesi içerisinde faaliyet göstermişlerdir³²⁴. Ganimetlerden devlete pay ayırmaları, faaliyetlerini meşru saydırmak için önemli bir gösterge olarak gösterilebilir. Osmanlı’nın denizlerdeki yarı bağımsız aktörleri “*levend*” olarak adlandırılmıştır³²⁵. Levendler zaman zaman kontrolden çıksalar da “*darü’l-İslam-darü’l-harb*” ayrımı çerçevesinde düşman kabul edilen coğrafyalara yönelik akınları

---

³¹⁹ Atilla Çetin (1996). “Garp Ocakları”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 13, s. 383.

³²⁰ Özgür Oral (2004). *17. Yüzyılda Akdenizde Osmanlı Korsanlığı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 32.

³²¹ Özgür Oral, a.g.t, s. 32.

³²² Hüseyin Güngör Şahin (2018). *İspanyol ve Osmanlı Kroniklerinde Barbaros Hayreddin Paşa*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, sayfa: 132.; Özgür Oral, a.g.t, s. 32.

³²³ Cihan Yemişçi (2023). *Doğu ile Batı’nın Sınırında Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri (1592-1714)*. Efe Akademi Yayınları, s:97.

³²⁴ İdris Bostan, a.g.e, s. 19-20.

³²⁵ Özgür Oral, a.g.t, 33-34.

meşru kabul edilmiştir. Ancak barış halindeki devletlere yönelik saldırılar yasadışı kabul edilerek, uğratılan zarar tazmin ettirilmiş ve failler cezalandırılmıştır³²⁶. Bu durum, korsanlık ile gaza kavramı arasındaki hassas çizgiyi açıkça ortaya çıkarmaktadır. Batılı tarihçilerin Osmanlı korsanlarını bazen meşru savaştı, bazen haydut olarak nitelendirmesi bu karmaşıklıktan kaynaklanmaktadır. Ancak Osmanlı Devleti korsanları karadaki akıncıların denizlerdeki karşılığı olan “deniz gazileri” olarak görmüştür³²⁷.

Katolik dünyasında korsanlık dini ve siyasal amaçlarla desteklenen bir unsur olmuştur. Papalık ve çeşitli Katolik devletler Akdeniz’deki Katolik korsanları Müslümanlara karşı baskı oluşturmak için yönlendirmiştir. Böylece korsanlar hem ticari hem de askeri çıkarlar doğrultusunda teşvik edilmiş ve Batı Hristiyan dünyasının siyasal ve dini hedeflerini gerçekleştiren bir araç haline gelmişlerdir. Buna karşılık Osmanlı Devleti ise faaliyetlerini daha sistemli bir çerçevede yürütmüştür. Müslüman korsan grupları, Kuzey Afrika’daki Garp Ocaklarında ve Ege ile Adriyatik hattında konuşlanarak Osmanlı’nın deniz gücünün tamamlayıcı unsurları haline gelmişlerdir³²⁸.

Osmanlı Devleti’nin XVII. yüzyılın ilk yarısında Akdeniz’deki hakimiyet mücadelesinde askeri gerilimi düşürmesi, donanmasını bölgeden çekmesi ve böylece denetimlerin aksaması bölgedeki korsanların zaman zaman kendi başlarına hareket etmelerine yol açmıştır. Donanmanın sefere çıkmaması geçimlerini bu yolla sağlayan bazı levendlerin ekonomik sıkıntıya düşmesine neden olmuş; levendler de barış içindeki devletlerin gemilerine saldırarak ciddi diplomatik sorunlar ortaya çıkarmışlardır. Özellikle uzun yıllar boyunca Osmanlı’ya bağlı olan Dubrovnik Cumhuriyeti gerçekleştirilen saldırılardan fazlaca etkilenmiştir³²⁹. Coğrafi konumu sebebiyle hem Müslüman hem Hristiyan korsanların hedefi olan Dubrovnik³³⁰, dolayısıyla sık sık İstanbul’a şikayetlerde bulunmuştur.

Bu şikayetlerden biri 1715’de yaşanan bir olayla ilgilidir. Arnavutluk halkından İşkodralı Yusuf Masiye adlı bir kişi, Dubrovnik’e bağlı bir köye baskın düzenleyerek bir beyzadeyi kaçırap İşkodra’ya götürmüş ve onu esir gibi göstererek satmaya çalışmıştır. Olayın duyulması üzerine Dubrovnikli yetkililer müdahale ederek beyzadeyi kurtarmışlardır. Ancak Yusuf daha sonra Dubrovnikliler hakkında çeşitli borç iddialarında bulunmuş, fakat iddialarını

---

³²⁶ a.g.t, 34.

³²⁷ İdris Bostan, a.g.e, s. 20-21.

³²⁸ Cihan Yemişçi, a.g.e, s: 98.

³²⁹ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 133/1 (Evâ’il-i Rebi’ü’l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716); s. 147/2 (Evâsıt-ı Ramazan 1135 / Haziran-Temmuz 1723); s. 167/1 (Evâsıt-ı Şa’ban 1146 / Ocak-Şubat 1734); s. 168/2 (Evâhir-i Şevvâl 1146 / Mart-Nisan 1734).

³³⁰ Cihan Yemişçi, a.g.e, s: 100-101.

mahkemede ispatlayamamıştır. Bunun üzerine padişah, Dubrovnik halkına haksızlık yapılmaması ve olayın araştırılması için bölgedeki yöneticilere emir göndermiştir³³¹. Aynı olayın 1718’de bir fermanda yeniden ele alınması, meselenin uzun süre devam ettiğini göstermektedir³³². Korsan saldırılarında tüccarlar öldürülmüş, gemiler yağmalanmış ve rehin alınan denizciler olmuştur. Devlet her seferinde eşkıyanın tespiti, malların iadesi ve saldırıya karışanların cezalandırılması için emirler göndermiştir³³³.

Bir başka şikâyetin konusunu ise 1730’lardan itibaren Trablusgarp Ocağına bağlı Ali Havace’nin saldırıları oluşturmaktadır. Ali Havace’nin, Dubrovnik’e ait köyleri basması, gemilere zarar vermesi ve çok sayıda kişiyi esir alması üzerine padişah emriyle Bosna valisi, Hersek mutasarrıfı, Dubrovnik iskele eminleri ve güvenilir Müslümanlar tarafından konunun araştırılması istenilmiştir. Yapılan araştırma neticesinde Ali Havace’nin söz konusu saldırıyı gerçekleştirdiği, kırk iki kişiyi esir ettiği ve mallarını gasp ettiği doğrulanmıştır. Bu nedenle Trablusgarp’taki idari makamlara Ali Havace’nin elindeki esirlerin serbest bırakılması için emir gönderilmiştir³³⁴. Devam eden süreçte Dubrovnik tarafından Frano Todori ve Frano Getaldi isimli elçiler yeniden padişaha başvurmuş ve Ali Havace’nin yalnız kırk iki kişiyi değil, ayrıca yirmi iki ve daha önce de yirmi Dubrovnikliyi esir ettiğini bildirmişlerdir³³⁵. Ayrıca Ülgün kalesi ahalisinin Ali Havace’ye yardım etmesi, onu kaleye alarak yiyecek ve mühimmat sağlaması, Dubrovnik’e giden ticaret yollarının kesilmesine, iskelelerin işlemez hale gelmesine ve cizye gelirlerinin eksilmesine yol açmıştır. Bunun üzerine padişah, Ülgün ahali ile Trablusgarp ve Tunus ocaklarının görevlilerine sert emirler göndererek Ali Havace’ye bundan sonra yardım edilmemesini, kaleye sokulmamasını, lojistik sağlanmamasını; Dubrovnik halkına zarar verilmemesini ve tüccarın geçiş yollarının güvenceye alınmasını emretmiştir. Daha önce çıkarılan emrin aynen uygulanması, kalan esirlerin de serbest bırakılarak Dubrovnik tarafına teslim edilmesini de buyurmuştur³³⁶. Ayrıca daha önce padişah emriyle kurtarılmış on bir Dubrovnikli esirin memleketlerine dönüş yolculuklarının da güvenlik altında yapılması emredilmiştir. Dubrovnik tercümanı Andrya’nın başvurusuyla esirlerin yanına bir Dubrovnikli kılavuz verilmiş ve Osmanlı toprakları üzerinden geçişlerinde hiçbir kadı, kethüda, yeniçeri

³³¹ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 131/3 (Evâsıt-ı Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

³³² BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 137/1 (Evâsıt-ı Rebi’ü’l-evvel 1130 / Şubat-Mart 1718). Bunda Osmanlı Devleti’nin o sırada Venedik ve Avusturya ile savaş halinde olması nedeniyle donanmaya ve Akdeniz’e yeterince önem verememesi, bu durumdan yararlanan Yusuf’un ise faaliyetlerini arttırmasında etkili olmuştur denilebilir.

³³³ Korsanların saldırıları ile ilgili olarak İskenderiye sancağı beyine ve Ülgün ve Baru kadılarına gönderilen hüküm için bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 127/2 (Evâ’il-i Cemâziye’l-âhir 1125 / Haziran-Temmuz 1713).

³³⁴ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 165/3 (Evâhir-i Zi’l-hicce 1145 / Mayıs-Haziran 1733).

³³⁵ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 167/1 (Evâsıt-ı Şa’ban 1146 / Ocak-Şubat 1734).

³³⁶ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 169/2 (Evâ’il-i Zi’l-ka’de 1146 / Nisan-Mayıs 1734).

serdarı veya örfi görevlinin müdahale, engelleme ya da rahatsızlık vermemesi için ayrı bir emir daha çıkarılmıştır. Böylece bu kişilerin sağ salim memleketlerine ulaşmaları padişah emriyle teminat altına alınmıştır³³⁷.

Tunus ve Trablusgarp ocaklarının, İstanbul'dan daha önce gönderilen emirlere rağmen Dubrovnik'e ve Dubrovnik bayrağı taşıyan kalyon ve gemilere saldırmaya devam ettikleri padişaha yapılan şikayetlerden anlaşılmaktadır. Bu şikayetlerden birinde Nemçe beyzadeleri Lupold ve Estarasoldu ile rahip Lorence Hustinani'nin, Dubrovnik kaptanı Anton Çirkovik'in kalyonunda İtalya'ya giderken Santa Maria mevkiinde Trablusgarp ocağından bir reis tarafından ahidnâme-i hümayuna aykırı şekilde esir alındıkları; kalyonun zapt edildiği ve içindeki tuz yükü, Venedik altınları ve diğer eşyaların gasp edildiği belirtilmiştir. Yapılan şikâyet üzerine Divan kayıtları incelenmiş ve Dubrovnik'in yaklaşık dört yüz yıldır Osmanlı Devleti'nin cizye-güzar bir halkı olduğu, bu nedenle Dubrovnik ülkesine, adalarına, gemilerine ve halkına hiçbir şekilde zarar verilmesinin caiz olmadığı açıkça ortaya konmuştur. Ayrıca Trablusgarp ve Tunus ocaklarına daha önce gönderilen emirlerde Dubrovnikli tüccarın Osmanlı topraklarında güvenle ticaret yapmalarının ahidnâmelerle teminat altına alındığı vurgulanmıştır. Divan kayıtlarına göre Trablusgarp halkından Ali Havace'nin daha önce ahidnâmeye aykırı biçimde kırk Dubrovnikliyi esir aldığı sabit olduğundan, söz konusu kişilerin eksiksiz biçimde kurtarılması amacıyla bir emri şerif de çıkarılmıştır. Buna rağmen ocak tarafından benzer hareketlerde bulunulmaya devam edilmesi üzerine Santa Maria'da zapt edilen kalyon ve içindeki beyzadeler, rahip, mellahlar, kaptan ve tüm eşyanın hiçbir gecikmeye mahal vermeden geri iade edilmesi emredilmiştir³³⁸.

Bu hadisenin ardından Selanik tarafında başka Dubrovnik sefinesinin Trablusgarp ocağı tarafından ele geçirilip yağmalandığı; gemide Dubrovnik kaptanı Agustin Lukini ile diğer emval ve eşyaların bulunduğu ortaya çıkmıştır. Aynı gemideki malların bir kısmının Hollandalı, bir kısmının Fransa tüccarına ait olması sebebiyle Felemenk ve Fransız baylosları da durumu mühürlü arzlarla divana bildirmiştir. Tüm bu şikayetler üzerine padişah, daha önce emri şerif çıkarılmış olmasına rağmen ocağın emre uymadığını tespit ederek hem Selanik tarafında hem de Santa Maria'da zapt olunan iki Dubrovnik gemisinin ahidnâme-i hümayun hükümleri gereğince aynen geri verilmesini; içlerinde bulunan tüm nakit ve eşyanın, beyzadeler, rahip, mellahlar, kaptan ve diğer yolcularla birlikte eksiksiz şekilde iadesini kesin ifadelerle emretmiştir. Ayrıca bundan böyle ahidnâmelere aykırı biçimde Dubrovnik halkına saldırıda

³³⁷ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 170/2 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1147 / Eylül-Ekim 1734).

³³⁸ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 195/3 (Evâ'il-i Receb 1157 / Ağustos-Eylül 1744).

bulunanların ağır biçimde cezalandırılacağı ve ocak halkının ahidnâme hükümlerine riayet etmek zorunda olduğunu özellikle salık vermiştir³³⁹. Padişah daha sonra meseleyi yalnız Trablusgarp ile sınırlı tutmayıp denizde faaliyet gösteren bütün ocakları içine alacak şekilde genişletmiştir³⁴⁰. Devamen, süreçte Dubrovnik'in Osmanlı nezdindeki konumu, haraçgüzarlığı ve himaye altındaki statüsü yeniden hatırlatılmış; şehrin korunması ve halkına hiçbir şekilde zarar verilmemesi gerektiği açıkça bildirilmiştir³⁴¹.

1740'ta Bâbîâlî'ye yapılan bir diğer şikâyette ise o yıl bölgelerinde yaşanan büyük zahire kıtlığı nedeniyle Dubrovnik beyleri, Osmanlı tebaasından bazı tüccarlarla anlaşarak iki gemiyi kiralamışlar ve Arnavutluk tarafından zahire getirilmesi için Pornik Limanı'na sevk etmişlerdir. Gerekli yük hazırlanırken Trablusgarp'ta yaşayan Oruç Kiros adlı bir korsan limanı basmış Dubrovnik gemilerine saldırmış ve gemicilerden üç Dubrovnikliyi esir alarak Trablus tarafına götürmüştür. Fermanda Kaptanpaşa'ya emir gönderilerek esir alınan üç Dubrovniklinin kurtarılması istenilmiş ancak gasp edilen zahirenin akıbetinin nasıl olacağı ile ilgili bir bilgi verilmemiştir³⁴².

Bu süreç, Akdeniz'deki korsanlık faaliyetlerinin sadece ekonomik çıkarlarla sınırlı tutulmadığını aynı zamanda devletlerarası ilişkiler, diplomasi ve hukuk düzeniyle doğrudan bağlantılı bir olgu olduğu fikrini ortaya çıkarmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Dubrovnik'e yönelik tutumu, korsanlık sorununu salt güç kullanımıyla değil, daha çok diplomasi ağırlıklı bir şekilde uluslararası taahhütler ve hukuki sorumluluklar çerçevesinde çözmeye çalıştığını göstermektedir.

10. Ulak Gönderimi

İnsan topluluklarının tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte uzak mesafelere haber iletme gereksinimleri devletlerin temel sorunlarından birini oluşturmuştur. Bu topluluklar erken dönemlerde ses, duman, ateş, güvercin, ayna, haberciler ve benzeri çeşitli ilkel yöntemler kullanmışlardır. Asurlarla başlayan posta teşkilatları, M.Ö. 6. yüzyılda İran topraklarında kurulan Pers ve Sasani İmparatorluklarında daha da gelişmiştir³⁴³. Bu teşkilat önce Roma ardından Bizans İmparatorluğu tarafından benzer biçimde devam ettirilmiştir. İslam dünyasında

³³⁹ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 197/1 (Evâ'il-i Muharrem 1158 / Şubat-Mart 1745).

³⁴⁰. "...*ruy-i deryada gezen donanma-yı hümâyûnum çekdirileri ve rüesâ-yı sefâyin-i sâ'ire husûsan Cezayir ve Tunus ve mağriblü sefineleri Dobravnik körfezlerine dâhil oldukça...*" Bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 197/3 – 198 (Evâsıt-ı Muharrem 1158 / Şubat-Mart 1745).

³⁴¹ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 198/2 (Evâ'il-i Safer 1158 / Mart-Nisan 1745).

³⁴² BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 179/1 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1153 / Mayıs-Haziran 1740).

³⁴³ Fatih Çiftçi, a.g.t, s: 242.

ise Emevi ve Abbasi dönemlerindeki haberleşme sistemlerinin nasıl oluştuğuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak sonraki dönemlerde Memlüklerin, Moğolların “yam” teşkilatından³⁴⁴ esinlenerek “berid” adında bir haberleşme ağı kurdukları ve geliştirdikleri bilinmektedir³⁴⁵. Moğolların geniş coğrafyaları birbirine bağlayan yam teşkilat sistemi, İlhanlılar üzerinden Türk-İslam devletlerine taşınmıştır³⁴⁶. Selçuklular ise “Divan-ı Berid” adı verilen benzer bir yapı oluşturup kullanmışlardır³⁴⁷.

Osmanlı Devleti’ndeki haberleşme düzenin oluşumunda bu tarihsel birikim büyük öneme sahip olmuştur. Osmanlı Devleti’nde resmi haberleşme işlerinde görevli kişilere Türkçe kökenli bir kelime olan “ulak” denilmiştir³⁴⁸. Devletin henüz beylik olduğu zamanlarda verilen emirlerin taşraya ulaştırılması ulaklar aracılığı ile sağlanmıştır. Zamanla devlet büyüyüp imparatorluğa dönüştüğünde daha geniş ve düzenli bir haberleşme ağına ihtiyaç duyulmuştur. Bu noktada tarihsel birikimden yararlanan Osmanlılar, Memlük ve Moğol haberleşme sistemlerini de değerlendirerek “*menzil*” adı verilen durak noktalarına dayalı yeni özgün bir sistem kurmuşlardır³⁴⁹. Bu sistemde merkezi yazışmalar, padişah emirleri, vergi nakilleri ve askerî bilgiler kurulan bu ağ üzerinden taşınmıştır. Yoğun olarak kullanılan güzergahlarda aralıklarla menzilhane³⁵⁰ denilen durak noktaları inşa edilmiştir. Konak şeklinde de kullanılan yerler ulakların at değiştirme, dinlenme ve gerekli ihtiyaçlarını karşıladıkları yerler haline gelmiştir³⁵¹. Kimi durumlarda padişahın tuğrasının bulunduğu emirleri taşıyan ulaklara araba tahsis edilmesi gibi kolaylıklar da sağlanmıştır³⁵². Yol mesafesi coğrafyaya göre değişmekle birlikte menzil veya menzilhaneler arasındaki mesafe genellikle birkaç saat olarak ayarlanmıştır. Ancak nüfusun az olduğu yerlerde ise süre bir günlük mesafeye kadar uzatılabilmıştır³⁵³.

---

³⁴⁴ a.g.t s: 244.

³⁴⁵ Gamze Kardan (2019). *1015 (H.1178-1179/M. 1765-1766), 1016 (H. 1195-1206/M. 1780-1792), 1017 (H. 1206-1207/M. 1791-1792) Numaralı Yol ve Menzil Defterlerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kastamonu, s:4-5.

³⁴⁶ Gamze Nur Zenkin (2024). *Osmanlı Menzil Teşkilatı: Bolvadin Menzili Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, s:7.

³⁴⁷ Gamze Kardan, a.g.t, s:5.

³⁴⁸ Sir Gerard Clauson (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Clarendon Press, s. 136.

³⁴⁹ Gamze Kardan, a.g.t, s:6.

³⁵⁰ Kamus-ı Türki’ye göre “*menzil*”, seyahat sırasında gece konaklanan yer, konak, bir konak yol, ikamet edilen yer, posta tatarı beygirlerinin bulunduğu yer, tatar konağı gibi anlamlara gelir. Bkz. Şemseddin Sami (1899). *Kamus-i Türki*, İkdam Matbaası, s:1414.

³⁵¹ Funda Demirtaş (2001). *Yavuz Sultan Selim (1512-1520) Döneminde Osmanlı Devleti’nde Harp-Sulh ve Menziller*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, s: 160.

³⁵² Yusuf Halaçoğlu (2012) “Ulak”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 42, s: 78.

³⁵³ Gamze Kardan, a.g.t, s:7.

Osmanlı Devleti'nin haberleşme sisteminin bel kemiğini ulaklar oluşturmaktadır. Bu ulaklar farklı isimler ile anılsalar da temelde aynı görevi yerine getirmişlerdir³⁵⁴. Ulakların görevleri sırasında herhangi bir engel ile karşılaşmamaları amacıyla “*ulak hükmü*” denilen resmî belgeler düzenlenmiştir. Bu belgeler sayesinde görevli ulaklar güzergahları üzerindeki menzil veya menzilhane yerlerinden ücretsiz şekilde beygir alma ve konaklama hakkına sahip olmuşlardır. Ulak hükmünde ulağın adı, görevinin amacı, nereden nereye gönderildiği ve yanında bulunan kişi sayısı gibi ayrıntılar kayıtlı şekilde bulunmaktadır³⁵⁵. Zamanla devletin genişlemesi ulaklara duyulan ihtiyacı daha da arttırmış, bunun sonucunda ulak sayısında da artış yaşanmıştır. Bu durum kaçınılmaz şekilde suistimalleri de beraberinde getirmiştir. Bazı ulakların görev belgelerini kullanarak menzil noktalarında yaşayan halka baskı yapmaları ve zorla onlardan beygir almaları devletin kayıtlarına “*ulak zulmü*” olarak geçmiştir³⁵⁶.

Osmanlı Devleti, çeşitli devletlerle kurduğu diplomatik ilişkilerini de haberleşme ağı üzerinden yürütmüştür. Devletin himayesi altında bulunan veya müttefik konumdaki devletlerin elçi ve görevlileri için zaman zaman geçiş hükümleri düzenlenmiştir. Bu çerçevede bilhassa darü'l-ahd statüsünde bulunan Dubrovnik Cumhuriyeti ile karşılıklı haberleşme büyük bir titizlikle yürütülmüştür³⁵⁷. Dubrovnik'ten İstanbul'a gelen elçiler veya tam tersi İstanbul'dan Dubrovnik'e gönderilecek temsilciler için padişah tarafından koruyucu hükümler çıkarılmış ve güzergahları üzerinde hiçbir engelle karşılaşmamaları sağlanmıştır. Bu uygulamanın bir örneği olarak 1712 yılında Dubrovnik vekili Luka Kiryako'nun sunduğu bir arzla Dubrovnik tarafına bir ulak gönderilmek istenmiştir. Dubrovnik'e gönderilecek olan ulağın Osmanlı topraklarından geçerken hiçbir kaza, menzil veya konak yerinde cizye talep edilerek rahatsız edilmemesi istenilmiştir. Ayrıca Dubrovnıklilerin ahidnâmeye göre cizye ve benzeri diğer vergilerden muaf oldukları hatırlatılmıştır³⁵⁸. Aynı tarihli bir diğer hükümde benzer biçimde konu tekrar edilmektedir. Yalnız bir önceki hükümden farklı olarak sadece cizye memurları değil, yollarda bulunan “*yaveciler*”³⁵⁹in ve diğer görevlilerin de ulağa müdahale etmemeleri emredilmiştir³⁶⁰.

1713'te Dubrovnik elçileri Neçeşe Gocce ve Saburlanine'nin arzı üzerine Dubrovnik tarafında gönderilecek olan Dubrovnikli bir ulağın sadece cizye talebiyle değil aynı zamanda

³⁵⁴ Yusuf Halaçoğlu, a.g.m, s: 77.

³⁵⁵ Funda Demirtaş, a.g.t, s: 167.

³⁵⁶ Gamze Nur Zenkin, a.g.t, s:8.

³⁵⁷ Bunda şehir devletinin istihbarat faaliyetlerinde etkin olması büyük öneme sahiptir.

³⁵⁸ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 122/1 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1124 / Nisan-Mayıs 1712).

³⁵⁹ Kubbealtı; Yâve = Sahipsiz olarak bulunan hayvan hakkında kullanılan tabir. Yâve Resmî = Sahipsiz olarak bulunan hayvanlardan alınan vergi.

³⁶⁰ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 123/2 (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1124 / Temmuz-Ağustos 1712).

“eşkiyâ havfindan tebdîl-i câme eyledikte”, yani kılık değiştirdiğinde kendisinin engellenmemesi istenilmektedir. Hükümde yer alan ifade Balkan yollarında eşkiyalığın ne derece arttığını ve seyahat eden yabancıların kendilerini korumak için kılık değiştirmek zorunda kaldıklarını göstermesi açısından önemlidir³⁶¹. 1715, 1716, 1717 ve 1718 yıllarında İstanbul’dan Dubrovnik tarafına gönderilecek ulaklar ile ilgili olarak benzer talepler tekrarlanmış; ulak olarak gönderilecek Dubrovniklilerin güvenlikleri için de benzer emirler çıkarılmıştır³⁶².

1720’de düzenlenen bir hüküm ise Dubrovnikli ulakların yalnız vergisel müdahalelerle karşılaşmadığını, aynı zamanda ulakların menzil ve konak yerlerinde ihtiyaç duydukları erzağı temin etmekte zorlandıklarını göstermektedir. Dubrovnikli ulakların yiyeceklerini “iktizâ iden zâd u zevâdesi narh-ı cârî üzre”, yani günlük fiyat üzerinden kendi rızalarıyla satanlardan temin etmeleri istenilmiştir³⁶³. 1723 yılında yerel memurların Dubrovniklilere verilen ahidnâme hükümlerinin yanı sıra onlara verilen berat şartlarına da aykırı davranışları üzerine benzer şekilde ifadelerin yer aldığı bir hüküm daha düzenlenmiştir³⁶⁴.

Osmanlı Devleti’nin kurmuş olduğu haberleşme ağı hem iç yönetim hem de dış diplomasi açısından merkezi bir rol oynamıştır. Osmanlı tarihsel birikimini kullanarak güvenli ve düzenli bir haberleşme mekanizması oluşturmuştur. Kurmuş olduğu haberleşme ağı sayesinde ve ulaklar aracılığıyla merkezden gönderilen emirler, vergi bilgileri ve diplomatik yazışmalar etkin bir şekilde ilgili yerlere iletilmiştir. Özellikle Dubrovnik gibi dar’ül-ahd statüsündeki devletlerle yürütülen diplomatik ilişkilerde, ulakların güvenliğinin sağlanması amacıyla çıkarılan emirler, Osmanlı’nın hem uluslararası taahhütlerine hem de hukuki ve idari sorumluluklarına verdiği önemi göstermesi açısından oldukça önemlidir.

³⁶¹ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 127/1 (Evâ’il-i Rebi’ü’l-âhir 1125 / Nisan-Mayıs 1713).

³⁶² 1715 tarihinde İstanbul’dan Dubrovnik tarafına ulak olarak gönderilecek olan Duku ve Pavo isimli iki Dubrovnikli ulak için çıkarılan hükümdaki ifadeler bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 130/5 (Evâ’il-i Safer 1127 / Şubat-Mart 1715); benzer şekilde 1716 yılında bir Dubrovnikli ulak için BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 135/2 (Evâ’il-i Rebi’ü’l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716); aynı şekilde 1717’de Nikola ve Pavo isimli ulaklar için çıkarılan fermandaki ifadeler bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 136/2 (Evâsıt-ı Rebi’ü’l-evvel 1129 / Şubat-Mart 1717); 1718’de Boşkovik isimli Dubrovnikli bir ulak için fermandaki ifadeler ile ilgili olarak bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 137/3 (Evâhir-i Cemâziye’l-âhir 1130 / Mayıs 1718).

³⁶³ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 145/2 (Evâ’il-i Muharrem 1133 / Kasım-Aralık 1720).

³⁶⁴ “...bir nefer Dobravniklü sâ’i Dobravnik’e varub gelince her kangınızın taht-ı kazasına dâhil olur ise esnâ-yı râhda ve menâzil ve merâhilde mesfûra ta’arruz ve mugâyir-i berât cizyedârlara dahi harac mutâlebesiyle rencide itdirilmeyüb mürûr u ‘ubûruna mûmâna’at olun[ma]yub mezamin-i emr-i şerîfimle ‘âmel olasız...” bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 146/3 (Evâ’il-i Ramazan 1135 / Haziran-Temmuz 1723).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1712-1745 YILLARI ARASI SOSYAL VE EKONOMİK İLİŞKİLER

1. Adli Meseleler

Sınırları oldukça geniş bir coğrafyaya yayılan Osmanlı Devleti, zaman içerisinde farklı etnik guruplardan ve milletlerden oluşan birçok topluluğu bünyesinde barındıran bir yapıya sahip olmuştur. Yaklaşık altı yüz yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altındaki toplulukları başarılı bir şekilde idare edebilmesinin bir nedeni, kurmuş olduğu hukuki yapıdır. Devlet, fethettiği bölgelerde yaşayan halkları hem denetim altında tutma hem yükümlü oldukları vergileri toplama hem adli süreçlerini yürütme hem de diğer idari işleri kayıt altına alma amacıyla merkezden idari görevliler tayin etmiştir³⁶⁵.

Osmanlı Devleti'nde adalet ve merhametle yönetmek temel prensip olduğundan devlet bu anlayış üzerine inşa edilmiştir. Kuruluşundan itibaren sürekli genişleyen devlet zamanla birçok farklı devletten, etnik kökenden ve farklı dinlerden toplulukları bünyesinde barındırmıştır. Osmanlı Devleti, fethedilen bölgelerdeki yerel hukuk düzenini hemen değiştirmemiş, bir süre oradaki toplulukların kendi hukuk sistemlerine göre yaşamaya devam etmelerine izin vermiştir. Ancak yerel hukuk yoluyla çözülemeyen anlaşmazlıklar, bazen merkezden gönderilen kadılar tarafından yeniden ele alınmış ve onların eliyle çözüme kavuşturulması yoluna gidilmiştir. Taşrada bulunan kadıların huzurunda çözülemeyen davalar ise nihai mercii olan Divan-ı Hümayun'a havale edilmiştir³⁶⁶. Örneğin Kerniş'te yaşayan Bena Yohma isimli bir Dubrovnikli, hiç kimseye karşı bir alacağı veya vereceği olmamasına rağmen, yine Kerniş'te yaşayan bazı kişiler tarafından “*mukaddemâ bizim kazâmızda Mahmud Ağa ile ma'an kocabaşı idin*” denilerek şer'î hukuka ve Dubrovniklilere verilen ahidnâmeye aykırı şekilde sahte senetler ve çeşitli bahanelerle haksız yere suçlanmıştır. Dava İnebahtı paşasının huzurunda görülmüş, ancak herhangi bir sonuç alınamamış, aksine Bena Yohma'ya karşı yapılan suçlamalar devam etmiştir. Meselenin elçiler tarafından padişaha arz edilmesi üzerine Kerniş kadısına ve İnebahtı muhafızına gönderilen fermanda, davanın Divan-ı Hümayun'da görüleceği bildirilmiştir³⁶⁷.

³⁶⁵ M. Akif Aydın (2019). *Türk Hukuk Tarihi*. Beta Yayınları, s. 29.

³⁶⁶ M. Akif Aydın, a.g.e, s. 65-67.; Halil İnalçık (2021). *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet*. Kronik Kitap Yayınları, s. 27-39.

³⁶⁷ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 191/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743).

Osmanlı hukuk düzeni, İslam hukuku ve Türk töresi³⁶⁸ olmak üzere temelde iki kaynağa dayanmaktaydı. Devletin uyguladığı hukuk sistemi olan şer‘î hukuk, padişahın koyduğu örfî hukuk ve fethedilen bölgelerdeki toplumların tâbi olduğu mahalli hukuk düzenlerinden oluşturulmuştu. Şer‘î hukukta doğrudan yer almayan meselelerde ya Osmanlı padişahlarının içtihadı ya da çıkarılan kanunlar geçerli tutulmuştur ki yapılan bu düzenlemeler örfî hukuk olarak adlandırılmıştır. Resmî belgelerde bu iki hukuki yapı genellikle “şer’ ve kanun” şeklinde ifade edilmiştir. Kadim Türk devlet geleneğinden devralınan hukuki anlayış ile İslamiyet’in kabulünden sonra benimsenen şer‘î hükümler zaman içinde birleşerek özgün bir hukuk yapısı ortaya çıkarılmıştır³⁶⁹. Ayrıca Osmanlılar, başta Doğu Roma olmak üzere diğer devletlerin idari ve hukuki modellerinden de esinlenmişlerdir³⁷⁰. Onların kullandıkları hukuk sistemini daha işlevsel hale getirmişlerdir. Böylece Osmanlı Devleti çok katmanlı yapısı sayesinde farklı din, dil ve etnik kökene sahip toplulukların adli ihtiyaçlarına çözüm üretebilmiştir³⁷¹. Şer‘î hukuk ya da diğer adı ile İslam hukuku Kur’an-ı Kerim ve sünnetleri temel almıştır. Müslüman tebaaya ilişkin hükümlerin büyük kısmı “şer’î” veya “şer’î şerif” olarak adlandırılmıştır. Örfî hukuk ise şer‘î hukuka aykırı olmayan Türk gelenek ve göreneklerini kapsamıştır. Bunun yanında gayrimüslim tebaa için uygulanan “*ecnebi hukuku*” ve belirli bölgelerde geçerli olan “*mahalli hukuk*” da Osmanlı hukuk düzeni içinde kendisine yer bulmuştur³⁷².

Osmanlı Devleti’nin çok katmanlı hukuk yapısı dış ilişkilerine de yansımıştır. Adriyatik kıyısındaki küçük bir şehir devleti olan Dubrovnik Cumhuriyeti, uzun yıllar boyunca Osmanlı himayesi altında “darü’l-ahd” hukukunun sağladığı imtiyazlardan faydalanarak hüküm sürmüş ve vatandaşları Osmanlı topraklarında bu hukuki statünün güvencesi altında ticari faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Ancak merkezî otoritenin taşrada giderek zayıflaması üzerine şehir devletinin Rumeli Eyaleti’ndeki tüccarları, özellikle XVII. yüzyıldan itibaren gittikçe artan bir şekilde yerel unsurların haksızlıklarına maruz kalmaya başlamışlardır. Bu haksızlıklar genellikle haklarında sahte senetler düzenlenmesi ve/ya mahkemelerde aleyhlerinde yalancı şahitler

³⁶⁸ Münevver PEKTUZLU (2025). *203 No’lu Besni (Behisni) Şer’iyye Siciline Göre Besni Kazasında İdari, Hukuki, Sosyo-kültürel ve Ekonomik Hayat (R.1290-1292/M.1873-1875)*. (Yüksek Lisans Tezi). Osmaniye, s: 9.

³⁶⁹ Akkoyunlu Devleti’nde Uzun Hasan Kanunu, Dulkadiroğulları Devleti’nde Alâüddevlle Bey Kanunu, Memlûklü Devleti’nde, Safevi Devleti’nde, Babürlü Devleti’nde Âlemgîr Ceza Kanunnâmesi ve İlhanlılar da ise bir fermanla yer alan “ber vech-i şeriat ve yasa” şeklinde bahsedilmektedir. Tüm bu devletlerin ortak noktasını ise Orta Asya Türk- Moğol devlet geleneğini miras almaları oluşturmaktadır. Ayrıca Tursun Bey’inde Cengiz Han’ın yasasına değinmesi bunun açık göstergesi niteliğindedir. Bkz. Mehmet Akif AYDIN (2007). “Osmanlılar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 33. s: 515; Cengiz Han Yasası ayrıca Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu Beylikleri, Babürler, Eyyübiler’de özellikle ceza alanlarında, Timurlularda ise hayatın her alanında etkili olmuştur. Daha detaylı bilgi için bkz. Fatih Çiftçi, a.g.t, s. 213-236.

³⁷⁰ Halil İnalçık (2021), a.g.e, s. 34.

³⁷¹ Mehmet Akif AYDIN, a.g.m, s: 515-516.

³⁷² Ekrem Buğra EKİNCİ (2008). *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, Arı Sanatevi, s:176-178.

ayarlanmasıyla pratiğe geçmiştir. Dubrovniklilere verilen ahidnâmede belirtilen şekilde şehir devletinin tüccarlarının alım satım, kefalet, borç, veresiye ve şer ‘i konularda muhtemel bir anlaşmazlık ya da davaya karşı önceden kadıya giderek kayıt yaptırılmaları ve “hüccet” denilen bir belge almaları gerekmektedir³⁷³. Ayrıca yerel unsurlar tarafından sahte senetler ve yalancı şahitler ile desteklenen davalar karşısında Dubrovnikli tüccarların yaptıkları şikâyetlerde kadılar, ilgili muamelelere dair kayıtlara dayanabilmek amacıyla öncelikle hüccet sorarlardı. Kanuna binaen iddia sahibinin veya müddeinin ibraz edeceği hüccete göre davayı bir zemine oturtmak durumunda olan kadı, böyle bir belgeyi arz edemeyenlerin davalarını geri çevirir ve onları dinlemezdi. Böylece yalancı şahit ikamesi karşısında gerekli tedbir alınmış olurdu. Bir tarafın elinde, daha önceden kadı tarafından verilmiş bir hüccet olduğunda ise yalancı şahitler tespit edilir ve onlara itibar edilmezdi³⁷⁴.

Önceki yüzyılda örneklerine pek çok defa rastlanıldığı üzere mahkeme yoluyla Dubrovnikliler üzerinden haksız kazanç elde etmeye çalışanlar XVIII. yüzyılın ilk yarısında da olmuştur. Mesela, Dubrovnik tüccarlarından Panayut isimli bir tacir Rumeli’nde alış-veriş yaptığı sırada bulunduğu yerdeki bazı kişilerin getirdiği yalancı şahitler ve sahte senetlerle zorla yakalatılmak, mallarına el konulmak ve zarara uğratılmak istenmiş, bu sebeple dava edilmiştir. Ancak Divan-ı Hümayun’daki kayıtların incelenmesi neticesinde daha önce de böyle bir olayla ilgili bir emir çıkarıldığı görülmüş ve Panayut isimli tacirin de ahidnâme gereğince korunup gözetilmesi istenilmiştir³⁷⁵. Dubrovniklilere yönelik yalancı şahit olayları sadece merkezden uzak taşra bölgelerinde meydana gelmemekteydi. Buna benzer teşebbüsler başkent İstanbul’da dahi meydan gelebilmekteydi. Şehir devletinin tüccarlarından Frano Geristik, Tophaneli Hacı Mustafa isimli bir kişi tarafından yalancı şahit tutularak dava edilmek istenmiştir. Söz konusu davanın, Geristik’in Hacı Mustafa’ya aslen ve kefaleten herhangi bir borcu bulunmadığı halde sırf rahatsız etmek ve zarar vermek amacıyla açılmak istendiği ifade edilmektedir. Bundan dolayı, böyle bir dava açılması halinde davanın yerel mahkemede dinlenmeyip ordu-yı hümayuna havale edilmesi talep edilmiştir³⁷⁶.

³⁷³ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 194/2 (Evâhir-i Cemâziye’l-âhir 1157 / Temmuz-Ağustos 1744).

³⁷⁴ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 178/4 (Evâhir-i Şa’ban 1154 / Ekim-Kasım 1741).

³⁷⁵ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 200 /3 (Evâsıt-ı Receb 1158 / Temmuz-Ağustos 1745); Ayrıca benzer içerikteki diğer hüküm için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 195/2 (Evâ’il-i Receb 1157 / Ağustos-Eylül 1744).

³⁷⁶ İstanbul Kaymakamına ve kadısına gönderilen fermanında “...Frano Geristik nâm bazirgânın Tobhaneli Hacı Mehmed nâm kimesneye asaleten ve kefaleten deyni yoğiken mücerred ta’cîz için zûr şahid ikâmetiyle hakk-ı da’vâsı sadedinde olub gadr murâd eylediğın bildürüb fimâ-ba’d da’vâ sadedinde olur ise ol-cânibde istimâ’ olunmayub ordu-yı hümayûnuma havâle olunmak bâbında...” Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 128/3 (Evâ’il-i Şevvâl 1125 / Ekim-Kasım 1713).

Eskiden beri Dubrovnik'e tâbi iskelelerde alım-satım yapan Osmanlı ve Dubrovnik tüccarları arasında ticari konularda herhangi bir anlaşmazlık yaşandığında, Dubrovnik mahkemesinin görevlendirdiği hukukçular, o sırada yürürlükte bulunan ticaret kanunlarına göre anlaşmazlıkları çözmekteydiler. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin kendi yasalarını üretmesi ve uygulaması, Osmanlı Devleti'nin dârü'l-ahd hukukunun tanımış olduğu bir hak ve yetkiydi. Dolayısıyla cumhuriyet sınırları içerisinde meydana gelen ihtilaflarda şehir devletinin adli mercileri devreye girmektedir. Bundan dolayı da Dubrovnik'te iki taraf arasında ticaretle ilgili yaşanan davalarda tüccarlar Osmanlı topraklarındaki idari birimlerde bulunan kadılıklarda dava açamazlardı. Bu kurala rağmen 1741'e tarihlendirilen bir fermanla, Osmanlı tüccarlarından bazılarının, Dubrovnik iskelelerinde Dubrovnikli tüccarlarla yaşadıkları anlaşmazlık sırasında yürürlükte olan ticaret kanununa razı olmadıkları görülmektedir. Bunun üzerine bahsi geçen Osmanlı tüccarları, ihtilafa düştükleri Dubrovnikli meslektaşlarını İstanbul'da, Bosna divanında ve diğer bazı kadılıklarda dava ederek onlara zorluklar çıkarmışlar, fazladan masrafa ve sıkıntıya düşmelerine neden olmuşlardır. Durumun, dönemin Dubrovnik elçileri³⁷⁷ tarafından padişaha bildirilmesi üzerine çıkan fermanla, iki taraf arasında çıkan anlaşmazlıkların yürürlükte olan ticaret kanununa göre çözülmesi, davanın anlaşmazlığın olduğu bölgedeki mahkemede açılması ve Dubrovnikli tüccarların farklı yerlere çağrılmaması emredilmiştir³⁷⁸.

Dubrovniklilerin kırsaldaki Osmanlı reayası tarafından maruz bırakıldığı bir diğer mesele ise otlak ve dağlık alanların kullanımı ile ilgiliydi. Dubrovnik Cumhuriyeti'nin toprakları, coğrafi yapısının çoğunlukla dağlık taşlık olması sebebiyle hayvancılıkla uğraşan vatandaşlarının ihtiyaçlarına uygun değildi. Bundan dolayı da gerek hayvanlarını otlatabilmek gerek günlük ihtiyaçlarını sürdürebilmeleri amacıyla -özellikle odun ve kereste temini, yakacak ihtiyacı ve hayvansal üretimin devamlılığı için- daha ziyade sınırın Osmanlı tarafında kalan verimli arazileri kullanmaları gerekiyordu. Nitekim Dubrovnik'in çevresinde bulunan Trebinje, Bachane, Zavla³⁷⁹, Popun³⁸⁰, Şum³⁸¹ ve Ravzera³⁸² gibi alanlar ihtiyaçlarını karşılamalarına yettiğinden Osmanlı Devleti belirtilen yerlerin ortak kullanımına izin vermişti. Ancak adı geçen yerlerin reayasından bazı kişiler Dubrovniklilerin "*cebel-i mübah*³⁸³" alanlarını ve otlakları

³⁷⁷ 1741 yılının Dubrovnikten gönderilen elçileri; Ivan Stjepanov Proculo, Vladislav Nikolin Sorgo'dur.

³⁷⁸ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 183/3 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1154 / Haziran-Temmuz 1741).

³⁷⁹ Zavlağa Günümüzde Sırbistan'ın Maçva bölgesinde bir köydür.

³⁸⁰ Popunive Günümüzdeki Arnavutluk sınırları içinde bulunmaktadır.

³⁸¹ Şumet, Popunive gibi Arnavutluk topraklarında yer almaktadır.

³⁸² Zavrelje.

³⁸³ Oduncuların testere girmeye uygun gördüğü (yedi) kerestelik alan.

kullanmalarını engelleyerek onlara pek çok zorluk çıkarmışlardır. Olayın bildirilmesi üzerine “*zıkr olunan mahaller muhâlefet idenlerin mahsûs ve müstakil kadîmi hûrvân*³⁸⁴ ve *otlak yerlerinden olmayub*”, yani bu yerlerin herkesin kullanımına açık ortak yerler olduğu ve kimsenin müstakil hûrvan yerleri olmadığı ve Dubrovnik halkının bu yerleri kullanmasını engellemenin kanuna aykırı olduğu salık verilmiştir³⁸⁵.

Dubrovniklilerin Osmanlı tebaasıyla yaşamış olduğu bir diğer adli konu yaralama hatta ölümle sonuçlanan olaylardı. Böyle bir durum Hersek sancağına bağlı İstülce kasabasında yaşanmıştır. Ali isimli Osmanlı raiyyeti Dubrovnik’e giderken sınıra vardığı sırada burada karşılaştığı bir Dubrovnikli ile bilinmeyen bir sebeple tartışmaya girmiştir. Yanında bulunan tetikli tabancasıyla Dubrovnikliyi öldüren Ali, cinayetin ardından Venedik topraklarına kaçmıştır. Olayın Dubrovnik beyleri tarafından öğrenilmesi üzerine Osmanlı payitahtından Ali’nin yakalanarak kendilerine teslim edilmesi talebinde bulunulmuştur. Fermanda olayın araştırıldıktan sonra Ali’nin zan altında olduğu suçtan yargılanması için Dubrovnik’e teslim edilmesi yönünde idari yetkililere emir verilmiştir³⁸⁶. Daha önceki yüzyıllarda da örnekleri ara sıra görüldüğü üzere Osmanlı Devleti asayişe dair meseleleri ciddiye almakta ve adaletin sağlanması adına muhatap makamlara gerekli fermanları göndermekteydi³⁸⁷. Zanlı sınır ötesine firar etmiş olsa dahi bulunup getirilmesinin ve devletin tabiiyeti ile himayesi altındaki şehir devletinde mahkemeye çıkarılıp yargılanmasının emredilmiş olması, Osmanlı merkezinin olaya kayıtsız kalmadığını göstermektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin adalet ilkesi doğrultusunda darü’l-ahd hukukuna ve buna binaen Dubrovnik’in yargı erkinin bağımsızlığının korunarak adli süreçlerin sağlıklı bir şekilde icra edilmesine dair hassasiyetini ortaya koyması açısından önemli bir örnektir.

Dubrovniklilerin Osmanlı reayası tarafından uğraşmak zorunda bırakıldığı bir diğer dava konusu ise miras ve metrukat hakkındaki meselelerdi. Osmanlı Devleti’nde vefat eden Dubrovnikli tüccarların geride bıraktıkları mallar, borç ve alacak gibi miras meseleleri çoğu zaman Osmanlı görevlileri ile Dubrovnikliler arasında sık sık anlaşmazlıklara yol açmaktaydı. Her ne kadar Osmanlı Devleti’nde gayrimüslimler, aile ve miras gibi hukuk alanlarında kendi dini hukuklarına tabi olsalar da diledikleri takdirde davalarını şer’i mahkemelere taşıma hakkına da sahiptiler. Müslüman tebaanın miras taksimi İslam hukuku esaslarına göre

---

³⁸⁴ Hür: talaş, kesilmiş, bölünmüş; Hûrvan: kereste biçmekle alakalı yer ve/ya kişi.

³⁸⁵ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 164/3 (Evâ’il-i Zi’l-ka’de 1145 / Nisan-Mayıs 1733).

³⁸⁶ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 159/2 (Evâ’il-i Cemâziye’l-evvel 1131 / Mart-Nisan 1719).

³⁸⁷ Cihan Yemişçi (2023). *Dubrovnik’te Osmanlılar; Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinin Sosyal ve Hukuki Yönü*, Değişim Yayınları, s. 31-35.

yürütülürken, gayrimüslimler kendi dini hukuklarına göre işlem yapabilmekteydi. Ancak anlaşmazlığın şer'î mahkemeye taşınması halinde davalar İslam hukuku çerçevesinde ele alınmaktaydı. Bu durum, Osmanlı topraklarında geçici ya da sürekli olarak bulunan Dubrovnikli gayrimüslim tüccarların miras ve metrukatlarının tasfiyesinde hukuki sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır³⁸⁸. Zira Dubrovnikli gayrimüslim tüccarlar, Osmanlı toprakları üzerine yerleşebilirler veya yetkili mercilerden izin alarak geçici şekilde ikamet edebilirlerdi³⁸⁹. Örneğin 1714'te Nikola isimli Dubrovnikli uyruklu bir tacirin Silistre'de ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Nikola'nın ölümünden sonra geride kalan evi varislerine intikal etmiştir. Ancak Nikola'nın evi varisleri tarafından otuz sene sonra satılmak istendiğinde bazı kişiler, mülkü kendileri satın almak istedikleri için evin değerini düşük göstererek varislerin satış muamelelerine engel olmuşlardır³⁹⁰. Buna benzer bir diğer olay ise 1724'te Lubin'de yaşanmıştır. Çarine isimli yerde Recep Paşazade Mehmed Bey ve kardeşi Ömer Bey tarafından altı dönümlük bir tarla Yuvan isimli Dubrovnikliye senet karşılığında satılmıştır. Ancak Yuvan'ın ölmesi üzerine tarlanın miras yoluyla Sulbi oğlu Moçe'ye intikal ettiğine dair sahib-i arz tarafından kendisine senet verilmiştir. Fakat tarla Moçe'de de uzun süre kalmamış, o da tarlayı Dubrovnikli iki kişiye yüz kuruş karşılığında satılmıştır. Moçe tarlayı satıldıktan sonra kararından caymış ve tarlayı geri almak istemiştir. Bunun üzerine tarlanın son sahipleri olan Anto Bonir ve Estaban Andre Mazik sahib-i arz tarafından kendilerine verilen temessükle tarlanın mevcut sahibi olduklarını belgelemişlerdir³⁹¹. Mirasla ilgili bir başka dava ise Sakız'da görülmüştür. Dubrovnikli tercümanlardan Dominiko Pasil Ninik'in kardeşi Nikola Yesrik ailesi ile birlikte Sakıza gitmek istemiştir. Bunun üzerine iki kardeş bir gemi kiralamıştır. Ancak Marmara adası civarında Nikola vefat etmiştir. Nikola'nın Dominiko'dan başka varisi olmamasına rağmen Nikola'nın eşi, geminin kaptanı ile birlikte İstanbul'a geri dönmek yerine Sakız'a gitmiştir. Üstelik Dominiko'ya intikal etmesi gereken Nikola'ya ait metrukatı bir yılı aşkın süre boyunca haksız biçimde elinde tutmuştur. Bu durum tercüman Dominiko'nun miras hakkını ihlal etmesi üzerine, Nikola'nın eşinin vekili İstanbul'a çağrılarak şer'î hukuka göre

---

³⁸⁸ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 27-30; Belkıs Konan (2015). Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme, *AÜHFD*, 64 (1): s. 171-193; İbrahim Ethem Çakır (2022). Some Information on the Practices of Dhimmi for Using the Trabzon Kadi Courts in the First Half of the Eighteenth Century, *Hitit Theology Journal*, June /21/1 637-666; Mustafa Macit Kenanoğlu (2013). "Zimmi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 44. s. 438-440.

³⁸⁹ Özgecan Köker, a.g.t. s. 30.

³⁹⁰ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 129/4 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1126 / Mayıs-Haziran 1714).

³⁹¹ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 150/2 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1137 / Kasım-Aralık 1724).

mahkemede yargılanması ve hakkın icrası talep edilmiştir. Bu doğrultuda Sakız muhafızı ve naibine ilgili tarafların payitahta sevk edilmesi yönünde hüküm gönderilmiştir.³⁹².

Dubrovnikliler ile Osmanlı tebaası arasında yaşanan her davada ve olayda Osmanlı Devleti tarafından adaletle ve hukuk anlayışıyla hareket edilmiş, taraflar arasında yaşanan sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Gerek miras meseleleri gerek cinayet davaları gerek alacak-verecek davalarında kadının huzuruna çıkılmıştır. Ancak taşradaki kadılar tarafından çözülemeyen davalar ile dört bin akçeyi aşan davalar ise Divan-ı Hümayun'a havale edilerek çözülmesi istenilmiştir.

2. Din Hürriyeti

Din, tarihin bütün dönemlerinde toplumların tamamında var olmuş, insanın hem iç benliğini hem de dış benliğini şekillendirmiştir. Arapça “*deyn* كَين” kökünden türeyen din kavramı zamanla insanların düşünce ve davranışlarına yansımıştır. Arami-İbranice’de “*daino*”, Pehlevice’de “*daena*”, Soğd’ça “*dönden dın*” Sanskritçe “*dharmadan darm/drm*” biçiminde kullanılmıştır. İslam inancında dinin gerçek kaynağı Allah kabul edilmekteydi. İslam’a göre ilk yaratılan insan aynı zamanda ilk peygamberdi. Kendisine gönderilen dinde tevhid esasına dayalı hak dini olduğuna inanılmaktaydı. İslam inancına göre ilk peygamber Hz. Adem’den son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)’e kadar gönderilen tüm peygamberler insanları Allah’ın varlığına, birliğine, sıfatlarına ve ahirete olan inanca davet etmişlerdi. Bu ilkeler tüm dinlerde değişmez olarak kabul edildiğinden Allah tarafından gönderilen tüm hak dinlerin, temelde İslam’ın çatısı altında toplandığı kabul edilmiştir³⁹³.

İslamiyet’te inanç, bir dinin temelini oluşturduğundan, kimse İslam’ı seçmeye zorlanmamış ve inançlarına müdahale edilmemiştir³⁹⁴. Aynı ilke doğrultusunda İslam çatısı altında bulunan gayrimüslimlerin inançlarına da müdahale edilmemiştir. Gayrimüslimlere sağlanan hukuki ve dini ayrıcalıklar sadece Hz. Muhammed (s.a.v) zamanına özgü kalmamıştır. Onu takip eden, Hulefâ-i Râşidîn dönemi olarak adlandırılan dört halife Hz. Ebubekir³⁹⁵, Hz. Ömer³⁹⁶, Hz. Osman³⁹⁷ ve Hz. Ali³⁹⁸ döneminde de gayrimüslimlerin inançlarına müdahale edilmemiştir. İlerleyen süreçte kurulan Emevîler, Abbâsîler, Selçuklular, Memlûkler ve

³⁹² BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 130/1 (Evâ’il-i Şevvâl 1126 / Ekim-Kasım 1714).

³⁹³ Gülay Tümer (1994). “Din”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c 9, s: 312-319.

³⁹⁴ Bekir Topaloğlu (1994). “Din” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c 9, s. 322.

³⁹⁵ Abdulhalik Bakır (2008). *Tarihu Halife B. Hayyât, Bizim Büro Basımevi*, s: 127.

³⁹⁶ a.g.e, s:154.

³⁹⁷ a.g.e, s:200.

³⁹⁸ a.g.e, s:232.

Osmanlı Devleti gibi İslam devletleri zamanında da gayrimüslimlere dini özgürlükler tanındığı ve onların korunma altına alındıkları görülmektedir. Zaman içerisinde çeşitli İslam devletlerinin topraklarında bulunmak mecburiyetinde kalan gayrimüslimlere “*eman*” verilmiş ve “*müste'men*” sıfatı kazanmışlardır. İslam'da *emân* verilen bir gayrimüslimin canı ve malı devlet tarafından güvence altına alınmış ve o kişiye emniyet sözü verilmiş sayılırdı³⁹⁹. Bundan dolayı da müste'men sıfatıyla geçici bir süreliğine İslam topraklarında bulunan gayrimüslimlerin dini hürriyetleri buldukları yerdeki İslam devletleri tarafından da güvence altına alınmıştır⁴⁰⁰. İslam devletleri içerisinde sınırları en geniş coğrafyalara ulaşan Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde yaşayan gayrimüslim azınlıkların sayısı özellikle İstanbul'un fethinden sonra imparatorluğun etnik yapısının belirginleşmesiyle de orantılı biçimde artmıştır⁴⁰¹.

Darü'l ahd statüsündeki Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Osmanlı sınırları içerisinde müste'men kabul edilen vatandaşları ve Osmanlı'nın gayrimüslim tebaasından Dubrovnikli gayrimüslimlere de dini özgürlükler sağlanmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Dubrovniklilerin “*millet-i Nasara*”dan yani Hristiyan milletinden olduklarını ve “*Mesih dini*” yani Hristiyan dinini benimsediklerini belirtmektedir. Dubrovniklilerin Hz. İsa peygambere gönderilen İncil'i Latinceye çevirerek okuduklarını da ifade etmektedir. Ancak Latince'ye çevrilen İncil'in hatalı ve batıl bir tarafı olmadığı takdirde Dubrovnik Senatosunda bulunan on iki ban ve papazların onaylarıyla basımına izin verildiğini de ilave etmektedir⁴⁰².

Osmanlı toprakları üzerinde yerleşik veya geçici bir süreliğine bulunan Dubrovnikliler devletin kendilerine sağladığı güvencelerden yararlanmışlardır. Devlet tarafından kendilerine sağlanan hukuki ve dini güvenceler gerek ahidnâme hükümleri gerek fermanlarla kayıt altına alınmıştır. Ancak zaman zaman yerel görevliler Dubrovniklilere tanınan ayrıcalıkların aksine keyfi şekilde onların dini özgürlüklerine müdahalelerde bulunmuşlardır. Örneğin 1713 ve 1720 yıllarında ehl-i örften bazı kişiler, Sofya'da ikamet eden Pavla Papa ve Marko Anderyaşe Papa'nın evlerinde akşamları kandil yakarak İncil okumalarından rahatsız olmuşlardır. Dubrovniklilere verilen fetva-yı şerifeye rağmen İslam hukukuna aykırı şekilde evlerinde kandil yakarak İncil okudukları bahanesi ile para talep etmişlerdir. Ancak Dubrovniklilerin

³⁹⁹ Kamil Işık (2023). Muhammed b. İsmâ b. İsmail el-Aksarâyî'nin Nihâyetü's-Su'l ve'l Emniyye fi Teallümi A'mâli'l-Fürûsiyye Adlı Eserinin Eman ve Müst'men Bölümlerinin Değerlendirilmesi. *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 3, s. 26.

⁴⁰⁰ Cihan Yemişçi (2020). “Dubrovnik Baş Diyakozluğu'nun Hersek Katoliklerini Himaye Yetkisi ve Dubrovnikli Ruhbanın Osmanlı Balkanlarında Ortodokslarla ve Ehl-i Örf Taifesiyle Yaşadığı bazı Problemler (XVI. ve XVII. Yüzyıllar)”, *Platform of International European Studies*, s. 204.; M. Akif Aydın (1994). “Gayri Müslimler”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c 9, s: 325.

⁴⁰¹ M. Akif Aydın, a.g.m, s: 327.

⁴⁰² Evliya Çelebi, *Seyahatname*. (haz.) Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, c. 6, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s:246.

yaşadığı haksızlıklar farklı zamanlarda Dubrovnik elçileri veya onların vekilleri tarafından padişaha bildirilmiştir. Fermanlarda olayın araştırılması ve Dubrovniklilerin fetva-yı şerifeye aykırı hareketleri yoksa onlara karşı yapılan haksızlıkların önlenmesi emredilmiştir⁴⁰³.

Dubrovnikli din adamlarının sorun yaşadığı bir diğer yer ise Filibe'dir. Hristiyanlık dinine mensup olan Dubrovnikliler ve onların misyonerleri mensup oldukları dini yaymak amacıyla zaman zaman Balkan coğrafyasında faaliyetlerde bulunuyorlardı⁴⁰⁴. Bu faaliyetleri sırasında yerel ahalden birtakım kimselerin engellemelerine maruz kaldıkları olaylar da meydana gelebilmekteydi. Nitekim 1726 tarihli bir fermanla böyle bir sorun ile karşılaşmaktadır. Filibe kazasına bağlı köylerde dolaşan Dubrovnikli birkaç rahibin buldukları yerlerde “*âyin-i bâtulalar*” icra ettikleri belirtilmektedir. Dubrovnikli rahiplerin icra ettikleri faaliyetleri Rum patriği tarafından mezhepsel gerekçelerle uygun görülmemiş ve kendilerine müdahalede bulunulmuştur. Yaşanılan olay üzerine rahiplerin İstanbul'a getirilmeleri ve meselenin payitahta ele alınması yönünde bir karar alınmıştır. Ancak rahiplerden ikisinin ağır bir şekilde hastalanması üzerine başkente getirilmeleri gecikmiştir. Bunun üzerine beş rahip ve dört hizmetkarın sıhhatlerine kavuştuklarından sonra Rakoçi isimli bir Dubrovniklinin yanında misafir olarak kalan arkadaşları Anderyas ile birlikte Dubrovnik tarafına geri dönmeleri uygun görülmüştür. Fermanla kararın rahiplerin fiilen İstanbul'a getirilmeden, doğrudan geri gönderilmeleri şeklinde uygulandığı görülmektedir. Ayrıca memleketlerine dönüşleri sırasında rahiplerin ve refakatçilerinin Filibe'de ve ona bağlı köylerde bulunan eşyalarını yanlarına alabilmeleri için on gün süreyle konaklamalarına da müsaade edilmiştir⁴⁰⁵.

Dubrovnikli rahipler dini faaliyetlerin yanı sıra ticari faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Nitekim 1730'a tarihlendirilmiş bir fermanla Dubrovnik elçilerinin Asitane'ye arz ettikleri konulardan biri de bununla ilgilidir. Dubrovnikli elçiler Baba Andrye isimli bir rahibin

---

⁴⁰³ 1713 yılında Rumeli valisine ve Sofya mollasına gönderilen fermanla “...*Pavla Papa nâm Dubrovnikli Sofya'da sâkin ve gâh eyâlet-i mezbûrede vâki' olan kazâlarda gezüb hilâf-ı şer'-i şerîf ve men'i ve hareketi yoğiken ehl-i 'örf tâ'ifesi mücerred celb-i mâl için sen kendi menziline kandil yakub İncil okursun deyu hilâf-ı şer' cerime nâmina akçe taleb ve rencide eyledikleri ve bu bâbda şeyhü'l-İslâmdan fetvâ-yı şerîfesi olduğun bildürüb fetvâ-yı şerîfesi mücebince 'amel ve hilâf-ı şer'-i şerîf ol-vechile rencide olunmamak bâbında...*”; Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 124/2 (Rebi'ü'l-evvel 1125 / Mart-Nisan 1713); Aynı yerlere hitaben gönderilen 1720 tarihli bir diğer fermanla “...*Marko Anderyaş Papa nâm Dobravnikli Sofya'da sâkin ve gâh eyâlet-i mezbûrede vâki' olan kazâlarda gezüb hilâf-ı şer'-i şerîf vaz' ve hareketi yoğiken ehl-i 'örf tâ'ifesi mücerred celb-i mâl için menziline kandil yakub İncil okursun deyu hilâf-ı şer'-i şerîf tahrîr nâmina akçe taleb ve rencide ve remide eylediklerin ve bu bâbda şeyhü'l-İslâmdan fetvâ-yı şerîfe virildiğün bildürüb fetvâ-yı şerîfe mücebince 'amel ve hilâf-ı şer'-i şerîf ol-vechile rencide ve remide olunmamak bâbında...*” ifadeleri için Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 141/2 (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1132 / Eylül-Ekim 1720).

⁴⁰⁴ Cihan Yemişçi, a.g.m, s. 204.

⁴⁰⁵ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 152/2 (Evâ'il-i Ramazan 1138 / Mayıs-Haziran 1726).

Rumeli’nde ticari faaliyetlerde bulunacağını bildirmişlerdir. Ahidnâme hükümleri gereğince kendisinin gerek örf-i vergilerden gerekse şâtır akçesi, matacı akçesi gibi diğer çeşitli harç ve vergilerden muaf olduğuna dair kendisine ahidnâme hükümleri gereğince daha önce bu yönde emri şerif verilmesi talebinde bulunmuşlardır. Fermanda, istenilen emr-i şerifin verildiği ayrıca Divan-ı Hümayun’da bulunan kayıtların incelendiği ve daha önce verilen emirler gereğince hareket edilmesi emredilmiştir⁴⁰⁶.

Bir diğer dikkat çeken olay ise Anderyas isimli Dubrovnikli bir rahibin daha önce yaşamış olduğu Tekfurdağı’na geri dönmek istemesi ile ilgilidir. Anderyas, Tekfurdağı’nda kendi halinde yaşarken kendisinden ve arkadaşlarından rahatsız olan bazı kişilerin şikayetleri üzerine padişahın fermanı ile memleketi Dubrovník’e gönderilmiştir. Ancak Anderyas o zamana kadar yaşadığı Tekfurdağı’nda yeniden yaşamak için geri dönmek arzusunda olduğunu arz etmiştir. Bunun üzerine hazırlanan fermanda Anderyas’ın, Tekfurdağı’nda ikamet eden “Kralzâde” Rafokci Karnice’nin yanında kalması, bölge halkının işlerine karışmaması ve bulunduğu yerden ayrılmaması şartı ile geri dönmesine izin verilmiştir⁴⁰⁷.

İslam geleneğindeki hoşgörü ilkesinin Osmanlı Devleti tarafından da aynı titizlikle sürdürüldüğü görülmektedir. Fermanlarda Dubrovnikli gayrimüslimlere dini serbestiyet tanınmış, onların ibadetlerine ve hem ticari hem de dini faaliyetlerine karışılmaması yönünde emirler ve fetvalar çıkartılmıştır. Hatta Dubrovnikli Katolik din adamları ve misyonerlerinin faaliyetleri sırasında Ortodokslar tarafından yapılan müdahalelerde dahi devlet tarafından korunmaya çalışıldığı görülmektedir.

3. Eşkîya Tasallutu

“Eşkîya” kavramı, şehir dışında dağlarda yol kesip soygun yapan hırsızlar, şakiler, haydutlar ve çete gruplarını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır⁴⁰⁸. Devlet otoritesinin güçlü olduğu dönemlerde ticaret yolları güvenli bir hale gelirken, merkezi yapının zayıfladığı zamanlarda ve denetimin zorlaştığı bölgelerde eşkıyalık faaliyetleri zaman zaman artış göstermekteydi. Dağlık bölgelerde gruplar halinde hareket eden eşkıyalar, barınma ve iâşe ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandıkları zamanlarda buldukları yerlerde kendilerine destek sağlayan kimselere ihtiyaç duyuyorlardı. “Yatak” olarak adlandırılan bu destekçiler, kimi zaman mevcut yönetimden memnun olmayan köylülerden, kimi zaman da bölgenin nüfuzlu

⁴⁰⁶ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 159/4 (Evâ’il-i Rebi’ü’l-âhir 1143 / Ekim-Kasım 1730).

⁴⁰⁷ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 165/1 (Evâ’il-i Receb 1145 / Aralık-Ocak 1732/1733).

⁴⁰⁸ Bkz. Kubbealtı Lugatı.

kişilerinden olabilmekteydi⁴⁰⁹. Osmanlı Devleti, eşkıyalık faaliyetlerini önlemek üzere kadı veya naip görevlendirse de bu görevlilerden bazıları halka zulmetmiş, hatta eşkıyalarla iş birliği yapmış ve “*nezir akçesi*⁴¹⁰” adı altında para toplamışlardır. Bu durum halkın baskı altında kalarak eşkıyalara yataklık etmeye mecbur kalmasına da yol açmıştır.

Osmanlı Devleti’nde zaman içerisinde başlayan siyasi çözümler hem Anadolu’da hem de Rumeli’de eşkıyalık faaliyetlerinin artmasına neden olmuştur. 1699 Karlofça Antlaşması’nın ardından yaşanan toprak kayıpları ve akabindeki gelişmelerle birlikte sınır bölgelerinde oluşan otorite boşluğunun derinleşmesi, özellikle ticaret yolları üzerinde güvenlik sorunlarını daha belirgin hale getirmiştir. Bu durum, Osmanlı toprakları üzerinde faaliyet gösteren yabancı tüccarların da eşkıya saldırılarına maruz kalmasına neden olmuştur. Örneğin, 1712 yılında Mısır’dan dönen Mostarlı Hacı Osman ve Mehmed adlı kişiler kara yoluyla Mostar’a gittikleri sırada Harine mevkinde eşkıya saldırısına uğramışlardır. Gerçekleştirilen saldırıda bir kişinin öldürülmesi ve bir kişinin esir edilmesi üzerine konu doğrudan İstanbul’a taşınmıştır. Olayda herhangi bir dahli bulunmamasına rağmen Bosna Beylerbeyine elçilik yoluyla gönderilen Dubrovnikli bir beyzade olan Çukomarsik’in de suç ortağı olduğu iddia edilmiştir. Hatta Mostar’da zorla şahitler bulunarak bu iddiayı destekleyen bir hüccet düzenlenmeye çalışılmıştır. Merkezi yönetim söz konusu suçlamalardan dolayı davanın adli sürecinin yerel mahkemede görülmemesine, meselenin bizzat İstanbul’da ele alınmasına karar vermiştir⁴¹¹. 1715-1721 yılları arasında Balkan içlerinde eşkıya faaliyetleri yoğunlaşmış ve Kostuvar/Gostuvar⁴¹², Üsküp güzergahları Dubrovnikli tacirler için tehlikeli hale gelmişti⁴¹³. Üsküp-Gostuvar hattında Dubrovnikli iki tüccarın kiracılarıyla anlaşan haydutlar tarafından pusuya düşürülmesi, tüccarların fidye ile serbest bırakılması ve malların yağmalanması olayın bireysel bir saldırı olmadığını, organize eşkıyalığın bölgede yaygın hale geldiğini göstermektedir⁴¹⁴. 1721 yılında Babiâli’ye gelen Dubrovnik elçilerinin yolculukları sırasında

⁴⁰⁹ Cihan Yemişçi, a.g.e, s. 63-64.

⁴¹⁰ Nezir, Osmanlı hukuk düzeninde kişilerin belirli bir taahhütte bulunmaları ve bu taahhüdü ihlal etmeleri halinde ödemeyi kabul ettikleri “nezir akçesi” adlı bedeli içeren şarta bağlı bir hukuki işlem olarak uygulanmıştır. Devletin bireyleri mali bir yükümlülüğe bağlamasına “nezre kesmek” veya “nezre bağlamak” denilmektedir. Düzenin korunmasına yönelik bir toplumsal denetim mekanizması olan nezir usulü, idari ve iktisadi düzenlemelerde Osmanlı tarafından etkin bir biçimde kullanılmıştır. bkz. Mahmud Esad Kalıpçı (2024). *Bir Toplumsal Denetim Aracı Olarak Osmanlı Hukukunda Nezir Usulü*, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, s.22.

⁴¹¹ Olayla ilgili olarak; Hersek sancağı mutasarrıfına ve Mostar kadısına gönderilen hüküm için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 123/3 (Evâ’il-i Cemâziye’l-âhir 1124 / Temmuz-Ağustos 1712);

⁴¹² Kosova

⁴¹³ Bunda Osmanlı Devleti’nin 1715-1718 yılları arasında Venedik, Avusturya ve Rusya ile savaşta olmasının etkisi büyüktür.

⁴¹⁴ Fidyeye karşılığı serbest bırakılan Dubrovnikli tüccarlara yönelik Rumeli ve İstanbul kadısına gönderilen hükümdeki “...Dobrovnik bazirgânlarından Mateşnik ve Marlo nâm iki nefer tâcirler bin yüz otuz senesinde Üsküb’den Dıraç’a gitmek için Üsküb kirâcılarında ma’lümü’l-eşhâs kimesnelerin bargirlerin kirâ ile tutub

Üsküp ve Gostovar civarında eşkıyalarla ilgili yaşanan bir başka olay daha bildirilmiştir. Gostovar yakınlarında bulunan dokuz kişilik bir eşkıya grubu Dubrovnikli tacirlerin yolunu keserek yüklerini gasp etmiş ve kendilerini de dağa götürerek iki yüz altın fidye karşılığında serbest bırakmışlardır. Elçilerin padişaha sunduğu arzda, söz konusu eşkıya grubunun Gostovar'da ikamet eden Ebubekir Beyoğlu İbrahim Bey'in çiftliğini mesken tuttuğu da özellikle belirtilmiştir. Bunun üzerine Rumeli valisi Abdullah Paşa'ya hitaben ferman çıkartılmıştır. Söz konusu ferman doğrultusunda Abdullah Paşa'nın görevlendirdiği martolosbaşı, şaki grubunu Gostovar'da ikamet eden Ebubekir Beyoğlu İbrahim Bey'in çiftliğinde bulmuştur. Haydutlarla aralarında çıkan çatışma sırasında eşkıyalardan biri öldürülmüş, maktülün kardeşi ise sağ olarak ele geçirilmiştir. Ancak grubun diğer üyeleri olay esnasında firar etmeyi başarmışlardır. Yakalanan kişi sorgusunda, söz konusu çiftliği yatak olarak kullandıklarını hatta çiftlik sahibi İbrahim Bey'in kendilerine iki yüz altın ve bir kılıç verdiğini söylemiştir. Ayrıca Üsküp kadısının da durum ile ilgili olarak ayrıyeten arzının bulunduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine Üsküp ve Gostovar kadılarına gönderilen fermanla, tüccarların eşkıyalar tarafından gasp edilen mallarının ve paralarının geri alınarak iadesi, mevzunun araştırılarak kaçan şakilerin şer'î hukuk gereğince yargılanması emredilmiştir. Ayrıca soruşturma sırasında en küçük bir müsamaha gösterilmemesi ve aykırı bir hareketten kaçınılması da özellikle vurgulanmıştır⁴¹⁵. Aynı yıl benzer şekilde yaşanan bir diğer olayda Niğbolu civarında kendi halinde ticaretle meşgul olan Papa Tomo Medafobik, Zeştun voyvodası tarafından durdurulmuş; koyun saati⁴¹⁶, bir atı ve üç yüz kuruşu haksız yere gasp edilmiştir⁴¹⁷. 1723 yılına gelindiğinde ise Foça ve Bosna'da bir derbend civarında, görevli iki Dubrovnikli

---

Üsküb'den sekiz saat mesâfe olan Kostuvar nâm mahalle vardıklarında kirâcılar mezkûrlar haydûd eşkıyâsıyla müttefik olub haberleşmeleriyle mahall-i mezkûrda üzerlerine haydûd eşkıyâsı çıkub ve ol-esnâda kirâcılar yüklerin çözüb haydûdlara teslim ve mesfûrân tâcirlerin erzâklarında bulunan bin guruşların dahi gâret ve kendülerin bir mahalde habs ve iki yüz altın bahâyâ kesüb ânlar dahi lâ-'ilâc iki yüz altını Üsküb'de olan şeriklerinden getirüb teslim..." ifadeler için bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 142/2 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1132 / Ekim-Kasım 1720).

⁴¹⁵ BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 144/4 (Evâ'il-i Receb 1133 / Nisan-Mayıs 1721).

⁴¹⁶ Fransızların Nurenberg yumurtası dedikleri Osmanlıların ise insanın koynunda taşımamasından dolayı koyun saati adını verdikleri ve cep saatlerinin ilk örneklerindedir. bkz. Ahmet Korkmaz (2010). *Zamanı Ölçen Tasarım Araçları ve Kişisel Saatler*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, s. v.; Gamze Aydın (2017). Dîvân Şairinin Dünyasına Zamanın Kadranından Bakmak: Bosnalı Sâbit'in Eserlerinde Saat Çeşitleri ve Koyun Saatinin Gizemi, *Journal of Turkish Language and Literature*, volüme:3/1, , s. 8-23.

⁴¹⁷ Niğbolu kadısına ve vezirine gönderilen hüküm için Bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 145/4 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1133 / Şubat-Mart 1721).

ulak, haydutlar tarafından yakalanmış, yapılan saldırıda biri öldürülmüştür. Üzerlerinde bulunan otuz bin altın değerindeki mallar ise gasp edilmiştir⁴¹⁸.

Ticaret yolları üzerindeki eşkıya faaliyetlerinin devam ettiğini gösteren bir diğer olay ise 1745 yılında meydana gelmiştir. Dubrovnik'ten İstanbul'a gönderilen elçiler Anton Cilviyus Yuta ve Niko Yuta⁴¹⁹ İstanbul'a geldikleri sırada bir Dubrovnikli tacirin uğradığı saldırıyı öğrenmiş ve olayı padişaha sundukları dilekçeyle bildirmişlerdir. Elçilerin şikayetine göre Eyzan Kapudanik isimli Dubrovnikli bir tacir yanındaki bir hizmetkarıyla Vidin'den satın aldığı mallarla memleketine dönerken Niş yakınlarındaki Manuce adlı köyde üç kişilik bir eşkıya grubunun saldırısına uğramıştır. EşkİYalar, tacir ve hizmetkarını öldürmüş, üzerlerindeki mal ve eşyaları yağmalamışlardır. Fermanda elçiler, saldırganların halen Vidin ve Niş çevresinde dolaştıklarını bildirmiştir. Bunun üzerine padişah, Niğbolu sancağı mutasarrıfına, Vidin ve Belgrad muhafızlarına ayrıca Vidin ve Niş kadılarına, eşkıyaların şer'î hukuk çerçevesinde araştırılıp yakalanmasını, gasp edilen malların tamamının geri alınmasını ve suçluların Dubrovnik'e verilen ahidnâme maddelerine binaen cezalandırılmasını emretmiştir⁴²⁰.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar coğrafyasında merkezi otoritesinin zamanla zayıflaması eşkıyalık faaliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Bu tür eşkıyalık faaliyetlerinde XVIII. yüzyılın başlarında belirgin biçimde artışların yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde eşkıyalar daha organize şekilde hareket etmişlerdir. Dubrovnikli tüccarların yollarını keserek mallarını gasp etmişler ve yerel çiftlikleri yatak olarak kullanmışlardır. Ayrıca bölgede bulunan eşkıya gruplarına merkezden gönderilen fermanlar doğrultusunda askeri güçler tarafından müdahale edilmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti göndermiş olduğu fermanlarla bölge üzerinde otoritesinin devamlılığını sağlamaya çalışmış ancak bu süreçte uygulamada yaşanan güçlükler nedeniyle eşkıyalık faaliyetleri tam olarak sonlandırılmamıştır.

---

⁴¹⁸ EşkİYaların bu kadar yüksek meblağlar talep etmeleri ise o dönemde eşkıyalığın ekonomik boyutunun ulaştığı noktayı göstermesi açısından önemlidir. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 147/3 (Evâhir-i Ramazan 1135 / Haziran-Temmuz 1723).

⁴¹⁹ Dubrovnik'ten gönderilen elçilerin asıl isimleri; Nikola Vladislavov Bona, Antun Bernard Mihov Giorgi-Bona'dır.

⁴²⁰ "...ahidnâme-i hümayûna mürâca'at olundukda Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler geliip gideler rızıklarına ve davarlarına ve sâ'ir esvâblarına kimesne dahl idüp zahmet vermeyeler ve kendülere memâlik-i mahrûsemde bir kimesne ziyân ider ise bana arz oluna gereği gibi hakkından gelinip rızıkları tazmîn itdirile deyu mastûr ve mukayyed bulunmağın ahidnâme-i hümayûn mücebince amel olunmak için yazılmışdır..." bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 197/2 (Evâsıt-ı Muharrem 1158 / Şubat-Mart 1745).

4. Gasp Olayları

“*Gasp*” kavramı, genel anlamıyla bir kimsenin malının zor kullanılarak elinden alınması demektir⁴²¹. Tarih boyunca farklı coğrafyalarda ticaretle uğraşan ya da seyahat eden pek çok kişi gasp edilme eylemlerinin hedefi olmuştur. Osmanlı Devleti’nin Dubrovnik Cumhuriyeti’ne verdiği ahidnâmeler uyarınca Dubrovnik halkının her koşulda korunması, can ve mal güvenliklerinin sağlanması gerekiyordu. Osmanlı’nın sağladığı himaye, özellikle ticaretle uğraşan Dubrovnikliler açısından büyük önem taşımaktaydı. Ahidnâmelerde tanınan haklar sayesinde Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapabilen Dubrovnikliler, kendilerine sağlanan imtiyazlara rağmen zaman zaman saldırıya uğramakta ve malları gasp edilmekteydi⁴²². Örneğin, 1712’de Ülgün’de Dubrovnikli bir emlak sahibinin, evlerinden birinin, kiracısı olan Ali Bermeşe tarafından evi gasp edilmiştir. Fermanda Ali Bermeşe’nin beş yıl boyunca kira vermeden evi gasp etmesi üzerine elçilerin müdahalesiyle İstanbul’dan fetva alınmış ve kira akdi feshedilerek evin tahliyesi emredilmiştir⁴²³.

Dubrovnikli tüccarların en sık şikâyet ettikleri konulardan biri de Rumeli ve Bosna’daki yerel görevlilerin “bac ve avaid” adı altında usulsüz vergi şeklinde paralarını gasp etmeleridir. Ahidnâme gereğince Dubrovnikliler cizye dışında herhangi bir vergiye tabi olmadıkları halde, yerel memurlar ticaret mallarından çeşitli bahanelerle vergi toplamışlardır. Hatta bazı bölgelerde tüccarların mallarını zorla indirerek paralarını gasp etmişlerdir. Babıâli ise şikâyetlerin her birinde görevlilerin cezalandırılmasını, alınan paraların geri verilmesini ve ahidnâme hükümlerine sıkı sıkıya bağlı kalınmasını emretmiştir⁴²⁴. 1715 yılında Kıbrıs’ta Dubrovnikli bir konsolos “*nıfs Venediklisin*”, yani yarı Venediklisin denilerek haksız yere para

⁴²¹ Bkz. Kubbealtı Lügatı.

⁴²² Nedim EMİN, a.g.t, s: 36.

⁴²³ “...fetevâ-yı şerîfesi nâtik bulunmağın bu husûsun müceb-i şer’isi bervech-i minvâl üzere idüğü mezbûr-u aliyenin müvâcesinde sâbit ve zâhir oldukda fesh-i âkd-i icâre ile menzil-i mezkûru tahliye ettirüb sahibine teslim ve (...) icâresi şer’le aliverilmek ve binâen-aleyh mezbûr Lohşa’nın zikr ettiği üzere mahallinde ihkâk-ı hakk olunmak bâbında...” bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 127/4 (Evâsıt- Cemâziye’l-evvel 1125 / Mayıs-Haziran 1713).

⁴²⁴ 1713 tarihli olayla ilgili olarak, “...Dobravnik bazirgânları ve kiracıları derbendlerde pandurlara ve sâ’irlerine akçe talebiyle rencide itdirilmeyüb bâc ve ‘avâ’id ve sâ’ir bahâne ile bir akçe ve bir habbeleri aldırılmayub ve Dobravnik iskelesine giden Dobravnik tüccârının kârbânlarına yük başına akçe talebiyle rencide itdirilmemek üzere...” bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 128/4 (Evâsıt-ı Şevvâl 1125 / Ekim-Kasım 1713); s. 132/2 (Evâsıt-ı Rebi’ü’l-evvel 1127 / Mart-Nisan 1715); Ayrıca 1716 tarihinde Bosna Beylerbeyine, Saraybosna mollasına ve Hersek Sancak Beyine gönderilen bir diğer fermanda yer alan “...vilâyet-i mezbûr tâcirleri Bosna ve Hersek ve Foça ve Grajda nâm kasabalardan mürûr iderler iken zikr olunan mahallerin gümrükçileri ve bâc-dârları ve sınır başında bâc-hâne nâm mahall-i muhâfazasında olan Payoğlu Mustafa Kethüdâ ve Memi Kethüdâ ve sâ’ir bölükbaşları ve pandurbaşları Tirebinde vâki ‘Bakuyir kal’ası kapudanı Osman’ın şeriki ile hilâf-ı ‘ahidnâme-i hümayûn ve mugâyir-i emr-i şerif cebren yüklerin indürüb ve gümrük ve bâc nâmiyle küllî akçelerin alub rencide itmeleriyle hilâf-ı ‘ahidnâme-i hümayûn cebren aldıkları tüccârına redd ve ba’de’l-yevm zikr olunan mahallerde ve sâ’ir bâc-hâne ve öbürki metrislerinde gümrük ve bâc nâmiyle zulm u te’addi itdirilmemek bâbında...” ifadeler için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 134/2 (Evâ’il-i Rebi’ü’l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

ödenmeye zorlanmıştır⁴²⁵. Yaşanılan olay ise yerel görevlilerin Dubrovniklileri hala yabancı bir unsur olarak gördüğünü ve sahip oldukları yetkileri kötüye kullanabildiklerini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Benzer şekilde İstanbul ve Galata'daki bazı görevlilerinde Dubrovniklilerden haksız yere cizye talep etmeleri üzerine ahidnâme hükümleri hatırlatılarak Dubrovniklilere yönelik hukuk dışı uygulamaların ve müdahalelerin durdurulması istenilmiştir⁴²⁶.

Osmanlı Devleti'nin özellikle Avrupa'daki devletlerle savaş halinde olmasını fırsat bilen yerel görevliler zaman zaman sahip oldukları yetkilerini kötüye kullanmışlardır. Bunun sonucunda Dubrovnikli tüccarlara yönelik eşkıyalar tarafından gerçekleştirilen gasplar gibi faaliyetlerde artışlar yaşandığı görülmektedir. Devletin bu dönemde savaşta olması, yerel yöneticilerin bölgelerde ortaya çıkan eşkıyalık gibi olayları kontrol etmesini zorlaştırmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen devlet, gönderilen fermanlarla hem karada hem de denizde Dubrovnikli tüccarları korumaya ve güvenliklerini sağlamaya büyük çaba göstermiştir.

5. Gümrük İltizamı

“*Gümrük*” kelime anlamı olarak uluslararası ticarete malların sınırlardan geçişleri sırasında kontrol edilen yere verilen isimdir. Malların sınırlardan geçişlerinde alınan ücrete ise “*gümrük vergisi*” veya “*resmi*” denilmiştir⁴²⁷. İlk olarak nerede ve ne zaman ortaya çıktığı ve nasıl alınmaya başlandığına dair net bilgiler olmasa da Roma İmparatorluğu'nda M.Ö. 569-M.S. 476 yıllarında limanlardaki malların geçişleri sırasında alınan verginin, ilk gümrük vergisi olduğu kabul edilmektedir. Özellikle ilkçağlarda Mısır ve cahiliye devrindeki Araplar arasında “*meks ve uşûr*” gibi adlar altında gümrük vergilerinin alındığı ve uygulandığı görülmektedir⁴²⁸. Peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) zamanında cahiliye devrinden kalan uygulamanın ciddi bir ıslahata tabi tutulduğu da bilinmektedir. Hz. Ömer zamanında gümrük vergisi yeni bir boyut kazanmış; “*damga*” ve “*bac*” gibi adlar almıştır. Yine Hz. Ömer dönemi, gümrük vergisinin çarşı ve pazarlarda nasıl uygulanacağını yanı sıra Müslümanlardan, gayrimüslimlerden ve müste'men sıfatıyla ikamet eden yabancıardan ne şekilde alınacağını belirlediği bir dönem olmuştur. Emeviler döneminde gümrük vergileri şehirlere girişlerde, yollarda, köprülerde, liman ve iskelelerde alınmaya başlanmıştır. Sâmâniler, Fâtımiler ve Eyyübiler gibi İslam devletlerinin de en büyük gelir kaynağını gümrük

⁴²⁵ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 131/1 (Evâ'il-i Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

⁴²⁶ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 132/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1127 / Mart-Nisan 1715).

⁴²⁷ Mübahat S. Küttükoğlu (1996). “Gümrük”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt. 14. s. 263.

⁴²⁸ Arzu Can (2024). *Tarihsel Süreçte Gümrükler: Bir Örnek Almanya Gümrük Nizamnamesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, s.10

vergileri oluşturmuştur. Gümrük vergilerinin Selçuklularda ve İlhanlılarda zaman zaman tamamen veya kısmen kaldırıldığı da görülmektedir. Safevilerde ise bac, damga, huruç ve öşür kelimeleriyle anılan gümrük vergileri devlet gelirlerinin %10'luk bir kısmına karşılık gelmiştir⁴²⁹.

Osmanlı Devleti'nde II. Mehmed'in İstanbul'u fethetmesinin ardından devleti imparatorluk yapısına dönüştürme hedefi, onun ekonomik ve stratejik politikalarını da şekillendirmiştir. Özellikle Balkanların ve Akdeniz'in ticaret yollarını denetim altına almayı amaçlamıştır. Akdeniz ticaretinde güçlü bir aktör olan Venedik'in hem deniz hem de kara ticaretindeki etkinliğini kırmak, Osmanlı hakimiyetinin pekiştirilmesi açısından kritik önem taşımaktaydı. Ancak Venedik'in bölgedeki boşluğunu doldurabilecek yeni bir ticari ortak gerekmektedir. Bu çerçevede stratejik konumu, tarafsız ticari kimliği ve uluslararası ağları nedeniyle Dubrovnik uygun bir partner olarak görülmüştür. Bunların yanı sıra Ancona, Floransa ve Milano'ya kıyasla Dubrovnik'in Balkanlar'daki ticari üstünlükleri de Osmanlı Devleti'nin Dubrovnik'i tercih etmesinde etkili olmuştur. II. Mehmed döneminde Dubrovnik'e Osmanlı topraklarında serbest ticaret imkânı tanıyan ahidnâmeler verilerek iki taraf arasındaki ilişkiler resmi zemine oturtulmuştur. İlk düzenlemeler çerçevesinde Dubrovnikli tüccarlara 1472'de %5 oranında gümrük vergisi uygulanmış, bu oran 1476'da %4'e düşürülerek yıllık gönderdikleri haraçla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca 2500 altının peşin ödenmesi şartıyla Dubrovnik tüccarının 1480'e kadar gümrük yükümlülüğünden muaf tutulması da kararlaştırılmıştır. 1480'de ise sahip oldukları muafiyet kaldırılarak gümrük vergisi %2 oranında yeniden tesis edilmiştir⁴³⁰. I. Selim döneminde bazı Dubrovnikli tüccarların kendilerine tanınan ayrıcalıkları kötüye kullandıklarının tespiti üzerine 1518'de gümrük oranı yeniden %5'e çıkarılmıştır⁴³¹. Ancak tüccarların yoğun itirazları üzerine aynı yıl içinde tekrar %2'ye indirilmiştir. Bu süreçte şehirler arasında farklı gümrük uygulamaları şekillenerek İstanbul'da %5, Edirne ve Bursa'da %3 şeklinde oran belirlenmiştir⁴³².

I. Selim'in vefatından sonra tahta geçen oğlu II. Süleyman zamanındaki 1521 tarihli ahidnâme ile I. Selim döneminde belirlenen gümrük oranları esas alınmıştır. Bununla birlikte verginin ne şekilde tahsis edileceği belirlenerek Osmanlı-Dubrovnik ticari ilişkilerinde gümrük

⁴²⁹ DİA (1996). "Gümrük", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 14. s. 261-262.

⁴³⁰ Robin Harris, a.g.e, s. 95-96; ayrıca bkz. Şerafettin Turan, a.g.m, s. 543.

⁴³¹ 1518 yılında Pera'daki gümrük emini Dubrovnikli tüccarların başkalarının mallarını da kendi mallarımış gibi satmaya çalıştıklarını ve bu şekilde Babıâliyi kandırmaya çalıştıklarını söyleyerek şehir devletinin ödemekte olduğu gümrük vergisinin artmasına neden olmuştur. Bkz. Robin Harris, a.g.e, s.98.

⁴³² Cihan Yemişçi (2022). İktisadi, Diplomatik ve Hukuki Rollerle Dubrovnik Cumhuriyeti'ndeki Osmanlı Gümrük Emini (1430-1806), *MUTAD*; IX (2): 429-456, s: 432-434.

düzenlemeleri son haline kavuşturulmuştur⁴³³. Ayrıca gümrük vergilerinin tahsil yöntemi değiştirilerek doğrudan devlet memurları olan tahsildarlar tarafından alınması uygulamasından vazgeçilmiş, iltizam sistemine dönüştürülmüştür. Böylece gümrük gelirleri belirli bir bedel karşılığında Dubrovnik Cumhuriyeti'nin görevlendirdiği mültezimlere devredilmiştir. Dubrovnik için belirlenen %2 oranındaki gümrük vergisinin karşılığı yıllık 100.000 akçe olarak hesaplanmıştır. İltizam süresi üç yıl olduğundan toplam tutar 300.000 akçe tutmuş, bu miktar altı aylık taksitlere bölünmüş ve 50.000 akçelik dilimler halinde ödenmesi istenmiştir⁴³⁴.

İltizam sistemine geçişle birlikte Dubrovnik tarafından bir kişi “mültezim” olarak görevlendirilmiş, süresi dolduğunda yine Dubrovnik tarafından bir görevli tayin edilmiştir. Bu kişi cumhuriyet adına gümrük vergilerini toplamıştır. Osmanlı'nın Ploçe'deki gümrük emini ise Dubrovnik limanını kullanan Ancona, Pesaro, Floransa, Venedik ve Dubrovnik ile transit ticari faaliyetlerde bulunan Osmanlılardan ve yabancı tüccarlardan gümrük ücretlerini tahsil etmeye devam etmiştir⁴³⁵.

1720'de Selanik Sancağı'na gönderilen ferman, III. Ahmed dönemi ve Lale Devri'nde Osmanlı Devleti'nin idari yapısında iltizam sisteminin uzun süreli uygulanışının bir örneğini ve yabancı tüccarlara verilen kapitülasyon benzeri imtiyazların işleyişini göstermesi açısından önemlidir. Fermanla Dubrovnik elçilerinin sunduğu arz-ı hal üzerine, Dubrovnikli tüccarın İstanbul, Edirne ve Bursa dışındaki Rumeli vilayetlerinde ödeyecekleri %2 oranındaki gümrük vergisinin üç yıl için toplam 300.000 akçeye iltizama bağlandığı belirtilmiştir. Böylece uluslararası ticarete iltizamın yalnız iç üretimde ve vergi kaynaklarında değil, yabancı tüccarla ilişkilerde de etkin bir araç olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kendilerine verilen imtiyazlara rağmen, Selanik'te faaliyet gösteren Dubrovnikli tüccar Papa Yore, Dubrovnik gümrük mültezimine usulüne uygun şekilde vergisini ödemesine rağmen yerel yöneticiler ve bazı gümrük eminleri tarafından ek gümrük ve farklı vergilerle ikinci kez yükümlü tutulmuştur. Dubrovnik elçileri, ahidnâme-i hümayun hükümlerini hatırlatarak tüccarın korunmasını talep etmiştir. Ahidnâmeye göre Dubrovnik tüccarının ticaret sırasında mallarına, hayvanlarına ve eşyalarına müdahale edilmemesi, seyahat güzergahlarında ek vergi veya bac talep edilmemesi, hatta merkezi otorite yeni düzenlemeler getirirse dahi mevcut ahidnâme hükümlerinin geçersiz kılınamayacağı vurgulanmıştır. Fermanla bunların yanı sıra tüccarın yalnızca Dubrovnik

---

⁴³³ Robin Harris, a.g.e, s. 99.

⁴³⁴ Cihan Yemişçi (2023). *Hilal ile Haç'ın arasında Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri (1326-1592)*. Efe Akademi Yayınları, s:159.

⁴³⁵ Cihan Yemişçi, a.g.m, s: 432-434.

tarafından yetkilendirilen mültezime vergi ödemesi gerektiği, başka bir eminin müdahalesine izin verilemeyeceği açıkça ifade edilmiştir⁴³⁶.

Gümrüklerle ilgili olarak yaşanan bir diğer olay ise 1723'e tarihlendirilmektedir. Niğbolu sancağı ve Ruscuk'ta bulunan gümrük eminleri ve görevlileri Dubrovnikli tüccarların buraya getirerek sattıkları cild-i gav, balmumu, çuka ve kumaştan gümrük almayacaklarını, ancak diğer tüm mallarından gümrük alacaklarını söyleyerek bir karışıklığa yol açmışlardır. Olayın Babıâli'ye bildirilmesi üzerine ahidnâme hükümleri gereğince hareket etmeleri ve tüccarları rencide etmemeleri emredilmiştir⁴³⁷.

Osmanlı Devleti'nin Dubrovnik'e tanıdığı imtiyazlar sayesinde iltizam sisteminin uluslararası boyutta nasıl uygulandığı açık bir şekilde görülebilmektedir. Dubrovnikli tüccara tanınan ayrıcalıklar yalnız ekonomik kaygılarla değil, diplomatik ilişkiler çerçevesinde de güvence altına alınmıştır. Bunların yanı sıra gümrüklerde tüccarların yüzde kaç vergi ödeyecekleri ve hangi vergilerden muaf tutuldukları da yine fermanlarda açıkça belirtilmiştir. Ancak yerel yöneticilerin keyfi uygulamaları, yetkilerini kötüye kullanmaları, Osmanlı merkezi idaresinin bu düzenlemeleri uygulamadaki zorluklarını ve taşradaki denetim sorunlarını da gözler önüne sermektedir.

6. Dubrovnikli Tüccarlardan İllegal Vergi Tahsil Etme Çabaları

“*Vergi*”, devletlerin kamu hizmetlerini finanse etmek amacıyla tebaasından topladığı zorunlu mali yükümlülüklerin genel adıdır⁴³⁸. Tarih boyunca hem İslam hem de Hristiyan devletlerinde vergi, idari ve mali yapının temel unsurunu oluşturmuştur. Özellikle İslamiyet'i benimseyen siyasi yapılarda vergilerin toplanmasından sorumlu görevliler için “*amil*” genel bir tanımlama olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte, farklı dönem ve coğrafyalarda bu görevliler çeşitli adlarla anılmışlardır. Sâ mânîlerde “*dihkan*”, Gaznelilerde ve İran coğrafyasında “*bündar*”, Türkiye Selçuklularında “*iğdiş*”, Türk-İslam devletlerinin çoğunda “*cabi*”, Osmanlı Devleti'nde ise zaman içinde “*haraci*”, “*haraççı*” ve sonrasında “*cizyedar*” unvanları kullanılmıştır⁴³⁹. Ancak Osmanlı mali terminolojisinde “*haraci*”, “*haraççı*” ve “*cizyedar*” gibi unvanlar, genel anlamda vergi tahsildarlığını değil, yalnızca gayrimüslim tebaanın ödemekle yükümlü olduğu cizye ve haraç vergilerinin tahsilini ifade eden özel görevlileri tanımlamaktadır. Bu nedenle öşür, resm-i çift, resm-i bennak, resm-i mücerred gibi

⁴³⁶ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 138/4 (Evâsıt-ı Şevvâl 1131 / Ağustos-Eylül 1719).

⁴³⁷ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 147/1 (Evâhir-i Zi'l-ka'de 1135 / Ağustos-Eylül 1723).

⁴³⁸ Bkz. Kubbealtı Lügatı.

⁴³⁹ Mehmet Cahit Kenanoğlu (2013). “*Vergi*”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 43, s: 53.

Müslüman reayadan alınan vergilerin tahsiliyle görevli kişileri bu unvanlarla adlandırmak kavramsal açıdan isabetli değildir. Osmanlı’da vergi tahsilinden sorumlu görevliler için genel ve kapsayıcı terim “amil⁴⁴⁰” olup, tanzimat dönemine doğru ise “muhasıl⁴⁴¹” kavramı yaygınlık kazanmıştır⁴⁴².

Osmanlı mali sistemi, İslam hukuku ve örfi hukukun birlikte oluşturulduğu iki ana kategori üzerine inşa edilmiştir. Şer‘î kaynaklara dayanan vergi türleri “*tekâlif-i şer‘iyye*” başlığı altında toplanmış olup haraç/cizye, zekât ve öşür gibi vergiler bu kapsamda değerlendirilmiştir. Buna karşılık, padişahın yürütme yetkisine dayalı olarak belirlenen ve İslam hukuku ilkelerine aykırı düşmeyecek şekilde düzenlenen mali yükümlülükler ise “*tekalif-i örfiye*” adıyla anılmıştır⁴⁴³. Örfi vergiler, devletin askeri ve idari ihtiyaçlarına göre zaman zaman artırılmış, azaltılmış veya yeni başlıklar altında yeniden düzenlenmiştir. Osmanlı maliyesi, özellikle uzun süreli savaşlar sırasında bütçeyi denkleştirmekte zorlandığında, örfi nitelikli vergilerde artışa giderek gerekli finansmanı sağlamak yoluna gitmiştir⁴⁴⁴.

Osmanlı vergi düzeni içerisinde çeşitli alanlara yönelik farklı vergi türleri bulunmaktaydı. Devletlerarası ticarete, malların sınırdan giriş ve çıkışı sırasında alınan gümrük vergileri; girişte “*âmediye*”, çıkışta “*reftiye*” olarak adlandırılmıştır. Malların Osmanlı ülkesinden sadece geçişi “*müruriye*” vergisine tabii kılınmıştır⁴⁴⁵. “*Bac*”, çarşı ve pazarlarda satılan tekstil ürünleri ve diğer ticari mallardan alınmıştır⁴⁴⁶. Gayrimüslim erkeklerden alınan ve medeni duruma göre değişen miktarlara sahip “*ispençe*”⁴⁴⁷; benzer şekilde gayrimüslimlerden toplanan “*cizye*”⁴⁴⁸ ve tartım yapılan mal ve eşyadan alınan “*kantariye*” gibi vergiler Osmanlı mali sisteminin önemli unsurlarını oluşturmuştur⁴⁴⁹.

Zamanla örfi vergilerin kapsamının genişlemesi ve taşra idaresinin denetiminin zayıflaması, yerel görevlilerin yetkilerini aşan uygulamalara yönelmelerine zemin hazırlamıştır. Bazı sancak beyleri, dizdarlar, kadı naibleri ve/ya mültezimler, reayadan hukuki dayanağı

⁴⁴⁰ Mehmet Erkal (1991). “Âmil” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.3, s.59.

⁴⁴¹ Yücel Özkaya-Ali Akyıldız (2020). “Muhassıl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31, s.18-20.

⁴⁴² Yasemin Zahide Erol (2020). “Tahsildarlık As A Tax Collection Method After The Tanzimat İn The Ottoman Empire”. *TAD*, C.39/S.68, s.357-391

⁴⁴³ Levent Küçük (2007). *Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara, s:27-28.

⁴⁴⁴ İlber Ortaylı (2012). *Türkiye Teşkilat Tarihi*. Cedit Neşriyat, s. 136-137.

⁴⁴⁵ Mübahat S. Kütükoğlu (1996). “Gümrük”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.14, s:263.

⁴⁴⁶ Celal Yeniçeri (1991). “Bâc”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4, s: 411.

⁴⁴⁷ Halil İnalçık (2001). “İspence”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23, s: 177.

⁴⁴⁸ Halil İnalçık (1993), “Cizye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 8, s: 45.

⁴⁴⁹ Halil İnalçık (1997). *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi -I (1300-1600)*. Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 453.

bulunmayan vergiler talep ederek “*illegal vergi tahsili*” diyebileceğimiz uygulamalara başvurmuşlardır. Bu keyfi davranışlar yalnızca müslim-gayrimüslim tebaayı değil, Osmanlı ülkesinde ticaret yapan yabancı tüccarları da etkilemiştir. Bu çerçevede özel bir örnek teşkil eden Dubrovnik Cumhuriyeti’ne Osmanlı Devleti tarafından verilen ahidnâmeler, Dubrovnikli tüccarların Osmanlı topraklarında ticaret yaparken belirli vergilerden muaf tutulduğunu açıkça kayıt altına almıştır⁴⁵⁰. Ahidnâme hükümleri gereğince Dubrovnikliler, ticari faaliyetleri sırasında can ve mal güvencesine sahip olmuşlardır. Osmanlı Devleti’nin taşra idaresi tarafından Dubrovniklilerin cizye, ispençe, dam, müruriye, balmumu bacı veya avaidi, kantariye ve diğer örfi ya da keyfi vergi talebiyle karşı karşıya bırakılmamaları yine ahidnâme hükümlerinde yer almaktadır. Ayrıca tüccarların ticari faaliyetleri sırasında hayvanlarının “ulak” ihtiyaçları için ellerinden alınmaması ve ölümleri halinde geride bıraktıkları miraslarına beytülmalcı tarafından el konulmaması da belirtilmektedir. Ancak yapılan şikayetlerden anlaşıldığı üzere, Rumeli eyaletindeki bazı taşra görevlileri ahidnâme hükümlerine riayet etmeyerek 1712’de Batboradi⁴⁵¹, 1713’te Pavla⁴⁵², Covan⁴⁵³, Marko Papa⁴⁵⁴, 1724’te Bozo Filibero⁴⁵⁵, 1731’de Yorgo oğlu İyovan⁴⁵⁶ isimli Dubrovnikli tüccarlardan ve yanlarında bulunan hizmetkarlarından illegal şekilde yukarıda belirtilen vergileri talep etmişlerdir. Fermanlarda, tüccarlardan bu gibi kanundışı vergi taleplerinin, hatta zorla yapılan tahsilatların men edildiği salık verilmiş ve ahidnâme hükümlerine göre hareket edilmesi emredilmiştir⁴⁵⁷.

Dubrovnikli tüccarlara yönelik illegal şekildeki vergi talepleri sadece Rumeli bölgesiyle sınırlı kalmamıştır. Mesela, Dubrovnik’in Osmanlı’ya ödemekle yükümlü olduğu cizyeyi getiren elçilik heyetleri de zaman zaman güzergahları üzerinde bulunan Bosna’dan geçerken haksız vergi talepleri ile karşılaşmışlardır. Nitekim 1716 yılının cizyesini getiren elçilik heyeti Bosna, Hersek, Foça ve Grajda’daki gümrükçüler ve bacdarlar tarafından yüklü miktarda vergi ödemeye zorlanmışlardır. Olayın başkente bildirilmesi üzerine ilgili yerlerin idarecilerine gönderilen fermanda, Dubrovniklilerin gümrük ve vergi imtiyazları hatırlatılarak kendilerinden usulsüz biçimde vergi tahsil edilmemesi buyrulmuştur⁴⁵⁸.

⁴⁵⁰ Halil İnalçık (2000). Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600, c. 1, Eren Yayınları, İstanbul, s. 315-321.; Metin Ziya Köse (2009). Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600 Doğu Akdeniz’de Casuslar ve Tacirler, Giza Yayınları, s. 39-40.

⁴⁵¹ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 122/2 (Evâsıt-ı Rebi’ü’l-âhir 1124 / Mayıs-Haziran 1712).

⁴⁵² BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 125/1 (Evâ’il-i Rebi’ü’l-evvel 1125 / Mart-Nisan 1713).

⁴⁵³ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 125/2 (Evâ’il-i Reb’ü’l-evvel 1125 / Mart-Nisan 1713).

⁴⁵⁴ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 128/2 (Evâhir-i Cemâziye’l-âhir 1125 / Haziran-Temmuz 1713).

⁴⁵⁵ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 149/2 (Evâ’il-i Safer 1137 / Ekim-Kasım 1724).

⁴⁵⁶ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 158/3 (Evâsıt-ı Şa’ban 1134/ Mayıs-Haziran 1722).

⁴⁵⁷ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 126/1 (Evâ’il-i Rebi’ü’l-evvel 1125 / Mart-Nisan 1713).

⁴⁵⁸ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 134/2 (Evâ’il-i Rebi’ü’l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

İllegal vergi tahsilatı teşebbüsünde bulunan memurlardan sadece ticaretle uğraşan Dubrovnikliler değil, ikamet halinde bulunanlar da etkilenmişlerdir. Örneğin 1731'e tarihlendirilmiş bir fermanda, Yenipazar ve Sabanca'da ticari faaliyetlerde bulunan Dubrovnikli mukim tüccarlardan orada bulunan bazı memurlar "kaftan bahası", "şakka"⁴⁵⁹ ve diğer birçok vergi türü ve harç talep etmişlerdir. Talep ettikleri vergileri kendilerinden zorla almışlar, evlerini ehl-i örfe konak olarak vermişler, hatta zulümlerini dükkanlarından kovacak kadar ileriye götürmüşlerdir. Olayın İstanbul'a bildirilmesi üzerine yapılan haksızlığın durdurulması ve ahidnâme hükümlerine göre hareket edilmesi emredilmiştir⁴⁶⁰.

Bosna Eyaleti'nde illegal şekilde alınan vergilerin türleri ve nerelerde tahsil edildiği belgelere yansımıştır. Genellikle Hersek sancağında yoğunlaşan bu uygulamalara İstolaç, Çarine, İslati Bilençası⁴⁶¹,nda şemhane resmi⁴⁶², Benaderde, Bacmane ve Bosnic geçitlerinde "bac", Üstüvence'deki Ostrea⁴⁶³ tuz ocağından çıkarılan tuzdan yine "bac" adı altında rastlanmıştır⁴⁶⁴. Ayrıca, Daber'de yapağı ve balmumundan "bac"⁴⁶⁵, Foça'da cild-i gav⁴⁶⁶ ve camuslarından⁴⁶⁷ "dam", adı altında çeşitli vergilerin talep edildiği de görülmektedir⁴⁶⁸. Fermanlarda Dubrovniklilere verilen ahidnâme hükümlerine göre davranılması, kendilerinden geçitlerden geçişleri sırasında bu şekilde vergi talebinin men edildiği buyrulmuştur.

---

⁴⁵⁹ İlber Ortaylı (2012). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, s. 139; ayrıca bkz. Ahmet Tabakoğlu (2011). "Tekalif", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 40, s. 337.

⁴⁶⁰ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 161/2 (Evâhir-i Şa'ban 1143 / Şubat-Mart 1731).

⁴⁶¹ Bileca.

⁴⁶² BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 140/2 (Evâhir-i Şevvâl 1132 / Ağustos-Eylül 1720).

⁴⁶³ Dubrovnik Cumhuriyetine ait olan Ston'un hemen kuzeyindeki tuzla.

⁴⁶⁴ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 143/3 (Evâhir-i Muharrem 1133 / Kasım-Aralık 1720).

⁴⁶⁵ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 154/1 (Evâ'il-i Safer 1141 / Eylül-Ekim 1728).

⁴⁶⁶ Öküz, Sığır ve Manda derilerine verilen genel ad. Bkz. Kubbealtı. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 161/4 (Evâ'il-i Ramazan 1143 / Mart-Nisan 1731); s. 184/4 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1154 / Ağustos-Eylül 1741).

⁴⁶⁷ Ot yiyen ve yırtıcı olmayan ceylân, geyik gibi orman hayvanlarının ortak adı. Bkz. Kubbealtı Lügati.

⁴⁶⁸ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 146/2 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1134 / Şubat-Mart 1722); s. 149/3 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1137 / Kasım-Aralık 1724).

Balkan coğrafyasında bulunan diğer idari birimlerden Özi, Belgrad⁴⁶⁹, Rusçuk⁴⁷⁰, Sofya ve Filibe⁴⁷¹, Ürgüp (Prokuplje), Draç⁴⁷², Avlonya ve Yanya⁴⁷³, Vidin⁴⁷⁴, Edirne⁴⁷⁵, Niğbolu⁴⁷⁶, Tuna yalıları ve Yergöğü⁴⁷⁷, Varna⁴⁷⁸, Hersek ve Trebin⁴⁷⁹, İnebahtı, Ağrıboz⁴⁸⁰, Yenipazar⁴⁸¹,

---

⁴⁶⁹ 1713'te Özi'de Covan ve Corci ile Belgrad'da Petra Gaştıyar isimli Dubrovnikli tüccarlardan da ahidnâme hükümlerine aykırı şekilde vergi istenilmiştir. bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 124/3 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1125 / Mart-Nisan 1713); s. 129/2 (Evâ'il-i Şevvâl 1125 / Ekim-Kasım 1713).

⁴⁷⁰ 1730 yılında ise Rusçuk'ta gümrük emini olan bir kişinin Covanko Flori isimli bir Dubrovnikli tacirden senet ibrazı ve gümrük mutalebesiyle zorla akçe almıştır. bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 156/2 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1143 / Aralık-Ocak 1730/1731).

⁴⁷¹ 1713'te Filibe'de ikamet eden ve çevre bölgelerdeki ticari faaliyetleri sırasında Covan Papa ile 1722'de yine aynı bölgede bulunan Maro Martini ve Kör Vemo Anvik isimli tacirlerden Sofya mütesellimi bac adı altında zorla otuz kuruş almış ve onların ticaretlerine engel olmuştur. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 146/1 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1134 / Şubat-Mart 1722); 1745 yılında bu bölgelerde ticari faaliyetlerle meşgul olan Radov Fanto isimli Dubrovnikli de hukuka aykırı şekilde vergi talepleri ile karşılaşmıştır. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 198/7 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1158 / Nisan-Mayıs 1745).

⁴⁷² 1715 yılında ise Dominiko Batara isimli bir tacirin yanı sıra birkaç tüccardan da Ürgüp'te ve Draç'ta ticaret yaptıkları sırada bac ve sonradan ihdas edilmiş diğer bazı vergiler daha istenmiştir. bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 132/1 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1127 / Mart-Nisan 1715); s. 132/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1127 / Mart-Nisan 1715).

⁴⁷³ 1720 yılında Marko oğlu Pozvik isimli bir tacir Narda'da ticaret yaptığı sırada gümrük emini Ahmed bey tarafından 3500 akçe alınmış ve tacirin eline mühürlü bir senet verilmiştir. Olay araştırılmış ve gümrük emininin tacirden aldığı paranın geri verilmesi yönünde ferman gönderilmiştir. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 139/1 (Evâ'il-i Şa'ban 1132 / Haziran-Temmuz 1720).

⁴⁷⁴ 1724 yılında Rusçuk'ta yaşayan mütegalibeden Kerim oğlu Mahmud ağa isimli kişi, bölgede ticaretle meşgul olan dört Dubrovnikliden hakkı olmadığı halde 48 kuruş nakit para almıştır. Olayın başkente bildirilmesi üzerine Vidin kadısına ferman gönderilmiştir. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 148/1 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1136 / Ocak-Şubat 1724).

⁴⁷⁵ 1724 yılında Edirne'de Damya Lomuri isimli Dubrovnikli tacirden 15 kuruş alınmış ve karşılığında tacirin eline "cizye evrakı" verilmiştir. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 149/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1136 / Ocak-Şubat 1724).

⁴⁷⁶ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 150/3 (Evâhir-i Rebi'ü'l-ahir 1137 / Aralık-Ocak 1724/1725).

⁴⁷⁷ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 164/2 (Evâ'il-i Ramazan 1144 / Şubat -Mart 1732).

⁴⁷⁸ 1727 yılında Simo oğlu İstifan isimli Dubrovnikli bir tacire Rusçuk'tan aldığı bazı mallar ile İstanbul'a geldiği sırada Varna cizyedarı Mahmud tarafından zorla cizye kâğıdı verilmiş ve karşılığında ondan 10 kuruş para alınmıştır. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 153/1 (Evâhir-i Şevvâl 1139 / Mayıs-Haziran 1727); 1742 yılında ise Simo Barile isimli bir tacir, Tuna yalılarından aldığı 5000 vukıyye miktarı balmumunu İstanbul'a getirirken Varna iskelesindeki gümrük emini tarafından kendisinden gümrük istenilmiştir. bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 185/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-ahir 1155 / Haziran-Temmuz 1742).

⁴⁷⁹ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 164/3 (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1145 / Nisan-Mayıs 1733).

⁴⁸⁰ 1735 yılında Mator Fabel isimli Dubrovnikli tacir, ticari malları için yükümlü olduğu gümrük vergisini Dubrovnikli mültezime ödemesine rağmen Revgan-ı zeyd mukataası emini tarafından zorla gümrük vergisi ödenmeye zorlanmıştır. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 171/2 (Evâ'il-i Muharrem 1148 / Mayıs-Haziran 1735).

⁴⁸¹ 1742 yılında Yenipazar kadısına gönderilen hüküm için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 188/3 (Evâsıt-ı Receb 1155 / Eylül 1742).

Kefe⁴⁸², Tırnovi⁴⁸³, Selanik ve Boğdan⁴⁸⁴, da da benzer şekilde, Dubrovniklilerin muaf oldukları vergi ve harçların illegal olarak tahsil edildiğine çok sayıda belgede karşılaşılmaktadır.

Dubrovnikli tüccarlar Balkan coğrafyasının yanı sıra İstanbul ve Galata'da da illegal vergi talepleriyle karşılaşmışlardır. Özellikle İstanbul'a getirilen ve buradan başka yerlere götürülmek üzere gemilere yüklenen mallar için tüccarlardan tahsildarlar tarafından reft, masdariye, cizye, ispençe, avaid, avarız ve örfi vergileri ödemelerine dair taleplerde bulunulmuştur⁴⁸⁵. Ahidnâme hükümleri gereğince Dubrovnikli tüccarların gümrüklerini kendi gümrük âmillerine ödediklerinden sonra kendilerinden gümrük talebinde bulunulmaması gerekmektedir. Ayrıca bahsi geçen diğer vergi ve harçlardan da muaftılar. Ancak 1738 tarihli bir fermanla, kendisi hekim olup ticaret ile de uğraşan Belyami oğlu Tesayi isimli bir Dubrovnikli, yanındaki iki hizmetkârıyla birlikte İstanbul'dan topladığı mallar için Galata'da kendisinden çeşitli vergiler talep edildiği görülmektedir. İstanbul ve Galata kadılarına gönderilen hükümde, Divan-ı Hümayun'daki kayıtların kontrol edildiği, tüccarın Dubrovnikli olduğunun kanıtlanması üzerine memurların ahidnâme hükümlerine göre hareket etmeleri ve Dubrovniklilerden muaf oldukları vergilerin istenmemesi salık verilmiştir⁴⁸⁶.

---

⁴⁸² 1743 yılında Kefe tarafında Estafan isimli bir tacir kendisine verilen emr-i şerif gereğince Azak tarafından gemilere havyar yükleyerek başkente getirmek amacıyla yola çıktığı sırada Kala-i Cedid gümrükçüsü tarafından gümrük talebiyle rencide edilmiş olay Kırım Hanı Selamet Giray Han'a iletilmiş, tacirin ve geminin salıverilmesi istenilmiştir. Ancak bazı kişiler tarafından gemi Kerş kasabası sahilinde tevkif olunmuştur. Bu kez olayın İstanbul'a aksettirilmesi üzerine yine aynı şekilde geminin ve tacirin bırakılması emredilmiştir. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 189/2 (Evâ'il-i Muharrem 1156 / Şubat-Mart 1743); buna benzer şekildeki bir diğer olayın yer aldığı hüküm için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 191/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743).

⁴⁸³ 1744 yılında Dubrovnik tüccarlarından Dimitri Covanni yanında bulunan iki hizmetkârı ile birlikte Tırnovi kazasında ticari faaliyetlerini yürütürken Tırnovi voyvodası İbrahim kendisinden iki senelik cizye istemiş ve eline cizye kâğıdı vererek ondan zorla 77 kuruş almıştır. bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 193/2 (Evâ'il-i Rebi'ü'l- evvel 1157 / Nisan-Mayıs 1744).

⁴⁸⁴ 1744 tarihinde Selanik'te bulunan Dubrovnikli tüccarlardan gümrük vergisinin yanı sıra farklı türde yeni vergiler istendiğinin bildirilmesi üzerine bu gibi teşebbüslerin men olunduğu bildirilerek ahidnâme hükümlerine göre hareket edilmesi emredilmiştir. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 194/1 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1157 / Mayıs-Haziran 1744); Boğdanbaşı kasabasında ticari faaliyetlerde bulunan Bolzov oğlu Eftimo, Mihail isimli gümrükçü tarafından 240 kuruşu kendisinden cebren alınmıştır. Olayın elçiler tarafından başkente şikâyet olunması üzerine gümrükçünün almış olduğu meblağın tacire iadesi emredilmiştir. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 195/1 (Evâ'il-i Receb 1157 / Ağustos-Eylül 1744); benzer bir olay üzerine Dimetoka kazası naibine ferman gönderilmiştir. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 200/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1158 / Temmuz 1745).

⁴⁸⁵ 1713 yılında Sabul ve Samuil isimli baba-oğul iki tüccardan İstanbul ve Galata'dan aldıkları mallar için istenen vergiler hakkında bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 128/1 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1125 / Haziran-Temmuz 1713); bu konudaki diğer fermanlar için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 131/4 (Evâsıt-ı Safer 1127 / Şubat-Mart 1715); s. 140/3 (Evâsıt-ı Ramazan 1132 / Temmuz-Ağustos 1720); s. 151/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l- evvel 1137 / Ocak-Şubat 1725); s. 158/2 (Evâsıt-ı Şa'ban 1143 / Şubat-Mart 1731); s. 161/1 (Evâhir-i Şa'ban 1143 / Şubat-Mart 1731); s. 166/4 (Evâsıt-ı Şa'ban 1146 / Ocak-Şubat 1734); s. 179/2 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1153 / Haziran-Temmuz 1740).

⁴⁸⁶ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 173/1 (Evâsıt-ı Safer 1151 / Mayıs-Haziran 1738). Buradaki bir diğer husus, farklı meslek gruplarından insanların da kendi görevlerinin yanı sıra ticari faaliyetlerde buldukları dikkat çekmektedir. Ayrıca sahip oldukları muafiyetlerden faydalanabilmek amacıyla kendilerini Dubrovnikli tüccarlar

1743 yılında yaşanan bir diğer olay ise Vicenho isimli Dubrovnikli tacir İstanbul'a Kütahya fincanı getirmesi ve buradan yüz elli kuruşluk ham madde niteliğinde çeşitli emtia satın alması üzerine meydana gelmiştir. Bir Venedik gemisine yüklediği ve gümrüğünü ödemiş olduğu meta ile Dubrovnik'e dönmek istediğinde Galata masdariyecisi tarafından kendisinden tekrar gümrük ve masdariye tahsil edilmeye çalışılmıştır. Fermanda, Galata masdariyecisinin Dubrovnikliden aldığı akçelerinin geri verilmesi buyrulmuştur⁴⁸⁷.

Sahip olduğu coğrafi konumun dağlık ve taşlık yapısı nedeniyle Dubrovnik şehri ve civarında tarım ve hayvancılık yapılamamaktaydı. Bağcılık ve hayvanlık ile cumhuriyetin taşra halkı uğraşmakta ve geçimlerini bu yolla sağlamaktaydılar⁴⁸⁸. Bazı zamanlarda hayvanlar arasında ortaya çıkan salgın hastalıklar ise şehir devletinin kırsaldaki vatandaşlarının karşılaştığı oldukça ciddi bir sorundu. Şehir devletinin iâşesini temin için kritik önemde olan hayvancılığın böyle zamanlarda krize girmesi hem geçimlerini bu meslekten sağlayan taşra halkını hem de şehri zora sokmaktaydı. Dubrovnikliler bu veya diğer bazı nedenlerle kıtlık içerisine girdiği pek çok zaman Osmanlı Devleti nezdindeki imtiyazlı statülerini kullanmışlar, cumhuriyet sınırları çevresindeki Osmanlı'ya tabi yerleşimlerden hayvan temin etmek için izin istemişlerdir. Dubrovnikliler ihtiyaçlarını tedarik etmek amacıyla genellikle topraklarına en yakın konumda bulunan Bosna'ya yönelmişlerdir⁴⁸⁹. Eyaletin özellikle Foça, Brebol⁴⁹⁰ ve Taşlıca kırsalından öküz, inek, koyun, keçi satın alarak cumhuriyet topraklarına nakletmişlerdir. Bu esnada birçok defa muaf oldukları vergileri ödemeye zorlanmışlar ve elçilerin bu konudaki şikayetleri payitahta arz edilmiştir. Söz konusu olaydan biri 1715'de Foça'da yaşanmıştır. Burada ikamet eden Mahmud Ağa, şehrin kırsalından canlı hayvan satın almış olan Dubrovniklilerden illegal şekilde dam⁴⁹¹ vergisi talep etmiş ve yaşanan tartışmanın ardından istediği miktarı zorla elde etmiştir⁴⁹². Benzer şekilde bir diğer olay ise 1731 yılında yaşanmıştır. Dubrovnikli tüccarlar, aynı bölgede bulunan pandurlar ve neferat tarafından dam vergisi ödenmeye zorlanmışlardır⁴⁹³. Bu olayın üç sene sonrasında yine hayvanlar arasında bir salgın hastalık peyda olması üzerine durum İstanbul'a gelen elçiler tarafından bildirilmiştir. Ancak bölgedeki salgının devam etmesi üzerine Bosna ve çevresinden satın alınan hayvanlarda telef

---

olarak tanıtılarak mallarını geçirmeye çalışanların varlığı sebebiyle birçok fermanda, muhatap olunan tüccarın öncelikle gerçekten Dubrovnikli olup olmadığının tespitinin istendiği görülmektedir.

⁴⁸⁷ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 189/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1156 / Nisan-Mayıs 1743).

⁴⁸⁸ Robin Harris, a.g.e, s. 214.

⁴⁸⁹ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 129/3 (Evâ'il-i Şevvâl 1125 / Ekim-Kasım 1713).

⁴⁹⁰ Prepolje.

⁴⁹¹ Ot yiyen ve yırtıcı olmayan ceyle, geyik gibi orman hayvanlarının ortak adı. Bkz. Kubbealtı Lügati.

⁴⁹² BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 152/1 (Evâ'il-i Ramazan 1137 / Mayıs-Haziran 1725).

⁴⁹³ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 158/1 (Evâ'il-i Şa'ban 1143 / Şubat-Mart 1731).

olmuştur⁴⁹⁴. Bunun üzerine İstanbul'da bulunan Dubrovnik vekili tarafından mesele tekrar gündeme getirilmiştir. Hazırlanan fermanla, birkaç ay öncesinde de Dubrovnik elçilerinin böyle bir sorun ile ilgili olarak başvurduğuna değinilmiş ve Dubrovniklilerin Bosna ve çevresinden hayvan satın almalarına yine izin verilmiştir. Ayrıca tüccarların alışverişleri boyunca engellenmemeleri ve yeni vergilere tabi tutulmamaları emredilmiştir⁴⁹⁵.

Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılın sonlarından itibaren taşra üzerinde zayıflamaya başlayan merkezi otoritesi, zamanla yerel idarecilerin keyfi davranışlar sergilemelerine yol açmıştır. Bazı sancak beyleri ve yerel görevliler tarafından halktan hukuki dayanağı bulunmayan vergiler talep edilmiş ve “*illegal vergi tahsili*” diyebileceğimiz uygulamalara başvurulmuştur. Yerel görevlilerin sergilemiş oldukları bu tür keyfi davranışlar yalnızca Müslüman tebaayı değil, Osmanlı toprakları üzerinde ticaret yapan gayrimüslim yabancı tüccarların da etkilenmesine neden olmuştur.

7. İzn-i Sefine Hükümleri

İstanbul ve Çanakkale boğazlarından ticaret amacıyla geçen gemilere verilen izn-i sefine hükümleri, Osmanlı Devleti'nde bir tür resmi geçiş izni niteliği taşımaktaydı⁴⁹⁶. Bu uygulamanın temeli, Fatih Sultan Mehmed'in 1452'de Boğaz savunmasını güçlendirmek amacıyla Anadolu Hisarı'nı onardığı ve Rumeli Hisarı'nı inşa ettirdiği dönemde atıldı. Özellikle XVI. yüzyıldan itibaren Karadeniz Osmanlı Devleti'nin mutlak denetimi altında bir iç deniz haline geldiğinden, yabancı ticaret gemilerinin İstanbul Boğazı'ndan Karadeniz'e geçişleri yasaklandı. Bu nedenle yabancı devletlere ait gemilere yalnızca Çanakkale Boğazı'nı kullanmaları için izn-i sefine düzenlendi. Boğaz geçişlerine ilişkin şartlar ise Osmanlı Devleti'nin ilgili devletlerle yaptığı ikili antlaşmalar çerçevesinde belirleniyordu⁴⁹⁷.

Osmanlı Devleti'nin uluslararası hukukuna göre darü'l-ahd statüsünde bulunan Dubrovnik Cumhuriyeti'nin gemileri de bu kuralların dışında değildi. Her ne kadar Osmanlı koruması altında özel bir statüye sahip olsa da Dubrovnik gemileri boğazlardan geçerken izn-i sefine alma yükümlülüğüne tabiydi ve bu belgelerde belirtilen şartlara uymak zorundaydı. İstanbul'un fethinin ardından boğazların tamamen Osmanlı denetimine geçmesiyle birlikte

⁴⁹⁴ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 168/3 (Evâhir-i Şevvâl 1146 / Mart-Nisan 1734).

⁴⁹⁵ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 169/4 (Evâhir-i Rebi'ü'l-evvel 1147 / Ağustos 1734).

⁴⁹⁶ Mübahat S. Kütükoğlu (2010). *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*, Başbakanlık Basımevi, s: 49.

⁴⁹⁷ İdris Bostan (2001). “İzn-i Sefine”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23, s: 542.

boğaz geçişleri daha sıkı kontrol edilmeye, geçiş yapan her gemi düzenli olarak denetlenmeye başlanmıştı⁴⁹⁸.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti ile Dubrovnik Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler çoğunlukla Boğazlardan geçişlerin kontrolü, kara ve deniz ticaretinin sorunsuzca devam etmesi ve Dubrovnikli tüccarlara tanınan ahidnâme haklarının uygulanması bağlamında yoğun bir yazışma trafiği etrafında şekillenmiştir. 1738-1745 yılları arasında Dubrovnik gemilerinin Boğaz hisarlarından geçişi, yüklerinin kontrolü, gümrük imtiyazı ve tüccarların himayesi gibi konularda Osmanlı merkezinin etkin bir şekilde müdahil olduğu görülmektedir. Bu dönemde Dubrovnik beylerinin İstanbul'daki vekili olarak görev yapan Luka Kiryako, hemen her yıl Osmanlı merkezine çeşitli arzuhaller sunmuş ve Dubrovnik kaptanlarının güvenli şekilde seyahat edebilmesi için gerekli izinlerin yenilenmesini talep etmiştir. Örneğin, 1738 yılında verilen hükümlerden biri, Dubrovnik kaptanı Marko Misello'nun sefinesiyle İstanbul'a getirdiği ve götürdüğü malların, ahidnâme hükümlerine uygun biçimde gümrüğünü ödemesinin ardından memleketine dönmek üzere Boğaz hisarlarında kontrol edilmesi amacıyla düzenlemiştir. Bu kontrolün amacı, gemide ihracı yasak mal bulunup bulunmadığının tespiti olup şartlar uygun olduğu takdirde buradaki görevlilere kaptanın bekletilmeden yoluna devam ettirilmesi emredilmiştir⁴⁹⁹. 1739 tarihli diğer bir hükümde ise Dubrovnik kaptanlarından ismi belirtilmeyen bir kişinin gemisi için izn-i sefîne verilmiştir. Böylece Dubrovnik gemilerinin boğazlardan geçişi için gerekli olan resmi izin sürecinin rutin şekilde sürdürüldüğü görülmektedir⁵⁰⁰.

1742 yılında Osmanlı Devleti, Dubrovnik tüccarlarının geniş bir coğrafyada sürdürdükleri faaliyetlere ilişkin daha kapsamlı bir düzenleme yapmıştır. Derya kaptanı Mustafa Paşa ile Sakız, İzmir, Lefkoşa ve diğer Akdeniz kadılarına gönderilen uzunca bir hükümde, Dubrovnik tüccarlarının Osmanlı topraklarında ticaret yaparken karşılaşılabilecekleri uygulamaları ayrıntılarıyla belirtilmiştir. Fermanda, Dubrovniklilerin gelirlerine, mallarına ve ticari faaliyetlerine müdahalede bulunulmaması ve Dubrovnik gümrük iltizamına istinaden kendilerinden gümrük veya diğer vergilerin alınmaması gerektiği vurgulanmıştır⁵⁰¹. Aynı yılın başka bir hükmünde Dubrovnik kaptanı İvan Kartler'in mallarının gümrük işlemleri tamamlandıktan sonra Boğaz hisarlarında kontrol edilerek memnu mal taşımadığı

---

⁴⁹⁸ Fatih ERTAŞ (2017). *7 Numaralı İzn-i Sefîne Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya, s:26.

⁴⁹⁹ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 172/5 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1151 / Haziran-Temmuz 1738).

⁵⁰⁰ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 175/6 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1151 / Şubat-Mart 1739).

⁵⁰¹ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 188/1 (Evâ'il-i Şevvâl 1155 / Kasım-Aralık 1742).

anlaşıldığında geciktirilmeden yoluna devam etmesi istenilmiştir⁵⁰². 1744 tarihinde de Luka Şodirna ve Petro Vanti adlı Dubrovnik kaptanlarına verilen izin-i sefine belgelerinin kayda geçirildiği görülmektedir. Ayrıca aynı yıl içinde Covangila Guvik isimli kaptan için de aynı usulle izin düzenlenmiştir⁵⁰³. 1745 yılına ait bir diğer hükümde ise Dubrovnik kaptanı Anton Çoyannoviç için izin-i sefine verilmiş, böylece Dubrovnik gemilerinin Osmanlı boğazlarındaki düzenli dolaşımının sürdüğü teyit edilmiştir⁵⁰⁴.

1738-1745 yılları arasında Dubrovnik gemilerinin, Osmanlı deniz trafiğine sıkı bir bürokratik gözetim altında, ama ahidnâme hükümlerinin sağladığı güvenceler eşliğinde dahil olduğunu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin Dubrovnik Cumhuriyeti ile ilişkileri ahidnâme temelli bir nizam içinde yürütülmüştür. Ayrıca Dubrovnikli tüccar ve kaptanlarının hem gümrük hem güvenlik hem de geçiş haklarının merkezi idare tarafından titizlikle korunduğu görülmektedir. Aynı zamanda Boğazların stratejik önemini, Osmanlı'nın deniz gözetim mekanizmalarının işleyişini ve XVIII. yüzyılda uluslararası ticaretin denetiminde uygulanan hukuki çerçeve açık biçimde yansıtılmaktadır.

8. 1714-1718 Osmanlı-Venedik Savaşı (Mora Savaşı)'nın Dubrovnikli Tüccarlara Etkileri

XVII. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Dubrovnik Cumhuriyeti, siyasi varlığını sürdürebilmek için yüzyıllardır uyguladığı hassas diplomatik denge siyasetini devam ettirmekteydi. Avrupa'da güç dengelerinin sürekli değiştiği bu dönemde, özellikle Osmanlı'nın maruz kaldığı II. Viyana bozgununun ardından başlayan süreç Dubrovnik için yeni riskler ve fırsatlar doğurdu. Her ne kadar Osmanlı Devleti 1690'lardan itibaren Fazıl Mustafa Paşa'nın liderliğiyle Belgrad'ı geri almak⁵⁰⁵ gibi bazı önemli başarılar elde etmişse de Sadrazam'ın 1691'de Salankamen'de hayatını kaybetmesi bu toparlanmayı duraksattı⁵⁰⁶. Aynı dönemde Venedik'in Mora'yı tamamen ele geçirmesi ve Avlonya'yı kısa süreli dahi olsa işgal etmesi, ardından Hersek bölgesinde Çitluk, Gabela, Zazableje, Trebinje ve Popovo gibi stratejik ve ticari değeri yüksek merkezleri ele geçirmesi bölgedeki siyasi düzeni köklü biçimde sarstı⁵⁰⁷.

⁵⁰² BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 188/2 (Evâsıt-ı Receb 1155 / Eylül 1742).

⁵⁰³ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 192/3 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1156 / Ocak-Şubat 1744); s. 195/4 (Evâhir-i Receb 1157 / Ağustos-Eylül 1744).

⁵⁰⁴ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 199/2 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1158 / Mayıs 1745).

⁵⁰⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı (2011). *Osmanlı Tarihi, cilt III/1. Kısım*, Türk Tarih Kurumu, s. 526-527.

⁵⁰⁶ a.g.e, s.535.

⁵⁰⁷ Cihan Yemişçi, a.g.t, s.260.

Venedik ilerleyişi, Dubrovnik'in Osmanlı toprakları ile olan kara bağlantısını tehdit ederek cumhuriyetin güvenliğini ve ekonomik faaliyetlerini doğrudan etkiledi. Bu nedenle Dubrovnik Senatosu 1695 yılında, Osmanlı tahtında yaşanan değişikliği fırsat bilerek İstanbul ile yeniden diplomatik temas kurma yoluna gitti. Bu girişim 1686'dan beri ödenemeyen haraçların tek seferlik ödeme ile telafi edilmesi ve ekonomik gerekçeler ileri sürülerek bağlılık ilişkilerinin sürdürülmesi şeklinde sonuç verdi⁵⁰⁸.

Osmanlı'nın 1697'de Zenta'da aldığı yenilgi sonrası başlayan barış görüşmeleri⁵⁰⁹ Dubrovnik için yeni bir diplomatik hareket alanı yarattı⁵¹⁰. Her ne kadar Karlofça Antlaşması'nda doğrudan taraf olmasa da Dubrovnik Cumhuriyeti, özellikle İstanbul ve Habsburg başkentleri arasında aktif bir mekik diplomasisi yürüttü. Bu çabalar sonucunda antlaşmanın dokuzuncu maddesiyle⁵¹¹ Dubrovnik ile Osmanlı toprakları arasındaki coğrafi bütünlüğün korunması güvence altına alındı⁵¹². Ancak 1700'den sonra antlaşmanın sınır hükümlerinin uygulanmasında özellikle Venedik'in direnç göstermesi, kalelerin boşaltılmasını geciktirmesi ve Güney Hersek'teki varlığını devam ettirme çabası bölgedeki istikrarsızlığın sürmesine neden oldu.⁵¹³

Venedik sadece askeri yöntemlerle değil, deniz ticaretini baskı altına alan ekonomik hamlelerle de Dubrovnik'i zor duruma düşürüyordu. Uygulanan deniz ablukası nedeniyle Dubrovnik dış ticarete ve diplomatik temaslarda ciddi darbe almıştı. Bu süreçte Dubrovnik'in izlediği dikkatli diplomasi sonuç verdi ve Şubat 1701'de yapılan düzenlemelerle Venedik birlikleri Güney Hersek'ten çekildi, deniz ablukası kaldırıldı ve Osmanlı ile Dubrovnik arasındaki kara bağlantısı yeniden tesis edildi. Ardından Dubrovnik, Viyana'ya yaptığı bildirimde Avusturya'nın sunduğu koruma vaadinin karşılanmadığını açıklayarak Osmanlı Devleti'ne bağlılık statüsünün kesinleşmesini sağladı. Bu doğrultuda Dubrovnik'in Osmanlı'ya üç yılda bir ödeyeceği 12.500 düka haraç yeniden düzenlendi ve 1707 tarihli ferman ile hukuki statü netlik kazandı⁵¹⁴.

---

⁵⁰⁸ Robin Harris, a.g.e, s: 341.

⁵⁰⁹ Abdülkadir Özcan (2001). "Karlofça", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.24, s:504.

⁵¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e, s.568.

⁵¹¹ Dubrovnik yönetiminin bölgeleri ve kazaları [Osmanlı] İmparatorluğunu oluşturan bölgelerin ve kazaların devamını teşkil edecekler ve mezkûr yönetimle mezkûr İmparatorluğun topraklarının böylece ittisallerine mâni olacak bütün engeller de kaldırılacaktır. Robin Harris, a.g.e, s: 341.

⁵¹² Cihan Yemişçi (2023). *Doğu ile Batı'nın Sınırında Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri (1592-1714)*. Efe Akademi Yayınları, s:205.

⁵¹³ Robin Harris, a.g.e, s:341.

⁵¹⁴ a.g.e s:341.

Ne var ki 1714-1718 Osmanlı-Avusturya-Venedik Savaşı, Osmanlı Devleti açısından yeni toprak kayıplarına yol açtı. Pasarofça Antlaşması ile Orta Avrupa ve Kuzey Balkanlar'daki önemli merkezler kaybedilirken, Dubrovnik açısından hayati öneme sahip Klek ve Sutorina gibi bölgeler de yeniden tartışma konusu haline geldi⁵¹⁵.

Savaş hali nedeniyle Venediklilerin Osmanlı ülkesinde ticaret yapması yasaklanmış, ülke içinde tespit edilenler ise tutuklanıp mallarına el konulmuştu. Bu çatışmalı ortamda Dubrovniklilerin karşılaştığı önemli sorunlardan biri bölgedeki hareketlilik nedeniyle Osmanlı görevlileri tarafından Venedikliler ile sık sık karıştırılmalarıydı. Osmanlı Devleti, Dubrovnik'in ahidnâmelerle korunan statüsünü dikkate alarak, devlet görevlilerine bu tür karışıklıkların önlenmesi yönünde emirler gönderdi. 1717 tarihli bir fermanla, özellikle deniz ve iskele gümrüklerinde Dubrovnik tüccarlarının Venedik eşyası taşıdıkları gerekçesiyle engellenmemesi gerektiği, Osmanlı topraklarıyla ticaret ilişkilerinin eski usulde devam edeceği açık şekilde belirtiliyordu. Venedik ile savaş halinde olsa dahi Dubrovnik'in bu kapsam dışında tutulması, Osmanlı'nın ittifak sisteminde bu küçük cumhuriyete atfettiği stratejik önemin göstergesiydi. Ayrıca Dubrovnik tacirlerinin ticari faaliyetlerinin kesintiye uğramaması için gümrük memurları, kadılar ve bölge yöneticilerine açık talimat verilerek Dubrovnik gemilerinin Venedik gemileriyle karıştırılmaması ve tacirlere kesinlikle müdahale edilmemesi emredilmişti.⁵¹⁶

Osmanlı-Venedik mücadelesinin yoğunlaştığı bu dönemde Dubrovnik Cumhuriyeti'nin kendine özgü diplomatik konumu, Osmanlı Devleti'nin bölgede istikrar sağlamak amacıyla gösterdiği özel koruma sayesinde güvence altında tutulmuştur. Cumhuriyet hem askeri çatışmaların gölgesinde hem de büyük güçlerin çıkar mücadeleleri arasında varlığını sürdürmek için uyguladığı çok yönlü diplomasi sayesinde Osmanlı devlet sistemindeki ayrıcalıklı statüsünü korumayı başarmıştır. Bu çerçevede Dubrovniklilerin Venediklilerle karıştırılmaması yönündeki ayrıntılı uyarılar, Osmanlı yönetiminin bu hassas dengenin farkında olduğunu ve cumhuriyetin himaye altındaki konumunun korunmasına özel önem verildiğini göstermektedir.

9. Dubrovnikli Tüccarların Osmanlı Topraklarında Kılık Değişirme Nedenleri

Dubrovnik Cumhuriyeti'nin ve vatandaşlarının Osmanlı Devleti ile arasındaki ilişkiler, kendilerine verilen ahidnâmeler ve beratlar çerçevesinde şekillenmişti. Ahidnâmelerin

---

⁵¹⁵ Ali İbrahim Savaş, a.g.e, s:31./Muhammed Erdoğan (2019). *Sultan I. Mahmud Dönemindeki Sefaretnamelerin Osmanlı Modernleşmesi ve Diplomasisi Üzerindeki Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, s:26.

⁵¹⁶ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 136/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1129 / Mart-Nisan 1717).

sağladığı güvenceler, Dubrovnikli tüccarların Osmanlı topraklarındaki ticari faaliyetlerinde onlara hukuki bir zemin oluşturmaktaydı. Osmanlı ülkesinde ticari faaliyetler dolayısıyla bulunan Dubrovniklilerin kendilerine özgü kıyafetleri bulunmaktaydı⁵¹⁷. Bundan dolayı tüccarlar bazen giydikleri kıyafetlerden dolayı şehirlerde veya taşrada müdahalelerle karşı karşıya kalıyorlardı. Örneğin, 1738 ve 1739 yıllarında İstanbul, Galata ve Üsküdar'da ticari faaliyetlerle meşgul olan Dubrovnikli tüccarın kıyafetlerine, ahidnâmeye ve çıkarılan emirlere rağmen yerel halktan bazı kişiler tarafından müdahalede bulunulmuştur. İstanbul'da ticaretle uğraşan Samuil isimli Dubrovnikli de kılık kıyafetine müdahale edilen mağdurlar arasındadır. Tacirin şikayetinin Dubrovnik vekili Luka Kiryako tarafından arz edilmesi üzerine söz konusu şahsın gerçekten Dubrovnikli olması halinde kıyafetine kesinlikle karışılmaması emredilmiştir⁵¹⁸. İsak oğlu Basyo isimli bir tacir içinde benzer içerikte bir ferman çıkarılmıştır⁵¹⁹.

Osmanlı şehir düzeninde giyim, toplumsal statünün, dini kimliğin ve mesleki konumun işareti olduğundan Dubrovnikli tercümanlar veya tüccarların kıyafetleri kimi zaman yerel görevliler tarafından yanlış yorumlanmıştır. Tüccarlar, tercümanlar ve çeşitli görevlerde bulunan Dubrovniklilerin görevlilerce ticari veya diplomatik statüleri anlaşılmadığında yer yer baskı ve engellemelerle karşılaşmışlardır. Başkentten çıkarılan fermanlarda onların kıyafetlerinin dokunulmaz olduğu defalarca vurgulanmıştı. Örneğin 1739 tarihli olup Bosna ve Rumeli valileri ile Niğbolu sancakbeyine ve Foça'da iskelelerdeki görevli kişilere gönderilen bir fermanda, bu konuda ahidnâmede yer alan hükümler açıkça belirtilmiştir. İlâveten, Dubrovnikli tüccarlardan olup o bölgelerde ticaretle uğraşan Dominiko Franovik isimli kişinin de gerek elbisesine gerekse ticaretine karışılmaması yönünde ilgili yerlere emirler gönderilmiştir⁵²⁰.

Osmanlı Devleti'nde toplumsal statünün göstergelerinden biri kıyafetler olmuştur. Osmanlı toprakları üzerinde bulunan gayrimüslimlerin sahip oldukları konumları da yine kıyafetlerinden anlaşılabilmiştir. Tüccarların, tercümanların, elçilerin ve çeşitli görevlerle Osmanlı ülkesinde bulunan Dubrovniklilerin de konumları giydikleri kıyafetlerden tespit edilebilmiştir. Bununla birlikte incelenen hükümler bir arada değerlendirildiğinde Babîâlî'nin

---

⁵¹⁷ Nedim Emin, a.g.t. s. 48.

⁵¹⁸ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 175/1 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1151 / Mart-Nisan 1739).

⁵¹⁹ İstanbul, Haslar, Galata ve Üsküdar molları ile Galata voyvodasına gönderilen fermandaki "...İstanbul'da ticâret üzre olan İsak veled-i Basyo nâm tâcirin giydiği libasına dahl olunmayub himâyet olunmak için istirhâm ve tâcir-i meşfûrun giydiği libâsına müdâhale olunmamak için..." ifadesi için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 173/3 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1150 / Mart-Nisan 1738).

⁵²⁰ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 174/1 (Evâhir-i Zi'l-ka'de 1151 / Şubat-Mart 1739).

Dubrovnıklilere yönelik izlediği politikanın temelinde onlara verilen ahidnâmelerin yer aldığı görülmektedir. Dubrovnıklilerin Osmanlı ülkesinde şahsi ve ticari güvenliklerinin sağlanması, bilhassa onlara yönelik yerel yöneticilerin, görevlilerin ve memurların keyfi müdahalelerini engellenme gayretleri de yine ahiname maddelerinin hukuki zemini esas alınarak muhatap makamlara gönderilen fermanlarla sağlanmaya çalışılmıştır.

10. Metrukat

Osmanlı haraçgüzarlığı ve tabiiyeti altında özerk bir statüye sahip olan Dubrovnik Cumhuriyeti ve tüccarları, sahip oldukları ahidnâmelerle zamanla geniş ticari imtiyazlara kavuşmuşlardı. Darü'l-ahd kapsamında bulunan şehir devletinin tüccarları, Osmanlı ülkesindeki faaliyetlerini iki farklı yöntemle yürütmüşlerdir. Tüccarların bir kısmı belirli ticaret merkezlerine düzenli olarak gidip gelerek bir ticaret ağı kurmuş, diğer kısmı ise müste'men veya mütemekkin statüsüyle Osmanlı şehirlerine yerleşerek uzun süreli ticari varlık arz etmişlerdi. Yerleşik halde bulunan tüccarlar, ticaretin yoğun olduğu şehirlerde dükkân, depo ve/ya mahzenleri kiralamışlar, mallarını buralarda muhafaza ederek bölgesel pazarlarla sürekli bağlantı kurmuşlardı⁵²¹.

Dubrovnikli tacirlerin ticari hakları ahidnâmelerde açıkça tanımlanmış olup, bu haklar gayrimüslim yabancı tüccarların tabi olduğu müste'men hukuku çerçevesinde düzenlenmişti⁵²². Dubrovnıklilere verilen ahidnâmeler onlara vergi muafiyetleri ve ticari serbestiyet sağlamanın yanı sıra kara ve deniz yollarında seyahat ederken canlarının ve mallarının her türlü müdahaleye karşı korunmasına dair de güvence sunmaktaydı. Dubrovnikliler, bu kapsamda tekalif-i örfiyeden muaf tutulmuş, gümrük geçişleri, yol güvenliği ve metalarının naklieleri belirli kurallar çerçevesinde teminat altına alınmıştır⁵²³.

Müste'men⁵²⁴ sıfatıyla Osmanlı ülkesine gelerek yerleşen Dubrovnikli tüccarların vefat etmeleri durumunda, geride bıraktıkları menkul veya gayrimenkul mallara devlet görevlilerinin müdahale etmemesi de yine ahidnâme hükümleri arasında yer almaktaydı. Normal şartlarda Osmanlı miras düzeni İslam hukukuna dayanmakla birlikte, aynı zamanda örfi hukuktan da istifade edilen Osmanlı hukuk düzeninde darü'l-ahd statüsündeki devletlerin ahalisi için miras işlemleri, ahidnâmelerle belirlenen hükümler doğrultusunda yürütülmüştür. Dubrovnikliler

---

⁵²¹ Sevda Dırağa Canbaz (2014). *15/3 No'lu Dubrovnik Düvel-i Ecnebiye Defteri: (H. 1057-1073/M.1647-1663) (İnceleme Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul, s:48.

⁵²² Kamil Işık, a.g.m, s. 26, 34-36.

⁵²³ Canbaz a.g.t. s.48

⁵²⁴ Osmanlı Devleti'nde emân verilerek hayatı ve güvenliği bizzat devlet tarafından sağlanan ve ülke toprakları içinde yaşamasına izin verilen kişiler için kullanılan bir terimdir. Bkz. Kubbealtı Lügati.

Osmanlı nezdinde sahip oldukları özel statü sayesinde Osmanlı topraklarında ölen tüccarların mallarına beytü'l-malcı veya kassam tarafından el konulmaz, mirasın devri için Dubrovnik'ten gelecek varis veya başka bir temsilci beklenirdi⁵²⁵. Örneğin, 1715'e tarihlendirilen bir diğer olayda, ticaret amacıyla Vidin'e gelen Filyo Marinovik'in ölümünden sonra yanında bulunan üç bin adet yaldız altını ile kırk kuruşu ve diğer eşyaları Vidin nazırı ve beytümalcısı tarafından beytümäl adına zapt edilmiştir. Mirasçıların şikâyeti üzerine olay Dubrovniklilerin vekili tarafından Babîâli'ye bildirilmiştir. Fermanda, yapılan araştırma sonrasında alınan malların tamamının varislerine teslim edilmesi doğrultusunda baş defterdara emir gönderilmiştir⁵²⁶. 1721 tarihli başka bir vakada ise Prevadi'de vefat eden iki Dubrovnikli tüccarın malları beytümalcı ve kassamlar tarafından gizlice satılmış, yapılan satış tacirlerin mirasçılarından saklanmıştır. Dubrovnik elçilerinin başvurusu üzerine gönderilen fermanda Babîâli, söz konusu satışın ahidnâmeye açıkça aykırı olduğunu tespit etmiş ve malların şer'î yolla geri alınarak mirasçılara teslim edilmesini emretmiştir⁵²⁷.

Osmanlı Devleti'nin adalet ve hukuk anlayışı yalnızca kendi tebaasına değil, ülke içinde ticaret yapan yabancı tüccarlara karşı da süreklilik gösteren bir hassasiyet üzerine kuruluydu⁵²⁸. 1714'te gerçekleşen bir olayda Silistre'de vefat eden Dubrovnik tüccarlarından Nikola'nın vefat etmesi üzerine tasarrufunda bulunan evi ailesine miras kalmış ve otuz yıl boyunca ailesi tarafından kullanılmıştır. Ancak merhumun ailesi tarafından ev satılmak istendiğinde mütegalibeden bazı kişiler, gayrimenkulü düşük fiyattan satın almak amacıyla mirasçılara baskı yapmış ve satışa engel olmuşlardır. Fermanda, Dubrovnikli vekilin şikâyeti üzerine Babîâli mirasçılara yapılan müdahalenin hukuka aykırı olduğunu belirterek meselenin kadı tarafından yargı yoluyla çözülmesini emretmiştir⁵²⁹. Aynı yıl bir başka olayda ise berat-ı şerif ile Dubrovnik tercümanı olan Dominiko Pasil Ninik'in kardeşi Nikola Yesrik ailesi ile birlikte Sakıza gitmek istemiştir. Bunun üzerine iki kardeş bir gemi kiralamıştır. Ancak Marmara adası civarında Nikola vefat etmiştir. Nikola'nın Dominiko'dan başka varisi olmamasına rağmen Nikola'nın eşi, geminin kaptanı ile birlikte İstanbul'a geri dönmek yerine Sakız'a gitmiştir. Üstelik Dominiko'ya intikal etmesi gereken Nikola'ya ait metrukatı bir yılı aşkın süre boyunca haksız biçimde elinde tutmuştur. Bu durum tercüman Dominiko'nun miras hakkını ihlal etmesi üzerine, Nikola'nın eşinin vekili İstanbul'a çağrılarak şer'î hukuka göre mahkemede

---

⁵²⁵ Cihan Yemişçi, a.g.t. s. 78.

⁵²⁶ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 130/2 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1126 / Aralık-Ocak 1714-1715).

⁵²⁷ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 144/5 (Evâsıt-ı Zi'l-ka'de 1133 / Ağustos-Eylül 1721).

⁵²⁸ Cihan Yemişçi, a.g.t. s. 80-81; Özgecan Köker, a.g.t. s:30.

⁵²⁹ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 129/4 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1126 / Mayıs-Haziran 1714).

yargılanması ve hakkın icrası talep edilmiştir. Bu doğrultuda Sakız muhafızı ve naibine ilgili tarafların payitahta sevk edilmesi yönünde hüküm gönderilmiştir.⁵³⁰.

1742 yılında yaşanan bir diğer olayda Dubrovnikli Bona Markovik isimli tacir oğlu ile birlikte Vidin ve Rusçuk civarında ticaret yaptığı sırada baba-oğul ikisi de art arda vefat etmiştir. Beytömalcı ve kassam onların Dubrovnikten gelecek olan varislerini beklememişler ve mallarını kabzetmişlerdir. Hatta merhumların varislerinden olup mirası almaya gelen Nikola Beralkovik'ten çeşitli vergiler talep edilerek kendisi zor durumda bırakılmıştır. Fermanda Dubrovnik elçileri aracılığıyla olayın haber verilmesi üzerine ahidnâmenin Dubrovniklilerin metrukatlarıyla ilgili hükümlerine göre hareket edilmesi yönünde Vidin muhafızına ve Rusçuk kadısına emir gönderilmiştir⁵³¹.

Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin sosyal ve hukuki bir yönünü teşkil eden metrukat meselesi değerlendirildiğinde ele alınan konunun ne kadar hassas bir alan oluşturduğu açıkça görülmektedir. Osmanlı Devleti, topraklarındaki Dubrovniklilerin sadece ticari ve diplomatik faaliyetlerini değil, aynı zamanda vefatlarından sonra geride bıraktıkları metrukatlarını da güvence altına almaya çalışmıştır. Fermanlardan anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'nin miras meseleleriyle ilgilenen memurları tarafından zaman zaman ölen Dubrovniklilerin geride bıraktıkları metrukatlarına el konulduğu, ancak yapılan şikayetler üzerine olaylara merkezden müdahale edildiği ve mağdur olan kişilerin mağduriyetlerinin önüne geçilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.

11. Şarap İmtiyazı

Arapça “hamr” kelimesinden türeyen şarap, tarihsel süreç içerisinde en yaygın olarak üzümden üretilmiş olup ayrıca hurma, arpa, buğday, mısır ve bal gibi çeşitli zirai ürünlerden de benzer nitelikte içkiler imal edilmiştir⁵³². İslam öncesi dönemde çeşitli inanç sistemlerinde Hinduizm, Zerdüştlük, Hristiyanlık ve diğer bazı eski dinlerde içkinin tamamen yasaklanmadığı, ancak özellikle adalet, hüküm verme ve benzeri kritik karar süreçlerinde içki tüketiminin hoş karşılanmadığı görülmektedir. Aynı şekilde İslam öncesi Arap toplumlarında da içki kullanımı olağan bir uygulamaydı⁵³³.

İslamiyetle birlikte içki içme eylemi açıkça yasaklanmış, bu yasak daha sonra Müslüman toplumların hukuki ve ahlaki düzenlerinde belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Bir

⁵³⁰ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 130/1 (Evâ'il-i Şevvâl 1126 / Ekim-Kasım 1714).

⁵³¹ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 185/1 (Evâsit-ı Muharrem 1155 / Mart-Nisan 1742).

⁵³² Nebi Bozkurt (2000). “İçki”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 21, s: 455-456.

⁵³³ Kürşat Demirci (2000). “İçki”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 21, s:457-458.

İslam devleti olan Osmanlı Devleti'nde de üzümün şarap üretiminde kullanılması genel olarak hoş karşılanmamakta, Müslümanların şarap tüketimi ise yasaktı⁵³⁴. Bununla birlikte Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimlerin dini pratiklerine, geleneklerine ve sosyal alışkanlıklarına gösterilen hoşgörü çerçevesinde şarap tüketimi tamamen yasaklanmamış olmakla birlikte kendi mahallelerinde, evlerinde veya meyhanelerinde, Müslüman ahalinin gündelik hayatında herhangi bir rahatsızlığa yol açmayacak şekilde şarap üretip tüketmelerine izin verilmişti⁵³⁵. Böylece Osmanlı hukuk düzeni, İslami yasak ile gayrimüslimlerin geleneksel içki kullanımı arasındaki uyumu pragmatik bir yaklaşımla dengelemeyi başarmıştır.

Osmanlı topraklarında bulunan Dubrovnikliler de içki tedarik ve tüketiminde benzer bir imtiyaza sahip olmuştu. Babıâli, Dubrovnikli tacirlerin ve tercümanların kendi ihtiyaçları ve ticari faaliyetleri kapsamında belirli miktarda şarap bulundurabilmelerini kabul etmiş, bunun için yıllık bir üst sınır belirlemiştir. Kaynaklarda bu miktar yıllık 3000 medre⁵³⁶ olarak ifade edilmektedir⁵³⁷. Belirlenen bu kota, hem Dubrovniklilere tanınan ticari ve sosyal serbestinin bir göstergesi hem de içki tüketiminin kontrol altında tutulmasına yönelik düzenleyici bir tedbir niteliğindedir.

Dubrovnikliler Osmanlı Devleti'nde sahip oldukları imtiyazlarına göre yıllık olarak şarap tedarik etme hakkına sahip olmuşlardı. Örneğin 1712'ye tarihlendirilen bir fermanla, Luka Kiryako'nun başvurusu üzerine Dubrovnikli tüccarların ve adamlarının "*kifâf-ı nefsleriçün*" İstanbul'a yakın iskele ve sahillerden yıllık üç bin medre şarap satın almalarına ve hanelerine taşımalarına izin verilmişti. Fermanla, şarabın iskele ve yalılarından taşınması sırasında engellememesi emredilmiştir⁵³⁸. Aynı yıl içinde çıkarılan bir diğer fermanla ise Dubrovnik baş tercümanı ve adamlarının iki bin medre şarap satın almasına izin verildiği görülmektedir⁵³⁹.

⁵³⁴ Mustafa Baktır (2000). "İçki", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 21, s:458.

⁵³⁵ Özgecan Köker, a.g.t, s:28-29.

⁵³⁶ Medre: Şarap ölçüğü, meyhanecilerin büyük fiçilerden şarap taşımak için kullandıkları altı okkalık kap. Bkz. Kubbealtı Lügati. Bu durumda 3000 medre = 18.000 okka gelmektedir. 1 okka ise 1283 grama karşılık geldiğine göre 3000 medre, yani 18.000 okka 23.094 kg tutmaktadır. Okka için bkz. Cengiz Kallek (2007). "Okka", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 33, s. 338-339.

⁵³⁷ Sevda Dırağa Canbaz, a.g.t, s:104-106.

⁵³⁸ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 122/3 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1124 / Haziran-Temmuz 1712); benzer içerikte 1739 tarihinde Dubrovnik Beylerinin vekili Luka Kiryako tarafından yapılan bir diğer arzihal için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 175/3 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1151 / Mart-Nisan 1739).

⁵³⁹ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 122/4 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1124 / Haziran-Temmuz 1712); benzer içerikteki 1739 tarihinde çıkarılan bir diğer ferman için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 175/4 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1151 / Mart-Nisan 1739).

1719'a tarihlendirilmiş bir başka fermanla ise Dubrovniklilerin sahip oldukları şarap imtiyazının yalnızca miktarla sınırlı olmadığı, aynı zamanda yılda bir defaya mahsus olmak üzere tek seferde nakledilebileceği dikkat çekmektedir. Bu tarihten itibaren çıkarılan hükümlerin, “*üç bin medre hamrın ancak bir defada nakledilebileceği*” şerhini içermeye başladığı görülmektedir. Dubrovniklilere verilen imtiyazın bundan sonra ticari amaçla değil, yalnızca kişisel ihtiyaç kapsamında kullanılabileceği kayıt altına alınmıştır. Bunun yanında zabıtların ve diğer görevlilerin herhangi bir vergi talebinde bulunmalarının kesin olarak yasaklandığı da özellikle vurgulanmıştır. Ayrıca fermanın sonunda Dubrovnikli tüccarların satın aldıkları miktarın kontrol edilmesi, izin verilen miktarın aşılması ve yılda iki defa şarap satın almalarına izin verilmemesi hakkında bir uyarı da yer almıştır⁵⁴⁰.

Osmanlı Devleti'nde tercümanlık görevinde bulunan Dubrovnikli tercümanlar yıllık olarak satın aldıkları şaraplarını muhafaza etmek amacıyla buldukları yerlerde depo veya mahzen gibi mekanlar kiralamışlardır. Ancak zaman zaman kendilerine yerel ahali tarafından karşı çıktığı durumlarda yaşanmıştır. Mesela 1739'da Galata'da Vasiliki isimli Dubrovnikli tercüman, kendisine berat-ı şerif ile verilen şarabı muhafaza etmek amacıyla Mustafa isimli bir kişinin Mumhane yakınlarında Kara Mustafa Paşa Mahallesi'nde bir kapısı ve altında bir mahzeni olan ikametgâhını günlük bir kuruşa kiralamıştır. Ancak kiraladığı mahzende şarabını sakladığı sırada yerel halktan bazı kişilerin itirazları üzerine Galata kadısı tarafından söz konusu mahzen ile ilgili olarak bir keşif yapılmıştır. Yapılan keşfin ardından bu yerin sadece mahzen olarak kullanıldığı ve kimseye karşı bir zararının olmadığı açıkça ilan edilmiştir. Galata kadısının bu ilanına rağmen mahzenin sahibi olan Mustafa'nın vekili Çukadar Bekir mahkemede, mahzenin daha önce bir başka zımmi tarafından da kiralandığını, ancak onun burayı meyhane olarak kullanmasından dolayı ahalinin rahatsız olduğunu ve şikayetlerine maruz kaldığını ifade etmiştir. Bu sebeple tercümanın burayı meyhane olarak kullanabilme ihtimalini dile getirerek ona engel olunması gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine yazılan fermanla, mahzenin durumunun yeniden araştırılması amacıyla Abdülbaki isimli bir kişinin görevlendirildiği bildirilmiştir. Yapılan araştırmada bu yerin sadece mahzen olarak kullanıldığı, ne çevresine ne de bir başka kişiye zararının olmadığı ortaya konulmuştur. Bu tespit, tanık olarak isimleri fermanla açıkça belirtilen ve aralarında cami imamı ve müezzininin de bulunduğu on yedi Müslümanın, ilaveten gayrimüslim din adamlarıyla birlikte on iki zımminin

---

⁵⁴⁰ Konu ile ilgili olarak dergâhı muallam yeniçerileri ağasına ve bostancıbaşıya gönderilen fermandaki “...*hükmi hümayûnum ricâ eyledikleri ecilden vech-i meşrûh üzre üç bin medre hamr iştirâ ve ancak bir def'ada nakl itmelerine mümâna'at olunmamak emrim olmuştur...*” ifadeleri için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 138/1 (Evâsit-ı Cemâziye'l-âhir 1131 / Nisan-Mayıs 1719).

ifadeleri doğrultusunda Galata mahkemesi naibi Mevlâna Mustafa tarafından tescil ettirilmiştir⁵⁴¹.

1740'lı yıllara ait hükümlerde de şarap tedarik ve nakline ilişkin talepler her yıl düzenli olarak tekrarlanmıştır. Dubrovnik temsilcileri her bir medresi onar vukiyye⁵⁴² hesabıyla üç bin veya iki bin medre şarabın İstanbul ve çevresinden satın alınarak Galata'daki hanelerine taşınması için izin istemişlerdir⁵⁴³. İstekleri doğrultusunda divan kayıtları incelenmiş, önceki yıllarda tanınan imtiyazların aynen devam ettiği teyit edilmiştir. Fermanlarda, Dubrovniklilerin satın aldıkları şarabı nakilleri sırasında herhangi bir engelle karşılaşmamaları ve kendilerinden harç, avaid, gümrük veya başka bir isim altında para talep edilmemesi amacıyla Yeniçeri ağasına, Hassa Bostancıbaşısına ve Galata voyvodasına emirler verilmiştir⁵⁴⁴.

Şarap tüketimi Dubrovnik'in kültürel ve dini yapısı gereği önemli olduğundan Babîâli tarafından bu durum kişisel ihtiyaç kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak ticari bir faaliyet haline gelmemesi için miktarı sınırlandırılmıştır. Ayrıca sadece tek seferde nakline izin verilmiştir, böylece ticarete konu olmasının önün geçilmiştir. Dubrovniklilere tanınan şarap imtiyazı, Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin gerek diplomatik mahiyetini gerekse imtiyazların nasıl işlediğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Babîâli ile şehir devleti arasındaki siyasi ve ticari ilişkilerin bir boyutunu da Dubrovnik elçileri, tercümanları ve tüccarlarının İstanbul ve çevresinden belli miktarda aldıkları şarap ve bunu hanelerine nakletme imtiyazının oluşturduğu görülmektedir. Dubrovniklilere tanınan bu imtiyaz her yıl yenilenen emr-i şerifler aracılığıyla teyit edilmiştir.

12. Tahıl İhraç İmtiyazı

Tahıl, tarih boyunca devletler ve toplumlar için stratejik öneme sahip bir temel besin maddesi olarak değerlendirilmiştir. Bundan dolayı da ticareti üzerinde zaman zaman çeşitli sınırlamalar uygulanmıştır. Kuruluş yeri itibarıyla dağlık ve taşlık bir coğrafi yapıya sahip olan Dubrovnik, tahıl başta olmak üzere tarımsal üretim açısından tarih boyunca sınırlı imkânlarla sahip olmuş, bu da tahıl ve diğer bazı zirai ürünler için dışa bağımlılığı beraberinde getirmiştir⁵⁴⁵. Şehir devletinin Osmanlı tabiiyetinde bulunduğu dönemde de nüfusunu

⁵⁴¹ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 177/1 (Evâsıt-ı Ramazan 1152 / Aralık 1739).

⁵⁴² Ağırılık ölçüsü. 1 vukiyye (kıyye)=400 dirhem.Bkz. Kubbealtı Lügatı.

⁵⁴³ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 178/2 (Evâhir-i Zi'l-ka'de 1153 / Ocak-Şubat 1741).

⁵⁴⁴ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 177/2 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1152 / Şubat-Mart 1740); s. 177/3 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1152 / Ocak-Şubat 1740); s. 181/3 (Evâil-i Safer 1154 / Nisan/Mayıs 1741); s. 183/3 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1154 / Haziran-Temmuz 1741).

⁵⁴⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatname*. (haz.). Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, c. 6, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s: 247.

besleyebilmesi için ihtiyaç duyduğu tahılı Osmanlı topraklarından temin etme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Dubrovnikliler açısından coğrafyanın bu dezavantajlı durumu sebebiyle ekonomik ve siyasi bakımdan bağlı oldukları Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde tahıl tedariki öncelikli meselelerden biri haline gelmiştir⁵⁴⁶. XVI. ve XVII. yüzyıllarda Dubrovniklilerin arpa, buğday ve darı gibi tahıl ürünlerini tedarik ettikleri merkezler Hersek, özellikle de Gabela, Yunanistan'da Eğriboz, Larisa, Leponto, Trikala, Farsala, Volos, Arnavutluk'ta, Elbasan, Dukagjin, İşkodra, Çatalca idi⁵⁴⁷. XVIII. yüzyılda bu alım merkezlerinin arasına Bosna'nın birçok yerleşimi ile İskenderiye de eklenmiştir⁵⁴⁸.

Babıâli, tahıl ihracı için Dubrovniklilere belirli sınırlar ve koşullar çerçevesinde müsaade etmiştir. Savaş dönemlerinde, tahılın düşmana satışına kesinlikle izin verilmemiştir. Sadece Dubrovniklilerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda alım yapmalarına imkân sağlanmıştır. İzin belgelerinde, Dubrovniklilerin alabilecekleri tahıl miktarı ve uyacakları koşullar açıkça belirtilmiş olup belgede yazan miktarın üzerinde alım yapmaları engellenmiştir⁵⁴⁹. Bu çerçevede buğday ve darı için yıllık tahıl kotası 3000 müdd⁵⁵⁰ olarak belirlenmiş olup %2 oranında da gümrük vergisi ödenmesi şart koşulmuştur⁵⁵¹. Örneğin 1713'e tarihlendirilen bir fermanda, Dubrovnik temsilcilerinin üç bin key-i İstanbulî buğday ve üç bin müdd darı satın alma taleplerini merkeze ilettikleri ve taleplerinin ahidnâme hükümlerine bağlı olarak kabul edildiğini görülmektedir. Fermanda, verilecek tahılın yalnızca Dubrovnik ahalisinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ihraç edileceğini, hiçbir surette harbî kefereye, yani düşman devletlere veya diğer ülkelerin tüccarlarına satılamayacağı özellikle belirtilmektedir. Ahidnâme gereğince tahılın satın alınmasında ve taşınmasında yerel yöneticilerin, iskele emirlerinin ve diğer görevlilerin Dubrovniklilere herhangi engel çıkarmamaları, muaf oldukları vergileri veya haddinden fazla gümrük talep etmemeleri kesin dille emredilmiştir⁵⁵².

1716 yılında Osmanlı Devleti, Avusturya ve Venedik ile savaş halindeydi⁵⁵³. Bu tarihte Dubrovniklilerin tahıl ihtiyacı için çıkarılan hükümde, daha önce ihraç için izin verilen miktarların yeniden düzenlendiği ve savaş halinin doğurduğu gereksinimler nedeniyle

⁵⁴⁶ Sevda Dırağa Canbaz, a.g.t, s: 77.

⁵⁴⁷ Mladen Glavina, a.g.t. s. 131.

⁵⁴⁸ 1737 ve 1740 yıllarında Bosna valisine ve İskenderiye sancağına gönderilen fermanlar için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 169/5 (Evâhir-i 1147 / 1734-1735); s. 178/1 (Evâhir-i Rebi'ü'l-evvel 1153 / Mayıs-Haziran 1740).

⁵⁴⁹ Sevda Dırağa Canbaz, a.g.t, s: 79.

⁵⁵⁰ Müdd: (standart)= 20 kile=1000 kâse=100.000 habbe=513.160 kg. bkz. Halil İnalçık (2016). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. Yapı Kredi Yayınları, s: 252.

⁵⁵¹ Özgecan Köker, a.g.t, s:18.

⁵⁵² BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 127/3 (Evâsit-ı Cemâziye'l-evvel 1125 / Mayıs-Haziran 1713).

⁵⁵³ Mithat Sertoğlu (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.2410.

Dubrovnik'e yalnızca bin keyl buğday ile üç bin keyl darı satın alma izni verildiği görülmektedir. İçinde bulunduğu savaş şartları sebebiyle Babiâli tahıl piyasasını sıkı biçimde kontrol etmeye çalışmıştır. Bununla birlikte ahidnâme gereğince cizyelerini ödedikten sonra Dubrovniklilere, "sadakatleri"nden dolayı tahıl almaları hususunda izin verilmiş olup kendilerine engel olunmaması amacıyla baş defterdara ayrıca emir gönderilmiştir. Ancak Dubrovniklilerin akçeleriyle "narh-ı ruzi" üzere satın aldıkları bin keyl buğday ve üç bin keyl darının kendilerine verildikten sonra satışın doğru şekilde yapıldığını göstermek amacıyla kadıların verilen tahıl miktarına ilişkin hüccetlerini hükmün arka yüzüne yazıp mühürleyerek ve ücretini de peşin olarak alarak mübaşir aracılığıyla İstanbul'a gönderilmesi buyrulmuştur. Görevli mübaşire karşı da gizli veya açık bir saldırıda bulunulmaması konusunda da ayrı bir uyarıda bulunulmuştur. Ayrıca bundan sonra ihracına izin verilen miktardan fazla tahıl verildiği ortaya çıktığı takdirde hiçbir mazeretin kabul edilmeyeceği ve yerel yöneticiler ile görevliler arasında sorumlu olan herkes ağır bir şekilde cezalandırılacağı konusunda uyarılmışlardır⁵⁵⁴.

1728⁵⁵⁵, 1734, 1737 ve 1740⁵⁵⁶ tarihli hükümlerde, Dubrovnik'e tanınan tahıl ihraç imtiyazının aynı şekilde korunduğu ve savaş öncesindeki yıllarda geçerli olan miktarlarla birlikte devam ettiği görülmektedir. Dikkat çeken husus, Dubrovniklilerin tahıl satın almalarına izin verilmeden önce Divan-ı Hümayundaki kayıtlar incelenmekte ve bir önceki verilen tahıl izninin tarihi ile miktarı hatırlatılarak yeni izin hükmü verilmekteydi⁵⁵⁷.

Osmanlı Devleti'nin haraçgüzarlığında olan ve başkentte teveccüh duyulan Dubrovnik Cumhuriyeti, Venedik ve Akdeniz'deki diğer devletlerin aksine tahıl temini ve tereke alımında hemen her zaman ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Buna rağmen XVI. ve XVII. yüzyıllarda kötü hasatlar ve tahıl kıtlığı yaşandığı dönemlerde, tereke ihracatına yönelik

⁵⁵⁴ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 136/1 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

⁵⁵⁵ "...harbî kefereye min-ba'd tereke virmemek üzere ancak üç bin keyl İstanbulî buğday ve üç bin mürd darı akçeleriyle iştirâ ve vilâyetlerine nakl itmelerine..." bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 153/5 (Evâ'il-i Safer 1141 / Eylül-Ekim 1728).

⁵⁵⁶ "...hük-m-i hümayûnum ricâ itmeleriyle ancak vilâyetlerine götürüb bu takrible izdiyad-ı ahz itmek ve muzâyakaya bâ'is olmamak vechile sâbıkı üzere üç bin keyl-i İstanbulî hunta ve üç bin keyl darının iştirâ ve nakline mümâna 'at olunmamak bâbında..." bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 178/1 (Evâhir-i Rebi'ü'l-evvel 1153 / Mayıs-Haziran 1740).

⁵⁵⁷ 1734 yılındaki tahıl alımı için 1728'deki izin hatırlatılmıştır. "...divân-ı hümayûnumda mahfûz olan kuyûd-ı ahkâma mürâca 'at olundukda kırk bir senesinde Dobravnik elçileri iltimaslarıyla ber-vech-i meşrûh bu bahâne ile harbî kefereye min ba'd tereke virmemek şartıyla ancak ol-mikdâr keyl hunta ve darı akçeleriyle iştirâ ve vilâyetlerine nakl itmelerine kimesneye mümâna 'at itdirilmemek üzere emr-i şerîf virildiği mastûr ve mukayyed bulunmağın..." Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 169/5 (Evâhir-i 1147 / 1734-1735); benzer şekilde 1737'de verilen izin içinde 1734 tarihinde verilen izin hatırlatılmıştır. "...kadîmden virile geldiği üzere kırk yedi senesinde sâdir olan emr-i 'âlî şurûtu ve mücebince bu def'a dahî ancak kifâf-ı nefsleriçün..." Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 171/6 (Evâ'il-i Şa'ban 1149 / Aralık/Ocak 1736/1737).

kısıtlamaları kaçınılmaz olmuştur. Bu kısıtlamalar tahıl ticaretini zorlaştırsa da Dubrovnik, Osmanlı nezdindeki imtiyazlı statüsü sayesinde bu gibi süreçleri çoğunlukla sorunsuz atlatabilmiştir. Ayrıca Osmanlı'dan tahıl ihraç imtiyazı, şehir devletinin karaborsa ve kaçakçılık yoluyla büyük ekonomik kazanç sağlamasına da olanak tanımıştır⁵⁵⁸.

Dubrovnik Cumhuriyeti, yalnızca kıtlık dönemlerinde değil, savaş zamanlarında da tahıl ihracında ayrıcalıklı bir pozisyonda tutulmuştur. Kendilerine verilen ihracat izinlerinin bu olumsuz dönemlerde korunduğu görülmektedir. Bununla birlikte Dubrovnikliler pek çok zaman kendilerine tanınan tahıl satın alma imtiyazını kötüye kullanmış, Osmanlı'nın ticari ambargo uyguladığı Venediklilere tahıl satarak haksız kazanç elde etmişlerdir. Bu tür girişimler Osmanlı merkezi tarafından öğrenildiğinde hoş karşılanmasa da Dubrovnik'in stratejik ve ticari önemi nedeniyle tahıl konusundaki imtiyazları kaldırılmamıştır⁵⁵⁹. Dubrovnik'in bu imtiyazlı konumu Osmanlı diplomasi belgelerinin resmi üslubunda, şehir devletinin haracını düzenli ödemesi sayesinde "*sadâkat ve 'ubûdiyyetde rasih-dem*" olması nedeniyle sahip olduğu vurgulanmaktadır⁵⁶⁰.

Dubrovnik'e tanınan tahıl satın alma imtiyazının üç temel sebepten kaynaklandığı görülmektedir. İlki, Dubrovnik'in Osmanlı'ya bağlılık ve sadakatının cizye aracılığıyla teyit edilmesi ve bu bağlılığın bir tür ekonomik imtiyazla ödüllendirilmesidir. İkincisi, Dubrovnik'in coğrafi koşulları sebebiyle duyduğu ihtiyacın karşılanması hususunda Osmanlı Devleti'nin teveccühüdür. Üçüncüsü ise tabiiyetinde bulunan şehir devletini himaye etme politikasıdır. Diğer yandan Osmanlı Devleti, ülkenin iç tahıl piyasasında istikrarı korumak amacıyla bu imtiyazı sıkı şekilde denetlemiştir. Böylece Babiâli bir yandan Dubrovnik'in ihtiyaçlarını karşılamaya özen gösterirken aynı zamanda da müsaade edilenden fazla tahıl verilmesini kesin bir dille yasaklamıştır. Bunun için de başkentten gönderilen fermanlarda yerel yöneticiler ve görevlilerin dikkatli olmaları emredilmiş, verilen tahıl miktarının titizlikle kayıt altına alınması buyrulmuş, aksi takdirde cezai müeyyide uygulanacağı uyarısı verilmiştir.

⁵⁵⁸ Mladen Glavina, a.g.t, s:132.

⁵⁵⁹ Cihan Yemişçi, a.g.t, s: 174, 176-177.

⁵⁶⁰ "...*der-i devlet-i 'aliyyeme olan 'ubûdiyyet ve sadâkatları muktezâsınca üzerlerine edâsı lâzım gelen cizyelerin gönderüb teslim-i hazine-i 'âmirem idüb vilâyetlerinde sengistan olduğundan terekeye muzâyakaları olmağla 'ubûdiyyetleri mukâbelesinde kadîmden virilegeldiği üzere harbî kefereye virmemek şartıyla kifâf-ı nefsleri için zikr olunan sancaklarda vâki' iskelerlerde buldukları yerlerden akçeleri narh-ı rûzî üzre üç bin keyl İstanbulî buğday ve üç bin mürd darı iştirâ itmelerine kimesneye mümâna'at itdirilmemek bâbında...*" bkz. BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 153/5 (Evâ'il-i Safer 1141 / Eylül-Ekim 1728).

13. Tüccarların Yol Hükümleri ve Bazirgan Emirleri

Osmanlı Devleti'nin Orhan Gazi döneminde başlayan Balkanlara yönelik ilk genişleme faaliyetleri kısa sürede bölgedeki güç odaklarıyla ve siyasi mahfillerle politik, askeri ve ekonomik temaslar kurulmasını sağlamıştır. Balkan coğrafyasının yapısından, dağların uzanış yönünden ve tarihi yolların buna uygun şekilde düzenlenmiş olmasından dolayı Adriyatik Denizi'nin Dalmaçya kıyılarındaki limanları, bölgedeki ticaret ağlarının oluşmasında, deniz aşırı irtibatlarında ve bunların yerel bağlantılarını oluşturan ticaret merkezlerinde belirleyici bir role sahip olmuştur. Bundan dolayı Balkanlar ile Akdeniz dünyası arasındaki ticari faaliyetlerin önemli bir kısmı Adriyatik kıyılarındaki limanlar aracılığıyla yürütülmüştür. Buradaki deniz hattına hâkim olmak ise bölgesel güçler için stratejik bir unsur haline gelmiştir⁵⁶¹.

Balkanlardaki fetihlerini giderek genişleten Osmanlı Devleti, hem ticari ilişkilerini düzenlemek hem güvenli ticaret yolları tesis etmek hem de bölgedeki ticareti denetim altına almak amacıyla çeşitli arayışlara girmiştir. Bu çerçevede Adriyatik kıyısında yer alan ve Osmanlı tabiiyetine girmeden önce de ticari koloniler kurarak Balkan coğrafyasındaki ticarete etkili olan Dubrovnikler en elverişli aktörlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Böylece Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Osmanlı tabiiyetine girdikten sonra sahip olduğu ahidnâmeler ve imtiyazlar sayesinde bölgedeki ticari konumu daha da güçlenmiştir⁵⁶². Bu ahidnâmeler sayesinde Dubrovnik tüccarları Osmanlı topraklarında serbestçe hareket edebilmiş, güvenlikleri devlet garantisi altına alınmış, ticari faaliyetlerini kesintisiz sürdürebilmiş ve Balkanların ticari meta ihtiyacını önemli ölçüde karşılayarak Osmanlı ekonomisine katkı sağlamışlardır⁵⁶³.

Her ne kadar Venedik uzun süre Adriyatik deniz ticaretine hâkim olmuş, Balkan kara ticaretini Dubrovnıklilere bırakmışsa da Osmanlı'nın Dubrovnik'e ahidnâmelerle tanıdığı imtiyazlar, Dubrovnıklilerin Balkan kara ticaretindeki konumunu güvence altına almıştır. Böylece Dubrovnıkliler, Venedik'in deniz ticaretindeki hakimiyetine rağmen kara ticaretinde etkili ve güvenli bir aktör olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti ticari faaliyetlerinde Dubrovnikli tüccarlara istisnai kolaylıklar sağlamıştır. Dubrovnıkliler diğer yabancı tüccarlara nazaran daha düşük gümrük oranı ile ticaret yapma hakkına sahip olurken, ayrıca kendilerine şer'i ve örfi vergilerden muafiyet tanınmıştır. Dubrovnıklilerin sahip

---

⁵⁶¹ Metin Ziya Köse (2000). *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri 1500-1600 Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, Giza Yayınları, İstanbul, s.14-18.

⁵⁶² Metin Ziya Köse (2013). *Osmanlı Balkanı'nda Kara Ticaret ve Rekabet: Rumeli'de Dubrovnik Tüccarı (1600-1630)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 16, s:42.

⁵⁶³ Cihan Yemişçi (2023). *Hilal ile Haç'ın Arasında Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri (1326-1592)*. Efe Akademi Yayınları, s:92-93.

oldukları imtiyazlar, onların bölgedeki iç ve dış ticarete başlıca aktör olmalarını da beraberinde getirmiştir⁵⁶⁴.

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren İngilizler ve Fransızlar Akdeniz ve Osmanlı dış ticaretine daha yoğun biçimde dahil olmaya başlamışlardır. Bu durum Dubrovnik'in bölgedeki ticari konumunu zorlamış ve rekabeti arttırmıştır. Ayrıca Avrupa ülkelerinin tüccar gemilerine yönelik gerçekleşen korsan saldırıları ve artan navlun⁵⁶⁵ ücretleri Dubrovnik tüccarlarının maliyetlerini yükselterek ticaretlerini olumsuz etkilemiştir. Bunun yanında Venedik ile Osmanlı Devleti arasında sağlanan barış antlaşmasının bir sonucu olarak Split Limanı⁵⁶⁶'nın iki devlet ortaklığında ticarete açılması, Dubrovnik Limanı'nın öneminin ciddi biçimde azalmasına neden olmuştur. Split Limanı'nın zaman içerisinde ticari bir merkez haline gelmesiyle Balkan kara ticaretinin yöneldiği güzergâh Dubrovnik aleyhine değişmiştir. Bu durum şehir yönetimini, Osmanlı merkezine şikâyet dilekçeleri göndermeye sevk etmiştir. Dubrovnik, Osmanlı Devleti'ne yaptığı şikâyetlere rağmen bir süre Venedik baskısı altında kalmış ve hatta aradaki rekabetin kızışması neticesinde kuşatma tehdidiyle dahi karşılaşmıştır⁵⁶⁷. Ancak 1645 yılında patlak veren Osmanlı-Venedik savaşı, iki devletin ortak girişimiyle açılan Split Limanı'nın kapanmasına yol açmış ve bu gelişme Dubrovnik'in Adriyatik ve Balkan ticaretindeki eski gücünü yeniden kazanmasını sağlamıştır⁵⁶⁸.

Dubrovniklilerin sahip olduğu ahidnâme güvencelerine binaen tüccarların Osmanlı toprakları üzerindeki ticari faaliyetlerine yönelik olarak kendilerine “yol hükümleri” adı verilen özel izin belgeleri düzenlenmiştir. Osmanlı Devleti'nde farklı amaçlara yönelik çeşitli yol hükümleri bulunmakla birlikte Dubrovnikler bağlamında üç temel kategori öne çıkmaktadır. Bunlar, tüccarlara yönelik verilen yol hükümleri, kaptanlara verilen yol hükümleri, İstanbul ile Dubrovnik arasında belirli görevlerle gönderilen temsilci ve görevlilere mahsus yol hükümleridir. Tüccarlara verilen yol hükümleri, Dubrovnikli tacirlerin Osmanlı sınırları içinde güvenlikle seyahat etmelerini, mallarını huzur içinde taşıyabilmelerini ve yerel görevliler tarafından keyfi uygulamalara maruz bırakılmamalarını içermektedir. Bu belgeler aynı zamanda ahidnâmelerde tanınan imtiyazların sahadaki yansıması olarak işlev görmüştür. Böylece Balkan ticaretinin düzenli bir biçimde işlemesine katkıda bulunmuştur⁵⁶⁹. Başta

---

⁵⁶⁴ Metin Ziya Köse, a.g.m, s:44; Nedim Emin, a.g.t, s:30-31.

⁵⁶⁵ Gemiye yüklenen malın taşıma ücreti. Bkz. Kubbealtı Lügatı.

⁵⁶⁶ Robin Harris, a.g.e, s.117.

⁵⁶⁷ Cihan Yemişçi (2021). “Split Limanı'nın Uluslararası Ticarete Açılması ve Split-Dubrovnik Rekabeti (1590-1645)”. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*;19 (1), s:270-271.

⁵⁶⁸ a.g.m, s:276-277.

⁵⁶⁹ Metin Ziya Köse, a.g.t, s:41.

Dubrovnik olmak üzere Balkan coğrafyasının çeşitli yerlerinden İstanbul'a gelen ve/ya İstanbul'dan farklı yerlere giden tüccarlar için 1717⁵⁷⁰, 1720 ve 1727⁵⁷¹ yıllarında çıkarılan fermanlar bunun açık bir göstergesi niteliğindedir. Mesela, 1720 yılında İstanbul'dan Eflak ve Boğdan'a bazı işleri için gitmek isteyen Yako oğlu Marko isimli bir Dubrovnikli tacir ve hizmetkarlarına yol hükmü çıkarılmıştır. Çıkarılan hükümde Dubrovnikli tacirin geliş ve gidişinde kendisine cizyedarlar, yaveciler ve diğer görevliler tarafından herhangi bir zorluk çıkarılmamasına dair açık bir uyarı yer almaktadır⁵⁷². Benzer bir hüküm Petro Hersek isimli Dubrovnikli bir başka tacir için yazılmıştır⁵⁷³. Aynı yıl içinde İstanbul'da bulunan ve Dubrovnikli doktor olup aynı zamanda tüccarlık yapan Nikola oğlu Migel, Dubrovnik elçileri tarafından Eflak tarafına gönderilmek istenilmiştir. Bu hususta elçiler padişaha durumu arz ettikten sonra doktorun Eflak'a gitmesi için yol hükmü çıkarılmıştır⁵⁷⁴.

Osmanlı Devleti'nin II. Viyana kuşatmasında yaşadığı bozgunundan sonra Balkan coğrafyasında birbirini izleyen askeri başarısızlıkları, bölgede ticaretle uğraşan Dubrovnikli tüccarların da birtakım zorluklarla karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu dönemde ardı ardına Babıâli'den bölgede ticaretle uğraşan Dubrovnikli tüccarların korunması ve onlara ticaretleri sırasında herhangi bir müdahalede bulunulmaması, taşra idarecilerine ve görevlilerine defalarca gönderilen fermanlarla hatırlatılmıştır. Ancak buna rağmen Dubrovnikli tüccarlar Balkan coğrafyası üzerinde pek çok engellenmelerle karşılaşmışlardır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin savaşta olduğu dönemlerde şehir devletinin tüccarlarının korunmasına ayrıca özen gösterilmiştir. Bu bağlamda 1716⁵⁷⁵, 1720⁵⁷⁶ ve 1740⁵⁷⁷ yıllarında Rumeli, Belgrad, Özi, Bosna,

---

⁵⁷⁰ Dubrovnik'ten İstanbul'a gelen ancak tekrar geri memleketine dönmek isteyen Bozo Maykiyevik isimli bir Dubrovnikli tacir için çıkarılan fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 136/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1129 / Mart-Nisan 1717).

⁵⁷¹ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 153/3 (Evâ'il-i Muharrem 1140 / Ağustos-Eylül 1727).

⁵⁷² İstanbul'dan Eflak ve Boğdan taraflarına ticaret amacıyla gitmek isteyen Yako oğlu Marko ve yanında bulunan iki hizmetkârı için çıkarılan fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 144/2 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1132 / Nisan-Mayıs 1720)..

⁵⁷³ 1727 yılındaki yol hükmünde geçen "...Dobravnik tüccârından Petro Hersek nâm tâcir bir nefer hidmetkârıyla bazı mesâlihleriçün Boğdan'a hareket itmek iktizâ itmeğın menâzil ve merâhilde cizyedârlar ve gayriler taraflarından cizye ve âher bahâne ile rencide olunmamak bâbında..." ifadesi için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 153/2 (Evâ'il-i Muharrem 1140 / Ağustos-Eylül 1727).

⁵⁷⁴ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 145/3 (Evâ'il-i Safer 1133 / Aralık 1720).

⁵⁷⁵ 1716 yılında aynı bölgelerde ticaretle uğraşan Papa Miho isimli Dubrovnikli tacir için gönderilen fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 133/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1128 / Şubat-Mart 1716); Bosna eyaletine bağlı Yenipazar şehrinde ikamet eden ve bekçilik görevinde bulunan bir Dubrovnikli ve hizmetkârı için gönderilen fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 134/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

⁵⁷⁶ Dubrovnikli tacir Anton oğlu Seymo için gönderilen fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 140/1 (Evâsıt-ı Şevvâl 1132 / Ağustos-Eylül 1720).

⁵⁷⁷ Luho Rosi isimli Dubrovnikli tacir için gönderilen fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 180/1 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1153 / Temmuz-Ağustos 1737).

Hersek, Sofya, Filibe, Saraybosna ve İskenderiye⁵⁷⁸ gibi Balkan şehirlerindeki Dubrovnikli tüccarların yetkili amirler tarafından korumalarına yönelik birçok ferman gönderilmiştir⁵⁷⁹. Bunun yanı sıra Niğbolu⁵⁸⁰, Vidin⁵⁸¹, Tuna, Yanya, Dukakin⁵⁸², Hanya, Selanik, Sakız, İzmir ve İstanbul⁵⁸³ gibi yerlerde dahil olmak üzere Dubrovnikli tüccarların ticaretlerine ve seyahatlerine engel olunulmamasına dair emirler gönderilmiştir⁵⁸⁴.

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti tarafından Dubrovnikli tüccarlara yol hükümlerine benzer içerikte “*bazirgân emirleri*” çıkarıldığı görülmektedir. *Bazirgân* kelimesi XVI. ve XVII. yüzyıllarda çarşı ve pazarlarda alış-veriş yapan gayrimüslimler için kullanılmıştır⁵⁸⁵. Bu kelimenin XVIII. yüzyılda aynı anlama gelecek şekilde gayrimüslim tüccarlara yönelik kullanılmaya devam edildiği anlaşılmaktadır. Osmanlı nezdinde imtiyazlı bir konuma sahip olan Dubrovnikli tüccarlar berat niteliğindeki bu emirlerle mallarını taşıyıp ticari faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Böylece Osmanlı ülkesinde ticaret amaçlı seyahatlerini meşru zemine oturtan ve başkentten yasal bir izin belgesine sahip olan tüccarlar, gümrüklerde ve geçitlerdeki yerel görevlilerle yaşanabilecek sorunların da önüne geçmeye çalışmışlardır. XVIII. yüzyılın ilk

⁵⁷⁸ 1744 tarihinde Dubrovnikli tüccarlardan Muradiç isimli bir tacir için gönderilen fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 194/4 (Evâ’il-i Receb 1157 / Ağustos-Eylül 1744).

⁵⁷⁹ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 135/1 (Evâsıt-ı Rebi’ü’l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716); s. 135/3 (Evâsıt-ı Rebi’ü’l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

⁵⁸⁰ 1720 yılında ahidnâme hükümleri hatırlatılarak, ancak isim kısmı sonradan doldurulmak üzere boş bırakılan ve Niğbolu sancağına gönderilen ferman için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 141/1 (Evâ’il-i Zi’l-ka’de 1132 / Eylül-Ekim 1720); Ertesi yıl Covan Gocce isimli Dubrovnikli tacir için gönderilen fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 145/1 (Evâsıt-ı Zi’l-ka’de 1133 / Ağustos-Eylül 1721); 1730 yılında Çibo Petko Filibero ve Gargor Luvi isimli Dubrovnikli tacirler için gönderilen fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 156/1 (Evâ’il-i Cemâziye’l-âhir 1143 / Aralık-Ocak 1730-1731); 1731 yılında Katya Konik ve Kristo Basilik ile Andırye Cersento isimli Dubrovnikli tacirler içinde benzer içerikte bir ferman gönderilmiştir. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 157/3 (Evâhir-i Receb 1143 / Ocak-Şubat 1731); s. 162/1 (Evâ’il-i Ramazan 1143 / Mart-Nisan 1731).

⁵⁸¹ 1728 yılında gönderilen hüküm için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 154/2 (Evâ’il-i Safer 1141 / Eylül-Ekim 1728); 1731 yılında III. Ahmed zamanında Dubrovnikli tüccarlarından David oğlu Dano’ya verilmiş olan yol hükmü padişah değişikliği sebebiyle I. Mahmud tarafından yenilenmiştir. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 163/2 (Evâ’il-i Cemâziye’l-âhir 1144 / Aralık 1731); Nikola oğlu Yani Papasoğlu isimli Dubrovnikli tacir için çıkartılan 1744 tarihli yol hükmü için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 192/5 - 193 (Evâ’il-i Safer 1157 / Mart-Nisan 1744).

⁵⁸² 1730 yılında Dukakin’de ticaretle uğraşan Dubrovnikli rahiplerden Baba Andırye ve onun hizmetkârı için gönderilen fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 159/4 (Evâ’il-i Rebi’ü’l-âhir 1143 / Ekim-Kasım 1730).

⁵⁸³ 1743 yılında İstanbul’da ticaretle uğraşan Konstantin oğlu Kıryako ve yanında bulunan iki hizmetkârı için çıkarılan fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 189/4 (Evâsıt-ı Rebi’ü’l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743).

⁵⁸⁴ 1739 yılında Esteban Anlık ve Gocosca isimli Dubrovnikli tüccarlar için gönderilen fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 176/2 (Evâhir-i Muharrem 1152 / Nisan-Mayıs 1739); ayrıca bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 170/3 (Evâhir-i Ramazan 1147 / Ocak-Şubat 1735); s. 171/1 (Evâ’il-i Zi’l-hicce 1147 / Nisan-Mayıs 1735). s. 171/3 (Evâ’il-i Muharrem 1148 / Mayıs-Haziran 1735).

⁵⁸⁵ Mehmet İpşirli (1992) “Bezirgân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 6. s. 103; Ayrıca bkz. Reşat Ekrem Koçu, “Bezirgân”, *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 5. s. 2729-2730.

yarısına ait belgelerde, çoğunlukla Rumeli, Bosna, Özi, Niğbolu, Belgrad, Vidin gibi yerlerde ticaretle uğraşan Dubrovnikli tüccarlara bazirgân emirleri verildiği görülmektedir⁵⁸⁶.

Yol hükümleri ve bazirgan emirleri, Dubrovnikli tüccarların Osmanlı topraklarında güvenli, serbest ve kesintisiz biçimde ticaret yapmalarını teminat altına almak amacıyla düzenlenmişlerdir. Buna göre Dubrovnikli tüccarların ve yanlarındaki hizmetkarların, belirtilen eyalet, sancak ve kazalarda ticaret etmelerine, alım-satım yapmalarına ve dolaşmalarına hiçbir şekilde engel olunmaması, mallarına el konulmaması ve haklarında keyfi mumaleye başvurulmaması emredilmiştir. Belgelerde yol güvenliği özel bir başlık olarak ele alınmıştır. Dubrovnikli tüccarların geçtikleri güzergahlarda eşkıyalık, gasp ve saldırılara karşı korunmaları için derbend zabıtları, kıla dizdarları, iskele eminleri ve yerel idarecilerin sorumluluk üstlenmeleri açıkça belirtilmektedir. Bunun yanın sıra Dubrovnikli tüccarların eşkıyalık faaliyetlerinin yoğun olduğu yerlerde tedbir amaçlı olarak Müslüman kıyafeti giymelerine, silah taşımalarına ve ata binmelerine engel olunulmaması ayrıca kara ve deniz yollarında Dubrovnik bayrağı altında seyahatlerine müsaade edilmiştir. Bu çerçevede yol hükmü ve bazirgan emirleri Dubrovnikli tüccarların şahıs güvenliğini, mallarının korunmasını ve ticari faaliyetlerinin sürekliliğini sağlayan kapsamlı bir hukuki güvence mekanizması olarak işlev görmüştür⁵⁸⁷.

Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılda eşkıyalardan ve ehl-i örf taifesinden bir kısım görevlilerin keyfi davranışlarından kaynaklanan tehlikeler, Dubrovnikli tüccarların Balkanlardaki seyahatlerinde başlıca tehditler olmuştur. Buna karşı Osmanlı merkezi, “yol hükmü” ve “bazirgan emirleri” ile Dubrovniklilerin Balkanlardaki seyahatlerini güvenli hale getirmeye çalışmıştır. Ayrıca tüccarlara ticaret izni mahiyetindeki bu belgeler, başkentten taşra idarecilerine gönderilen fermanlarla desteklenmiştir. Yerel idareci ve görevlilerin başkent emirlerine karşı direnç gösteren tavırları ve birçok defa asayiş bozukluğunun sebebi haline gelmiş olmaları karşısında bu belgeler bir yönden de İstanbul'un merkezi otoritesini taşrada canlı tutma çabası olarak tezahür etmiştir. Sık sık yenilenen bu gibi fermanlarla keyfi

---

⁵⁸⁶ 1741 yılında Peter oğlu Marko ve yanında bulunan iki hizmetkârı için yazılan bazirgân emrine bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 184/2 (Evâ'il-i Receb 1154 / Eylül-Ekim 1741); 1743 yılında Yudalevi oğlu Abram için yazılan bazirgân emrine bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 192/2 (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1156 / Aralık-Ocak 1743/1744); 1744 yılında Paraskol oğlu Paskali, Nikola oğlu Taranda Filo ve Gorgorluya isimli Dubrovnikli bazirgânlar için yazılan bazirgân emirleri için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 193/5 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1157 / Temmuz-Ağustos 1744); s. 196/2 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1157 / Mayıs-Haziran 1744); s. 196/4 (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1157 / Aralık-Ocak 1744/1745).

⁵⁸⁷ 1727 yılındaki yol hükmünde geçen “...Dobravnik tüccârından Petro Hersek nâm tâcîr bir nefer hidmetkârıyla bazı mesâlihleriçün Boğdan'a hareket itmek iktizâ itmeğın menâzil ve merâhilde cizyedârlar ve gayriler taraflarından cizye ve âher bahâne ile rencide olunmamak bâbında...” ifadesi için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 153/2 (Evâ'il-i Muharrem 1140 / Ağustos-Eylül 1727). Matumarş ve Kristofolo oğlu Nikola için yazılan bazirgân emirleri için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 198/5 (Evâsıt-ı Safer 1158 / Mart-Nisan 1745); s. 199/4 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1158 / Mayıs 1745).

müdahaleler ve engellemeler sonlandırılmaya çalışılmıştır. Böylece Dubrovnikli tüccarların can ve mal güvenliklerinin sağlanarak Balkanlardaki ticari faaliyetlerinin sürekliliği amaçlanmıştır.

14. Kaptanlara Verilen Yol Hükümleri

Türk denizciliği, Türkiye Selçukluları dönemindeki birtakım sınırlı kıyı ve liman faaliyetlerinden Osmanlı Devleti ile birlikte Akdeniz ve Karadeniz’i kapsayan geniş bir deniz hakimiyetine evrilmiştir. Osmanlılar, denizciliği yalnızca askeri bir unsur olarak değil, aynı zamanda ticaret, hukuk ve diplomasiyle iç içe geçmiş çok yönlü bir alan olarak ele almışlardır. Bu bağlamda deniz ticaretinin güvenliği ve sürekliliği için gemi kaptanlarının faaliyetleri bazı düzenlemelere tabi tutulmuştur⁵⁸⁸. Osmanlı deniz ticaretine dahil olan gemi kaptanları, seyr-ü sefer sorumluluğunun yanı sıra yük ve yolcu taşıma ve ticaret düzeninin uygulanmasında sorumluluk taşıyan aktörlerdi. Kaptanlar taşıdıkları malların güvenliği, gümrük beyanları ve sefer güzergahlarına riayet gibi yükümlülüklerle tabii idiler. Özellikle yabancı ve gayrimüslim kaptanlar söz konusu olduğunda Osmanlı sularında seyr-ü seferler daha ayrıntılı kurallarla düzenlenmiştir⁵⁸⁹. Navlun⁵⁹⁰ sistemi kapsamında taşıdıkları malların harçlarını ödemekle sorumlu tutulmuşlardır⁵⁹¹.

Osmanlı Devleti’nin deniz ticaretinde en yoğun ilişki kurduğu aktörlerden biri Adriyatik’in önemli ticaret merkezlerinden olan Dubrovnik Cumhuriyeti olmuştur. Dubrovnikli tüccar ve gemi kaptanları Osmanlı sularında faaliyetlerini ahidnâme maddelerinin hukuki çerçevesinde yürütmüşlerdir. Ahidnâmeler, Dubrovnikli kaptanlara geniş ticari serbestlik tanıırken aynı zamanda onların yol güvenliklerini sağlayacak vergi muafiyetlerine dair hükümler de içermekteydi⁵⁹².

Osmanlı Devleti Dubrovnikli kaptanlara hangi limanlara uğrayacakları, hangi rotayı izleyecekleri ve taşıdıkları yüklerin mahiyeti ile ilgili yol hükümleri vermiştir. Buna karşılık Akdeniz’de ticari faaliyetlerde bulunacak Dubrovnikli kaptanların seyr-ü seferleriyle ilgili kaptan-ı derya bilgilendirilerek güvenliklerinin sağlanması ve herhangi bir engelle

⁵⁸⁸ Mücteba İlgürel (2001). “Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri”, *Belleten Dergisi*, c.65/243, s. 637-653; İdris Bostan- Özgür Oral (2021). *Osmanlı Denizcilik Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, s. 7-12.

⁵⁸⁹ İdris Bostan (2006). “History of Regulations Passage Rights Through The Strait of Istanbul During The Ottoman Empire Era”, *The Turkish Straits Maritime Safety, Legal and Environmental Aspects*, Nilüfer Oral Bayram Öztürk (ed). *Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV)*, s. 6-10

⁵⁹⁰ İtalyanca “*Nolo*” kelimesinden gelen Navlun Arapça “*Navl*” olarak ifade edilmektedir. Navlun kapsamında ödenen ücret ise Navlun Sözleşmesi veya Mukavelesi adıyla kayıt altına alınmaktadır. bkz. İlknur Uluğ Cicim (2016). “Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi’ne Göre Navlun Sözleşmeleri” *CEDRUS IV*, s. 397.

⁵⁹¹ İlknur Uluğ Cicim, a.g.m. s. 393-410.

⁵⁹² İdris Bostan (2007). *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitapyayınevi, s. 249-256.

karşılaşmalarını bakımından gerekli önlemleri alması emredilmiştir. Ayrıca bunların geçecekleri boğazlardaki, uğrayacakları ve yük boşaltıp yükleme yapacakları limanlardaki idari amirlere de fermanlar gönderilerek Dubrovniklilerin Osmanlı topraklarında serbest ticaret iznine sahip oldukları ve ahidnâmeye aykırı davranışlarda bulunmalarını buyrulmuştur. 1712-1741 yılları arasındaki belgelerde Boğazhisarları kadılarına⁵⁹³, İzmir⁵⁹⁴, Girit, Sakız, Eğriboz⁵⁹⁵ ve Kıbrıs'ta⁵⁹⁶ bulunan limanlardaki yetkililere Dubrovniklilerin buralardan çeşitli mallar alarak ticari faaliyetlerde bulunacakları haber verilerek ahidnâmeye riayet etmeleri doğrultusundaki sorumlulukları buyrulmuştur⁵⁹⁷. Bu yerlerin haricinde yine Akdeniz ve çevresinde bulunan İnebahtı⁵⁹⁸, Lefkoşa⁵⁹⁹ ve Kandiye⁶⁰⁰'nin yanı sıra Tuna ve Yergöğü⁶⁰¹ gibi önemli merkezlerde ticari faaliyetlerle meşgul olacak Dubrovnikli tüccarlar için de hükümler çıkarılmıştır. Dubrovnikli kaptanların ve gemilerindeki tüccarların Garp Ocakları'ndan Cezayir Tunus ve Mağrib gemileri tarafından herhangi bir müdahale ve engellemeyle karşılaşmalarına dair de hükümler gönderilmiştir⁶⁰². Bu gibi fermanların bazen gelen

⁵⁹³ 1720 yılında Kaptanpaşa'ya ve Boğazhisarları kadılarına Dubrovnikli tacir Mato Rakabik ve iki hizmetkari için gönderilen hüküm bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 141/3 (Zi'l-hicce 1132 / Ekim-Kasım 1720).

⁵⁹⁴ 1724 yılında İzmir mollasına ve Akdeniz'de bulunan diğer kadılara gönderilen fermanla geçen bkz. "...Dobravnik bazirgânlarından Nikola Mebledvik(?) nâm tâcir bir nefer hidmetkârıyla Medîne-i İzmir ve bahr-ı sefidde sâ'ir ada ve cezirede ticâret üzere olmağla hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn rencide ve remîde olunmamak..." emri için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 150/1 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1136 / Ağustos-Eylül 1724).

⁵⁹⁵ "...Dobravnik bazirganlarından Maron Kavavid nâm tâcir iki nefer hidmetkârıyla bahr-ı sefidde vâki' Girit ve Sakız ve Eğriboz ve Kıbrıs ve sâ'ir mahallerde ticâret üzre olduğun bildürüb hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn virilegelen evâmîr-i şerîfeye mugâyir bir vechile rencide itdirilmemek bâbında..." bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 150/4 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1137 / Aralık-Ocak 1724-1725); s. 151/3 (Evâ'il-i Şevvâl 1137 / Haziran-Temmuz 1725); s. 151/4 (Evâ'il-i Şevvâl 1137 / Haziran-Temmuz 1725).

⁵⁹⁶ 1735 yılında kaptan-ı derya görevinde bulunan el-Hac Mehmed Paşa'ya ve Kıbrıs adası ile Akdeniz'deki tüm kadılara gönderilen fermana bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 170/3 (Evâhir-i Ramazan 1147 / Ocak-Şubat 1735).

⁵⁹⁷ BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 154/3 (Evâ'il-i Safer 1141 / Eylül-Ekim 1728).

⁵⁹⁸ "...Dobravnik bazirgânlarından MatoYorfali nâm tâcir iki nefer Dobravniklü hidmetkârlarıyla İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan mâ'adâ taht-ı hükümet ve kazâlarınızda gezüb ticâret ideler ve bey' u şirâ eyledikleri emti'alarının gümrüklerin berât şurûtu üzre kendüler taraflarından gümrük 'amili olana edâ itdiklerinden sonra hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn ve virilegelen evâmîr-i şerîfeye mugâyir rencide ve remîde olunmayub himâyet u sıyânet olunmaları bâbında..." BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 163/3 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1144 / Aralık 1731); s. 164/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1144 / Aralık 1731).

⁵⁹⁹ 1740 yılında Lefkoşa mollasına ve Kıbrıs'ta bulunan kadılara gönderilen ferman hakkında bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 178/3 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1153 / Haziran-Temmuz 1740).

⁶⁰⁰ 1734 yılında Kandiye ve Eğriboz muhafızına gönderilen fermandaki "...Dobravnik bazirgânlarından Anton Cona Movnik nâm tâcir ile iki nefer Dobravniklü hidmetkârıyla İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan mâ'adâ taht-ı hükümet ve kazâlarınızda gezüb ticâret ve bey' u şirâ eylediği emti'asının gümrüğün virilan berât şurûtu mücebince taraflarından âmillerine edâ eyledikten sonra hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn ve virilegelen evâmîr-i şerîfeye mugâyir rencide ve remîde olunmayub himâyet u sıyânet itdirilmek..." emri için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 168/1 (Evâhir-i Şevvâl 1146 / Mart-Nisan 1734).

⁶⁰¹ 1732 yılında Tuna yalılarında bulunan kadılara ve Yergöğü nazırına gönderilen ferman için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 164/2 (Evâ'il-i Ramazan 1144 / Şubat-Mart 1732).

⁶⁰² "...rüy-ı deryâda Cezâyir ve Tunus ve Mağriblü ve sâ'ir ümera-i deryâ kapudân-ı mesfûra rast geldiklerinde dahl ve ta'arruz itmeyub himâyet u sıyânet olunmak..." bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 170/3 (Evâhir-i Ramazan 1147 / Ocak-Şubat 1735).

Dubrovnik elçilerinin iltimasları ile birtakım kaptanların ismine özel olarak çıkarıldığı da görülmektedir.⁶⁰³

Osmanlı Devleti'nde Dubrovnikli kaptanlara yönelik çıkarılan yol hükümleri, denizde seyr-ü seferleri, taşımacılığı ve ticareti hukuki kapsamda düzenleyen ve güvenliğe dair devlet garantisi sağlayan başıca belgelerdi. Ayrıca bir gemi kaptanının hangi limanlara uğrayacağı, hangi rotayı izleyeceği, taşıdığı yük ve yolcularla ilgili sorumlulukları da yine bu belgelerde kayıt altına alınmaktaydı. Bununla birlikte kaptanların Osmanlı sularında sorumlu oldukları kanunlar ve kurallar bütünü de yol hükümlerinin kaleme alınma amacı doğrultusunda belgelerde yer alırdı. Dubrovnikli kaptanlara verilen yol hükümleri aynı zamanda Osmanlı hâkimiyetindeki Doğu Akdeniz'de deniz seferleri üzerindeki kurallar manzumesiyle inşa edilen devlet kontrolünü ve emniyet güvencelerini göstermesi açısından da önem taşımaktadır.

15. Osmanlı Topraklarında Kaçırılan Dubrovnikli Bir Kızın Kurtarılması

Kölelik, tarih boyunca güçsüz bireylerin daha güçlü olanların hakimiyetine girmesi ve onların çeşitli işlerinde zorla çalıştırılması şeklinde ortaya çıkan bir kurumdur. Savaşlarla ele geçirilen esirler, zorla kaçırılan kişiler ya da bedel karşılığında satılıp alınabilen kimseler köle statüsünde değerlendirilmiştir. Erkekler için genellikle “köle”, kadınlar için ise “cariye” terimi kullanılmıştır. İnsanlığın en eski dönemlerinden itibaren görülen bu uygulama, özellikle Eskiçağ toplumlarında temel bir ekonomik üretim unsuru olarak kabul edilmiştir. Kölelik kurumları yüzyıllar boyunca farklı biçimlerde devam etmiştir. Mısır, Yunan ve Roma gibi antik medeniyetlerde olduğu gibi İslam öncesi Arap toplumunda da köleler oldukça ağır koşullar altında yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır⁶⁰⁴.

Arap yarımadasında İslamiyet'in ortaya çıkışı ile birlikte kölelerin toplumsal konumlarına ilişkin önemli iyileştirmeler yapılmaya başlanmıştır. İslam, insanları yaratılış

---

⁶⁰³ 1744 yılında verilen yol hükmünde geçen “...Dobravnik bayrağıyla bazirgânlık tarikiyle Rumilinde Akdeniz'de vâki' cezîre ve iskelelerde geşt ü güzâr ve ticâret üzere olan Stefan Merz nâm kapudan bey' ü şîrâsına mûmâna'at olunmamak için elçiyân-ı mûmâ ileyhimânın iltimaslarıyla...” ifadeleri için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 196/3 (Evâ'il-i Şevvâl 1157 / Kasım-Aralık 1744); Aynı yıl gönderilen benzer içerikteki bir diğer fermada yer alan “...Dobravnik bayrağıyla bazirgânlık tarikiyle Rumilinde Akdenizde vâki' cezîre ve iskelelerde geşt ü güzâr ve ticâret üzere olan Anton veledi Kruçe nâm kapudan bey' ü şîrâsına mûmâna'at olunmamak için elçiyân-ı mûmâ ileyhimânın iltimaslarıyla...” ifadeleri için bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 196/5 (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1157 / Aralık-Ocak 1744/1745); 1745 yılında gönderilen bir diğer fermada ise “...Dobravnik bayrağıyla bazirgânlık tarikiyle Akdeniz'de vâki' cezîre ve iskelelerde geşt ü güzâr ve ticâret üzere olan Yakamo Barbarnik nâm kapudanın bey' ü şîrâsına mûmâna'at olunmamak üzere elçiyân-ı mûmâ ileyhimânın iltimaslarıyla...” ifadeleri kullanılmıştır. Bkz. BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 198/4 (Evâ'il-i Safer 1158 / Mart-Nisan 1745).

⁶⁰⁴ Zübeyde Güneş Yağcı (2015). Osmanlı'da Yasal Olmayan Kölelik ve Köleleştirme Yöntemleri, XVI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, s. 1623-1640; M. Akif Aydın-Muhammed Hamdullah (2002). “Köle”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, s. 237-238.

bakımından eşit kabul etmiştir. Buna rağmen kölelik kurumu tamamen kaldırılmamıştır. Ancak kölelerin statüsünde hukuki ve ahlaki düzenlemeler yapılmıştır⁶⁰⁵. Köle azadı teşvik edilmiş ve bu süreç köle sahibinin tasarrufuna bırakılmıştır. İslam hukukunda köleliğin temel kaynağını darü'l-harp ile yapılan savaşlar sırasında ele geçirilen esirler oluşturmuştur⁶⁰⁶.

Osmanlı Devleti gerek sınır boylarında gerekse büyük seferlerde elde ettiği savaş esirleri dolayısıyla önemli sayıda köleye sahip olmuştur. Ancak Osmanlı'daki kölelik sistemi, klasik anlamdaki ağır çalışma koşullarından farklı bir nitelik göstermiştir. Devlet içerisinde köle olarak satın alınan kişiler çoğunlukla saraylarda, zenginlerin konaklarında veya ev hizmetlerinde istihdam edilmiştir⁶⁰⁷. Bununla birlikte kölelerin ticari bir meta olarak görülmesi nedeniyle esir pazarları ekonomik bir işlev taşımıştır. Fakat devlet, özellikle İstanbul'daki köle pazarları başta olmak üzere bu alanları sıkı denetim altında tutmuştur⁶⁰⁸. Denetimde yaşanan aksaklıklar zaman zaman özgür kişilerin zorla kaçırılarak köle olarak satılmasına yol açabildiği gibi kıtlık dönemlerinde bazı bireylerin veya ailelerin, geçim sıkıntısı sebebiyle kendi rızalarıyla çocuklarını ya da kendilerini köle tüccarlarına satma yoluna gittikleri de bilinmektedir⁶⁰⁹.

İslam hukukuna göre darü's-sulh veya darü'l-ahd statüsünde bulunan topluluklardan insanların köleleştirilmeleri kural olarak yasaklanmıştır⁶¹⁰. Buna rağmen Osmanlı ülkesinde bulunan gayrimüslim tebaaya mensup bazı kişilerin hukuka aykırı biçimde köle olarak satıldıkları zaman zaman kayıtlara yansımıştır. Bu çerçevede Osmanlı Devleti'nin haraçgüzarı olan ve darü'l-ahd statüsünde bulunan Dubrovnik Cumhuriyeti ahalisine mensup kişilerin de zorla kaçırılarak esir sıfatıyla satılmaya çalışıldığı durumlarla da karşılaşmaktadır. Dubrovniklilerin hukuken köleleştirilemeyecek topluluklar arasında bulunmasına rağmen zaman zaman bu kurala aykırı faaliyetlerde bulunulduğu görülmektedir⁶¹¹. Nitekim 1721'de Dubrovnik elçileri Maro Kaboga ve Cono Resti'nin Babıâli'ye sundukları bir arzualde Dubrovnikli genç bir kız, İskenderiye (İşkodra) sancağına bağlı Bodgurçe kasabasından Hüseyin Bölükbaşı ve kardeşi tarafından kaçırılmıştır. Bu kişiler, mağdurenin kimliğini gizlemek amacıyla kıyafetlerini değiştirerek cariye olarak satmak üzere Yenipazar kazasının bir

---

⁶⁰⁵ Ruziye Özsoy (2010). XIX. Yüzyılda Osmanlı'da Köle Ticareti Esirciler ve Zenci Köleler, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). Kayseri, s:1.

⁶⁰⁶ Zübeyde Güneş Yağcı, a.g. bild. s. 1623-1640.

⁶⁰⁷ Nihat Engin (2002). "Köle", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, s:246-247.

⁶⁰⁸ Zübeyde Güneş Yağcı, a.g. bild. s. 1623-1640.

⁶⁰⁹ Ruziye Özsoy, a.g.t, s: 20.

⁶¹⁰ Ahmet Özel (1994). "Darü's-sulh", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c 9, s: 5-6.

⁶¹¹ Zübeyde Güneş Yağcı, a.g. bild. s. 1623-1640.

köyüne götürmüşlerdir. Köye vardıklarında genç kadın “*esir değilim deyu*” feryat ederek yardım istemiştir. Bunun üzerine köyün subaşı Mehmed kethüda ile köylüler olaya müdahale ederek kızı kurtarmışlardır. Yerel mahkemede yapılan incelemede mağdurenin hür bir Dubrovnikli olduğu kesin biçimde tespit edilmiş ve hukuken özgürlüğü teyit edildikten sonra bir Dubrovnikli tüccarın himayesine teslim edilmiştir. Fermanda sanıkların daha önce de benzer eylemlerde bulduklarının mahkeme sicillerine geçmiş olması durumun ciddiyetini artırmıştır. Dubrovnik elçileri bunun üzerine yeniden müdahalede bulunarak suçun şer‘î hükümler çerçevesinde değerlendirilmesini ve gerekli cezaların uygulanmasını talep etmişlerdir. Bunun üzerine çıkarılan hükümde olayın şer‘î usullerle yeniden görülmesi, failerin cezalandırılması ve mağdurenin haklarının korunması emredilmiştir⁶¹².

Bu olay Osmanlı Devleti’nin kölelik kurumunu hukuki çerçevede sınırlandırmasına rağmen tatbikte bazı kişilerin bu kuralları suistimal edebildiğini göstermektedir. Buna karşılık devletin darü’l-ahd statüsündeki toplulukların haklarını korumaya yönelik müdahalelerde bulunduğu da görülmektedir. Aynı zamanda Dubrovnik Cumhuriyeti’nin Osmanlı idaresi altındaki özel statüsünün, tebaasının güvenliği ve hukuki konumu bakımından belirleyiciliğini göstermesi açısından da önem arz etmektedir.

---

⁶¹² BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 144/3 (Evâhir-i Şa‘ban 1133 / Mayıs-Haziran 1721).

SONUÇ

Dubrovnik, bir şehir devleti olarak geçmişte her ne kadar siyasi ve coğrafi açıdan küçük bir yer kaplamış olsa da zaman içerisinde kendine özgü bir tarih oluşturmayı başarmıştır. Askerî açıdan ciddi bir tehdit arz etmeyen Dubrovnik, bu durumun sonucunda bölgede hakimiyet kurmak isteyen büyük güçler tarafından kolay bir hedef olarak görülmüştür. Ancak Dubrovnik, himayesine girdiği devletler ve izlediği siyasi politikalar sayesinde varlığını, hürriyetini ve toprak bütünlüğünü muhafaza etmeyi başarmıştır.

Dubrovnik'in Batı Balkanlar ile Adriyatik Denizi'ni birbirine bağlayan bir liman şehri olması, şehre uluslararası ekonomi ve siyaset bakımından hem Akdeniz'in en önemli antrepolarından biri hem de Doğu ile Batı arasında ticari ve diplomatik bir köprü niteliği kazandırmıştır. Böylece stratejik konumuyla bir yandan tabiiyetinde bulunduğu ve ilişki kurduğu devletlere birçok avantajlar sağlamıştır. Bunların yanı sıra cumhuriyet profesyonel hale getirdiği diplomasi becerilerinin özgün taktik ve manevraları sayesinde genellikle taraflar arasındaki dengeleri gözetebilmiş, varlığını sürdürebilmiş ve böylece kendi tarihini ortaya çıkarmayı başarmıştır.

Bu çalışma Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki seyrini arşiv belgeleri, Osmanlı kronikleri ve çağdaş kaynaklar ışığında inceleyerek söz konusu döneme dair mevcut literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilen arşiv belgeleri, Osmanlı kronikleri ve modern araştırmalar temelinde yapılan değerlendirmeler, iki devlet arasındaki münasebetlerin tarihsel süreç içerisinde değişen fakat belirli bir süreklilik arz eden bir çerçevede geliştiğini ortaya koymaktadır. Çalışmanın Giriş bölümünde Dubrovnik'in kuruluşu ve gelişimine dair sürece kısaca değinilmiştir. Birinci bölümünde Osmanlıların Balkanlar'daki hakimiyet süreciyle birlikte şekillenen ilişkilerinin zamanla kurumsal bir nitelik kazanması, tabiiyet ve haraçgüzarlık statüsünün tesis edilmesiyle karşılıklı yükümlülükleri incelenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, savaş ve barış dönemlerinde tarafların izlediği politikalar ile bölgesel gelişmeler ve üçüncül aktörlerin etkisi, ilişkilerin yalnızca hukuki statü üzerinden değil, dönemin siyasi konjonktürü çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. İncelenen dönem itibarıyla Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin, karşılıklı çıkarların gözetildiği, diplomatik teamüllerle şekillenen ve bölgesel dengelerden etkilenen çok boyutlu bir yapı arz ettiği anlaşılmaktadır.

Çalışmanın asıl konusunu oluşturan ikinci bölüm kapsamında 1712-1745 yılları arasındaki Osmanlı-Dubrovnik ilişkileri, yalnızca ikili diplomatik temaslar çerçevesinde değil, Orta Avrupa'daki siyasi konjonktür, Osmanlı yerel idaresinin işleyişi ve bölgesel güç dengeleri

bağlamında şekillenmiştir. İncelenen arşiv belgeleri, Dubrovnik'in Osmanlı himayesi altında sahip olduğu ayrıcalıkların ve ahidnâmelerle teminat altına alınmış haklarının, özellikle merkezi otoritenin zayıfladığı dönemlerde yerel görevlilerinin müdahaleleriyle kırılğan hale gelebildiğini göstermektedir. Ayrıca Dubrovnik elçilerinin İstanbul'a başvurarak yaşanan ihlalleri merkeze arz etmeleri ve bu başvurular neticesinde taşraya fermanlar gönderilmesi, imparatorluk bürokrasisinin hukuki çerçeveyi muhafaza etme yönündeki iradesini sergilemektedir. Bununla birlikte benzer sorunların tekrar etmesi, merkezi emirlerin uygulamadaki sınırlılıklarını ve taşra denetiminin süreklilik arz eden bir mesele olduğunu düşündürmektedir. Diğer yandan cizye ödemeleri etrafında şekillenen ilişkiler ise hukuki bir tabiiyet çerçevesi içinde yürütülmüş, ancak uygulamada karşılıklı pragmatizm ve siyasi denge anlayışı belirleyici olmuştur. Dubrovnik'in ödeme gücü yaşadığı dönemlerde Osmanlı idaresinin esneklik göstermesi, himaye ilişkisinin yalnızca mali bir yükümlülükten ibaret olmadığını, bölgesel istikrarın korunması amacını da gözettiğini ortaya koymaktadır.

Konsolosluk ve tercümanlık kurumları ise iki devlet arasındaki ilişkilerin kurumsal boyutunu yansıtmaktadır. Osmanlı makamlarının berat, ferman ve çeşitli idari düzenlemelerle bu yapıları denetim altında tutması, diplomatik ve ticari ilişkilerin belirli bir hukuki zemin üzerinde sürdürüldüğünü göstermektedir. Tercümanların ve konsolosların işlevleri, Osmanlı bürokrasisi ile Dubrovnik yönetimi arasında süreklilik arz eden bir diplomatik mekanizmanın varlığına işaret etmektedir. Diğer taraftan korsanlık faaliyetleri ve haberleşme ağına ilişkin bulgular da Osmanlı-Dubrovnik münasebetlerinin çok boyutlu niteliğini ortaya koymaktadır.

Sosyal ve ekonomik ilişkiler başlığı altında 1712-1745 yılları arasında Osmanlı-Dubrovnik münasebetlerinin yalnızca diplomatik ve siyasi düzlemde değil, gündelik hayatın hukuki, ticari ve idari pratikleri üzerinden nasıl şekillendiği incelenmeye çalışılmıştır. Arşiv belgeleri, Dubrovnikliler ile Osmanlı tebaası arasında meydana gelen ihtilaflarda kadı mahkemelerinin ve gerektiğinde Divan-ı Hümayun'un devreye girdiğini, böylece dar'ül-ahd statüsündeki bir topluluğun hukuki güvenliğinin merkezi mekanizmalar aracılığıyla teminat altına alınmaya çalışıldığını göstermektedir. Bunların yanı sıra fermanlar ve fetvalar çerçevesinde Dubrovnikli gayrimüslimlere tanınan dini serbestiyet, ibadet özgürlüğü ve ticari faaliyetlerin korunması yönündeki hükümler, Osmanlı hukuk düzeninin ahidnâmeye dayalı himaye anlayışını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte taşrada artış gösteren eşkıyalık faaliyetleri ve yerel görevlilerin keyfi uygulamaları, merkezi otoritenin uygulamadaki sınırlılıklarını ve denetim sorunlarını açığa çıkarmaktadır. Ayrıca merkezden gönderilen fermanlar, yol hükümleri ve bazirgan emirleri, Babıâli'nin taşra üzerindeki kontrolünü

muhafaza etme ve Dubrovnikli tüccarların can ve mal güvenliğini sağlama çabasının göstergesi niteliğindedir.

İltizam uygulamaları, gümrük düzenlemeleri, vergi muafiyetleri, tahıl ve şarap imtiyazları gibi ekonomik ayrıcalıklar, Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin mali ve ticari boyutunun diplomatik statü ile doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir. Dubrovnik'e tanınan imtiyazlar, bir yandan himaye politikasının ve karşılıklı sadakatin bir tezahürü olarak değerlendirilirken, diğer yandan Osmanlı i piyasasının dengelerini koruma amacıyla sıkı denetime tabi tutulmuştur. Diğer taraftan konsoloslar, tercümanlar ve kaptanlar aracılığıyla yürütülen faaliyetler ile yol hükümleri ve deniz seyrüsefer düzenlemeleri, ilişkilerin kurumsal ve hukuki çerçevesini tamamlayan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu mekanizmalar, Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz ve Balkanlar'daki ticari hareketliliği belirli kurallar manzumesi içinde denetlemeye çalıştığını ortaya koymaktadır.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-Dubrovnik ilişkilerinin sosyal ve ekonomik boyutu, hukuki güvence, diplomatik statü, ticari imtiyaz ve merkez-taşra dengesi ekseninde Şekillenmiştir. İncelenen bulgular, Dubrovnik'in Osmanlı idari ve hukuki sistemi içerisinde özel statüye sahip bir aktör olarak konumlandığını ancak bu statünün uygulamada yaşanan sorunlar nedeniyle zaman zaman sınıandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acıpınar, M.** (2023). *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa, Akdeniz’de Diploması, Ticaret ve Korsanlık (1453-1599)*. Türk Tarih Kurumu.
- Afyoncu, E.** (2013). “Zenta”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 44, s. 279-281.
- Aka, İ.** (2012). “Timur”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 41, s. 173- 177.
- Akyıldız, A.** (2011). “Tercüme Odası”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 40, s. 504-506.
- Alkan, N.-Yalçınkaya, M. A.-Öz M.** (2018). *Osmanlı Diplomasisi*. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya (Ed.), Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, B.** (2007). Divan-ı Hümayun Tercümanları ve Osmanlı Kültür ve Diplomasisindeki Yerleri. *Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies)*, c. XXIX, 29-41.
- Aydın, G.** (2017). Dîvân Şairinin Dünyasına Zamanın Kadranından Bakmak: Bosnalı Sâbit’in Eserlerinde Saat Çeşitleri ve Koyun Saatinin Gizemi. *Journal of Turkish Language and Literature*, volüme:3/1, 8-23.
- Aydın, M. A.** (1994). “Din”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s: 325-328.
- Aydın, M. A.** (2007). “Osmanlılar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 33, s. 512-515.
- Aydın, M. A.** (2019). *Türk Hukuk Tarihi*. Beta Yayınları.
- Aydın, M. A.-Hamidullah, M.** (2002). “Köle”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, s. 237-246.
- Babinger, F.** (1997). “Raguza”, *MEB. İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s. 598-601.
- Babinger, F.** (2013). *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, Oğlak Yayınları.
- Bakır, A.** (2008). *Tarihi Halife B. Hayyât*. Bizim Büro Basımevi.
- Baktır, M.** (2000). “İçki”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 21, s. 458-462.
- Balcı, S.** (2006). *Osmanlı Devleti’nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bertelé, T.** (2012). *Venedik ve Kostantiniyye, Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi.
- Bilge, M. L.** (1991). “Arnavutluk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 3, s. 383-390.
- Bilim, C.** (1990). Tercüme Odası. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, (1), s. 29-43.
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2**, s. 122/1 (Evâsıt-ı Rebi’ü’l-evvel 1124 / Nisan-Mayıs 1712).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2**, s. 122/2 (Evâsıt-ı Rebi’ü’l-âhir 1124 / Mayıs-Haziran 1712).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2**, s. 122/3 (Evâhir-i Cemâziye’l-evvel 1124 / Haziran-Temmuz 1712).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 122/4 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1124 / Haziran-Temmuz 1712).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 123/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1124 / Haziran-Temmuz 1712).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 130/4 (Evâ'il-i Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 123/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1124 / Haziran-Temmuz 1712).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 152/3 (Evâhir-i Ramazan 1139 / Nisan-Mayıs 1727).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 123/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1124 / Haziran-Temmuz 1712).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 137/6 (Evâ'il-i Safer 1131 / Aralık-Ocak 1718/1719).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 123/2 (Evâil-i Cemâziye'l-âhir 1124 / Temmuz-Ağustos 1712).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 123/3 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1124 / Temmuz-Ağustos 1712).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 123/4 (Evâhir-i Ramazan 1124 / Ekim 1712).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 124/1 (Evâsıt-ı Şevvâl 1121 / Aralık-Ocak 1709/1710).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 124/2 (Rebi'ü'l-evvel 1125 / Mart-Nisan 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 124/3 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1125 / Mart-Nisan 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 129/2 (Evâ'il-i Şevvâl 1125 / Ekim-Kasım 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 125/1 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1125 / Mart-Nisan 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 125/2 (Evâ'il-i Reb'ü'l-evvel 1125 / Mart-Nisan 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 126/1 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1125 / Mart-Nisan 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 127/1 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1125 / Nisan-Mayıs 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 127/2 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1125 / Haziran-Temmuz 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 127/3 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1125 / Mayıs-Haziran 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 127/4 (Evâsıt- Cemâziye'l-evvel 1125 / Mayıs-Haziran 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 128/1 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1125 / Haziran-Temmuz 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 128/2 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1125 / Haziran-Temmuz 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 128/3 (Evâ'il-i Şevvâl 1125 / Ekim-Kasım 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 128/4 (Evâsıt-ı Şevvâl 1125 / Ekim-Kasım 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 132/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1127 / Mart-Nisan 1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 129/1 (Evâhir-i Şevvâl 1125 / Ekim-Kasım 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 129/3 (Evâ'il-i Şevvâl 1125 / Ekim-Kasım 1713).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 129/4 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1126 / Mayıs-Haziran 1714).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 129/4 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1126 / Mayıs-Haziran 1714).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 130/1 (Evâ'il-i Şevvâl 1126 / Ekim-Kasım 1714).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 130/2 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1126 / Aralık-Ocak 1714-1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 130/3 (Evâ'il-i Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 130/4 (Evâ'il-i Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 130/5 (Evâ'il-i Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 131/1 (Evâ'il-i Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 131/2 (Evâsıt-ı Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 131/3 (Evâsıt-ı Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 131/4 (Evâsıt-ı Safer 1127 / Şubat-Mart 1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 132/1 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1127 / Mart-Nisan 1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 132/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1127 / Mart-Nisan 1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 132/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1127 / Mart-Nisan 1715).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 133/1 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 133/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1128 / Şubat-Mart 1716).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 134/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 133/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 133/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 134/1 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 159/1 (Evâ'il-i Safer 1141 / Eylül-Ekim 1728).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 134/2 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 134/2 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 135/1 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 135/2 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 135/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 136/1 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1128 / Mart-Nisan 1716).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 136/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1129 / Şubat-Mart 1717).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 137/3 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1130 / Mayıs 1718).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 136/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1129 / Mart-Nisan 1717).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 137/ 6 (Evâ'il-i Safer 1131 / Aralık-Ocak 1718/1719).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 137/1 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1130 / Şubat-Mart 1718).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 137/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1130 / Şubat-Mart 1718).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 137/5 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1130 / Nisan-Mayıs 1718).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 138/1 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-âhir 1131 / Nisan-Mayıs 1719).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 138/2 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir H. 1131 / Nisan-Mayıs 1719).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 138/3 (Evâhir-i Receb 1131 / Mayıs-Haziran 1719).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 138/4 (Evâsıt-ı Şevvâl 1131 / Ağustos-Eylül 1719).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 139/1 (Evâ'il-i Şa'ban 1132 / Haziran-Temmuz 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 139/4 (Evâhir-i Şa'ban 1132 / Haziran-Temmuz 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 140/2 (Evâhir-i Şevvâl 1132 / Ağustos-Eylül 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 140/3 (Evâsıt-ı Ramazan 1132 / Temmuz-Ağustos 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 141/1 (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1132 / Eylül-Ekim 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 141/2 (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1132 / Eylül-Ekim 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 141/3 (Zi'l-hicce 1132 / Ekim-Kasım 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 142/2 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1132 / Ekim-Kasım 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 142/3 - 143 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1132 / Ekim-Kasım 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 143/1 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1132 / Ekim-Kasım 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 143/2 (Evâsıt-ı Muharrem 1133 / Kasım-Aralık 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 143/3 (Evâhir-i Muharrem 1133 / Kasım-Aralık 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 143/4 (Evâsıt-ı Muharrem 1133 / Kasım-Aralık 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 144/2 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1132 / Nisan-Mayıs 1720).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 144/3 (Evâhir-i Şa'ban 1133 / Mayıs-Haziran 1721).
BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 144/4 (Evâ'il-i Receb 1133 / Nisan-Mayıs 1721).

BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 144/5 (Evâsıt-ı Zi'l-ka'de 1133 / Ağustos-Eylül 1721).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s.145/1 (Evâsıt-ı Zi'l-ka'de 1133 / Ağustos-Eylül 1721).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 156/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1143 / Aralık-Ocak 1730-1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 145/2 (Evâ'il-i Muharrem 1133 / Kasım-Aralık 1720).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 145/4 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1133 / Şubat-Mart 1721).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 146/1 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1134 / Şubat-Mart 1722).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 198/7 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1158 / Nisan-Mayıs 1745).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 146/2 (Evâhir-i Cemâziye'l-evvel 1134 / Şubat-Mart 1722).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 146/3 (Evâ'il-i Ramazan 1135 / Haziran-Temmuz 1723).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 146/4 (Evâhir-i Ramazan 1135 / Haziran-Temmuz 1723).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 147/1 (Evâhir-i Zi'l-ka'de 1135 / Ağustos-Eylül 1723).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 147/2 (Evâsıt-ı Ramazan 1135 / Haziran-Temmuz 1723).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 147/3 (Evâhir-i Ramazan 1135 / Haziran-Temmuz 1723).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 147/4 (Evâhir-i Ramazan 1135 / Haziran-Temmuz 1723).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 148/1 (Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvel 1136 / Ocak-Şubat 1724).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 148/2 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1132 / Ekim-Kasım 1720).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 149/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1136 / Ocak-Şubat 1724).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 149/2 (Evâ'il-i Safer 1137 / Ekim-Kasım 1724).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 149/3 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1137 / Kasım-Aralık 1724).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 150/1 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1136 / Ağustos-Eylül 1724).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 150/2 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1137 / Kasım-Aralık 1724).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 150/4 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1137 / Aralık-Ocak 1724-1725).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 151/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1137 / Ocak-Şubat 1725).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 158/2 (Evâsıt-ı Şa'ban 1143 / Şubat-Mart 1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 151/2 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1137 / Aralık-Ocak 1724/1725).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 151/3 (Evâ'il-i Şevvâl 1137 / Haziran-Temmuz 1725).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 151/4 (Evâ'il-i Şevvâl 1137 / Haziran-Temmuz 1725).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 152/1 (Evâ'il-i Ramazan 1137 / Mayıs-Haziran 1725).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 152/2 (Evâ'il-i Ramazan 1138 / Mayıs-Haziran 1726).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 152/3 (Evâhir-i Ramazan 1139 / Nisan-Mayıs 1727).

BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 152/4 (Evâhir-i Ramazan 1139 / Nisan-Mayıs 1727).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 152/4 (Evâhir-i Ramazan 1139 / Nisan-Mayıs 1727).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 153/1 (Evâhir-i Şevvâl 1139 / Mayıs-Haziran 1727).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 153/2 (Evâ'il-i Muharrem 1140 / Ağustos-Eylül 1727).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 153/2 (Evâ'il-i Muharrem 1140 / Ağustos-Eylül 1727).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 198/5 (Evâsıt-ı Safer 1158 / Mart-Nisan 1745).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 153/5 (Evâ'il-i Safer 1141 / Eylül-Ekim 1728).

BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 154/1 (Evâ'il-i Safer 1141 / Eylül-Ekim 1728).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 154/2 (Evâ'il-i Safer 1141 / Eylül-Ekim 1728).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 154/3 (Evâ'il-i Safer 1141 / Eylül-Ekim 1728).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 155/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1143 / Kasım-Aralık 1730).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 156/2 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1143 / Aralık-Ocak 1730/1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 157/1 (Evâ'il-i Receb 1143 / Ocak-Şubat 1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 157/2 (Evâ'il-i Receb 1143 / Ocak-Şubat 1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 157/3 (Evâhir-i Receb 1143 / Ocak-Şubat 1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 158/1 (Evâ'il-i Şa'ban 1143 / Şubat-Mart 1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 158/3 (Evâsıt-ı Şa'ban 1134/ Mayıs-Haziran 1722).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 159/2 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1131 / Mart-Nisan 1719).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 159/4 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1143 / Ekim-Kasım 1730).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 159/4 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1143 / Ekim-Kasım 1730).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 160/2 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1143 / Aralık-Ocak 1730/1731).

BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 161/1 (Evâhir-i Şa'ban 1143 / Şubat-Mart 1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 161/2 (Evâhir-i Şa'ban 1143 / Şubat-Mart 1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 161/3 (Evâhir-i Şa'ban 1143 / Şubat-Mart 1731)
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 161/4 (Evâ'il-i Ramazan 1143 / Mart-Nisan 1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 162/1 (Evâ'il-i Ramazan 1143 / Mart-Nisan 1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 162/3 (Evâhir-i Şevvâl 1143 / Nisan-Mayıs 1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 162/4 (Evâhir-i Şevvâl 1143 / Nisan-Mayıs 1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 162/4 (Evâhir-i Şevvâl 1143 / Nisan-Mayıs 1731).
BOA., *A.DVNS.HADR.d.*, no: 2, s. 163/2 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1144 / Aralık 1731).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 163/3 - 164 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1144 / Aralık 1731).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 164/2 (Evâ'il-i Ramazan 1144 / Şubat -Mart 1732).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 164/2 (Evâ'il-i Ramazan 1144 / Şubat-Mart 1732).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 164/3 (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1145 / Nisan-Mayıs 1733).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 164/3 (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1145 / Nisan-Mayıs 1733).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 165/1 (Evâ'il-i Receb 1145 / Aralık-Ocak 1732/1733).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 165/3 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1145 / Mayıs-Haziran 1733).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 165/4 (Evâsıt-ı Muharrem 1146 / Haziran-Temmuz 1733).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 165/3 (Evâ'il-i Şa'ban 1160 / Ağustos-Eylül 1747).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 166/4 (Evâsıt-ı Şa'ban 1146 / Ocak-Şubat 1734).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 167/1 (Evâsıt-ı Şa'ban 1146 / Ocak-Şubat 1734).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 167/1 (Evâsıt-ı Şa'ban 1146 / Ocak-Şubat 1734).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 167/2 (Evâsıt-ı Şevvâl 1146 / Mart-Nisan 1734).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 168/1 (Evâhir-i Şevvâl 1146 / Mart-Nisan 1734).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 168/2 (Evâhir-i Şevvâl 1146 / Mart-Nisan 1734).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 168/3 (Evâhir-i Şevvâl 1146 / Mart-Nisan 1734).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 169/2 (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1146 / Nisan-Mayıs 1734).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 169/4 (Evâhir-i Rebi'ü'l-evvel 1147 / Ağustos 1734).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 169/5 (Evâhir-i 1147 / 1734-1735).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 169/5 (Evâhir-i 1147 / 1734-1735).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 170/1 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1147 / Ağustos-Eylül 1734).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 174/3 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1151 / Mart-Nisan 1739).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 170/2 (Evâ'il-i Cemâziye'l-evvel 1147 / Eylül-Ekim 1734).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 170/3 (Evâhir-i Ramazan 1147 / Ocak-Şubat 1735).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 171/1 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1147 / Nisan-Mayıs 1735).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 171/2 (Evâ'il-i Muharrem 1148 / Mayıs-Haziran 1735).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 171/3 (Evâ'il-i Muharrem 1148 / Mayıs-Haziran 1735).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 171/4 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1148 / Ekim-Kasım 1735).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 171/5 (Evâ'il-i Şevvâl 1148 / Şubat-Mart 1736).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 171/6 (Evâ'il-i Şa'ban 1149 / Aralık/Ocak 1736/1737).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 172/1 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1150 / Mart-Nisan 1738).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 172/2 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1150 / Mart-Nisan 1738).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 172/3 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1150 / Mart-Nisan 1738).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 172/5 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1151 / Haziran-Temmuz 1738).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 172/5 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1150 / Mart-Nisan 1738).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 173/1 (Evâsıt-ı Safer 1151 / Mayıs-Haziran 1738).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 173/2 (Evâ'il-i Şevvâl 1151 / Ocak-Şubat 1739).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 173/3 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1150 / Mart-Nisan 1738).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 174/1 (Evâhir-i Zi'l-ka'de 1151 / Şubat-Mart 1739).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 175/1 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1151 / Mart-Nisan 1739).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 175/2 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1151 / Mart-Nisan 1739).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 175/3 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1151 / Mart-Nisan 1739).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 175/4 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1151 / Mart-Nisan 1739).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 175/5 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1151 / Mart-Nisan 1739).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 175/6 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1151 / Şubat-Mart 1739).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 176/2 (Evâhir-i Muharrem 1152 / Nisan-Mayıs 1739).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 176/3 (Evâ'il-i Receb 1152 / Ekim-Kasım 1739).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 177/1 (Evâsıt-ı Ramazan 1152 / Aralık 1739).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 177/2 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1152 / Şubat-Mart 1740).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 177/3 (Evâhir-i Zi'l-hicce 1152 / Ocak-Şubat 1740).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 178/1 (Evâhir-i Rebi'ü'l-evvel 1153 / Mayıs-Haziran 1740).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 178/1 (Evâhir-i Rebi'ü'l-evvel 1153 / Mayıs-Haziran 1740).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 178/2 (Evâhir-i Zi'l-ka'de 1153 / Ocak-Şubat 1741).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 178/3 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1153 / Haziran-Temmuz 1740).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 178/4 (Evâhir-i Şa'ban 1154 / Ekim-Kasım 1741).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 179/1 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1153 / Mayıs-Haziran 1740).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 179/2 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1153 / Haziran-Temmuz 1740).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 180/1 (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1153 / Temmuz-Ağustos 1737).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 181/1 (Evâsıt-ı Ramazan 1153 / Kasım-Aralık 1740).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 181/3 (Evâil-i Safer 1154 / Nisan/Mayıs 1741).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 183/3 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1154 / Haziran-Temmuz 1741).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 183/3 (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1154 / Haziran-Temmuz 1741).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 184/1 (Evâ'il-i Receb 1154 / Eylül-Ekim 1741).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 184/2 (Evâ'il-i Receb 1154 / Eylül- Ekim 1741).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 184/4 (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1154 / Ağustos-Eylül 1741).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 185/1 (Evâsıt-ı Muharrem 1155 / Mart-Nisan 1742).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 185/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-ahir 1155 / Haziran-Temmuz 1742).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 185/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1154 / Haziran-Temmuz 1741).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 187/2 (Evâsıt-ı Zi'l-hicce 1154 / Şubat-Mart 1742).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 188/1 (Evâ'il-i Şevvâl 1155 / Kasım-Aralık 1742).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 188/2 (Evâsıt-ı Receb 1155 / Eylül 1742).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 188/3 (Evâsıt-ı Receb 1155 / Eylül 1742).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 189/2 (Evâ'il-i Muharrem 1156 / Şubat-Mart 1743).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 189/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-evvel 1156 / Nisan-Mayıs 1743).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 189/4 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 190/1 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 190/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 190/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 191/2 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 191/3 (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1156 / Mayıs-Haziran 1743).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 192/1 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1156 / Temmuz-Ağustos 1743).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 192/2 (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1156 / Aralık-Ocak 1743/1744).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 193/5 (Evâ'il-i Cemâziye'l-âhir 1157 / Temmuz-Ağustos 1744).

BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 192/3 (Evâ'il-i Zi'l-hicce 1156 / Ocak-Şubat 1744).

- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 192/5 - 193** (Evâ'il-i Safer 1157 / Mart-Nisan 1744).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 192/5** (Evâ'il-i Muharrem 1157 / Şubat-Mart 1744).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 193/2** (Evâ'il-i Rebi'ü'l-evvel 1157 / Nisan-Mayıs 1744).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 193/3** (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1157 / Mayıs-Haziran 1744).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 194/1** (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1157 / Mayıs-Haziran 1744).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 194/2** (Evâhir-i Cemâziye'l-âhir 1157 / Temmuz-Ağustos 1744).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 194/4** (Evâ'il-i Receb 1157 / Ağustos-Eylül 1744).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 195/3** (Evâ'il-i Receb 1157 / Ağustos-Eylül 1744).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 195/4** (Evâhir-i Receb 1157 / Ağustos-Eylül 1744).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 196/2** (Evâhir-i Rebi'ü'l-âhir 1157 / Mayıs-Haziran 1744).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 196/3** (Evâ'il-i Şevvâl 1157 / Kasım-Aralık 1744).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 196/4** (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1157 / Aralık-Ocak 1744/1745).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 196/5** (Evâ'il-i Zi'l-ka'de 1157 / Aralık-Ocak 1744/1745).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 198/4** (Evâ'il-i Safer 1158 / Mart-Nisan 1745).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 197/1** (Evâ'il-i Muharrem 1158 / Şubat-Mart 1745).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 197/2** (Evâsıt-ı Muharrem 1158 / Şubat-Mart 1745).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 197/3 - 198** (Evâsıt-ı Muharrem 1158 / Şubat-Mart 1745).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 198/2** (Evâ'il-i Safer 1158 / Mart-Nisan 1745).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 199/2** (Evâ'il-i Rebi'ü'l-âhir 1158 / Mayıs 1745).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 199/4** (Evâsıt-ı Rebi'ü'l-âhir 1158 / Mayıs 1745).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 200 /3** (Evâsıt-ı Receb 1158 / Temmuz-Ağustos 1745).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 195/2** (Evâ'il-i Receb 1157 / Ağustos-Eylül 1744).
- BOA., A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 200/4** (Evâhir-i Receb 1158 / Temmuz-Ağustos 1745).
- BOA.,A.DVNS.HADR.d., no: 2, s. 150/3** (Evâhir-i Rebi'ü'l-ahir 1137 / Aralık-Ocak 1724/1725).
- Bostan, İ. – Oral, Ö.** (2021). *Osmanlı Denizcilik Tarihi*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Bostan, İ.** (2001). “İzn-i Sefine”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23, s. 542-543.
- Bostan, İ.** (2006). *History of Regulations Passage Rights Through The Strait of Istanbul During The Ottoman Empire Era, The Turkish Straits Maritime Safety, Legal and Environmental*

- Aspects, Nilüfer Oral & Bayram Öztürk (Eds.), *Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV)*, İstanbul, s.6-15.
- Bostan, İ.** (2007). *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitapyayınevi.
- Bostan, İ.** (2009). *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler (1575-1620)*. Timaş Yayınları.
- Bozkurt, N.** (2000). "İçki", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 21, s. 455-456.
- Bozkurt, N.** (2002). "Korsan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, s. 210-212.
- Bozkurt, N.** (2011). "Tercüman", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 40, s: 489-490.
- Bracewell, C. W.** (2009). *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkiyalık, Senjli Uskoklar*, (Çev.) Mehmet Moralı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Can, A.** (2024). *Tarihsel Süreçte Gümrükler: Bir Örnek Almanya Gümrük Nizamnamesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Canbaz, S. D.** (2014). *15/3 No'lu Dubrovnik Düvel-i Ecnebiye Defteri: (H. 1057-1073/M.1647-1663) (İnceleme Metin)*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Carter, F. W.** (1994). The Political Geography of the Dubrovnik Republic, *Acta Geographica Croatica*, Vol. 29, 77-97.
- Cezar, M.** (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi, c. I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cezar, M.** (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi, c. II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cezar, M.** (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi, c. IV*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cezar, M.** (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi, c. V*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cicim, İ. U.** (2016). Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi'ne Göre Navlun Sözleşmeleri. *CEDRUS* IV, 393-410.
- Clauson, S. G.** (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Çağ, G.** (2020). Kadim Yollar Bağlamında Osmanlı Balkan Fetihlerinin Stratejik Unsurları: Üsküp'ün Fethi Örneği. *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, / 5, 147-157.
- Çakır, İ. E.** (2022). Some Information on the Practices of Dhimmis for Using the Trabzon Kadi Courts in the First Half of the Eighteenth Century. *Hitit Theology Journal*, June /21/1 637-666.
- Çetin, A.** (1996). "Garp Ocakları", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 13, s. 382-386.
- Çiftçi, F.** (2024). *Cengiz Han Döneminde Moğollar*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- David, G.** (2003). "Macaristan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 27, s. 286-295.

- Defterdar Sarı Mehmed Paşa Zübde-i Vekayiât, Tahlil ve Metin (1066-1166/1656-1704)**, haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- Değdaş, U. C.** (2018). *Konsoloslukların Kuruluşu, Görev ve Yetkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Demirci, K.** (2000). “İçki”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 21, s. 456-458.
- Demirtaş, F.** (2001). *Yavuz Sultan Selim (1512-1520) Döneminde Osmanlı Devleti’nde Harp-Sulh ve Menziller*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- DİA** (1996). “Gümrük”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 14. s. 260-263.
- Djurdjev, B.** (1992). “Bosna Hersek”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 6, s. 297-305.
- Doğan, G.** (2014). Ötekinin Dilini Anlamak: Venedik Şark Dil Okulu. *Toplumsal Tarih Dergisi*, s.217, Temmuz, 58-63.
- Dökmeci, V.** (2018). *İstanbul’daki Venedik Dragomanları ve Dil Oğlanları (1551-1797)*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- Durak, A.** (2016). Akdeniz’de Osmanlı Korsanlığı ve Osmanlının Korsanlıkla Mücadelesi (1530-1571). *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/2, Temmuz, sayfa: 131-148.
- Ekinci, E. B.** (2008). *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, Arı Sanatevi.
- Emecen, F. M.** (2015). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Engin, N.** (2002). “Köle”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, s. 246-248.
- Erdoğan, M.** (2019). *Sultan I. Mahmud Dönemindeki Sefaretnamelerin Osmanlı Modernleşmesi ve Diplomasisi Üzerindeki Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Erkal, M.** (1991). “Âmil” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.3, s.58-60.
- Erol, Y. Z.** (2020). Tahsildarlık As A Tax Collection Method After The Tanzimat In The Ottoman Empire. *TAD*, C.39/S.68, 357-391.
- Ertaş, F.** (2017). *7 Numaralı İzn-i Sefîne Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya.
- Evliya Çelebi.** Seyahatname. (haz.). Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman- İbrahim Sezgin, c. 5, Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Evliya Çelebi.** Seyahatname. (haz.). Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman- İbrahim Sezgin, c. 6, Yapı Kredi Yayınları, 2002.

- Glavina, M.** (2009). *17. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu ile Dubrovnik Cumhuriyeti İlişkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gökbilgin, M. T.** (1994). “Edirne”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 10, s.425-431.
- Gürkan, E. S.** (2018). *Sultan’ın Korsanları*, Kronik Yayınları.
- Hacısalihoğlu, M.** (2009) “Sırbistan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 37, s. 121-126.
- Hajek, A.** (1980). “Sırbistan”, *MEB. İslam Ansiklopedisi*, c. 10, s. 556-566.
- Halaçoğlu, Y.** (2012). “Ulak”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 42, s.77-79.
- Harris, R.** (2003). *Dubrovnik A History*, SAQI.
- Howell, J. C.** (2017). *The Ragusa Road: Mobility and Encounter in the Ottoman Balkans (1430-1700)*. (Doktora Tezi). Harvard University, Graduate School of Arts & Sciences, Londra.
- Işık, K.** (2023). Muhammed b. İsa b. İsmail el-Aksarâyî’nin Nihâyetü’s-Su’l ve’l Emniyye fi Teallümi A’mâli’l-Fürûsiyye Adlı Eserinin Eman ve Müst’men Bölümlerinin Değerlendirilmesi”. *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 3 (Haziran), 23-39.
- İlgürel, M.** (2001). Osmanlı Denizciliğinin İlk Devirleri, *Belleten*, s. 637-654.
- İnalçık, H.** (1993). “Cizye”, *TDV İslam ansiklopedisi*, c. 8, s. 45-48.
- İnalçık, H.** (1997). *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, C. I (1300-1600)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalçık, H.** (2001). “İspence”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23, s. 177.
- İnalçık, H.** (2016). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. Yapı Kredi Yayınları.
- İnalçık, H.** (2021). *Osmanlı’da Devlet, Hukuk ve Adalet*. Kronik Kitap Yayınları.
- İpşirli, M.** (1992). “Bezirgân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 6. s. 103-104.
- İpşirli, M.** (1995). “Elçi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 11, s. 3-15.
- Kalıpçı, M. E.** (2024). *Bir Toplumsal Denetim Aracı Olarak Osmanlı Hukukunda Nezir Usulü*. Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.
- Kallek, C.** (2007). “Okka”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 33, s. 338-339.
- Kara, C.** (2023). *13/1 Nolu Dubrovnik Ahkam Defterine Göre Osmanlı Venedik İlişkilerinde (1603/4-1613/14) Diplomasi ve Ticaret (1-100. Sayfalar)*. (Yüksek Lisans Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Karatay, O.** (2013). Ortaçağ’da Karadağ Tarihi, Osman Karatay & Bilgehan A, Gökdağ (Eds.), *Balkanlar El Kitabı* c. 1: Tarih, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 143-153.
- Karatay, O.** (2013). Ortaçağ Bosna Devleti, Osman Karatay & Bilgehan A, Gökdağ (Eds.), *Balkanlar El Kitabı, c. 1*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 155-167.
- Kardan, G.** (2019). *1015 (H.1178-1179/M. 1765-1766), 1016 (H. 1195-1206/M. 1780-1792), 1017 (H. 1206-1207/M. 1791-1792) Numaralı Yol ve Menzil Defterlerinin Transkripsiyonu ve*

Değerlendirmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kastamonu.

Kenanoğlu, M. C. (2013). “Vergi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 43, s. 52-58.

Kenanoğlu, M. M. (2013). “Zimmi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 44, s. 438-440.

Koçu, R. E. (1729). “Bezirgân”, *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 5. s. 1944-1973.

Konan, B. (2015). Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme, *AÜHFD*, 64 (1): 171-193.

Korkmaz, A. (2010). *Zamanı Ölçen Tasarım Araçları ve Kişisel Saatler*; (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

Köker, Ö. (2011). *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Dubrovnik İlişkileri ve Hicri 1037-1056/1627-1646 Tarihli Ahkam Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Köprülü, M. F. (2012). *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Akçağ Yayınları.

Köse, M. Z. (1997). *XVI. Yüzyılda Osmanlı Dubrovnik Münasebetleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Köse, M. Z. (2009). *Osmanlı Dubrovnik İlişkileri 1500-1600 Doğu Akdeniz’de Casuslar ve Tacirler*, Giza Yayınları.

Köse, M. Z. (2013). Osmanlı Balkanı’nda Kara Ticaret ve Rekabet: Rumeli’de Dubrovnik Tüccarı (1600-1630). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 16, 41-58.

Kursar, V. (2020). The Diplomatic, Religious and Economic Presence of the Republic of Dubrovnik (Ragusa) in Ottoman Edirne, Birgit Krawietz & Florian Riedler (Eds.), *The Heritage of Edirne in Ottoman and Turkish Times*, Walter de Gruyter, Berlin/Boston, 302-344.

Kuru, M. (2009). *Relations Between Ottoman Corsairs and the Imperial Navy in the 16 Century*. (Yüksek Lisans Tezi). Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Küçük, L. (2007). *Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.

Kütükoğlu, M. S. (1996). “Gümrük”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 14, s. 263-268.

Kütükoğlu, M. S. (2010). *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*, Başbakanlık Basımevi.

Lewis, C. T.- Short C. (1879). *A Latin Dictionary*, Oxford: Clarendon Press.

Lonza, N. (2000). Izborni postupak Dubrovačke Republike. *Anali Dubrovnik* 38, 9-52.

Miović, V. (2003). *Dubrovačka Diplomacija u Istanbulu*. Zagreb-Dubrovnik, HAZU.

- Miović, V.** (2005). *Dubrovačka Republika u Spisima Osmanskih Sultana*. Državnog Arhiva u Dubrovnika.
- Miović, V.** (2011). *Kavşaktaki Bilgelik: Dubrovnik Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti Döneminde Olaylar*. Kartolina Yayınları.
- Miović, V.** (2020). Dragomano Nostro Della Porta: Dragomans Of The Porte In The Service Of Dubrovnik In The Fifteenth And Sixteenth Centuries, *Dubrovnik Annals* 24, 65-95.
- Moacanin, N.** (2001). “Karadağ” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 24, s. 384-385.
- Necioğlu, S.** (1983). *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, Osmanlı Devri II. Viyana Kuşatması 1683*. c. 3/4, Askeri Tarih Yayınları.
- Okiç, M. T.** (1996). Hadiste Tercüman. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XIV, s: 27-52.
- Oral, Ö.** (2004). *17. Yüzyılda Akdeniz’de Osmanlı Korsanlığı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ortaylı, İ.** (2012). *Türkiye Teşkilat Tarihi*. Cedit Neşriyat, s. 136-137.
- Ortaylı, İ.** (2012). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat.
- Özcan, A.** (2001). “Karlofça”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 24, s. 504-507.
- Özcan, A.** (2007). “Pasarofça Antlaşması”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 34, s. 177-181.
- Özel, A.** (1991). *Dârulislam, Dârulharb, İslâm Hukukunda Ülke Kavramı*. İz Yayıncılık.
- Özel, A.** (1994). “Darü’s-sulh”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c 9, s. 5-6.
- Özey, R.** (2013). Balkanların Coğrafi Yapısı, Bilgehan A. Gökdağ-Osman Karatay (Ed.), *Balkanlar El Kitabı*, c. 1, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 25-46.
- Özkaya, Y.- Akyıldız, A.** (2020). “Muhassıl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31, s. 18-20.
- Özkılınc, A.** (2013). vd. (haz.), *Rumeli Eyaleti (1514-1550)*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özsoy, R.** (2010). *XIX. Yüzyılda Osmanlı’da Köle Ticareti Esirciler ve Zenci Köleler*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Pektuzlu, M.** (2025). *203 No’lu Besni (Behisni) Şer’iyye Siciline Göre Besni Kazasında İdari, Hukuki, Sosyo-kültürel ve Ekonomik Hayat (R.1290-1292/M.1873-1875)*. (Yüksek Lisans Tezi). Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Osmaniye.
- Pitcher, E. D.** (2019). *Osmanlı İmparatorluğu’nun Tarihsel Coğrafyası*. (Çev.) Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları.
- Râşid Mehmed Efendi.** *Târihi Râşid, I. (1071-1114 /1660-1703)*. haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır ve Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, 2013.
- Sami, Ş.** (1899). *Kamus-i Türki*, İkdam Matbaası.

- Savaş, A. İ.** (2002). “Konsolos”, *TDV İslam Ansiklopedisi* c. 26, s.178-180.
- Savaş, A. İ.** (2007). *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınları.
- Sertoğlu, M.** (2011). *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, c. 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Setton, K. M.** (2020). *XVII. Yüzyıl Dünyasında Venedik, Avusturya ve Türkler*. çev. Arif Erbil, Albaraka Yayınları.
- Şahin, H. G.** (2018). *İspanyol ve Osmanlı Kroniklerinde Barbaros Hayreddin Paşa*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tabakoğlu, A.** (2011). “Tekalif”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 40, s. 336-337.
- Topaloğlu, B.** (1994). “Din” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c 9, s. 322-325.
- Travirka, A.** (2011). *Dubrovnik, Tarih, Kültür, Sanat Mirası*, Forum Yayınları.
- Turan, Ş.** (1994). “Dubrovnik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s. 542-544.
- Tümer, G.** (1994). “Din”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s: 312-320.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (1988). *Osmanlı Tarihi c. I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (2011). *Osmanlı Tarihi*, c. III/1. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (2011). *Osmanlı Tarihi*, c. IV/1. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (2016). *Osmanlı Tarihi*, c. II. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yağcı, Z. G.** (2015). Osmanlı’da Yasal Olmayan Kölelik ve Köleleştirme Yöntemleri, *XVI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, s. 1623-1640.
- Yemişçi, C.** (2007). *XVII. Yüzyılda Osmanlı-Dubrovnik Siyasi İlişkileri*, (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Yemişçi, C.** (2020). Dubrovnik Baş Diyakozluğu’nun Hersek Katoliklerini Himaye Yetkisi ve Dubrovnikli Ruhbanın Osmanlı Balkanlarında Ortodokslarla ve Ehl-i Örf Taifesiyle Yaşadığı bazı Problemler (XVI. ve XVII. Yüzyıllar). *Platform of International European Studies*, 200-228.
- Yemişçi, C.** (2021). Split Limanı’nın Uluslararası Ticarete Açılması ve Split-Dubrovnik Rekabeti (1590-165). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Dergisi*, 19 (1), s. 265-284.
- Yemişçi, C.** (2022). İktisadi, Diplomatik ve Hukuki Rollerıyla Dubrovnik Cumhuriyeti’ndeki Osmanlı Gümrük Emni (1430-1806). *MUTAD*,; IX (2): 429–456.
- Yemişçi, C.** (2022). Osmanlıları Balkanlardan Çıkarma Projelerinde Dubrovnik’teki Türk Karşıtı Fraksiyonun Rolü (1592-1607). *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches*, Yıl/Vol. 7, (Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar’a Armağan), s. 1973-2012.
- Yemişçi, C.** (2023). *Doğu ile Batı’nın Sınırında Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri (1326-1592)*. Efe Akademi Yayınları.

- Yemişçi, C.** (2023). *Doğu ile Batı'nın Sınırında Osmanlı-Dubrovnik İlişkileri (1592-1714)*. Efe Akademi Yayınları.
- Yemişçi, C.** (2023). *Dubrovnik'te Osmanlılar, Osmanlı-Dubrovnik İlişkilerinin Sosyal ve Hukuki Yönü*, Değişim Yayınları.
- Yeniçeri, C.** (1991). "Bâc", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4, s. 411-413.
- Yılmaz, G. Ö.** (2014). *Elçiye Zeval Olmaz, 16. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı'da Yabancı Elçiler*, Remzi Kitabevi.
- Zenkin, G. N.** (2024). *Osmanlı Menzil Teşkilatı: Bolvadin Menzili Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Zlataş, Z.** (2013). Dubrovnik and the Ottoman Balkans (1430-1808). *Balkans in the Turkish History*, cilt 1, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya, s. 475-512.

EKLER

Rumili vâlisi vezir [ ] paşaya ve Niğbolu sancağı ilhâkıyla Özi vâlisi vezir [ ] paşaya ve Bosna beğlerbeğine ve zikr olunan eyâletlerde vâki Sofya ve Filibe ve Saraybosna monlalarına ve sâ'ir kâdîlara ve kılâ' dizdârlarına ve sâ'ir zâbitân ve a'yân-ı vilâyet ve iş erlerine hüküm ki;

Dubrovnik elçileri ordu-yı hümâyûnuma 'arz-ı hâl idüb Dubrovnik bâzîrgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüb gideler rızklarına ve davarlarına ve sâ'ir esvâblarına kimesne dahl idüb zahmet virmeye ve yollarda bâc taleb olunmaya ve sâ'ir bid'atlar ihdâs olunmağla cümle Rumili vilâyetlerinde Dubrovnik bazîrgânlarından nesne taleb olunmaya ve Dubrovnikden geri gelüb memâlik-i mahrûsemde mürd olsa rızkına beytü'l-mâlcı ve kassâm dahl etmeye belki ândan vârisi gelüb rızkın taleb eyleye deyu 'ahid-nâme-i hümâyûnda mastûr ve cizye ve ispençe ve avâriz-ı divâniye ve tekâlif-i 'örfiyye ile rencide olunmayub ve sâkin olduğu mülk-i hânesi ehl-i 'örf tâ'ifesine konak virilmeyüb ve yollarda eşkiyâ havfindan tebdîl-i câme idüb ve ata binüb ve âlât-ı harb götürdüklerinde mümâna'at olunmaya deyu bundan akdem virilan evâmir-i şerîfede musarrah olub 'ahid-nâme-i hümâyûn ve evâmir-i 'alişâna mugâyir vaz' ve te'addî olunmak icâb itmez iken iki nefer Dubrovniklü hizmetkârıyla zikr olunan eyâlet ve elviyede ticâret tarîkiyle gezüb kâr u kisb üzre olan Pavla Papa nâm Dubrovniklü hilâf-ı 'ahid-nâme-i hümâyûn ve mugâyir-i evâmir-i şerîfe rencide olunduğun bildürüb 'ahid-nâme-i hümâyûn ve mukaddemâ virilan evâmir-i şerîfe mücebince 'amel olunub ol-vechile te'addî ve rencide olunmamak bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ eyledikleri ecilden 'ahid-nâme-i hümâyûn ve kuyûdât-ı ahkâma mürâca'at olundukda vech-i meşrûh üzre olduğu mastûr ve mukayyed bulunmağın 'ahid-nâme-i hümâyûn ve mukaddemâ virilan evâmir-i şerîfe mücebince 'amel oluna deyu yazılmışdır.

Fî Evâ'il-i Ra (Rebi'ü'l-evvel) sene 1125

Vidin kadısına hüküm ki;

Dobravnik beğlerinin Âsitâne-i sa'âdetimde vekili olan Luka Kiryako Südde-i sa'âdetime 'arz-ı hâl idüb Dobravnik'den biri gelüb memâlik-i mahrûsemde mürd olsa rızkına beytü'l-mâlcı ve kassâm dahl itmeyüb vilâyetinden vârisi gelüb taleb itmek üzere 'ahidnâme-i hümâyûnda mukayyed iken Dobravnik bazirgânlarından Filyo Marinovik nam bazirgân işbu bin yüz yigirmi altı senesinde ticâret için Vidin'e geldikde mürd olub eğer kendünün ve eğer Dobravnik'de olan şerîklerinin mallarından yanında bulunan bin üç 'aded yaldız altını ile kırk guruş mikdarı akçesin ve sâ'ir eşyâsını hâlâ Vidin nâzırı ve beytü'l-mâlcısı olan 'Ömer Ağa dimekle ma'rûf kimesne zabt itmekle mürd-i mesfûrun bunda bulunan yeğenleri yüzleriyle Petro varub yedlerinde olan senedlerin ibrâz ve taleb eylediklerinde 'ahidnâme-i hümâyûna mugâyir teslîmden imtinâ' itmekle da'vet-i şer' eylediklerinde itâ'at itmeyüb gadr murâd eylediğin bildürüb 'ahidnâme-i hümâyûn mücebince icrâ-yı hakk olunmak bâbında hükmi hümâyûnum ricâ eylediği ecilden 'ahidnâme-i hümâyûna mürâca'at olundukda Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüb gideler rızklarına ve davarlarına ve sâ'ir esvâblarına kimesne dahl itmeyüb zahmet virmeye ve Dobravnik'den biri gelüb memâlik-i mahrûsemde mürd olsa rızkına beytü'l-mâlcı ve kassâm dahl itmeye belki ândan vârisi gelüb rızkın taleb eyleye deyu mukayyed bulunub ve hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn müdâhale olunmamak üzere emr-i şerîfim virilmek için baş defterdârım olan el-hâc Mehmed dâme 'ulûvuhu î'lâm itmeğin mumâ-ileyhin î'lâmı mücebince hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn te'addî olunmayub ve 'ahidnâme-i hümâyûna mugâyir alduğı şer'le girüye redd ve î'lâm olunmak bâbında fermân-ı 'alişânım sâdır olmuşdur deyu yazılmışdır.

Fî Evâsıt-ı Z (Zi'l-hicce) sene 1126

Hersek ve İskenderiye sancakları beğleri ve zikr olunan sancaklarda vâki' kadılara ve kılâ' dizdârlarına ve iskele eminlerine ve â'yân-ı vilâyet ve iş erlerine hüküm ki;

Hâlâ Âsitâne-i sa'âdetime gelen Dobravnik elçileri Cono Resti ve Nikoliça Buka ordu-yı hümâyûnuma 'arz-ı hâl idüb Dobravnik beğleri der-i devlet-i âliyyeme olan 'ubûdiyet ve sadâkatları muktezâsınca üzerlerine edâsı lâzım gelen cizyelerin gönderüb teslim-i hazine-i 'âmirem idüb vilâyetleri sengistan olduğundan terekeye müzâyakaları olmağla 'ubûdiyyetleri mukâbelesinde kadîmden virile geldiği üzre harbî kefereye virilmemek şartıyla kifâf-ı nefsleri için zikr olunan sancaklarda vâki' iskelelerde buldukları yerlerden akçeleriyle narh-ı rûzî üzre bu def'a dahi ancak bin keyl hinta ve üç bin keyl darı iştirâ itmelerine kimesneye mûmâna'at itdirilmemek bâbında emr-i şerîfim ricâ ve minvâl-i meşrûh üzre bu def'a dahi yalnız bin keyl hinta ve üç bin keyl darı iştirâ itmelerine mûmâna'at olunmamak için şurûtuyla divân-ı hümâyûnum tarafından emr-i şerîfim verilmek bâbında baş defterdâr el-Hâc Mehmed dâme 'ulûvuhu i'lâm itmeğin imdi siz ki sancakbeğleri ve kadılar ve dizdârlar ve iskele eminleri ve â'yân-ı vilâyet ve iş erlerisiz mumâ-ileyhin i'lâmı mücebince mübâşir ta'yîn olan [...] ma'rifeti ile vech-i meşrûh üzre harbî kefereye virilmeyüb doğru Dobravnik'e gönderilmek üzre zikr olunan sancaklarda vâki' iskelelerde buldukları yerlerden akçeleriyle narh-ı rûzî üzre bu def'a dahi yalnız bin keyl buğday ve üç bin keyl darı iştirâ ve nakillerine mûmâna'at olunmayub ve zikr olunan bin keyl hinta ve üç bin keyl darı kâmilen virildikde ol-mikdâr hinta ve darı verildiğini mübeyyin iş bu emr-i şerîfimin zahrına hüccet-i şer'iyye ve der-kise idüb memhûren emr-i şerîfimi mübâşir-i merkûm ile der-i devlet-medârıma irsâl eyleyesiz bundan sonra hufyeten tecessüs ve ta'arruz itdirülür şöyle ki emr-i şerîfimde tasrih olunan bin keyl-hinta ve üç bin keyl darıdan ziyâde bir habbe virildiği nümâyân olur ise kat'â bir dürlü 'özl ve cevâbınız isgâ olunmayub her biriniz mes'ûl ve mu'âheze ve mu'âteb olacağınızı mukarrer bilüb ve sen ki mübâşir-i mumâ-ileyhsin sen dahi bu bâbda ziyâde 'iffet ve istikâmet ile hareket idüb eğer emr-i şerîfimde ta'yîn olunandan ziyâde bir habbe virilecek olursa senin dahi muhkem hakkından gelinür âna göre basîret ve intibâh ile hareket eyleyesin deyu yazılmışdır.

Fî Evâhir-i R (Rebi'ü'l-âhir) sene 1128

Bosna vâlisine ve Bosna defterdârına hüküm ki;

Kıdvetü'l-â'yânî'l-milleti'l-mesihîyye Dobravnik beğlerinin vekili Luka Kiryako Südde-i sa'âdetime 'arz-ı hâl idüb Bosna sarayından Dobravnik iskelesine varıncaya dek müsmir(memerr-i) kârbân ve zehâ'ir olan Benaderde(?) ve Bacmane Havale(?) ve Bosnic derbendlerinde hilâf-ı 'ahid-nâme-i hümâyûn agavatın ihdâs eyledikleri rüsûmât için Dobravnik tüccârından ve sâ'ir bazirgânlardan ziyâde akçe mutâlebesiyle rencide olunub mukaddemâ men' için? emr-i şerîfim ibrâz eylediklerinde yine ısgâ itmeyüb rencide ve te'addî eylediğin Mısır iskelelerinin ibtâlîne bâ'is olmağla hazine-i 'âmiremde mahfûz olan baş muhâsebe defterlerine nazar olundukda Dobravnik iskelesine tâbi' Bosna eyâletinde vâki' bâc-hânededen mürûr u 'ubûr eden tüccâr yüklerinden Ostrea memlehasında çıkan tuz yüklerinden ve her cins metâ'dan bâc alınmak üzere mukâta'a-i merkûmenin hâsılına ber vechi kabûl etmiş dokuz bin dokuz yüz yigirmi sekiz akçe dahi zam ve mecmû'ı iki yük kırk bir bin sekiz yüz akçe mâl ile Hersek sancağında vâki' bâc-hâne memlehası ve Üstüvence metrisi dirler iki kal'ası muhâfazasında olan neferâtın mevâcibleri mukâbili taraflarından zabt olunmak üzere ocaklık ta'yîn ve berât-ı şerîf virildiği ve iskele-i mezbûreye gelüb giden giden tüccârı ve kirâcı bargirleri ocaklık mutasarrıfı olan neferat ağaları rencide ve kadîme mugâyir ziyâde akçe taleb ve te'addî eyledikleri ve Dobravnik iskelesinden kadîmî ne-vechile alınugelmiş ise kadîmisi üzere zabt olunub [kânûn-ı] kadîme mugâyir ziyâde akçe mutâlebesiyle rencide itdirilmemek için yüz otuz iki senesi Ramazan-ı şerîfenden Dobravniklü tarafına emr-i şerîf virildiği derkenâr ve dîvân-ı hümâyûnum tarafından Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler ve gelüb gideler rızklarına ve davarlarına ve sâ'ir emvâllerine kimesne dahl idüb zahmet virmeyeler ve yollarda bâc taleb olunmaya deyu 'ahidnâme-i hümâyûnda mastûr olduğundan başka vilâyet-i mezbûre tâcirlerinin Rumili vilâyetlerinde bey' u şirâ eyledikleri metâ'larının gümrüğü senevî birer yük akçe mâl ile tercümânlarının 'uhdesinde olmağla İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan gayrı Rumili vilâyetlerinde tüccârının bey' u şirâ eyledikleri metâ'larının gümrüğü taraflarından eminlerine zabt ve cem' ve tahsil itdirilüb kadîmden olıgelan ve 'ahidnâme-i hümâyûna mugâyir 'ummâl ve mültezimîn ve nuzzâr min-ba'd bir vechile dahl ve ta'arruz itmeme üzere şurûtu mukayyed olub ve neferât-ı merkûme tarafından zabt olunmak üzere ocaklık virilan bâc-hâne mukâta'asına Dobravniklûden bâc alınmak husûsu dâhil olmayub te'addîleri vâki' ise derc olmağla senki vezir müşârûn-ileyhsin ve senki defterdâr-ı mumâ-ileyhsin ma'rifetiniz ile görölüb neferât-ı merkûme tarafından Dobravnik bazirgânlarından 'ahidnâme-i hümâyûna mugâyir akçe talebiyle rencide itdirilmeyüb vechen mine'l-vücûh dahl u ta'arruz olunmamak üzere iskele-i mezbûrede mürûr u 'ubûr iden bazirgânlar dahi getürdükleri yüklerinden beher cins metâ'larından kadîmden olıgeldiği üzere tâcirleri edâ ve teslîm

eylediklerinden sonra kadîme mugâyir ziyâde talebiyle rencide itdirilmemek üzere mâliye tarafından emr-i şerîfim virilmekle mûcebince dîvân-ı hümâyûnum tarafından dahi emr-i şerîfim virilmek bâbında istid'â-yı 'inâyet itmeğin baş muhâsebe defterlerine nazar olundukda vech-i meşrûh üzere emr-i şerîfim virildiği mastûr ve mukayyed bulunmağla mâliye tarafından virilan emr-i şerîfim mûcebince 'amel olunmak bâbında fermân-ı 'âlişânım sâdır olmuştur.

Fî 22 M (Muharrem) sene [1]133

Ber-vech-i arpalık Üsküb sancağı mutasarrıfına ve Üsküb ve Gostovar kadılarına hüküm ki; Gostovar kurbunda dokuz nefer haydûd eşkıyâsı iki nefer Dobravnik tâcirlerinin yollarına inüb yüklerin gasb ve kendülerin ahz ve dağa götürüb iki yüz altun bahâya kesüb ve altunı aldıktan sonra salıvirüb ba'de mesfûrân bazirgânlar düstûr-ı mükerrem müşîr-i mufahham nizâmü'l-âlem Rumili vâlisi vezirim Abdullah Paşa edâma'llahu te'âla iclâlehuya hitâben ısdâr eyledikleri emr-i şerîfim mücebince eşkıyâ-yı merkûmenin ahzı için ta'yîn olunan martolos başı mesfûrûn şakîleri Gostovar'da sâkin Ebûbekir Beğ oğlu İbrahim Beğ'in çiftliğinde bulup ahz murâd itdikde hayli te'addî itmeleriyle bir nefer haydûd maktûl ve karındaşı ahz olunub bakiyesi firâr itmeleriyle ahz olunan istintâk olundukda eşkıyânın me'vâları çiftlik-i merkûmdur hatta mezbûr İbrahim iki yüz altun ve bir kılıç ve çiftlik kethüdâsını dahi ba'zı eşkıyâ yirmişlerdir deyu cevâb eyledikde siz ki mîr-i mîrân ve Üsküb kadısı mûmâ-ileyhâsız tarafınızdan î'lâm ve hâlâ bu tarafa gelen Dobravnik elçileri dahi eşkıyâ-yı merkûmenin me'vâları mezbûr İbrahim'in çiftliğe olduğu zâhir olmağla buldurub mesfûrân Dobravnik bazirgânlarının eşyâsı tahsîl olunmak bâbında istid'â-yı merhamet itmeleriyle sen ki mîr-i mîrân-ı mûmâ-ileyhsin husûs-ı mezbûrî mahallinde ma'rifet-i şer'le tefîş ve tefahhus ve firâr eden haydûdlar ve eşyâ-yı merkûme 'ale'l-emîn zuhûra getirilüb ber-muktezâ-yı şer'-i şerîf icrâ-yı şer' ve ihkâk-ı hakk ve keyfiyyet-i hâl der-i devlet-medârıma 'arz ve î'lâm olunub bu husûsda ihmâl ve müsâmahadan ve hilâf-ı şer'-i şerîf ve vaz' u hareketden be-gâyet irâz u ictinâb olunmak bâbında fermân-ı 'âlişânım sâdır olmuştur deyu yazılmışdır.

Fî Evâ'il-i B (Receb) sene [1]133

Bosna ve Rumili ve Niğbolu vâlilerine ve ber-vech-i arpalık Hersek ve zikr olunan eyâletlerde vâki ve sâ'ir sancakların mutasarrıfları beğlerbeğilere ve sancakbeğlerine ve zikr olunan eyâletlerde ve Niğbolu sancağında vâki' kadılara ve kılâ' dizdârlarına ve derbend zâbitlerine ve iskele eminlerine hüküm ki;

Dobravnik ilçileri Maro Kaboga ve Cono Resti Südde-i sa'âdetime gelüb Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüb gideler rızklarına ve davarlarına ve sâ'ir esbâblarına dahl idüb zahmet vermeyeler ve yollarda bâc taleb itmeyeler İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan mâ'adâ Rumili vilâyetlerinde karadan ve denizden getirüb satdıkları meta'larından ber-karâr-ı sâbık yüzde iki akçe alınmak murâd olunub bazirgânlar meta'ların satdıkları yerlerde yüzde iki akçe gümrüklerin kendü taraflarından gümrük 'âmili olana vireler ve her altı ayda elli bin akçe iltizâmları üzre getirüb hazine-i 'âmirime teslim ideler Dobravnik'den biri gelüb memâlik-i mahrûsemde mürd olsa rızkına beytü'l-mâlcı ve kassâm dahl itmeye belki ândan vârisi gelüb celb eyleye bazirgânları meta'ların satdıkları yerlerde yüzde iki gümrüklerin taraflarından 'âmillerine edâ eyledikden sonra olıgelene muhâlif reft ve masdariyye nâmıyla akçe alınmaya deyu 'ahidnâme-i hümayûnda munderic ve cizye ve ispençe ve 'avârız-ı divâniye ve tekâlif-i 'örfiyye ve pandur akçesi ve dâm ve mürûriye ve balmumundan bâc ve mülk hâneleri ehl-i 'örf tâ'ifesine konak verilmeyüb ve yollarda eşkiyâ havfından tebdîl-i câme idüb ve ata binüb âlât-ı harb getürdüklerinde mümâna'at olunmayub ve ulak nâmıyla davarları alınmaya deyu evâmir-i şerîfe virilegeldiğin bildürüb bin yüz otuz bir senesi Rebi'ü'l-evvelinin evâsıtı târihinden üç sene tamamına değin gümrükleri kendülere der- 'uhde olunub berât-ı şerîfim virildiği Dobravnik bazirgânlarından Covan Gocce nâm tâcir iki nefer hidmetkârıyla virilan berât şurûtu üzre İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan mâ'adâ taht-ı hükûmet ve kazânızda gezüb bey' u şirâ eylediği emti'asıyla gümrük tarafından 'âmillerine edâ eyledikden sonra hilâf-ı 'ahidnâme-i hümayûn ve virilegelen evâmir-i şerîfeye mugâyir rencide ve remîde olunmayub himâyet u sıyânet olunmak bâbında hükm-i hümayûnum ricâ itmeğin divân-ı hümayûnumda mahfûz olan 'ahidnâme-i hümayûn ve kuyûd-ı ahkâma mürâca'at olundukda vech-i meşrûh üzre olduğu mastûr ve mukayyed bulunmağın 'ahidnâme-i hümayûn ve virilegelen evâmir-i şerîfe mücebince kayd olunmak için yazılmışdır.

Fî Evâsıt-ı Za (Zi'l-ka'de) sene [1]133

Ber-vech-i arpalık Niğbolı sancağı mutasarrıfına ve Ruscuk ve Tuna yalılarında vâki' kadıllara ve ümenâ ve 'ummâle hüküm ki;

Dobravnik elçileri [ ] ve [ ] hutimet 'avâkibuhû bi'l-hayr Südde-i sa'âdetime 'arz-ı hâl idüb Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüb gideler rızklarına ve davarlarına ve sâ'ir esvâblarına dahl idüb zahmet virmeyeler ve bunlardan bâc taleb itmeyeler ve İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan mâ'adâ Rumili vilâyetlerinde karadan ve denizden getirüb satdıkları metâ'larından ber-karâr-ı sâbık yüzde iki akçe alınmak emr olunub bazirgânları metâ'ların satdıkları yerlerde yüzde iki akçe gümrüklerin getürdüklerinde gümrük 'âmili olana vireler deyu 'ahidnâme-i hümâyûnda münderic iken siz ki zikr olunan mahallerde vâki' iskele eminleri ve 'ummâlsız getirüb satdığınız cild-i gav ve balmumu ve çuka ve kumaşdan gümrük almazız bâki emti'anızdan gümrük aluruz deyu Dobravnik tâcirlerini hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn ve kadîmden virilegelen evâmîr-i şerîfeye mugâyir rencide ve remîde üzre olduğunuzu bildürüb tüccâr-ı mesfûrûnun İstanbul ve Edirne ve Brusa'da mâ'adâ karadan ve denizden getürdüb satdıkları emti'alarının yüzde iki gümrüklerin kendi taraflarından 'âmillerine edâ eylediklerinden sonra 'ahidnâme-i hümâyûn tâcirleri ol-vechile rencide ve remîde olunmamak bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ eyledikleri ecilden 'ahidnâme-i hümâyûna mugâyir rencide olunmamak emrim olmuşdur deyu yazılmışdır.

Fî Evâhir-i Za (Zi'l-ka'de) sene [1]135

Varna kadısına hüküm ki;

Dobravnik cumhur[iyet]i taraflarından Âsitâne-i Sa'âdetimde vekilleri olan kıdvetü'l-â'yânî'l-milleti'l-mesihîyye Luka Kıryako hutimet 'avâkibuhû bi'l-hayr gelüb Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüb gideler rızklarına ve davarlarına ve sâ'ir esvâblarına kimesne dahl idüb zahmet virmeye ve sâ'ir bid'atlar ihdâs olunmağla cümle Rumili vilâyetlerinde Dobravnik bazirgânlarından nesne talep olunmaya ve kendülere memâlik-i mahrûsemde kimesne ziyân iderse bana 'arz oluna gereği gibi hakkından gelinüb rızkların tazmîn itdirile ve 'ahidnâme-i hümâyûna muhâlif emr-i şerîf dahi ihrâc olunur ise 'amel olunmaya deyu 'ahidnâme-i hümâyûnda mastûr ve cizye ve ispençe ve sâ'ir 'avarız-ı divaniye ve tekâlif-i 'örfiye ile rencide olunmayalar deyu bundan akdem virilan evâmir-i şerîfe kuyûdâtında musarrah olub 'ahidnâme-i hümâyûn ve mukaddemâ virilan evâmir-i şerîfeye mugâyir vaz' ve te'addi olunmak icâb etmez iken Dobravnik bazirgânlarından Simo veled-i İstifan nâm tâcir Ruscuk'dan bazı emti'a ile Âsitâne-i sa'âdetime gelür iken Varna kasabası hudûdunda Varna cizyedârı olan Mahmud nâm cizyedâr mesfûr tâciri ahz ve cebren ve kahren hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn ve mugâyir-i evâmir-i 'aliyye bir kıt'a â'lâ cizye kâğıdı virüb ve on guruşun fuzûlî alub gadr eylediğin bildürüb sen ki mevlânâ-yı mumâ-ileyhsin cizyedâr-ı merkûmun hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn tâcir-i mesfûra virdiği bir kıt'a cizye kâğıdı kendüye teslîm ve tâcir-i mesfûrdan cizye kâğıdı bahâsı olmak üzre cebren aldığı on guruş cizyedâr-ı merkûmdan şer'le girüye redd olunmak bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ itmeğin vech-i meşrûh üzre şer'le alıvirilmek bâbında fermân-ı 'âlişânım sâdır olmuştur.

Fî Evâhir-i L (Şevval) sene 1139

Bosna vâlisine ve Hersek beğlerbeğisine ve Foça ve Brebol ve Taşlıca ve eyâlet-i mezbûrda vâki` olan kadılara ve â`yân-ı vilâyet ve sâ`ir â`yâna hüküm ki;

Kıdvetü a`yâni`l-milleti`l-mesihîyye Dobravnik elçileri Tomo Baseli ve Luca Buce hutimet `avâkibuhû bi`l-hayr Südde-i sa`âdetime mühürlü `arz-ı hâl gönderüb Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüb gideler rızklarına ve davarlarına ve sâ`ir esvâblarına kimesne dahl idüb zahmet virmeye ve bunlardan bâc taleb itmeyeler ve sâ`ir bid`atlar ihdâs olunmağla cümle Rumili vilâyetlerinde Dobravnik bazirgânlarından nesne taleb olunmaya deyu `ahidnâme-i hümâyûnda münderic ve bundan akdem vilâyetlerin hayvanâta muzâyakaları olmağla vilâyetlerinin ma`işetleri çün bazirgânları öküz ve inek ve koyun ve keçi iştirâ idüb Dobravnik kal`asına ve iskelesine götürdüklerinde yollarda pandur ve neferat sâ`ire hilâf-ı `ahidnâme-i hümâyûn muhâlefet ve bâc ve `avâ`id ve sâ`ir bahâne ile akçe taleb ve cebren alub esvâblarına ve davarlarına müdâhele itmeleriyle men` u def` olunmak için bundan akdem emr-i şerîf virilmişken bu sene-`î mübâreke de dahî hayvanâta muzâyakaları olmağla bazirgânları zikr olunan hayvanâtı taht-ı kazânızda buldukları yerlerden iştirâ ve Dobravnik kal`asına ve iskelesine götürmek murâd eylediklerinde bazı kimesneler hayvânât götüren bazirgânlara hilâf-ı `ahidnâme-i hümâyûn ve mukaddemâ virilan emr-i şerîfe mugâyir dam mutâlebesiyle cebren alub te`addî eylediklerin bildürüb hilâfına vaz` u hareket olunmayub men` u def` olunmak bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ ve Divân-ı Hümâyûnumda mahfûz olan `ahidnâme-i hümâyûn ve kuyûd-ı ahkâma mürâca`at olundukda vech-i meşrûh üzre olduğu mastûr ve mukayyed bulunmağla `ahidnâme-i hümâyûn ve mukaddemâ virilan emr-i şerîf mücebince `amel olunmak için hükm yazılmışdır.

Fî Evâ`il-i Ş (Şa`ban) sene 1143

Bosna vâlisine ve monlasına ve Bosna ve Özi eyâletlerinde vâki' Yenibazar ve sâ'ir kadılara ve Silistre mütesellimine ve â'yân-ı vilâyet ve sâ'ir iş erlerine hüküm ki;
Kıdvetü a'yâni'l-milleti'l-mesihîyye Dobravnik elçileri Tomo Baseli ve Luca Buce hutimet 'avâkibuhû bi'l-hayr Südde-i sa'âdetime mühürlü 'arz-ı hâl gönderüb Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüb gideler rızklarına ve davarlarına ve sâ'ir esvâblarına kimesne dahl idüb zahmet virmeye ve bunlardan bâc taleb itmeyeler İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan gayrı Rumili vilâyetlerinde karadan ve denizden getirüb bey' u şirâ eyledikleri emti'alarından ber-karâr-ı sâbık yüzde iki akçe alınmak emr olunub bazirgânları metâ'ların satdıkları yerlerde yüzde iki akçe gümrüklerin kendü taraflarından gümrük 'âmili olana vireler ve her altı ayda bir elli bin akçe iltizâmları üzre getirüb hazine-i 'âmireme teslim ideler memâlik-i mahrûsemde kimesne ziyân ider ise bana 'arz oluna gereği gibi hakkından gelinüb rızkların tazmîn itdirile ve sâ'ir bid'atlar ihdâs olunmağla cümle Rumili vilâyetlerinde Dobravnik bazirgânlarından nesne taleb olunmaya deyu 'ahidnâme-i hümâyûnda münderic ve cizye ve ispençe ve 'avâriz-ı divâniye ve tekâlif-i 'örfiye ve pandur akçesi ve dam ve mürûriye ve balmumundan bâc ve 'avâ'id ve kantariye ve rüsûmât ve mülk hâneleri ehl-i 'örf tâ'ifesine konak virilmeyüb ve ulak nâmıyla davarları alınmaya deyu ahd-ı ba'idden berü evâmir-i şerîfe [şerîfe / tekrar] virilegelmişken hâlâ Yenibazar'da ve Sabanca'da kâr u kisb üzre olan tüccârın bey' u şirâ eyledikleri emti'aları her ne ise bazı kimesneler mümâna'at idüb dükkanlarından kovdurub ve kaftan bahâ ve sâ'ir 'avâ'idi cebren aldırub ve mülk hânelerine ve oturdukları odalarına ehl-i 'örf ta'ifesini kondurub ve 'avâriz-ı divâniye ve tekâlif-i 'örfiye ve şakka mutâlebesiyle rencide olundukların bildürüb [bildürüb / tekrar] hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn virilegelen evâmir-i şerîfeye mugâyir rencide olunmamak bâbında [bâbında / tekrar] hükm-i hümâyûnum ricâ eyledikleri ecilden divân-ı hümâyûnumda mahfûz olan 'ahidnâme-i hümâyûn ve kuyûd-ı ahkâma mürâca'at olundukda vech-i meşrûh üzre olduğu mastûr ve mukayyed bulunmağın 'ahidnâme-i hümâyûn ve viriligelen evâmir-i şerîfeye mugâyir rencide olunmamak bâbında fermân-ı 'âlişânım olmuştur deyu yazılmışdır.

Fî Evâhir-i Ş (Şa'ban) sene 1143

Ağrıboz muhâfızına ve Kandiye muhâfızına ve Ağrıboz ve Kandiye ve Cezire-i Kıbrıs'da [ ] ve [ ] kadıları ve Lefkoşa ve Sakız nâ'iblerine ve Kıbrıs ve Sakız muhassılları [ ] ve [ ] zîde mecduhûmâya ve zikr olunan kazâlarda vâki' kılâ' dizdârları ve iskele eminleri ve â'yân-ı vilâyet ve iş erlerine hüküm ki;

Dobravnik elçileri Frano Todiri ve Frano Getaldi hutimet 'avâkibuhûma bi'l-hayr Südde-i sa'âdetime 'arz-ı hâl gönderüb Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüb gideler rızklarına ve davarlarına ve sa'ir esvâblarına kimesne dahl idüb zahmet virmeye ve bunlardan bâc talep itmeyeler ve İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan gayrı Rumili vilâyetlerinde karadan ve denizden getirüb bey' u şirâ eyledikleri metâ'larından ber-karâr-ı sâbık yüzde iki akçe alınmak emr olunub bazirgânları metâ'ları satdıkları yerlerde yüzde iki akçe gümrüklerin kendü taraflarından gümrük 'âmili olana vireler ve her altı ayda bir elli bin akçe iltizâmların üzre getirüb hazine-i 'âmireye teslim ideler ve Dobravnikden biri gelüb memâlik-i mahrûsemde mürd olsa rızkına beytü'l-mâlcı ve kassâm dahl itmeye belki ândan vârisi gelüb rızkını talep eyleye ve memâlik-i mahrûsemden aldıkları metâ'larının gümrüklerin edâ eylediklerinden sonra olıgelene muhâlif reft ve masdariye nâmıyla akçe alınmaya ve şimden sonra sâ'ir bid'atlar ihdâs olunmağla cümle Rumili vilâyetlerinde Dobravnik bazirgânlarından nesne talep olunmaya deyu 'ahidnâme-i hümâyûnda munderic ve cizye ve ispençe ve 'avâriz-ı divâniye ve tekâlif-i 'örfiye ve pandur akçesi ve dam ve müruriye ve balmumundan bâc ve 'avâ'id ve kantariye ve rüsûmât ve mülk hânelerin ehl-i 'örf tâ'ifesine konak virilmeyüb ve yollarda eşkıyâ havfindan tebdîl-i câme idüb ve ata binüb ve âlât-ı harb götürdükde mûmâna'at olunmayub ve ulak nâmıyla davarları alınmaya deyu ahd-i ba'idden berü evâmir-i şerîfe virilegeldiğın bildürüb resm-i gümrükleri bin yüz kırk beş senesi Rebi'ü'l-evvelî evâsıtından üç sene tamamına değın berât-ı şerîfimle Dobravnik beğleri tarafından der-'uhde olunmağla 'ahidnâme-i hümâyûn ve virilegelen evâmir-i şerîfe ve berât şurûtu üzre Dobravnik bazirgânlarından Anton Cona Movnik nâm tâcir ile iki nefer Dobravniklü hizmetkârıyla İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan mâ'adâ taht-ı hükümet ve kazâlarınızda gezüb ticâret ve bey' u şirâ eylediği emti'asının gümrüğün virilan berât şurûtu mücebince taraflarından 'âmillerine edâ eyledikden sonra hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn ve virilegelen evâmir-i şerîfeye mugâyir rencide ve remîde olunmayub himâyet u sıyânet itdirilmek bâbında emr-i şerîfim ricâ eyledikleri ecilden divân-ı hümâyûnumda mahfûz olan 'ahidnâme-i hümâyûn ve kuyûd-ı ahkâma mürâca'at olundukda vech-i meşrûh üzre olduğu mastûr ve mukayyed bulunmağın 'ahidnâme-i hümâyûn mücebince 'amel olunmak bâbında fermân-ı 'âlişân sâdir olmuştur buyurdum ki

Fî Evâhir-i L (Şevvâl) sene 1146

Tunus-ı vatan beği ve dâisi ve müftisi ve kadısı ve yeniçeri ağası ve sâ'ir zâbitân ve ocak ihtiyârlarına hüküm ki;

Dobravnik tercümânı Andırya hutimet 'avâkibuhû bi'l-hayr Südde-i sa'âdetime 'arz-ı hâl idüb devlet-i 'aliyye-i ebed-peyvendimin kadîmden berü gerdûn- beste-i tavk-ı 'ubûdiyet ve cizye-güzâr küyü'l-itâ'at olan re'âyâsından Dobravnik memleketi sükkân ve berâyâsı zül zelil (...) şâhânemde mahmî olan ra'iiyetden olub öteden berü himâyet u sıyânet oluna gelmişler iken Trablusgarb ocağı halkından Ali Havace dimekle ma'rûf kimesne bin yüz kırk dört senesinde râkib olduğu fırkatalar ile Dobravnik sunûrlarına varub bazı karyeleri basub malların hasarat ve sahîh Dobravnik re'âyâlarından ma'lûmü'l-esâmi kırk iki nefer re'âyâyı esir ve istirkâk eylediği tercümân-ı mesfûr mukaddemâ ihbâr ve inhâ ve istihlâslarını iltimâs ve istid'â eyledikde husûs-ı mezbûr sâdır olan emr-i şerîfimle Bosna vâlisi ve Hersek sancağı mutasarrıfları ma'rifetleriyle Dobravnik iskeleleri ümenâsi ve sâ'ir vukûfu olan sikat-i müslîminden gereği gibi tafahhus olundukda fi'l-hakika mezbûr Ali Havace sene-i mezbûrede Dobravnik sularına varub karyelerin basub eşyâların gasb ve re'âyâların esir eylediği ve zikr olunan kırk iki nefer sahîh Dobravnik re'âyâsından olduklarını 'arz ve i'lâm olub bu makûle devlet-i 'aliyyemin sahîh cizye-güzâr re'âyâsının esir ve istirkâkı meşrû' olmamağla merkûm Ali Havace'nin esir eylediği kırk iki nefer sahîh Dobravnik re'âyâsının sebîlleri tahlîye ve tahlîs olunmak üzere Trablusgarb beğlerbeğisi ve dâisi ve kadısı ve yeniçeri ağası ve sâ'ir zâbitân ve ocak ihtiyârlarına hitâben sâdır olan emr-i şerîfim mücebince ânda mevcûd olan re'âyâ tâ'ifesini itlâk ve vilâyetlerine irsâl olunub ancak o esnâda zikr olunan kırk iki nefer sahîh Dobravnik re'âyâsından Covan veled-i Anton ve Covan veled-i Nikola ve Tiro veled-i Marko ve Mari veled-i Covan ve Nikola veled-i Tomas ve Matya veled-i Batro ve İşkefa ve Covan Biles ve Tomas veled-i Nikola nâm sekiz nefer Dobravniklü siz ki mumâ-ileyhimsiz ocağınız tarafında oldukların yine tercümân-ı mesfûr haber virmele mesfûrûn sekiz nefer zikr olunan kırk iki nefer dâhil-i sahîh-i Dobravnik re'âyâsından iseler ber-muktezâ-yı şer'î enver-i ol-sekiz nefer Dobravniklünün dahi sebîlleri tahlîye ve istihlâslarıyla tahlîsi rızay-ı meymenet iktizâ-yı mülûkâneme müsâra'at eylemeniz bâbında bundan akdem şeref-bahş-ı sudûr olan emr-i şerîf ol-cânibe me'mûr mübâşir yediyle ba'de'l-vusûl imtisalleriyle zikr olunan sekiz nefer re'âyânın itlâklarıyçün tarafınızdan ashâbına tenbîh olundukda mezbûrlar biz bunları esir itmedik akçemiz ile iştirâ eyledik deyu 'illet ve bahâne ile virmeüyü hab(?) üzere kaldıkları ve husûs-ı mezbûr â'lemü'l-ulema-i vel-mütebahhirin efdalül fezailül metever-in hala Şeyhü'l-islâm ve müftiyü'l-enam olan Mevlâna Mehmed dürr-i edâma'llahu te'âla fezâ'ilehudan istiftâ olundukda zeydin (...) mu'tâd olan fetvayı Amr ve Nasrani zeydin ben ehli zimmetten olub (...) (...) da'va ve müdde'âsını vech-i şer'â üzere isbât edicek Amrın sebîli tahliye olunur deyu

fetvâ-yı şerîfe virildiğın bildürüb zıkr olunan sekiz nefer sahîh Dobravnık re'âyâsı her kimin yedinde bulunursa virilan fetvâ-yı şerîfe mücebince ber-muktezâ-yı şer'-i kavîm ıtlâk ve sebilleri tahlîye olunmak bâbında istid'â-yı merhamet itmeğın divan-ı hümâyûnumda mahfûz olan kuyûd-ı ahkâma mürâca'at olundukda vech-i meşrûh üzre emr-i şerîfim virildiği mastûr ve mukayyed bulunmağın virilan fetvâ-yı şerîfe ve mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim müceblerince 'amel olunmak fermânım olmağın imdi iş bu emr-i şerîfim vusulünde siz ki mumâ-ileyhimsiz sâlifü'z-zıkr sekiz nefer Dobravnık re'âyâsı her kimin yedlerinde bulunurlarsa ma'rifet-i şer'le ba'de's sübut ahz ve sebillerini tahliye idüb bu misüllü ra'ıyyet makûlesini istirkakda ibkâdan ve hilaf-ı şer'e harekete icrâdan mücânebet ve ittika olunmak bâbında fermân-ı 'alışânım sâdır olmuşdur.

Fî Evâhir-i L (Şevvâl) sene [1]147

Rikâb-ı hümâyûn kâ'im-makâmı İstanbul ve Galata monlalarına [ ] ve [ ] kadılarına hüküm ki;

Dobravnik beğlerinin vekili Luka Kıryako ordu-yı hümâyûnuma 'arz-ı hâl gönderüb Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüb gideler rızklarına ve davarlarına ve sâ'ir esvâblarına kimesne dahl idüb zahmet virmeyeler ve bunlardan bâc taleb itmeyeler İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan gayrı Rumili vilâyetlerinde karadan ve denizden getirüb bey' u şirâ eyledikleri metâ'larında ber-karâr-ı sâbık yüzde iki akçe alınmak emr olunub bazirgânları metâ'ların satdıkları yerlerde yüzde iki akçe gümrüklerin kendü taraflarından gümrük 'âmili olana vireler ve her altı ayda bir elli bin akçe iltizâmları üzre getirüb hazine-i 'âmireye teslim ideler ve Dobravnik'den biri gelüb memâlik-i mahrûsemde mürd olsa rızkına beytü'l-mâlcı ve kassâm dahl itmeye belki ândan varisi gelüb rızkını talep eyleye ve memâlik-i mahrûseden aldıkları metâ'larının gümrüklerin edâ eylediklerinden sonra olıgelene muhâlif reft ve masdariye nâmıyla akçe alınmaya ve şimden sonra sâ'ir bid'atlar ihdâs olunmağla Rumili vilâyetlerinde Dobravnik bazirgânlarından nesne taleb olunmaya deyu Dobravniklü yedine i'tâ olunan 'ahidnâme-i hümâyûnda mastûr ve cizye ve ispençe ve 'avârız-ı divâniye ve tekâlif-i 'örfiye ve pandur akçesi ve dâm ve mürûriye ve balmumundan bâc ve 'avâ'id ve kantariye ve mülk hâneleri ehl-i 'örf tâ'ifesine konak virilmeyüb ve yollarda eşkıyâ havfindan tebdîl-i câme idüb ve ata binüb âlet-i harb götürdüğünde mümâna'at olunmayub ve ulak nâmıyla davarları alınmaya deyu ahd-ı ba'idden berü virilan evâmir-i şerîfelere musarrah iken sahîh Dobravnik bazirgânlarından olub hâlâ İstanbul'da olan hekim Belyami veled-i Tesayi iki nefer Dobravniklü hizmetkârları ile kâr u kisb üzre olduklarından hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn ve mukaddemâ virilan evâmir-i şerîfelere mugâyir cizye ve ispençe ve 'avâ'id ve 'avârız-ı divâniye ve tekâlif-i 'örfiye ve sâir bahâne ile rencide ve remîde oldukların bildürüb hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn ve virilegelen evâmire mugâyir rencide ve remîde olunmamaları bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ ve divân-ı hümâyûnumda mahfûz 'ahidnâme-i hümâyûn ve ahkâm kaydına mürâca'at olundukda vech-i meşrûh üzre olduğu mastûr ve mukayyed bulunmağın mesfûr fi'l-vâki' sahîh Dobravniklü olub ticâret üzre emr-i şer'î vâki' ise 'ahidnâme-i hümâyûn ve virilegelen evamir-i şerîfelere mugâyir rencide olunmamak bâbında fermân-ı 'âlişânım sâdir olmuştur.

Fî Evâsıt-ı S (Safer) sene [1]151

Hanya ve Selanik vâlilerine Sakız ve İzmir ve Selanik monlalarına ve sâ'ir zâbitâna hüküm ki Dobravnik beğleri vekili Luka Kiryako 'arz-ı hâl idüb Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüb gideler rızklarına ve davarlarına ve sâ'ir esvâblarına kimesne dahl idüb zahmet virmeyeler ve bunlardan bâc taleb itmeyeler ve İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan gayrı cümle Rumili vilâyetlerinde karadan ve denizden getirüb bey' u şirâ eyledikleri metâ'larından ber-karâr-ı sâbık yüzde iki akçe gümrüklerin kendü taraflarından gümrük 'âmili olana vireler ve her altı ayda bir elli bin akçe iltizâmları üzre getirüb hazine-i 'âmireye teslîm ideler ve Dobravnik'den biri gelüb memâlik-i mahrûsemde mürd olsa rızkına beytü'l-mâlcı ve kassâm dahl itmeye belki ândan vârisi gelüb rızkını talep eyleye ve memâlik-i mahrûsedan aldıkları metâ'larının gümrüklerin edâ eylediklerinden sonra olıgelene muhâlif reft ve masdariye nâmıyla akçe alınmaya ve şimden sonra sâ'ir bid'atlar ihdâs olunmağla Rumili vilâyetlerinde Dobravnik bazirgânlarından nesne taleb olunmaya deyu Dobravniklü yedine i'tâ olunan 'ahidnâme-i hümâyûnda mastûr ve cizye ve ispençe ve 'avârız-ı divâniye ve tekâlif-i 'örfiye ve pandur akçesi ve dâm ve mürûriye ve balmumundan bâc ve 'avâ'id ve kantariye ve rüsûmât ve mülk hâneleri ehl-i 'örf tâ'ifesine konak virilmeyüb ve yollarda eşkiyâ havfindan tebdîl-i câme idüb ve ata binüb âlet-i harb götürdüğünde mümâna'at olunmayub ve ulak nâmıyla davarları alınmaya deyu ahd-i ba'idden berü evâmir-i şerîfe virile geldüğü bildürüb Dobravnik bazirgânlarından Esteban Anlik ve Gokosca nâm iki nefer Dobravniklü hizmetkârlarıyla taht-ı kazânızda ticâret üzre olmağla hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûn ve mukaddemâ virilegelen evâmir-i şerîfeye mugâyir rencide olunmamak bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ ve divân-ı hümâyûnumda mahfûz 'ahidnâme-i hümâyûna ve ahkâm kaydına mürâca'at olundukda vech-i meşrûh üzre olduğu mastûr ve mukayyed bulunmağın mukaddemâ sâdır olan emr-i 'âliye ve 'ahidnâme-i hümâyûna mugâyir rencide olunmamak bâbında.

Fî Evâhir-i M (Muharrem) sene [1]152

Galata monlasına ve Galata voyvodasına hüküm ki;

Dobravnik beğlerinin vekili Luka Kiryako ‘arz-ı hâl idüb Dobravnik tercümânlarından Galata’da sâkin berât-ı şerîfimle tercümân olan Vasiliki nâm tercümân Galata’da Mumhâne kurbunda Kara Mustafa Paşa Mahallesinde Mustafa nâm kimesnenin mutasarrıf olduğu bir bâb menzil ve tahtında mahzeni yedine virilan berât-ı şerîf üzre virilegelen hamrını hıfz için beher yevm birer guruşa icâr itmişiken ashâb-ı ağrazdan bazıları mümâna’at itmeleriyle mukaddemâ Galata kadısı tarafından mahall-i merkûma varılıb keşf ve mu’âyene ve ihâfî mahalle menzil-i mezkûr mahzen oldukda kat’â kimesneye zarar-ı şer’isi yokdur deyu haber virdikleri i’lâm olmuşken yine ‘arzlarına binâen müdâhale olunduğun bildürüb ol-bâbda hükm-i hümâyûnum ricâ ve mahrûse-i Galata’da Mumhâne Kapusu hâricinde Kara Mustafa Paşa Mahallesinde kain bir bâb menzil ile tahtında vâki’ mahzene mutasarrıf olan Mustafa nâm kimesnenin tarafından sabitül vekale vekili olan çukadârı Bekir meclis-i şer’de müvekkele-i mezbûr Mustafa mâru’z-zikr mahzen ve menziline bundan akdem müste’cir olan (...) zimmî meyhâne itmekle ahâli inşaası ve men’i için i’lâm olunmağla binâne-aleyh merkûm ile fesh-i icâre idüb Dobravnik tercümânlarından hâzır bi’l-meclis Vasilik nâm tercümân iştirâsına emr-i ‘âlişân ile ruhsat virilan hamrını vaz’ için mahzen olmak üzre icâr itmekle yine bazı kimesneler mahzen olmasına dahî mümâna’at itmeleriyle taraf-ı şer’îden üzerine varılıb ol-bâbda istifsâr olunsun dedikde cânib-i şer’den irsâl olunan Abdalbâki mahall-i mezbûra varub husûs-ı mezkûru istifsâr eyledikde menzil-i mezkûr mahzen oldukda bir kimesneye zararı olmadığını mahalle-i mezbûre İmamı Ali ve mü’ezzini el-hâc Mustafa ve ahâliden Monla İbrahim ve el-hâc Hasan ve Helvacı Mehmet Beşe ve Halil Çelebi ve Abdurrahman ve Berber Ahmed ve Hasan ve Mehmet Beşe ve Ahmed Çelebi ve sâ’ir muharrerül esami on yedi nefer müslimîn ile zimmîlerden Baba Simion ve Papa İstefan ve Darıcı Hürmüz ve Nikola ve sâ’ir on iki nefer zimmîler haber virdiklerinde Mevla-yı mezbûr gelüb inhâ itmeğın vech-i meşrûh üzre mümâna’at olunmamak üzre emr-i ‘âlî ricâsına olduğun zabt ve tescîl olduğun Galata mahkemesi nâ’ibi Mevlânâ Mustafa zîde ‘ilmuhû i’lâm itmeğın i’lâmı mücebince ‘amel olunmak bâbında.

Fî Evâsıt-ı N (Ramazan) sene [1]152

Kapudân Paşaya hüküm ki;

Hâlâ Âsitâne-i sa'âdetimde mukîm Dobravnik elçileri gelüb kadîmü'l-eyyâmdan berü Dobravnik memleketinin sükkân ve re'âyâsı zül zelîl himâyet-i pâdişâhânemde mahmî olan cizye-güzâr re'âyâsından olub her vechile himâyet u sıyânet olıgelmişler iken bu sene-i mübâreke de vilâyetlerinde ve karîb ve civârlarında ziyâde zehâire müzâyakaları olub emin mahrûmiyetlerine? her vechile muzâyakalarına binâen sebeb-i ma'îşetleriyçün (...) kal'asında sâkin Salih ve Ömer ve Süleyman ve İbrahim nâm tüccârlar Dobravnik beğlerine varub ücret ile Dobravnik beğlerinden iki kıt'a sefine alub iktizâ iden zahireyi getürmek için Arnavudluk tarafına revâne ve Pornik limanına lenger-i ihtirâz olduklarında lâzım gelen zehâiri cem' ve hâzır idince limân-ı mezkûrda meks iderler iken Trablusgarb sâkinlerinden Oruc Kiros nâm re'is korsan sefinesiyle gelüb limân-ı mezkûru basub lenger-i ihtirâz olan sefine-i mezkûreyi ve derdest olan gemicilerinden Luka Sorgo'ya ve Viçaho Şitik ve Maho Bula nâm üç nefer Dobravniklü re'âyâyı ahz ve esir idüb ziyâde gadr ve fesâd itmeleriyle zikr olunan bazirgânlar dahî mesfûrûn üç nefer Dobravnik esirlerini istihlâs için re'is-i mezkûrun sefinesine varub bunlar cizye-güzâr re'âyâdan iken esir idüb gadr eylediğinizden mâ'adâ limân-ı mezkûru basub bu makûle şenâ'ate cesâret eylediniz deyu üseray-ı mezkûrûnu taleb ve almak istediklerinde aslâ ısgâ itmeyüb Trablus cânibine götürüb bu misüllü fesâd ve şekâvet itmeleriyle zikr olunan üseray-ı vilâyetlerine irsâl ve fimâ-ba'd bu makûle şenâ'ate cesâret itmemelerini tenbîh ve te'kid için Dobravnik iskeleleri ümenâsından Ömer ve Derviş ve Mustafa zîde kadruhûm iki kıt'a arz ve elçiyân-ı mumâ-ileyhâ dahî 'arz-ı hâlleriyle istid'â itmeleriyle sen ki vezir-i müşârün-ileyhsin Dobravnik re'âyâsı ez-kadîm devlet-i 'aliyyemin cizye-güzârında sadâkatkârları olmakdan nâşi iş bu istirkâkları şer'-i şerîfe mugâyir ve 'ahidnâme-i hümâyûnuma muhâlif keyfiyyet olmağla istirkâk olunan mârru'z-zikr üç nefer sahîh Dobravnik re'âyâsı mu'arız-ı küllî istihlâs olunmak fermânım olmağın tarafından haber gönderüb sahîh Dobravnik re'âyâsının ber-vech-i meşrûh esr ve istirkâkları şer'-i şerîfe muhâlif olduğunu tefhîm ve bu bâbda emr-i şerîfim sâdır olduğunu bir muvahşah telkin ve ta'lîm zımında marru'z-zikr üç nefer sahîh Dobravnik re'âyâsını istihlas ve mazmûn-ı emr-i şerîfimi inkıyâdları ve edâya ihtimâm-ı tâm eylemen bâbında.

Fî Evâ'il-i Ra (Rebi'ü'l-evvel) sene [1]153

Kefe eyaleti ilhakıyla kal‘a-i cedîd muhâfızı vezir Ebubekir Paşa‘ya ve kal‘a-i cedîd kadısına hüküm ki

Dobravnik beğleri tarafından Asitâne-i sa‘âdetimde olan vekilleri Luka Kiryako hutimet avâkıbuhu bi‘l-hayr gelüb Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüp gideler rızıklarına ve davarlarına ve sâ‘ir esvâblarına kimesne dahl idüp zahmet virmeyeler ve bunlardan bâc taleb itmeyeler ve İstanbul ve Edirne ve Brusa‘dan gayrı Rumili vilâyetlerinde karadan ve denizden getirüb satdıkları meta‘larından ber-karâr-ı sâbık yüzde iki akçe gümrüklerin kendü taraflarından gümrük âmili olana vireler ve her altı ayda bir elli bin akçe iltizâmları üzre getirüb hazîne-i âmireme teslim ideler deyu Dobravniklüye i‘tâ olunan ahidnâme-i hümâyûnda münderic iken İstanbul ve Edirne ve Brusa‘dan gayrı Rumili vilâyetlerinde gümrük taleb olunmamak üzre tüccârdan Estefan nâm tâcire virilan emr-i şerîfim mücebince Azak tarafından sefîneye havyar tahmîl ve Asitâneye getirmek üzre iken Kal‘a-i Cedîd gümrükcüsü [ ] nâm kimesne tâcir-i mesfûru muaheze ve gümrük talebiyle rencîde eyledikde yedinde olan emr-i şerîfimi ibrâz ve muktezâsı üzre ‘amel ve sebîlleri tahliye olunmak için cenâb-ı emaret vali-yi? eyâlet-nisâb-ı sa‘adete? iktisâb hâlâ Kırım Hânı Selâmet Giray Hân damet mealiye? taraflarına ifâde ve sefîne-i mezbûreyi salıvirilmek için tenbîh olunmuşiken bazı erbâb-ı ağraz mâl âharındır deyu gamz ve sefîneyi Kerş kasabası sevâhilinde tevkîf olunmağla mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mücebince sefîne-i mezbûr ve tâcir-i mesfûrun sebîlleri tahliye olunmak bâbında hükmi-i hümâyûnum ricâ ve divân-ı hümâyûnumda mahfûz ahkâm kaydına mürâca‘at olundukda vech-i meşrûh üzre olduğu mastûr ve mukayyed bulunmağın mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mücebince ‘amel olup hilâf-ı emr-i şerîf ve mugâyir-i ‘ahidnâme-i hümâyûn gümrük ve avâid mütâlebesiyle rencîdeve te‘addî itdirilmemek bâbında.

Fî evâil-i M (Muharrem) sene [1]156

Kefe eyaleti ilhakıyla Kal'a-i Cedîd muhâfızı vezire Kal'a-i Cedîd kadısına ve gümrük emînine hüküm

Dobravnik vekili Luka 'arz-ı hâl idüb Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüp gideler rızıklarına ve davarlarına ve sâ'ir esvâblarına kimesne dahl idüb zahmet virmeyeler ve bunlardan bâc taleb itmeyeler ve İstanbul ve Edirne ve Brusa'dan gayrı Rumili vilâyetlerinde karadan ve denizden getirüb satdıkları meta'larından ber karâr-ı sâbık yüzde iki akçe gümrüklerin kendü taraflarından gümrük 'âmili olana vireler deyu Dobravniklüye i'tâ olunan ahidnâme-i hümâyûnda münderic iken Dobravnik tüccârından İstefan nâm tâcir istîcâr eylediği seffinesine hamr ve sâ'ir memnû'âtdan olmayan bazı emti'a ve eşyâ tahmîl ve hâlâ Azak tarafına 'âzim olduğun bildürüb iyab-u zehâbında 'ahidnâme-i hümâyûn ve mukaddemâ virilegelen evâmir-i şerîfeme mugâyir gümrük ve bâc ve sâ'ir 'avâid mütâlebesiyle rencîde ve remîde olunmamak bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ ve divân-ı hümâyûnumda mahfûz 'ahidnâme-i hümâyûna mürâca'at olundukda vech-i meşrûh üzre olduğu mastûr ve mukayyed bulunmağın 'ahidnâme-i hümâyûn mûcebince 'amel olunmak için yazılmışdır.

Fî evâsıt-ı R (Rebi'ü'l-âhir) sene [1]156

Tırnovi kazâsı nâibine hüküm ki

Dobravnik beğlerinin Asitâne-i sa'âdetimde vekilleri olan Luka Kiryako hutimet avâkıbuhu bi'l-hayr Südde-i sa'âdetime mühürlü arz-ı hâl idüb Dobravnik bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüp gideler rızıklarına ve davarlarına ve sâ'ir esvâblarına kimesne dahl idüp zahmet virmeyeler ve sâ'ir bid'atler ihdâs olunmağla cümle Rumili vilâyetlerine Dobravnik bazirgânlarından nesne talep olunmaya ve kendülere memâlik-i mahrusemde kimesne ziyân ider ise bana arz oluna gereği gibi hakkından gelinüb rızıkları tazmin itdirile deyu ahidnâme-i hümâyûnda mastûr ve cizye ve ispençe ve sâ'ir avârız-ı divâniye ve tekâlîf-i örfiye ile rencide olunmayalar deyu bundan akdem virilegelen evâmir-i şerîfe kuyûdâtında musarrah olup ahidnâme-i hümâyûn ve mukaddemâ virilan evâmir-i şerîfeme mugâyir vaz' u te'addî olunmak îcâb itmez iken sahîh Dobravnik bazirgânlarından Dimitri Covanni nâm bazirgân iki nefer Dobravnikli hıdmetkârlarıyla ol havâlîde ticâret üzre iken sâbıkâ Tırnovi mukaatası voyvodası olan Tırnovi kazâsında sâkin elhac İbrahim nâm kimesne iki senelik cizye mütâlebesiyle hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn ve mugâyir-i evâmir-i aliyye mesfûrûnun yedlerine ikişer aded cizye kâğdı virüp cebren ve kahren ve fuzuli yetmiş yedi guruşların alıp gadr ve teaddi eylediğın bildürüb sen ki mevlanayı mûmâ ileyhsin voyvodayı merkûmun hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn ve mugâyir-i evâmir-i aliyye tâcir-i mesfûra ve âdemlerine virdiği ikişer kıt'a cizye kâğdı kendüye red ve mesfûrlardan cizye kâğdı bahâsı olmak üzre cebren ve kahren aldığı yetmiş yedi guruşların voyvoda-yı merkûmdan şer'le girü istirdâd olunmak bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ itmeğın vech-i meşrûh üzre şer'le alıvirilmek bâbında fermân-ı âlîşân yazılmışdır.

Fî evâil-i Râ (Rebi'ü'l-evvel) sene 1157

Trablusgarb beğlerbeğisi [ ] dâme ikbâlehuya ve Trablusgarb dayısı ve yeniçeri ağası ve sâ'ir zâbitân ve ocak ihtiyârlarına hüküm ki

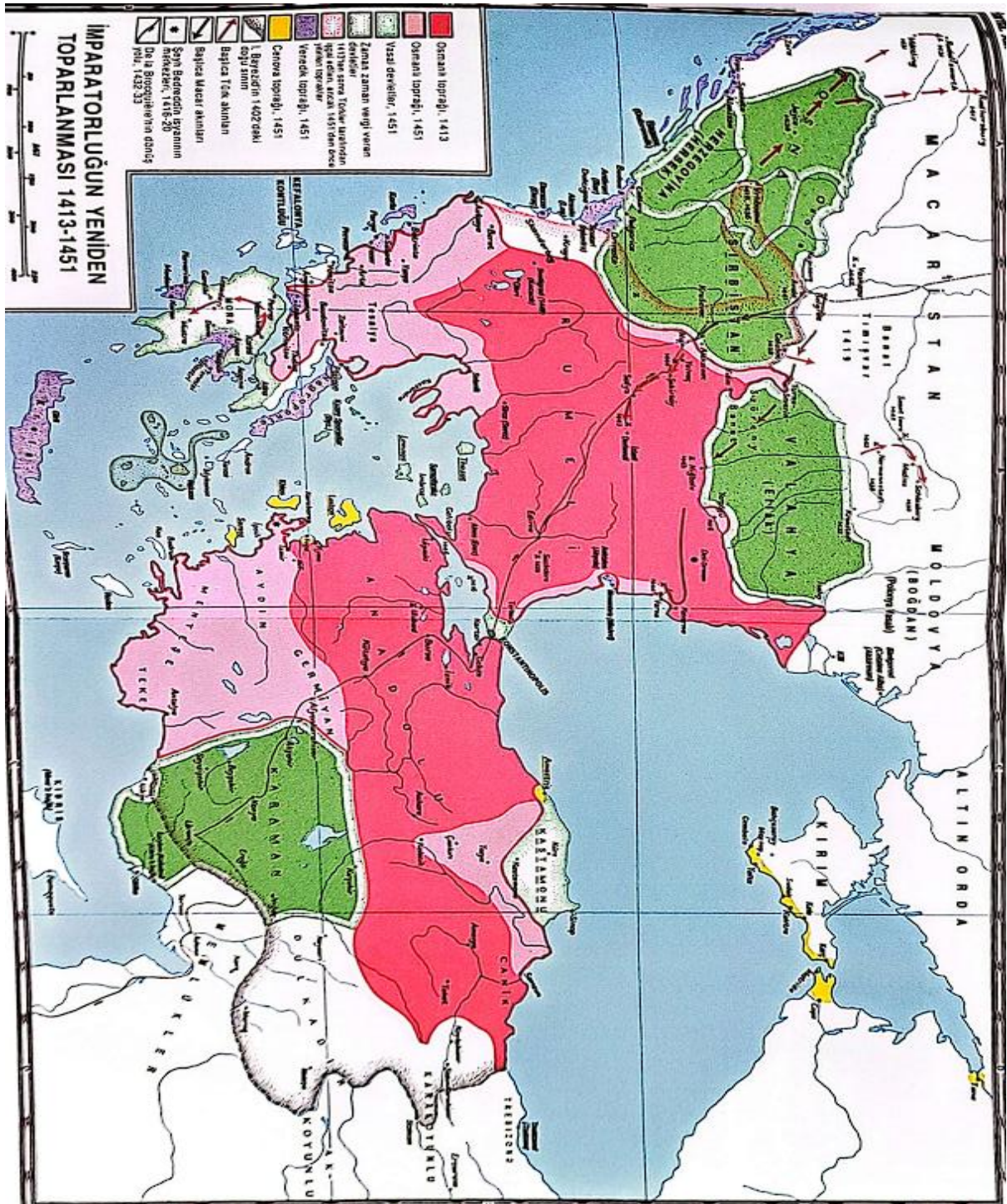
Dobravnikli Devlet-i Aliyyemin kadîmî cizye-güzâr re'âyâsından ve öteden berü sâye-i himâyet ve sıyânetde olup ve el-haletü hazîhi müluk-ı-Nasara beyninde vukû' bulan ihtilâfdan nâşî müste'men sefinelerinden emniyet-i mürtefi ve Devlet-i Aliyye re'âyâsından olan mesfûr Dobravniklü bayrağında olanlar ta'arruz-ı bî-gâne ve istisnâdan masûn olmak memulüyye bu defa Nemçe beğzâdelerinden Lupold ve Estarasoldu nâm beğzâdeler ve Lorence Hustinani nâm râhib Dobravnik kapudanlarından Anton Çikrovik nâm kapudanın kalyonuna süvâren İtalya cânibine azîmet üzre iken Venedik Körfezi kurbunda Santa Maria nâm mahalde Trablusgarb ocağı tarafından [ ] nâm reis ahidnâme-i hümâyûna mugâyir kalyon-ı merkûmı ahz ve derûnunda bulunan mesfûrlar ve sâ'irlerin esîr ve mahmulü olan tuz yükü ve altı yüz beş aded Venedik altını ve sâ'ir emvâl ve eşyâlarını girift ve gadr olduğunu Dobravnik beğlerinin vekilleri Luka Kiryako memhûr arz-ı hâli ile inhâ ve kadîmden bu makûle hasâret vukû'unda ahidnâme-i hümâyûn mücebince tazmin ve istirdâd oluna gelmekle bu defa dahi kalyon-ı merkûmı derûnunda bulunan beğzâdeler ve ruhbân ve on dokuz mellah ve kapudan ve bi'l-cümle nukut ve emvâl ile girü red ve teslîm olunmak için siz ki mîrmîrân ve yeniçeri ağası ve ocak zâbitânı ve ihtiyârlarsız size hitâben müekked emr-i âlî ile tenbih ve te'kîd olunmasın istid'â itmeğın divân-ı hümâyûnumda mahfûz olan ahidnâme-i hümâyûn ve kuyûd-ı ahkâma mürâca'at olundukda Dobravnik beğlerinin vilâyetleri ve memleketleri ve hisârlarına ve kendülerine sancakbeğlerinden ve subaşılardan ve erbâb-ı timâr ve bi'l-cümle sâye-i sa'âdetimde olan kimesnelerden bi vechin minel-vücûh zarar ve ziyân irişmeye ve bazirgânları memâlik-i mahrûsemde ticâret ideler gelüp gideler rızıklarına ve davarlarına ve sâ'ir esvâblarına kimesne dahl idüp zahmet virmeyeler ve bir kimesne ziyân ider ise bana arz oluna ki gereği gibi hakkından gelinip rızıkları tazmîn itdirile deyu Dobravnikliye i'tâ olunan ahidnâme-i hümâyûnda mûnderic ve Dobravnik beğleri dört yüz seneden mütecaviz Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvendimin cizye-güzâr ve sadâkat ve istikâmet ile ubûdiyetkârları olup binâen aleyh vilâyetleri ve adaları ve gemileri ve re'âyâları himâyet ve sıyânet olunmak lâzime-i zimmet-i mülûkânem olmağla Tunus ocağının ruy-i deryâda gezen sefineleri Venedik körfezlerine dâhil oldukça tüccâr ve re'âyâ ve memleketlerine ve gemilerine bir dürlü zarar eylemeyüp himâyet ve sıyânet olunmaları için ocağ-ı mezbûr vatan beyi ve dayısı ve yeniçeri ağası ve zâbitân ve ihtiyârlarına hitâben yüz kırk altı senesinde ve Trablusgarb ocağı halkından Ali Hâvace dimeğle ma'rûf kimesnenin Dobravnik re'âyâsından mugâyir-i ahidnâme-i hümâyûn ahz ve gasb eylediği kırk nefer re'âyânın dahi alâ eyy-i hâl bir neferi girü kalmamak üzre buldurulup tahlîs ve istirdâd için ocağ-ı mezbûr dayısı ve yeniçeri ağası ve sâ'ir zâbitân

ve ihtiyarlarına hitâben yine tarih-i mezbûrda emr-i şerîf virildiği mastûr ve mukayyed bulunmağın fî nefsi'l- emr-i sâlifü'z-zikr Dobravnîk beğleri Devlet-i Aliyyemin kadîmden gerden-beste-i taraf-ı ubûdiyet ve cizye-güzâr-ı kaviyül itaat olan re'âyâsından iken müntesibân saltanat-ı seniyyem tarafından hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn ve bu makûle virilegelen evâmîr-i şerîfeye mugâyir ahz ve esir olunmaları tecvîz olunmayıp ve bu defa Nemçelüye virilen ahidnâme-i hümâyûnda Cezayir ve Tunus ve Trablus ocaklarına ve sâ'ir tenbîhi iktizâ iden mahallere muhkem tenbîh ve te'kîd oluna ki minbad sulh ve salahın şurûtu ve kendüleri ile akd olunan mevadda mugâyir bir dürlü hareket bulunmaya deyu mukayyed iken sâlifü'z-zikr beğzâde ve ruhbânlarının ocağ-ı merkûm tarafından ahz ve esir olmaları münasip olmamağla mârru'z-zikr nemçe beğzâdeleri ve ruhbân-ı mesfûr bilâ tevakkuf ahidnâme-i hümâyûn mücebince itlâk ve iltimâsları üzre Trablus'da mukîm felemenk konsolosuna teslim olup ve Dobravnîk bayrağıyla ve patentasıyla ahz u girift olunan sahîh Dobravnîkli ise kalyon derûnunda vâki' ol mikdâr mellah ve kapudan ve bi'l-cümle nukut ve emvâl ve eşyâsıyla istirdâd itdirilmek bâbında fermân-ı âlişân yazılmışdır

Fî evâil-i B (Receb) sene 1157

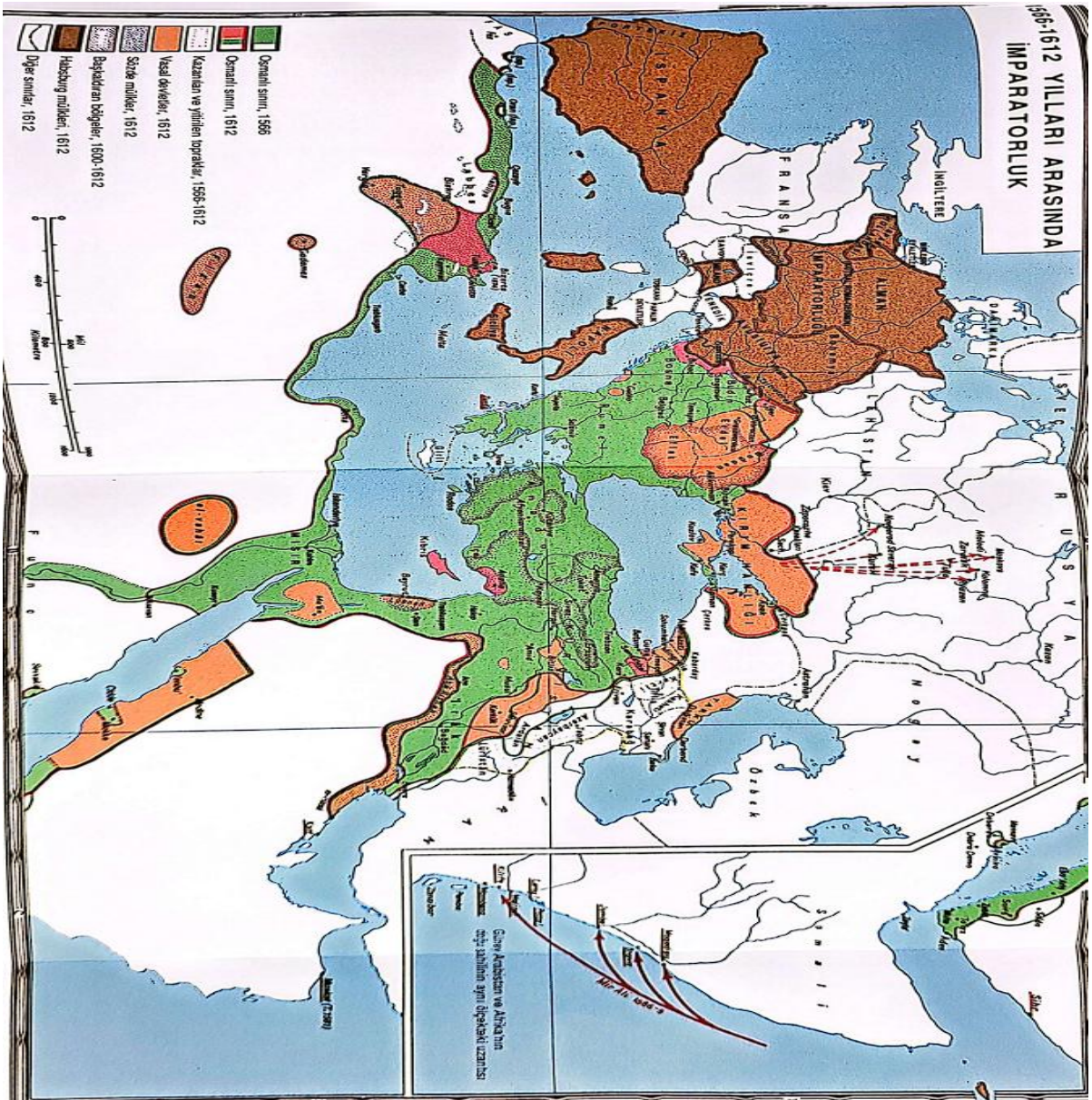
EK 22:

Kaynak: Donald Pitcher, a.g.e., harita: XIII.

EK 24:

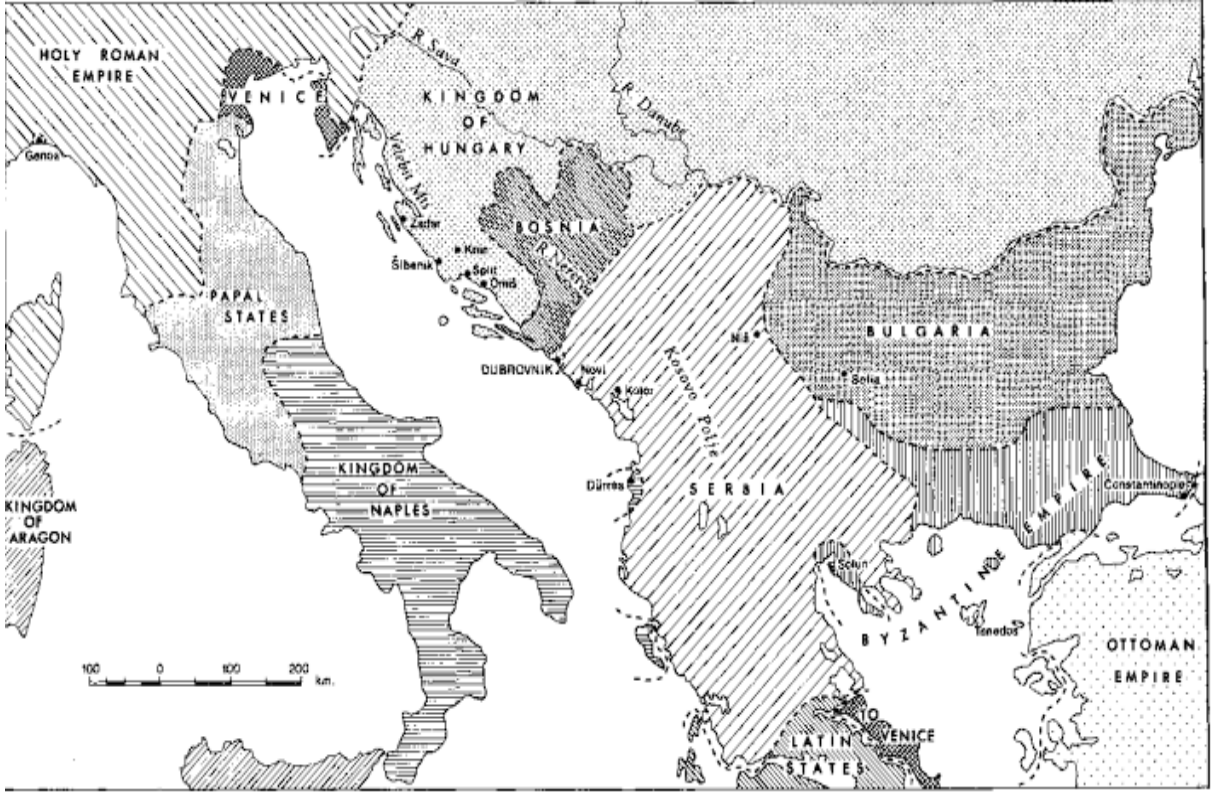
Kaynak: Donald Pitcher, a.g.e., harita: XXIII.

EK 25: Balkan Yarımadası ve 1699'a Kadar Osmanlı İmparatorluğu

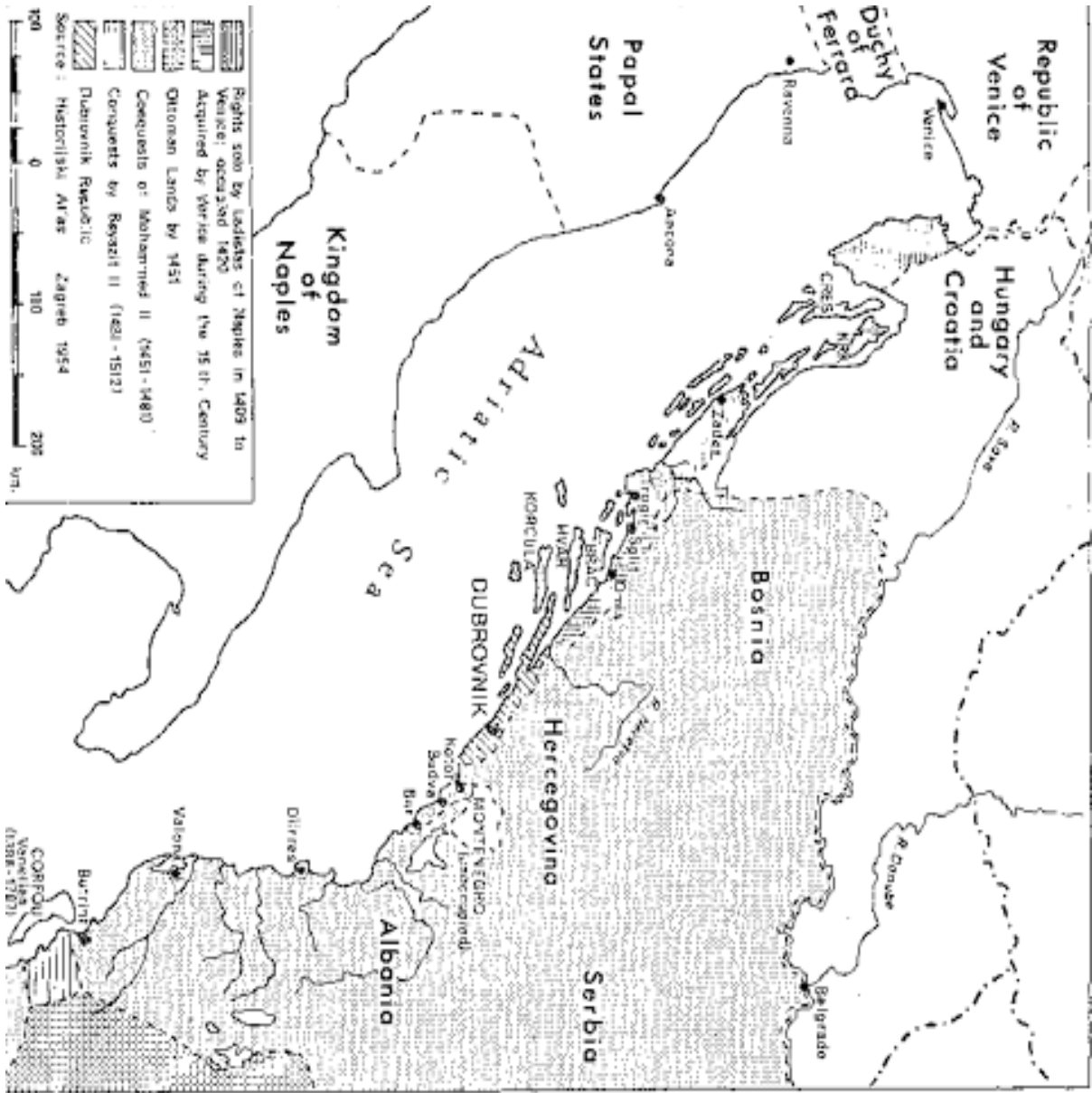
Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File%3ABalkan_peninsula_and_Ottoman_Empire_until_1699.jpg?utm_source

EK 26: 1358 yılında Balkanlar'daki Siyasi Durum

Kaynak: Francis W. Carter, Dubrovnik (Ragusa) Classis City-state, harita: 26.

EK 27: XV. yüzyıldaki Balkanlar'daki Siyasi Durum

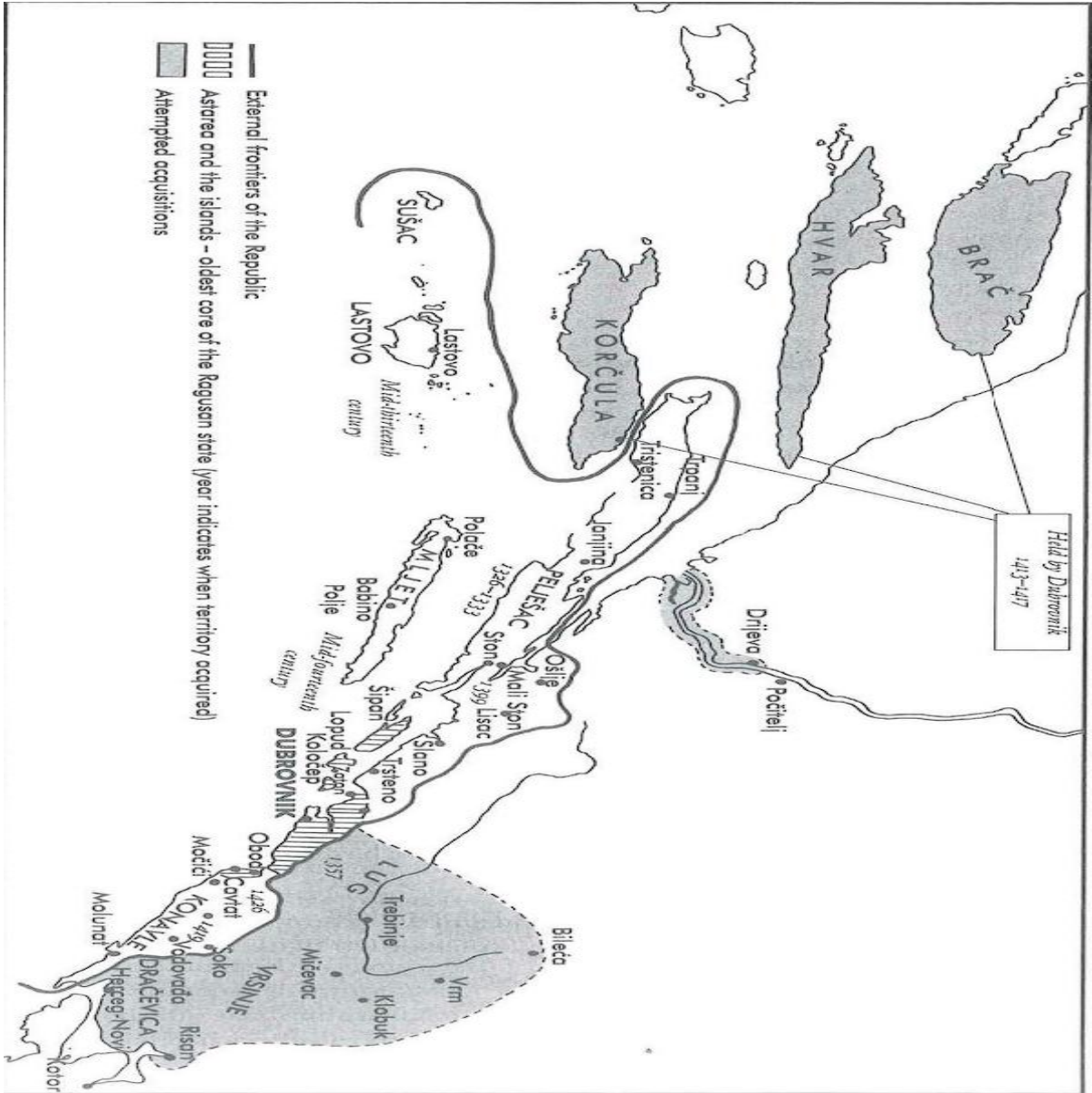
Kaynak: Francis W. Carter, Dubrovnik (Ragusa) Classis City-state, harita: 27.

EK 28: 1358-1683 yılları arası

Kaynak: Francis W. Carter, Dubrovnik (Ragusa) Classis City-state, harita: 57.

EK 29: Dubrovnik Cumhuriyeti Haritası

Kaynak: Robin Harris, a.g.e., s. 2.